

साहसी उपक्रम धोरण

प्रस्तावना:

महाराष्ट्रात कोकण किनारा, पश्चिम घाटातील पर्वतराजी, विदर्भ या वैविधपूर्ण प्रदेशात पाणी, जमिन व हवेतील साहसी पर्यटनास मोठ्या प्रमाणावर वाव आहे. साहसी पर्यटन हे क्षेत्र पर्यटनाचे लोकप्रिय अंग असून पर्यटकांचा साहसी पर्यटनाकडे कल वाढत जात आहे. पर्यटन धोरण 2016 अंतर्गत साहसी पर्यटनाला चालना देणे तसेच साहसी पर्यटन आयोजित करणाऱ्या संस्था, अॅडव्हेंचर टूर ऑपरेटर्स, साहसी क्रीडा संदर्भात प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्था/ संघटना, क्लब यांची नोंदणी, विनियमन, सनियंत्रण, नियोजन, प्रोत्साहन देणे, प्रशिक्षण देणे इत्यादी बाबींचा समावेश करण्यात आला आहे.

हिमालयात पदभ्रमणासाठी गेलेल्या दोन मुलांचा मोहिमेदरम्यान मृत्यू झाला होता. त्यासंदर्भात त्यांच्या पालकांनी 2007 साली मुंबई उच्च न्यायालयात जनहित याचिका दाखल केल्या होत्या. या बाबत माननीय उच्च न्यायालयाने 12.07.2013 रोजी विविध साहसी उपक्रमात भाग घेणाऱ्या लोकांची, मुलांची सुरक्षितता यावर विस्तृत धोरण/ मार्गदर्शक सूचना अथवा नियम करावेत असा निर्णय दिला.

साहसी क्रीडा प्रकारातील गिर्यारोहण, माऊंटनिअरीगमध्ये, स्किईंग, स्नोबोर्डिंग, पॅरासेलिंग, हॅंग्लायडींग, जलक्रीडा आयोजन करणाऱ्या संस्थांसाठी मार्गदर्शक सूचना संदर्भाधीन दि.26.06.2014 च्या शासन निर्णयान्वये निर्गमित करण्यात आल्या होत्या. उपरोक्त शासन निर्णयाच्या संदर्भात श्री. वसंत लिमये व इतर यांनी मुंबई उच्च न्यायालयामध्ये रिट याचिका क्र. 8304 / 2014 दाखल केली. त्यानुसार दि.26.06.2014 च्या शासन निर्णयामध्ये विविध त्रुटी असल्याने त्याच्या अंमलबजावणीमध्ये व्यवहारिक अडचणी उद्भवून सदर शासन निर्णयाची अंमलबजावणी करणे शक्य होणार नसल्याची बाब सदर याचिकेमध्ये प्रामुख्याने उपस्थित करण्यात आली आहे. तसेच साहसी क्रीडा प्रकारात भाग घेणाऱ्यांच्या सुरक्षिततेबाबत मार्गदर्शक सूचना विहित करण्यासाठी जमिनीवरील, हवाई आणि जल साहसी क्रीडा प्रकारातील प्रत्येकी 2 तज्ञांचा समावेश असलेली समिती नियुक्त करण्याच्या मागणीचा अंतर्भाव सदर याचिकेमध्ये करण्यात आला आहे.

पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभागाच्या दि.26.06.2014 च्या शासन निर्णयामध्ये आवश्यक सुधारणा करून साहसी क्रीडा प्रकारातील जमिनीवरील, हवाई व जल क्रीडा आयोजित करणाऱ्या संस्था / व्यक्ती यांच्याबाबत नियम / मार्गदर्शक सूचना विहित करण्याच्या दृष्टीने शासनास शिफारशी करण्याकरीता आयुक्त, क्रीडा व युवक सेवा यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती गठीत करण्यात आली होती. सदर समितीने सुधारीत शासन निर्णयाचा मसुदा शासनास सादर केला होता. याअनुषंगाने दि.26 जुलै, 2018 चा शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला. उपरोक्त शासन निर्णयाच्या संदर्भात श्री. वसंत लिमये व इतर यांनी मुंबई उच्चन्यायालयामध्ये पुन्हा रिट याचिका क्र.490/2019 दाखल केली. मा. उच्च न्यायालयाने रिट याचिका संदर्भात सुनावणी घेऊन योग्य कार्यवाही करण्याचे निर्देश दिले आहेत.

मा. उच्च न्यायालयाच्या निर्देशान्वये दि.05.02.2020 रोजी अतिरिक्त मुख्य सचिव (क्रीडा) यांच्या अध्यक्षतेखाली प्रधान सचिव (पर्यटन) व संबंधित याचिकाकर्ते समवेत सुनावणी घेण्यात आली. या सुनावणी दरम्यान याचिकाकर्ता तथा अध्यक्ष महा अॅडव्हेंचर काऊंसिल यांनी दि.26 जुलै 2018 रोजीच्या शासन निर्णयासंदर्भातील विविध सुचना आणि त्यातील त्रुटींमुळे निर्माण होऊ शकणाऱ्या व्यवहारीक अडचणींबाबत निवेदन सादर करण्यात आले. सदर सुनावणी साहसी पर्यटन हा पर्यटन विभागाचा विषय असल्याने साहसी पर्यटनाबाबत योग्य ती कार्यवाही करण्यात यावी व सदरचा विषय पर्यटन विभागाकडे वर्ग करण्यात येत असल्याचा निर्णय झाला.

दि.5 मे, 2020 रोजी प्रधान सचिव (पर्यटन) यांच्या अध्यक्षतेखाली अॅडव्हेंचर टूर ऑपरेटर्स असोसिएशन ऑफ इंडिया (ATOAI) च्या प्रतिनिधी समवेत बैठक पार पडली. अॅडव्हेंचर टूर ऑपरेटर्स असोसिएशन ऑफ इंडिया (ATOAI) मार्फत तयार करण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांना पर्यटन मंत्रालय, भारत सरकार यांनी मान्यता देण्यात आली असून या मार्गदर्शक सूचनांचा संदर्भ घेऊन तसेच साहसी उपक्रमांशी संबंधित ISO 21101 आणि BIS IS\ ISO21101:2014 मानकांशी मेळ घालून महाराष्ट्र शासनाने जमीन, हवा आणि पाणी या माध्यमांकरीता विविध साहसी उपक्रम आयोजनाशी संबंधित विस्तृत अशा सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना तयार केल्या आहेत. सदर मार्गदर्शक सूचना सोबतच्या प्रपत्र “अ, ब, क, ड व इ” मध्ये नमूद करण्यात आल्या आहेत.

शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागाने दि.26 जुलै 2018 रोजी निर्गमित केलेला शासन निर्णय अधिक्रमीत करण्यात येत आहे. हे धोरण संपुर्ण महाराष्ट्र राज्याकरिता लागू राहिल. महाराष्ट्रात सध्या कार्यरत व भविष्यात नव्याने सुरू करू पाहणाऱ्या सर्व साहसी उपक्रमांसाठी हे धोरण लागू राहिल. अशा सर्व उपक्रमांसाठी नोंदणीची कार्यवाही बंधनकारक राहिल.

अ. साहसी पर्यटन धोरणा अंतर्गत खालील घटकांना नोंदणी करणे बंधनकारक राहिल.

1. साहसी उपक्रम आयोजित करणाऱ्या खालील दिलेल्या संस्था/व्यक्ती/संघटना यांना नोंदणी करणे व नमूद केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांचे पालन करणे बंधनकारक राहिल:
2. प्रस्तावित शासन निर्णय आयोजित साहसी उपक्रमांसाठीच (Organised Adventure Activity) लागू असेल. ज्या संस्था, व्यक्ती अथवा व्यक्ती समूह जमीन, हवा किंवा पाणी या माध्यमातील कुठल्याही प्रकारचा साहसी उपक्रम आयोजित करण्यात कार्यरत असतील, जिथे आयोजक आणि सहभागी अशी सुस्पष्ट विभागणी असेल अशा सर्व आयोजकांनी या शासन निर्णयांतर्गत नोंदणी करणे आवश्यक आहे.
3. या आयोजकांची वर्गवारी खालीलप्रमाणे:
 1. साहसी पर्यटन आयोजित करणाऱ्या संस्था (Adventure Tour Operator) - वैयक्तिक मालकी (Proprietorship Act)/ भागीदारी व्यवसाय (Partnership Act) / व्यक्ती अथवा कंपनी कायदा 1956 अंतर्गत नोंदणीकृत असलेल्या संस्था
 2. साहसी उपक्रम आयोजित करण्यासाठी आपल्या सेवा उपलब्ध करून देणारे संबंधित सेवा दाते
 3. ना नफा तत्त्वावर चालणाऱ्या संस्था/धर्मादाय संस्था/हौशी आयोजक/क्लब
 4. साहसी उपक्रम संकलक (व्यक्ती आणि संस्था) (Aggregators)
 5. साहसी उपक्रम आयोजित करणारे कॅम्पस्/रिझॉर्ट (Camps/Resorts Organising Adventure Activities)
 6. साहसी उपक्रमासंबंधित प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्था (Training Institutes and Organisations)
 7. साहसी उपक्रम आयोजित करणाऱ्या आयोजकांच्या विविध संघटना (Associations of Organisations involved in Adventure Activities)
 8. साहसी उपक्रम आयोजन करणाऱ्या व्यक्ती.

ब. नोंदणी कार्यपध्दती- साहसी उपक्रम आयोजन नोंदणीकरीता खालीलप्रमाणे कार्यपध्दती राहिल.

1. तात्पुरते नोंदणी प्रमाणपत्र- तात्पुरते नोंदणीप्रमाणपत्र हे सर्व प्रकारच्या साहसी उपक्रमांकरीता बंधनकारक आहेत. सध्या साहसी उपक्रम आयोजित करणाऱ्या तसेच साहसी उपक्रम आयोजित करू इच्छिणाऱ्या व्यक्ति / संस्था / कंपनी, इत्यादी तात्पुरते नोंदणी प्रमाणपत्र करीता नोंदणी करणे बंधनकारक राहिल. प्राप्त अर्जाची छाननी करून संचालक कार्यालयामार्फत तात्पुरते नोंदणीप्रमाणपत्र निर्गमित करण्यात येईल. सदर नोंदणीप्रमाणपत्राची वैधता निर्गमित केल्याच्या दिनांकापासून 1 वर्ष राहिल. तात्पुरत्या नोंदणी कालावधी दरम्यान संबंधित नोंदणी धारकांमार्फत प्रमाणित साहसी क्रीडा साहित्य, प्रशिक्षित कर्मचारी वर्ग, आवश्यक असलेले पायाभूत सोयी-सुविधा व मार्गदर्शक व सर्वसाधारण सूचनानुसार कार्यवाही पूर्ण करावी. तात्पुरत्या नोंदणी प्रमाणपत्रास अपवादात्मक परिस्थितीत कारणीमीमांसा करून 6 महिन्यांची एकदाच मुदत वाढ देण्यात येईल, तद्नंतर मुदतवाढ देण्यात येणार नाही. स्वयं-घोषणापत्राच्या आधारे साहसी उपक्रम आयोजकांना स्वतःच्या जोखमीवर या धोरणांतर्गत मार्गदर्शक व सर्वसाधारण सूचनांनुसार साहसी उपक्रम सुरू ठेवता येतील.

जमिनीवरील साहसी उपक्रम, जल साहसी उपक्रम व हवाई साहसी उपक्रम आयोजन करणारे घटक तात्पुरते नोंदणीप्रमाणपत्राकरीता विहित नमुन्यातील अर्जासोबत रु.1000/- शुल्कासह खालील नमुद केलेल्या कागदपत्रांसह ऑनलाईन अर्ज संचालक, पर्यटन संचालनालय कार्यालयाकडे सादर करतील. ज्या साहसी उपक्रम धारकांना ऑनलाईन अर्ज करणे शक्य नसेल अशांकरिता पर्यटन संचालनालयाच्या मुख्यालय व त्या अधिनिष्ठ उपसंचालक (पर्यटन) प्रादेशिक कार्यालयांतर्गत ऑनलाईन अर्ज करण्याची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येईल. अर्जासोबत सादर करावयाचे कागदपत्रे.

1. संस्था / कंपनी नोंदणी प्रमाणपत्र.
2. पॅन कार्ड
3. आधारकार्ड
4. गुमास्ता परवाना
5. वीज बील/ घरभाडे / पाणीपट्टी / टेलीफोन बील / रेशनकार्ड
6. जागा / भाडेतत्त्वावर असेल तर त्याबाबतच्या करारनामाची प्रत
7. आयकर विवरण प्रमाणपत्र
8. ज्या साहसी पर्यटन प्रकाराकरीता नोंदणी करावयाची आहे त्याची माहिती.
9. सुरक्षा मार्गदर्शक नियमावलीचे पालन करण्याचे हमीपत्रक.

2. अंतिम नोंदणी प्रमाणपत्र - तात्पुरत्या नोंदणी प्रमाणपत्राचा कालावधी संपण्याच्या कमीत कमी 60 दिवस आधी संचालक कार्यालयाकडे आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांसह अंतिम नोंदणी प्रमाणपत्रा करीता अर्ज करावा. तात्पुरत्या नोंदणी प्रमाणपत्राचा कालावधी संपल्यानंतर अंतिम नोंदणी प्रमाणपत्राचा प्राप्त झालेले अर्ज नाकारण्याचा अधिकार संचालक, पर्यटन संचालनालय यांच्याकडे राखून ठेवण्यात येत आहे.

अंतिम नोंदणी प्रमाणपत्राकरीता प्राप्त झालेले अर्जाची छाननी व स्थळ पाहणी खालील गठीत विभागीय समितीमार्फत करण्यात येईल. प्राप्त अर्जावर 30 दिवसांच्या आत कार्यवाही करून शिफारसीसह अर्ज संचालक, पर्यटन संचालनालयाकडे अंतिम नोंदणीप्रमाणपत्राकरीता पाठवतील.

विभागीय समिती रचना

अ.क्र.	संस्था / पदनाम	समितीमधील पद
1	संबंधीत उपसंचालक (पर्यटन), पर्यटन संचालनालय	अध्यक्ष
2	संबंधीत पोलीस उपअधिक्षक / प्राधिकृत केलेला वरिष्ठ दर्जाचा प्रतिनिधी	सदस्य
3	वनपरिक्षेत्र अधिकारी / प्राधिकृत केलेला वरिष्ठ दर्जाचा प्रतिनिधी	सदस्य
4	संबंधित कार्यकारी अभियंता (जलसंपदा / सार्वजनिक बांधकाम / महाराष्ट्र मेरीटाईम बोर्ड)	सदस्य
5	पर्यटन संचालनालयाच्या नामीका सुचीतील तज्ञ. (3+1+1 अनुक्रमे जमीन, हवा, पाणी क्षेत्रातील तज्ञ)	सदस्य
6	उपअभियंता, प्रादेशिक पर्यटन कार्यालय	सदस्य सचिव

विभागीय समितीची कार्यकक्षा

1. तात्पुरत्या नोंदणी प्रमाणपत्राच्या आधारे अंतिम प्रमाणपत्राकरीता प्राप्त झालेल्या अर्जाची सर्वसाधारण सूचना व ज्या साहसी उपक्रम प्रकाराकरीता अर्ज प्राप्त झाला आहे. त्या साहसी क्रीडा प्रकाराच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार छाननी करणे.
2. प्रत्यक्ष स्थळी जाऊन साहसी उपक्रम साहित्यांची / प्रशिक्षक कर्मचारी वर्ग / मुलभूत सोयी-सुविधा व इतर अनुषंगिक बाबींचा स्थळ पाहणी करणे.
3. स्थळ पाहणी अहवालासह अंतिम प्रमाणपत्राकरीता पात्र घटकांचा अहवाल अभिप्रायासह संचालक, पर्यटन संचालनालयाकडे सादर करणे.
4. अनधिकृत साहसी उपक्रम आयोजन करणाऱ्या संस्था बंद / फौजदारी कारवाई करणे. याबाबतचा अहवाल संचालक, पर्यटन संचालनालय यांना सादर करणे.
5. साहसी उपक्रम आयोजना दरम्यान अपघात झाल्यास सदर अपघाताची चौकशी करणे, चौकशी / तपासणी अंती संबंधिता विरुद्ध उचित कारवाई करणे.
6. विभागीय साहसी पर्यटन संघटना व शासन यांच्यामध्ये समन्वय साधणे.
7. साहसी पर्यटन धोरणाची योग्य अंमलबजावणीसाठी सर्वोत्तरी सहाय्य करणे.
8. साहसी उपक्रम प्रकारांची जिल्ह्यातील विभागातील सुरुवात, प्रसार, प्रगती व महत्त्वपूर्ण कामगिरी इ. माहितीचे संकलन करणे.

अंतिम प्रमाणपत्राबाबत करावयाची कार्यवाही

संचालक, पर्यटन संचालनालय यांच्या कार्यालयात साहसी पर्यटनाकरीता एक स्वतंत्र कक्षाची स्थापना करण्यात येईल. संचालक हे या कक्षाचे कक्ष प्रमुख राहतील. उपसंचालक कार्यालयाकडून प्राप्त अर्जांची कक्षांमार्फत छाननी करून सदर अर्ज मान्यतेकरीता साहसी पर्यटन नोंदणीकरीता गठीत समितीकडे सादर करतील.

उपसंचालक कार्यालयामार्फत प्राप्त अर्जांच्या दिनांकापासून 30 दिवसांत कक्षामार्फत नोंदणी देण्यात येईल.

सदर कक्षास काही त्रुटी आढळल्यास सदर अर्ज त्रुटींसह 7 दिवसांत उपसंचालक कार्यालयास त्रुटीच्या पुर्ततेकरीता परत पाठविण्यात येईल. अशा अर्जावर उपसंचालक कार्यालय 15 दिवसांत त्रुटीची पुर्तता करुन अर्ज संचालक, पर्यटन संचालनालय कार्यालयास सादर करतील.

विभागीय समितीने शिफारसीसह अंतिम प्रमाणपत्राकरीता पाठविण्यात आलेल्या प्रस्तावाची छाननी करुन खालील गठीत केलेले साहसी पर्यटन कक्षाच्या अंतिम निर्णयानंतर अंतिमप्रमाणपत्र निर्गमित करणेबाबत उचित कार्यवाही करेल. अंतिम नोंदणी प्रमाणपत्र निर्गमित करण्याबाबतचे निकष 6 महिन्यांच्या कालावधीत तयार करुन मंजुरीकरिता राज्य स्तरीय समिती समोर ठेवण्यात येईल.

साहसी पर्यटन कक्ष -

अनु.क्र.	संस्था / पदनाम	कक्षामधील पद
1	संचालक, पर्यटन	अध्यक्ष
2	सहसंचालक, पर्यटन	सदस्य
3	पर्यटन संचालनालयाच्या नामीका सुचीतील तज्ञ. (3+1+1 अनुक्रमे जमीन, हवा, पाणी क्षेत्रातील तज्ञ)	सदस्य
4	सहाय्यक संचालक (विकास)	सदस्य सचिव

साहसी पर्यटन कक्षाची कार्यकक्षा

1. विभागीय समितीमार्फत प्राप्त प्रस्तावाची सर्वकष छाननी करणे.
2. छाननी अंती अंतिम प्रमाणपत्र देण्यासंदर्भात निर्णय घेणे.
3. साहसी पर्यटन धोरण राबविण्या संदर्भात येणाऱ्या अडीअडचणी सोडविण्याकरीता राज्यस्तरीय समितीस शिफारस करणे.
4. साहसी पर्यटन धोरणाची प्रसिध्दी व प्रचालनाबाबत कार्यवाही करणे.
5. साहसी पर्यटन क्षेत्रातील तज्ञ व्यक्तींचा नामीकासूचीकरीता मार्गदर्शक सूचना तयार करणे व नामीकासूचीला मान्यता देणे.
6. नोंदणीकृत साहसी पर्यटन संस्थांपैकी ज्या संस्था तारांकीत दर्जाच्या सुविधा पर्यटकांना उपलब्ध करुन देतील व त्या आधारे त्या संस्थेस तारांकीत दर्जा बहाल करण्याची कार्यवाही करेल.

नोंदणी कालावधी

साहसी पर्यटन अंतिम नोंदणी प्रमाणपत्राचा कालावधी प्रथम 3 वर्षे एवढा असेल. नोंदणी कालावधी संपण्याच्या 45 दिवस आधी नुतणीकरणाकरीता ऑनलाईन अर्ज करावा लागेल.

नोंदणी शुल्क

1. अंतिम मान्यता प्रमाणपत्राकारिता प्रती साहसी उपक्रम माध्यमासाठी (जमीन, हवा आणि पाणी अशी माध्यमे आहेत. नोंदणी शुल्क प्रत्येकी रु.3,000/- असेल. म्हणजे एक अर्जदार जर जमीन, हवा आणि पाणी यापैकी फक्त एका साहसी उपक्रमाच्या माध्यमासाठी नोंदणी अर्ज करत असेल तर त्याला रु. 3,000/- एवढे नोंदणी शुल्क भरावे लागेल.
2. अर्जदार जर एकापेक्षा जास्त साहसी उपक्रम माध्यमासाठी नोंदणी अर्ज करत असेल तर त्याला रु. 6,000/- दोन)माध्यमासाठीकिंवा (रु. 9,000/- तीन)माध्यमासाठीशुल्क (भरावे लागेल.

3. हवा आणि पाणी या माध्यमातील साहसी उपक्रमासाठीचे अंतिम नोंदणी शुल्क हे एका ठिकाणाकरिता असेल आणि असे ठिकाण नोंदणीपत्रात नमूद केलेले असेल. एका ठिकाणापेक्षा जास्त ठिकाणी त्याच माध्यमातील साहसी उपक्रम आयोजित करण्यासाठी, अतिरिक्त ठिकाणासाठी रु. 1,500/- प्रत्येकी असे नोंदणी शुल्क भरावे लागेल.
4. सदर शुल्काचा Gras प्रणालीद्वारे भरणा करावा लागेल.

नूतनीकरण शुल्क

1. प्रती साहसी उपक्रम माध्यमासाठी नूतनीकरण शुल्क रु.2,000/- असेल (म्हणजे एक अर्जदार जर जमीन, हवा आणि पाणी यापैकी फक्त एका साहसी उपक्रमाच्या माध्यमासाठी नोंदणी पत्राच्या नूतनीकरणासाठी अर्ज करत असेल तर त्याला रु. 2,000/- एवढे नोंदणी शुल्क भरावे लागेल).
2. अर्जदार एकापेक्षा जास्त साहसी उपक्रम माध्यमासाठी नोंदणीपत्राच्या नूतनीकरणासाठी अर्ज करत असेल तर त्यास रु.4,000/- किंवा रु. 6,000/- शुल्क भरावे लागेल.
3. तसेच हवा आणि पाणी या माध्यमातील साहसी उपक्रमासाठीचे नूतनीकरण शुल्क हे एका ठिकाणाकरिता असेल आणि असे ठिकाण नोंदणीपत्रात नमूद केलेले असेल. एका ठिकाणापेक्षा जास्त ठिकाणी साहसी उपक्रम आयोजित करण्यासाठी प्रत्येक अतिरिक्त ठिकाणासाठी नूतनीकरण शुल्क रु.2,000/- भरावे लागेल.
4. सदर शुल्क Gras प्रणालीद्वारे भरणा करावा लागेल.

विमा संदर्भातील तरतुदी:

साहसी उपक्रमात सहभागी होणाऱ्या व्यक्ती तसेच प्रत्यक्ष उपक्रमाच्या जागी असणाऱ्या आयोजकांकडे पुरेसे विमा संरक्षण असणे आवश्यक आहे. सुरक्षा नियमावलीत शिफारस केल्याप्रमाणे साहसी उपक्रमातील सर्व धोके, पुरेसे विमा संरक्षण आणि त्याची गरज याची पूर्ण माहिती आयोजकांनी सहभागींना उपक्रमापूर्वी देणे गरजेचे आहे. सहभागी, उपक्रमात सहभागी होणारे कर्मचारी, आयोजक आणि व्यावसायिक (स्थायी, कराराधीन अथवा इतर) यांच्या विमा संरक्षणाबाबत सुरक्षा नियमावलीचे पालन करणे ही आयोजकांची जबाबदारी असेल.

वार्षिक अहवाल

प्रत्येक नोंदणीपत्र धारकाला दरवर्षी 31 मे पर्यंत त्या-त्या आर्थिक वर्षात आयोजित उपक्रमांचा अहवाल विहित नमुन्यात सादर करणे बंधनकारक आहे. सदर मुदतीत वार्षिक अहवाल सादर न केल्यास नोंदणीपत्र निलंबित केले जाईल.

नामिका सुची

जमीन, हवा आणि पाणी या माध्यमातील साहसी उपक्रमातील तज्ञांची एक नामिका सूची संचालक, पर्यटन तयार करतील. या तज्ञांची निवड विशिष्ट निकषांवर आधारित असेल. अशा नामिकासुचीतील तज्ञ राज्यस्तरीय आणि विभागीय समित्यांवर सदस्य म्हणून नेमले जातील. अशी नामिकासुची सदर शासन निर्णय झाल्यापासून सहा महिन्यांच्या आत जाहीर करण्यात येईल.

अशी नामिकासुची आणि त्याचे निकष तयार करण्यासाठी तिन्ही माध्यमातील साहसी उपक्रमातील तज्ञांची एक तात्पुरती समिती गठीत करण्यात येईल.

तपासणी व दंडनीय कार्यवाही

संचालक अथवा उपसंचालक, पर्यटन संचालनालय यांनी स्वतः किंवा प्राधिकृत केलेले अधिकारी यांना प्रत्यक्ष व्यवसायाच्या ठिकाणी आणि नोंदणीकृत कार्यालयाच्या ठिकाणी तपासणी करण्याचा अधिकार राहिल, असे अधिकारी कोणतीही पुर्वसूचना न देता साहसी पर्यटनाकरीता वापरण्यात येणाऱ्या साधन सामुग्री व साहसी पर्यटनाकरीताच्या सुरक्षा उपाययोजनांची पाहणी करू शकतील.

दंडास पात्र

1. अनोंदणीकृत संस्था
2. सुरक्षा उपाययोजनांबाबत ठरविण्यात आलेल्या मानकांचे उल्लंघन.
3. तपासणी पथकांकडून सेवा देणाऱ्यांबाबत प्रतिकूल अहवाल प्राप्त झाल्यास.
4. प्रशिक्षित मनुष्यबळ उपलब्ध नसल्यास.
5. या धोरणांतर्गत पालन करावयाच्या बाबींचे पालन होत नसल्यास

वरील बाबी आढळून आल्यास त्या दंडास पात्र राहतील.

दंड

- 1) साहसी उपक्रम आयोजन करणारे जे व्यावसायिक विनानोंदणी / अनधिकृत व्यवसाय करत असल्याचे पहिल्यांदा आढळून आल्यास त्यांना रु.20,000/- आर्थिक दंड व साहसी उपक्रमाकरीता आयोजित करण्यात येणारे साहित्य सिल करण्यात येईल. तोच व्यावसायिक दुसऱ्यांदा विनानोंदणी किंवा अनधिकृत व्यवसाय करताना आढळल्यास रु.25,000/- आर्थिक दंड व साहसी उपक्रम आयोजित करण्यात येणारे साहित्य जप्त करण्यात येईल. तोच व्यावसायिक तिसऱ्यांदा विनानोंदणी किंवा अनधिकृत व्यवसाय करताना आढळल्यास त्याविरुद्ध गुन्हा दाखल करण्यात येईल.
- 2) नोंदणीकृत व्यावसायिकांना खालील प्रमाणे दंड आकारण्यात येईल.
अ. किरकोळ स्वरुपाचे उल्लंघन रु.5,000/-
आ. मध्यम स्वरुपाचे उल्लंघन – रु.10,000/-
इ. गंभीर स्वरुपाचे उल्लंघन – 15,000/-

शिक्षा

1. वरीलप्रमाणे उल्लंघनाचे स्वरुप लक्षात घेऊन नोंदणीकृत व्यवसायिक यांना देण्यात आलेला नोंदणीप्रमाणपत्र निलंबन / रद्द करण्यात येईल. अशा व्यवसायिकांना काळ्या यादीत टाकून त्यांना भविष्यात महाराष्ट्र साहसी पर्यटन सेवा देण्यास प्रतिबंधीत करण्यात येईल. पर्यटन संचालनालया मार्फत कोणत्याही प्रकारची कार्यवाही करताना साहसी उपक्रम धारकास त्यांचे म्हणने मांडण्याची वाजवी संधी देण्यात येईल.
2. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्या संस्था / कंपनी / व्यक्ती यांच्याकडून साहसी उपक्रमा दरम्यान पर्यटक, सामान्य नागरिक किंवा त्रयस्थ व्यक्ती यांना गंभीर ईजा / जीवीतास हानी पोहचल्यास त्यांच्यावर प्रचलित कायदे नियामानुसार स्थानिक पोलिस आवश्यक कार्यवाही करतील.

- साहसी उपक्रम आयोजकांना आणि त्यातील सहभागींना लागू होणाऱ्या भारतीय दंडविधान, ग्राहक संरक्षण कायदा किंवा अन्य कोणत्याही कायद्यातील तरतुदींवर या शासन निर्णयांतर्गत केलेल्या दंडात्मक कारवाईचा कोणत्याही प्रकारे परिणाम होणार नाही.

अपील

नोंदणी परवाना निलंबन / रद्द बाबत उपसंचालक (पर्यटन) यांच्यामार्फत करण्यात आलेल्या शिफारशी संदर्भात संचालक, पर्यटन संचालनालय यांच्याकडे 30 दिवसांच्या आत अपील करता येईल.

संचालक, पर्यटन संचालनालय यांनी दिलेल्या निर्णयाविरुद्ध 30 दिवसांच्या आत प्रधान सचिव (पर्यटन) यांच्याकडे द्वितीय अपील करता येईल. सचिव (पर्यटन) यांनी दिलेला निर्णय अंतिम राहिल.

साहसी पर्यटन धोरणाची परिणामकारक अंमलबजावणीकरीता राज्यस्तरीय समिती गठीत करण्यात येत आहे. राज्यस्तरीय समितीची रचना व कार्यकक्षा खालीलप्रमाणे.

साहसी पर्यटन धोरण व अंमलबजावणीकरीता राज्यस्तरीय समिती

अनु.क्र.	पदनाम	समितीमधील पद
1	प्रधान सचिव, पर्यटन	अध्यक्ष
2	पोलीस महासंचालक अथवा त्यांनी प्राधिकृत केलेल्या वरिष्ठ दर्जाचा प्रतिनिधी महाराष्ट्र राज्य	सदस्य
3	मुख्य वन संरक्षक अथवा त्यांनी प्राधिकृत केलेल्या वरिष्ठ दर्जाचा प्रतिनिधी, नागपूर	सदस्य
4	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र मेरीटाईम बोर्ड (MMB CEO)	सदस्य
5	सहसचिव जलसंपदा	सदस्य
6	संचालक, पर्यटन संचालनालय	सदस्य
7	पर्यटन संचालनालयाच्या नामीका सुचीतील तज्ञ. (3+1+1 अनुक्रमे जमीन, हवा, पाणी क्षेत्रातील तज्ञ)	सदस्य
8	सहसंचालक, पर्यटन संचालनालय	सदस्य सचिव

साहसी पर्यटन धोरण व अंमलबजावणीकरीता राज्यस्तरीय समितीची कार्यकक्षा

- राज्यात सर्व साहसी उपक्रमांचा सर्वांगीण विकास, योग्य व सुरक्षित पध्दतीचा वापर करणे व उपाययोजना आखणे
- साहसी उपक्रमात होणाऱ्या अपघातांची चौकशी करण्याची पध्दती व प्रक्रीया ठरविणे.
- तक्रारीच्या निवारणासाठी करावयाची कार्यपध्दती ठरविणे.
- विभागीय साहसी पर्यटन समितीच्या कार्यक्षेत्रमध्ये आवश्यक असल्यास सुधारणा सुचविणे.
- साहसी उपक्रम धोरणाची योग्य अंमलबजावणीसाठी शासनास सर्वतोपरी सहाय्य करणे.
- साहसी पर्यटनावर सर्वांगीण वाढ व प्रसारासाठी धोरणाचा आराखडा तयार करणे.
- कालानुरूप व आवश्यकतेनुसार याबाबत नवीन साहसी उपक्रमांना मान्यता देणे व सुधारणा सुचविणे.

8. या धोरणाची व्यवस्थित कालबद्ध अंमलबजावणी करण्यासाठी उपाययोजना.
9. या समितीच्या त्रैमासिक बैठका आयोजित करून अंमलबजावणीबाबत आढावा घेणे.
10. साहसी क्षेत्रात घडणारे बदल लक्षात घेऊन शासनातर्फे वेळोवेळी या सुचना प्रकाशित करण्यात येतील. हे बदल तज्ञांच्या सल्ल्याने करण्याचा अधिकार राज्यस्तरीय समितीला असेल.
11. महाराष्ट्रातील नाविन्यपूर्ण साहसी पर्यटन प्रकल्पांना राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय स्तरावर विविध माध्यमाद्वारे प्रसिध्दी बाबत मार्गदर्शन करणे.
12. नोंदणीकृत साहसी पर्यटन संस्थांना तारांकीत दर्जा देण्यासंदर्भातील मार्गदर्शक तत्त्वे निश्चित करेल.
13. या धोरणांतर्गत साहसी उपक्रम नोंदणी/ नुतणीकरण व त्याकरिता विविध विभागांच्या (वन, पुरातत्व, पाटबंधारे, गृह, इ.) परवानगी मिळणे सुलभ होण्याकरिता एक खिडकी यंत्रणा निर्माण करेल.
14. तज्ञ लोकांची नामिकासूची तयार करताना पर्यटन संचालनालयास मार्गदर्शन करणे.

पर्यटन धोरण 2016 अन्वये साहसी पर्यटनाकरीता देण्यात येणारे विविध प्रोत्साहन लागू राहतील.

साहसी पर्यटन धोरण संघटितरित्या साहसी उपक्रम (व्यावसायिक किंवा ना नफा ना तोटा तत्वावर) राबविणाऱ्या सर्व संस्था / व्यक्तींना लागू राहिल. वैयक्तिकरित्या किंवा लहान गटात (कमाल 5 व्यक्ती) स्वतः गिर्यारोहण अथवा प्रस्तरारोहणास जाणाऱ्या व्यक्तींनी सुरक्षेच्या दृष्टीने शक्यतो नोंदणीकृत संस्था / व्यक्तींकडूनच सुरक्षेच्या कारणास्तव सहभागी व्हावे, तथापी नोंदणीकृत संस्था/ व्यक्तींशिवाय अशा साहसी उपक्रमात सहभागी झाल्यास अशा व्यक्तींना / लहान गटांनी स्वतःच्या पातळीवर या धोरणांतर्गत नमुद सर्व सुरक्षेच्या दृष्टीने सर्व उपाययोजना करणे बंधनकारक राहिल.

गिर्यारोहण, प्रस्तरारोहणासाठी महाराष्ट्राबाहेरील संस्थांनी महाराष्ट्रातील ठिकाणी महाराष्ट्रातील भौगोलिक सिमेमध्ये समाविष्ट असलेल्या ठिकाणी कोणताही साहसी उपक्रम राबवायचा असल्यास त्यास या धोरणांतर्गत नोंदणी करणे बंधनकारक राहिल.

वैयक्तिकरित्या सामाजिक माध्यमांचा वापर करून सहभाग नोंदविणाऱ्या व्यक्तींनाही या धोरणांतर्गत नोंदणी बंधनकारक राहिल. विना नोंदणी अशा साहसी उपक्रमाची आखणी व कार्यवाही केल्यास त्यावर अनधिकृत व्यवसायाबाबतची कारवाई करण्यात येईल.

जमिनीवरील क्रीडा प्रकारातील गिर्यारोहण, गिरीभ्रमण अशा उपक्रमांचे राखीव संरक्षित वने, सार्वजनिक उद्याने व अभयारण्ये या ठिकाणी जर उपक्रम राबवयाचा असल्यास वन विभाग तसेच, केंद्रीय पुरातत्व विभाग व राज्य पुरातत्व विभाग यांच्या अखत्यारीतील स्थळांबाबत त्या त्या विभागाचे प्रचलित कायदे व नियमाचे पालन करणे बंधनकारक राहिल. जल साहसी क्रीडा प्रकारात समुद्र व खाडीवरील साहसी पर्यटन प्रकार याकरीता महाराष्ट्र मेरीटाईम बोर्ड (MMB) यांची त्यांचे जलक्रीडा धोरणातील नमूद नियम व नियमावली बंधनकारक राहिल. (Snorkelling / Scuba Diving वगळून) त्याचप्रमाणे राज्यातील धरणांमधील साहसी पर्यटन प्रकाराकरीता जलसंपदा / जलसंधारण विभाग / स्थानिक स्वराज्य संस्था यांची परवानगी घेणे आवश्यक राहिल.

साहसी पर्यटन प्रकाराच्या अनुषंगाने केंद्र / राज्य सरकारच्या ज्या विभागांची परवानगी आवश्यक असेल त्या सर्व परवानगी घेणे बंधनकारक राहिल.

प्रपत्र अ

सर्व प्रकारच्या साहसी पर्यटनासाठी सामायिक नियमावली.

व्याख्या

- 1. साहसी उपक्रम:** असा उपक्रम ज्यात नेहमीपेक्षा जास्त जोखीम असते उदा. (अ) देशातील तुलनेने अविकसित भागातील प्रवास जिथे प्रवासाची आणि संपर्काची साधने सहज उपलब्ध नसतात (ब) नैसर्गिक आव्हानाना तोंड देताना स्वतःच्या क्षमतांचा नेहमीपेक्षा जास्त वापर करावा लागतो किंवा (क) संपूर्णपणे अननुभवी किंवा अगदीच थोडा अनुभव असलेल्या लोकांसाठी ग्रामीण, शहरी किंवा निमशहरी भागात कमी साहसी उपक्रमांचे केलेले आयोजन याचा समावेश असतो.
- 2. जमिनीवरील साहसी उपक्रम :** डोंगर, पर्वत, प्रस्तर, सुळके, दऱ्या अशा नैसर्गिक भूभागावर आयोजित साहसी उपक्रम
- 3. हवेतील साहसी उपक्रम:** विविध ठिकाणी आयोजित केलेले साहसी उपक्रम ज्यात विशिष्ट साधनांच्या मदतीने अधिक कालावधीसाठी जमिनीवरून उड्डाण करणे, हवेत तरंगणे याचा समावेश असतो.
- 4. जल साहसी उपक्रम:** विविध प्रकाराच्या होड्यांचा (क्राफ्ट्स) वापर करून वाहत्या किंवा संथ पाण्यात आयोजित केला जाणारा उपक्रम
- 5. साहसी कार्यक्रम :** असा कार्यक्रम ज्यात विशिष्ट हेतूने एक किंवा अधिक साहसी उपक्रमांचे आयोजन केलेले असते.
- 6. सेवा दाता (Adventure Tour Operator):** साहसी उपक्रमांसाठी आपल्या सेवा उपलब्ध करून देणारी व्यक्ती किंवा संस्था
- 7. सेवा:** सेवा ही एखाद्या उपक्रमातील साहसी क्रीडाप्रकाराशी संबंधित असू शकते किंवा त्याला पूरक असू शकते (उदा. साहसी क्रीडाप्रकाराच्या जागी जाण्यासाठी वाहन व्यवस्था, राहण्याची किंवा जेवण्याची व्यवस्था, साधन सामग्री भाड्याने देणारे इ.)
- 8. अनुभवजन्य शिक्षण आधारित साहसी उपक्रम:** असा साहसी उपक्रम जो अनुभवातून शिक्षण या पद्धतीवर आधारित आहे. यामध्ये विविध कृती खेळानंतर सहभागी स्वतःच्या अनुभवांचे मनन करून त्यातून शिकतात.
- 9. सामाजिक पर्यावरण (social environment):** साहसी उपक्रम जिथे होणार आहे तिथे राहणाऱ्या लोकांचा समूह व त्यांची संस्कृती
- 10. पर्यावरण:** साहसी उपक्रमाचे आसपासचे नैसर्गिक वातावरण
- 12. संस्था:** व्यावसायिक किंवा ना नफा ना तोट्यावर साहसी उपक्रम आयोजित करणारी कोणीही व्यक्ती किंवा व्यक्तीसमूह
- 13. व्यवस्थापन :** कोणत्याही संस्थेचे मुख्य व्यवस्थापन जे संस्थेचे धोरण ठरवते आणि संस्थेच्या कार्याला दिशा देते. संस्थेच्या कार्यपद्धतीच्या प्रत्येक परिणामाची जबाबदारी व्यवस्थापनाची असते.

14. धोका: अशी एखादी गोष्ट जी संभाव्यतः हानी पोहोचवू शकते; वस्तुनिष्ठ धोका म्हणजे मुख्यतः नैसर्गिक घटना असतात आणि व्यक्तिनिष्ठ धोके मुख्यत्वे मानवी घटकांशी संबंधित असतात.

15. जोखीम : जेव्हा वस्तुनिष्ठ धोका आणि व्यक्तिनिष्ठ धोका यांचा मिलाफ होतो तेव्हा जोखीम निर्माण होऊ शकते .

16. गंभीर घटना: औषधोपचार आणि / किंवा प्राथमिक मदत आणि / किंवा अतिरिक्त काळजी आणि / किंवा संघर्ष व्यवस्थापन आणि / किंवा स्थानांतरण यांची गरज भासते आणि / किंवा ज्यात थोडक्यात बचावतात अशी घटना. (थोडक्यात बचावणे म्हणजेच त्या घटनेचे अतिशय गंभीर परिणाम होऊ शकले असते)

जल, जमीन व हवाई साहसी पर्यटन प्रकारांना ही नियमावली लागू राहिल. खालील नियमावली व मानक कार्यप्रणाली सर्व प्रकारच्या साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्यांना लागू राहतील. साहसी पर्यटन प्रकार निहाय स्वतंत्र नियमावली प्रपत्र ब मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे लागू राहतील. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्यांना या विभागातील सामायिक नियमावली व प्रपत्र ब मधील ATOAI च्या मार्गदर्शक सूचना (Essentials सह) व तद्नंतरच्या पुरक मार्गदर्शक सूचना साहसी पर्यटन उपक्रम निहाय बंधनकारक राहतील.

1. साहसी पर्यटन सेवा देणारी ही नोंदणीकृत संस्था/ स्वतंत्र व्यक्ती / भागीदारी / कंपनी / सोसायटी असेल, यांच्याकडे वस्तु व सेवा कर नोंदणी, पॅन नंबर, स्वतंत्र चालू (Current) बँक खाते आवश्यक असून यांचे नोंदणी कार्यालय भारतात असणे आवश्यक आहे.
2. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्यांकडे पूर्ण वेळ अनुभवी, कुशल, प्रशिक्षित कर्मचारी वर्ग असणे आवश्यक आहे.
3. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्या कर्मचाऱ्यांकडे किमान एक वर्षाचे व प्रपत्र ब मधील मार्गदर्शक सूचना प्रमाणे नामांकीत संस्थेचे त्या त्या साहसी पर्यटन प्रकारातील अनुभव प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे.
4. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्यांकडे साहसी पर्यटन प्रकाराकरीताचे विशिष्ट उपकरणे असणे आवश्यक आहे. विशिष्ट उपकरणांचा दर्जा हा जागतिक मानकानुसार व परिशिष्ट ब मध्ये नमूद मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे असणे आवश्यक आहे.
5. साहसी उपक्रमांमध्ये सहभागी होणारे सर्व सदस्य व आयोजक यांना पुरेसा विमा कवच असणे आवश्यक राहिल. तसेच आयोजक यांनी सहभागी सदस्यांना सदर साहसी उपक्रमातील धोके व जोखमीचे स्वरूप याबाबत माहिती उपक्रमाला सुरुवात करणेपूर्वी सांगणे आवश्यक राहिल. तसेच आयोजकांनी सदर उपक्रमात सहभागी होणाऱ्या क्षेत्रीय कर्मचारी, गाईड व इतर व्यावसायिक यांनाही विमा संरक्षण देणेबाबत आवश्यक त्या उपाययोजना कराव्यात.
6. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्यांकडे आवश्यक त्या सर्व परवानगी / अनुज्ञप्ती असणे गरजेचे आहे.
7. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्यांनी साहसी पर्यटन प्रकार निहाय पर्यटक / ग्रुपसाठी स्वतंत्र ॲक्टिव्हिटी लिडर नेमणे आवश्यक आहे.
8. प्रत्येक सहभागी होणाऱ्या पर्यटकांना साहसी पर्यटन सुरु होण्यापूर्वी सुरक्षेविषयी माहिती देणे बंधनकारक आहे. यात प्रामुख्याने वापरण्यात येणारे उपकरणे साहसी पर्यटन करताना येणाऱ्या जोखीम व त्यावरील उपाययोजनांचा समावेश असेल. अशा प्रकारची माहिती सहभागी होणारा पर्यटक व कर्मचारी यांना बंधनकारक असेल.

9. साहसी पर्यटन सेवा देणारा कर्मचारी प्रथोमपचार / सीपीआर बाबतीत प्रशिक्षण असेण बंधनकार आहे. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्या संस्थेकडील प्रत्येक कर्मचाऱ्यास प्रथोमपचार व सीपीआरचे ज्ञान असणे गरजेचे आहे.
10. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्या कर्मचाऱ्याकडे सहभागी होणाऱ्या पर्यटक / पर्यटकांना एवढे प्रथोमपचार साहित्य (First Aid) असणे आवश्यक आहे. प्रथोमपचार साहित्यात प्रामुख्याने खालील साहित्य असणे आवश्यक आहे.
 - वेगवेगळ्या आकारातील बँडेड (Band aid of different size & shape)
 - लहान, मध्यम व मोठ्या निर्जंतुकीकरण ड्रेसिंग (Sterile gauze dressing)
 - चिकट टेप (Sticky tape)
 - क्रिम बॉटल बँडेज क्लिप्सह (Crepe rolled bandages with chips)
 - विल्हेवाट लावण्याजोगे निर्जंतुक हातमौजे (Disposal sterile gloves)
 - चिमटी (Tweezers)
 - कात्री (Scissors)
 - वेदनाशामक औषधी (Paracetamol, Aspirin, Ibuprofen) (16 वर्षाखालील बाल वगळून)
 - वेदनाशामक स्प्रे (Volini, Move)
 - Antihistamine Tablets (Cetirizine)
 - Dettol किंवा तत्सम प्रतिरोधक
 - अतिसार विरोधी गोळ्या
 - तात्काळ शक्ती देणारे औषधी (ORS)
 - Disposal Syringe.
11. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्याकडे नजीकच्या दवाखाने / डॉक्टरांची यादी असणे आवश्यक आहे.
12. सर्व कर्मचाऱ्यांकडे प्रमाणित डॉक्टरचे वैद्यकीय योग्यता प्रमाणपत्र (Fitness Certificate) असणे आवश्यक आहे.
13. पर्यटकांना साहसी पर्यटन सेवा देण्यापूर्वी त्या साहसी प्रकारचे (Adventure Activity) जोखीम मुल्यांकन करणे आवश्यक आहे. जोखीम मुल्यांकनकरीता स्वतंत्र रजिस्टर ठेवण्यात यावे. जेव्हा केव्हा मागणी करण्यात येईल तेव्हा जोखीम मुल्यांकन रजिस्टर सेवा देणाऱ्याने उपलब्ध करून देण्यात यावे.
14. आपत्कालीन कृती योजना (Emergency Action Plan) तयार असणे आवश्यक आहे. आपत्कालीन कृती योजनांकरीता कर्मचाऱ्यांना नियमित प्रशिक्षण देणे बंधनकारक आहे. साहसी पर्यटन सेवा देणाऱ्यांना मागणीप्रमाण आपत्कालीन कृती योजना उपलब्ध करून द्यावी.
15. साहसी पर्यटन सेवा पुरविण्यांनी 'तणावमुक्त' धोरणांचा अवलंब करणे आवश्यक आहे.
16. साहसी पर्यटन सेवा पुरविण्यांनी सेवा शुल्क दर्शविणारा फलक लावणे आवश्यक आहे.
17. नैसर्गिक जतन व पर्यावरण रक्षणाची आवश्यक ती खबरदारी घेतली पाहिजे. या व केंद्रीय पर्यटन मंत्रालयाद्वारे शाश्वत पर्यटना संदर्भातील मार्गदर्शक सूचनांचे पालन करण्यास संदर्भात हमीपत्र.

18. साहसी पर्यटन करताना झालेल्या अपघाताची जबाबदारी ही त्या सहभागी सदस्याची / संस्थेची राहिल. अपघाताकरीता पर्यटन संचालनालय जबाबदार राहणार नाही.
19. संस्थेने जोखमीबाबत सहभागी सदस्यांकडुन हमीपत्र/घोषणापत्र घेतले असले तरी अपघाताबाबत प्रचलित नियमानुसार सक्षम प्राधिकार्यांकडुन उचित कार्यवाही केली जाईल.

दस्तऐवज

साहसी पर्यटन प्रकारासाठी सादर करावयाच्या दस्तऐवजांव्यतिरीक्त खालील दस्तऐवज सेवा देणाऱ्यांनी साहसी पर्यटन सेवा देताना सोबत ठेवावे. सादर दस्तऐवजांची संबंधित यंत्रणेने मागणी केल्यास उपलब्ध करून द्यावे.

1. सेवा देणाऱ्या मालक व कर्मचारी यांचे नाव व पत्ता.
2. नामिकासूचीतील तज्ञांमार्फत केलेले तपासणी अहवाल. (वार्षिक / सहामाही)
3. साहसी पर्यटन स्थळी सेवा देणाऱ्या कर्मचारी व त्यांना नेमून दिलेली जबाबदारी याबाबतचे दस्तऐवज.
4. विमा संरक्षणबाबतचे दस्तऐवज.
5. साहित्याचा तपशिल पुरवठादार, खरेदी दिनांक, वॉरंटी- कालावधी इ.
6. सर्व साहित्यांचा दैनिक, मासिक, आठवडी, वार्षिक देखभाली संदर्भात दस्तऐवज व देखभालीसाठीची कार्यपध्दती संदर्भात दस्तऐवज.
7. कर्मचारी प्रशिक्षण शिक्षण, प्रमाणपत्र असलेले कर्मचारी रजिस्टर.
8. प्रथोपचार संदर्भात औषधांचे रजिस्टर.
9. घटना संदर्भात रेकॉर्ड.
10. विभागीय समिती मार्फत करण्यात आलेला तपासणी अहवाल
11. साहसी पर्यटन करणाऱ्या पर्यटकांचा तपशिल (नाव / पत्ता / संपर्क क्रमांक)

1. संसाधनांची उपलब्धता/पुरवठा

कुठलाही उपक्रम सुरक्षित रित्या आयोजित करण्यासाठी आवश्यक ती साधने उपलब्ध करून देणे ही व्यवस्थापनाची जबाबदारी आहे. यात आवश्यक ती साधनसामग्री, प्रशिक्षित आणि कुशल मनुष्यबळ यांचा समावेश आहे. जर सुरक्षिततेसाठी आवश्यक संसाधने आणि उपलब्ध संसाधने यात तफावत असेल तर आवश्यक ती संसाधने उपलब्ध होई पर्यंत व्यवस्थापनाने आपले उपक्रम थांबवावेत.

2. प्रशिक्षण आणि विकास

कुठल्याही उपक्रमाच्या सुरक्षित आयोजनासाठी प्रशिक्षित आणि कुशल मनुष्यबळ आवश्यक असते. यासाठी आपले सभासद, सहकारी आणि कर्मचारीवर्ग यांना योग्य ते प्रशिक्षण देण्यासाठी व्यवस्थापनाने प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

प्रशिक्षण म्हणजे केवळ बाह्य अभ्यासक्रमांसाठी लोकांना पाठवणे नव्हे. आपल्या संस्थेतील अनुभवी आणि प्रशिक्षित लोकांद्वारेही असं प्रशिक्षण देता येण्याची एक यंत्रणा व्यवस्थापनाने उभारली पाहिजे हे आवर्जून नमूद करावेसे वाटते. यात प्रशिक्षणाची गरज, स्वरूप, प्रत्यक्ष प्रशिक्षण (चार भिंतीच्या आतील आणि प्रत्यक्ष जागेवरील प्रशिक्षण) आणि परिणामकारकता यांचा समावेश असावा.

संस्थांनी उदयोन्मुख सभासदांना अनुभवी नेत्यांबरोबर काम करण्यास सांगावे. त्यामुळे त्यांनाही नेतृत्वगुणांचा अभ्यास करायची संधी मिळून योग्य ते कौशल्य आपल्या अंगी बाणवता येईल. त्यामुळे संस्थांमध्ये नेत्यांची पुढची फळी निर्माण होऊन स्थित्यंतर सुलभ होईल.

3. नियमित आढावा

नेते आणि इतर संबंधितांशी चर्चा करून व्यवस्थापनाने आपल्या उपक्रमांचा नियमित आढावा घ्यावा. असा आढावा घेतल्यामुळे—

- सुरक्षेसाठी संसाधने आणि मनुष्यबळ उपलब्ध असल्याची खात्री करता येते
- सहभागी किंवा नेते यांच्याकडून मिळालेल्या अभिप्रायाप्रमाणे आवश्यक ती पावले उचलता येतात.
- नियोजित लक्ष्य गाठले जातेय की नाही यावर नियंत्रण ठेवता येते.
- सर्व कायदेशीर बाबींची पूर्तता होतेय की नाही हे तपासता येते.

अशा आढाव्यांची नोंद ठेवताना त्यात घेतलेले निर्णय आणि त्यांच्या अंमलबजावणी साठीचे नियोजन, जबाबदारीचे वाटप आणि त्यासाठी दिलेला वेळ या गोष्टींचा समावेश असावा.

4. तक्रारींची हाताळणी

व्यवस्थापनाने तक्रार नोंदवून घेण्यासाठी आणि तिच्या तर्कशुद्ध निवारणासाठी प्रभावी यंत्रणा निर्माण केली पाहिजे.

5. जबाबदारीचे वाटप

आपल्या सभासदांना, नेत्यांना, सहकारी आणि इतर संबंधितांना आपापल्या भूमिका आणि जबाबदाऱ्या कुठलाही संभ्रम न ठेवता वाटून देणे ही व्यवस्थापनाची जबाबदारी आहे.

6. कायदेशीर बाबींची पूर्तता

आपल्या संस्थेला लागू असलेल्या कायदेशीर बाबींची माहिती करून घेणे आणि त्याची पूर्तता करणे याची व्यवस्थापनाने खात्री करून घेतली पाहिजे. आढावा बैठकांच्या कार्यक्रमापत्रिकेत हा एक चर्चेचा मुद्दा असू शकतो.

जोखीम व्यवस्थापन

जोखीम व्यवस्थापनाचा सर्वांगीण विचार करण्यासाठी व्यवस्थापनाने अनुभवी सभासदांचा एक गटच स्थापन केला पाहिजे. कुठल्याही संस्थेसाठी धोके आणि जोखमी परिणामकारकरित्या शोधणे आवश्यक असल्याने संस्थांनी खालील गोष्टींची नोंद घ्यावी:

- प्रत्येक साहसी उपक्रमाशी संबंधित जोखीम ही वेगवेगळी असू शकते. म्हणूनच प्रत्येक उपक्रमातील जोखीम पडताळणीचा वेगळा आढावा घ्यावा.
- कुठल्याही उपक्रमाच्या आधी जोखमीचे मूल्यमापन केले जावे.

जोखीम व्यवस्थापनातील पायऱ्या :

1. जोखीम जाणून घेणे

एका मुख्य उपक्रमांतर्गत येणाऱ्या सर्व इतर कार्यक्रमांची एक क्रमवार यादी बनवावी. यातून कुठलाही कार्यक्रम सुटता कामा नये.

- अशा प्रत्येक कार्यक्रमात असलेले धोके ओळखून त्याची खाली दिलेल्या तक्त्यात नोंद करावी.

- 'कुठे गफलत होऊ शकते' हा निकष लावत विविध धोक्यात अंतर्भूत असलेल्या जोखमीची नोंद तक्त्यातील योग्य त्या रकान्यात करावी. सगळे धोके आणि जोखमी आपण नमूद केल्याची काटेकोर तपासणी करावी
- एखादा अनपेक्षित प्रसंग व जोखीम टाळण्यासाठी कोणती पावले उचलली जात आहेत किंवा उचलली जाणे आवश्यक आहे ते ठरवा. त्या त्या उपक्रमाशी संबंधित मार्गदर्शक तत्वांमध्ये याचा समावेश होतोय का नाही ते पहा. त्यासाठी संबंधित मार्गदर्शक तत्वांचा संदर्भ घ्या.
- एखादी अनिष्ट घटना घडल्यास त्याचा कोणावर आणि कसा परिणाम होऊ शकतो आणि त्याची तीव्रता (दुखापत किंवा मृत्यू) काय असू शकते याचाही अंदाज बांधणे आवश्यक आहे.

2. जोखमीचे मूल्यमापन

कुठल्याही जोखमीच्या गांभीर्याची पातळी ती प्रत्यक्षात येण्याची शक्यता आणि तिची तीव्रता यावर अवलंबून असते. जी जोखीम प्रत्यक्षात येण्याची शक्यता जास्त आणि जिची तीव्रता जास्त व त्यावर लक्ष देणे अधिक महत्त्वाचे ठरते.

व्यवस्थापनाने जोखमीच्या पातळीचे मूल्यमापन करावे आणि त्याप्रमाणे पावले उचलावीत. जिथे जोखीम जास्त तिथे अधिक काटेकोर नियंत्रण असायला हवे.

3. जोखीम कमी करण्यासाठी कृति योजना

ही योजना खालील टप्प्यांप्रमाणे करावी:

- निर्मूलन: ज्या उपक्रमां मध्ये जोखीम खूप जास्त आहे आणि तिचे योग्य पद्धतीने नियंत्रण शक्य नाही असे उपक्रम तातडीने थांबवावेत.
- बदल: संसाधनात बदल करून सक्षम मनुष्यबळ आणि पुरेशी साधनसामग्री पुरवणे.
- नियंत्रण: जोखीम कमी करण्यासाठी सुरक्षा व्यवस्थापन प्रणालीचा अवलंब करावा.

4. आपत्कालीन प्रसंगाची तयारी आणि प्रतिसाद

सर्व प्रकारची आगाऊ काळजी घेऊन, सुरक्षा व्यवस्थापन प्रणालीचा अवलंब करून देखील आपत्कालीन परिस्थिती निर्माण होऊ शकते. अशा प्रसंगाला तोंड देण्यासाठी व्यवस्थापनाने 'आपत्कालीन योजना' तयार ठेवणे आवश्यक आहे.

4.1 आपत्कालीन तयारी आणि प्रतिसाद योजना (आ.त.प्र.यो.)

संभाव्य आपत्कालीन परिस्थितीसाठी जोखीम व्यवस्थापन चमूने आ.त.प्र.यो. तयार ठेवली पाहिजे. अशी योजना नीटपणे लिहून संबंधित सर्व नेते/प्रशिक्षक आणि सहभागी यांच्यापर्यंत पोचवून ती त्यांना व्यवस्थित समजली आहे याची खात्री करणे आवश्यक आहे.

आ.त.प्र.यो. मध्ये खालील बाबींचा समावेश असेल:

- संपर्क प्रणाली (अंतर्गत आणि बाह्यसंपर्क). यात संपर्कासाठी कोणती उपकरणे वापरावीत (उदा. वॉकी-टॉकी), जर उपक्रम दुर्गम ठिकाणी असेल तर बाह्यसंपर्कासाठी निरोप्याची व्यवस्था करणे, जवळच्या वैद्यकीय केंद्राचे दूरध्वनी क्रमांक, सरकारी कार्यालयांची माहिती (उदा. पोलीसस्थानक), बचाव चमूची माहिती, वाहतुकीचे पर्याय आदी माहिती तयार ठेवणे
- प्रथमोचार आणि वैद्यकीय सहाय्य देण्यासाठी व्यवस्था तयार ठेवणे
- कुठलीही आपत्कालीन परिस्थिती हाताळायची योजना तयार ठेवणे. यात बचाव, प्रथमोपचार, संपर्क, देखरेख अशा विविध जबाबदाऱ्यांचे वाटप त्या त्या गोष्टींमध्ये प्रवीण असलेल्या लोकांना करणे.
- शोध, बचाव, स्थानांतरण आणि संपर्कासाठी आवश्यक साधनसामग्री
- सहभागी व नेते/ प्रशिक्षक यांची माहिती

- सुटकेसाठी विविध मार्ग
- आपत्कालीन परिस्थितीत वापरायचा निधी
- संकटकाळी बचाव आणि स्थानांतरण करण्यासाठी सुस्पष्ट योजना

4.2. आ.त.प्र.यो.ची अचूकता आणि पूर्णता

आ.त.प्र.यो. अचूक आणि पूर्ण आहे याची खात्री जोखीम व्यवस्थापन गटाने अंमलबजावणी पूर्वी करून घेणे आवश्यक आहे.

4.3. आ.त.प्र.यो.बद्दल सजगता

नेते/प्रशिक्षक/सहभागी आणि इतर सर्व संबंधितांना आ.त.प्र.यो. बद्दल संपूर्ण माहिती आहे आणि यामधील स्वतःची भूमिका त्यांना समजली आहे याची खात्री कार्यक्रम प्रमुखाने करून घ्यावी

4.4. आ.त.प्र.यो.ची नियमित चाचणी

आ.त.प्र.यो.चा प्रभावीपणा जाणून घेण्यासाठी नियमित चाचणी करून त्याच्या निष्कर्षाचा अभ्यास आणि नोंदी ठेवल्यास तिचा प्रभावीपणा वाढतो.

4.5. आ.त.प्र.यो.चा आढावा आणि त्यातील सुधारणा

चाचणी, MOCK DRILL किंवा प्रत्यक्ष घडलेला आपत्कालीन प्रसंग यातून शिकलेल्या गोष्टींनुसार संस्थेने आ.त.प्र.यो.चा सखोल आढावा घेणे आवश्यक आहे.

जोखीम व्यवस्थापन तक्ता:

क्रमांक	उपक्रम	धोका (कारण)	जोखीम (कुठे चूक होऊ शकते?)	परिणाम (कोणावर आणि कसा होऊ शकतो?)	जोखीम कमीत कमी राहण्यासाठी काय करावे? (सुरक्षा मार्गदर्शक सूचनांचा संदर्भ)

जोखीम मूल्यांकन करणाऱ्याचे नाव: _____

मूल्यांकन करण्याचे काम कधी पूर्ण झाले: _____

मान्यता देणाऱ्याचे नाव: _____

दिनांक

4. सुरक्षा मार्गदर्शक सूचनांशी संबंधित संस्थेची जबाबदारी

अ. जोखीम तक्त्या प्रमाणे ज्या उपक्रमातील जोखमी कमी करण्याची आवश्यकता आहे अशा संस्थेतर्फे आयोजित सर्व उपक्रमांचा समावेश मार्गदर्शक सूचनां मध्ये करणे.

ब. जिथे आवश्यक आहे तिथे मानक कार्य प्रणाली बनवणे. अशी कार्य प्रणाली प्रत्यक्ष कार्यक्रम आयोजित करणाऱ्या लोकांना (स्थानिक लोकांसह) सहज समजेल अशा भाषेत असावी.

क. उपक्रमातील प्रत्येक टप्पा पर्यावरणपूरक आहे याची काळजी घेणे.

ड. नेते, प्रशिक्षक, सभासद, कर्मचारीवर्ग यांना सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना/ मानक कार्य प्रणाली समजावणे, आवश्यक त्या नोंदी ठेवण्यास प्रवृत्त करणे तसेच अपेक्षा पूर्ण करण्यास ते सक्षम आहेत ना हे बघणे. नेते आणि प्रशिक्षकांनी मार्गदर्शक सूचना / मानक कार्य प्रणाली आत्मसात केलेली असणे महत्त्वाचे आहे. त्यासाठी त्यांना प्रत्यक्ष आणि व्यावहारिक प्रशिक्षण द्यावे.

इ. सुरक्षा मार्गदर्शक तत्त्वे आणि मानक प्रणालीला मान्यता - या दोन्हीचा आढावा घेऊन अंमलबजावणीपूर्वी त्यांना मान्यता देणे ही सुरक्षा व्यवस्थापन गटाची जबाबदारी आहे.

ई. सेवादात्यांसाठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली – प्रत्यक्ष उपक्रमाच्या ठिकाणची सुरक्षा हे संस्थेच्या दृष्टीने महत्त्वाचे आहे. जर उपक्रमातील एखादे काम करण्याची जबाबदारी बाहेरील संस्थांना / व्यक्तींना दिली असेल तर संबंधित सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली त्यांच्यापर्यंत पोचवणे आणि त्याप्रमाणे कार्यक्रम राबवला जाईल हे पाहणे ही व्यवस्थापनाची जबाबदारी आहे.

फ. ठराविक कालावधी नंतर सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक कार्य प्रणाली यांचा आढावा - सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक कार्य प्रणाली जास्तीत जास्त प्रभावी व्हावी यासाठी एका ठराविक कालावधी नंतर सुरक्षा व्यवस्थापन गटाने त्यांचा आढावा घेणे आवश्यक आहे.

संबंधित लोकांशी संपर्क / संवाद

1. संस्थांतर्गत संवाद

1. आपल्या संस्थेची तत्त्वे, लक्ष्य आणि कार्यसंस्कृती सर्व नेते, कर्मचारी, सभासद यांना स्पष्ट शब्दात सांगितली पाहिजेत. तसेच त्यांना ती जशीच्या तशी कळली आहेत याचीही खात्री केली जावी.
2. एखाद्या उपक्रमासंबंधित सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना, कार्यपद्धती आणि मानकप्रणाली यांची सुस्पष्ट कल्पना नेते, कर्मचारी, सभासद यांना दिली जावी.
3. कार्यक्रमाचे स्वरूप, जोखीम मूल्यांकन, अंमलबजावणी, आपत्कालीन परिस्थितीची हाताळणी आणि अभिप्राय घेणे याबाबतीत संस्थेचे नेते आणि संबंधित प्रशिक्षक यांनी निश्चित काय करणे अपेक्षित आहे हे स्पष्ट केले जावे.

2. सहभागींबरोबर संवाद

नावनोंदणीपूर्वी आणि नंतर उपक्रमाच्या प्रत्येक टप्प्यात सहभागींबरोबर चांगला संवाद राहिल याची काळजी संस्थेने घ्यावी.

सहभागी जर अज्ञान व्यक्ती असेल तर असा संवाद तिच्या पालकांबरोबर केला जावा आणि पाल्याच्या सहभागासाठी त्यांची लेखी संमती घेतली जावी.

सहभागींशी परिणामकारक संवाद कसा करावा याबद्दल मानक कार्यप्रणालीमध्ये स्पष्ट आणि सुटसुटीत शब्दात सूचना असाव्यात.

1. नाव नोंदणी दरम्यान सहभागींशी संपर्क

- इच्छुक सहभागींना कार्यक्रमाची संपूर्ण माहिती नाव नोंदणीपूर्वीच दिली जावी. यात खालील मुद्द्यांचा समावेश असावा.
 - नैसर्गिक घटक
 - कठीणता पातळी
 - शारीरिक तंदुरुस्तीच्या अपेक्षा
 - संस्थेची माहिती आणि नेत्यांची पात्रता
 - भूभागाची माहिती
 - अंगभूत जोखमी
 - वेळापत्रक आणि पुरवठा व्यवस्था
 - प्रसिद्धी पत्रकातील छायाचित्रे प्रत्यक्ष उपक्रमाची अचूक माहिती देणारी असावीत
- सहभागींकडून घ्यावयाची माहिती
 - उपक्रमात भाग घेण्यासाठी इच्छुक व्यक्तींकडून खालील माहिती एका विहित नमुन्यात उपक्रमापूर्वी घेण्यात यावी.
 - संपूर्ण नाव आणि पत्ता
 - आपत्कालीन परिस्थितीत संपर्क करावयाच्या व्यक्तीचा तपशील - नाव, पत्ता, नाते, दूरध्वनी क्रमांक वगैरे
 - नोंदणीकृत वैद्यकीय अधिकाऱ्याने दिलेले तंदुरुस्ती प्रमाणपत्र आणि वैद्यकीय पार्श्वभूमी, यात रक्तगट, allergy, आपत्कालीन परिस्थितीसाठी संपर्क इत्यादी वैयक्तिक माहिती - इतर संबंधित माहिती

सहभागींनी अचूक आणि वेळेवर माहिती देणे ही संपूर्णपणे त्यांचीच जबाबदारी आहे हे संस्थेने अतिशय स्पष्ट शब्दात सांगावे. तसे न केल्यास सहभागींना सुरक्षिततेच्या कारणास्तव प्रवेश नाकारण्याचे हक्क संस्था राखून ठेवत आहे हे ही नमूद करावे.

2. साहसी उपक्रमादरम्यान सहभागींशी करावयाचा संपर्क

- उपक्रमापूर्वी नेत्याने सर्वांना व्यवस्थित माहिती द्यावी : ही माहिती देतांना उपक्रमाचा तपशील, सुरक्षेचे नियम आणि मानके, उपक्रमाशी संबंधित प्रत्येकाच्या भूमिकेबद्दल स्पष्टता, सहभागींकडून अपेक्षा, सूचना देणे (आवश्यक असल्यास प्रात्यक्षिकासह), अपेक्षित वर्तणूक आणि सुरक्षिततेचे नियम याचे पालन झाले नाही तर होणाऱ्या परिणामांची कल्पना या गोष्टींचा समावेश असावा. तसेच दिलेली माहिती सर्वांना नीट कळली आहे याची खात्री करून घ्यावी.
- सहभागींबरोबर संवाद परिणामकारक होण्यासाठी संबंधित मानक प्रणालीतील सूचना सुस्पष्ट आणि मुद्देसूद असाव्यात.
- अभिप्राय : उपक्रम संपल्यावर नेत्यांनी सहभागींकडून अभिप्राय गोळा करावा आणि तो व्यवस्थापनाला कळवावा.
- आपत्कालीन परिस्थितीत करावयाच्या संपर्का संबंधित चर्चा 'आपत्कालीन प्रतिसाद योजना' या भागात केली आहे.

3. आपत्कालीन परिस्थितीतील संपर्क

अशा परिस्थितीत संस्थांतर्गत आणि संस्थाबाह्य (उदा. पोलीस, माध्यमे, सरकारीयंत्रणा, सामान्य जनता वगैरे) संपर्काची विहित पद्धत आखून घ्यावी. यात संपर्कासाठी अधिकृत व्यक्तींची निवड करणे आणि संपर्काचे माध्यम ठरवणे या गोष्टी येतात. ही संपर्काची पद्धत सर्व संबंधितांना स्पष्टपणे माहित असावी.

4. सेवा दात्यांबरोबर संपर्क

सुरक्षा आणि सेवेचा दर्जा याविषयी सेवादात्यांकडून असलेल्या अपेक्षा संस्थेने सुस्पष्टपणे कळवाव्यात.

सेवा दात्यांकडून सुरक्षे विषयक अपेक्षांचे पालन होत आहे हे सुनिश्चित करण्यासाठी

- संस्थेने त्यांना मानक कार्यप्रणालीची प्रत द्यावी

- कार्यक्रमापूर्वी सहभागींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीसह वैयक्तिक तपशील सेवा दात्यांना दिला जावा.

सेवा दात्यांवरील नियंत्रण

आपल्या कार्यक्रमातील काही किंवा सर्वच उपक्रम जरी एखाद्या बाहेरच्या सेवादात्यांकडून करून घेतले तरी सुरक्षिततेची अंतिम जबाबदारी संस्थेची असते. सेवादाते कुठलाही उपक्रम संपूर्ण काळजीपूर्वक आणि सुरक्षित पद्धतीने आयोजित करत आहेत याची संस्थेने खात्री करावी. यामध्ये कुठेही सुरक्षा आणि कार्यक्रमाचा दर्जा याच्याशी तडजोड होता कामा नये.

यामध्ये सेवादात्याच्या निवडीचे निकष, सुरक्षिततेच्या संदर्भातल्या अपेक्षा आणि जबाबदाऱ्या इत्यादींचा समावेश असतो

सेवादाता निवडीचे निकष

कार्यक्रमाचा दर्जा आणि सुरक्षितता यासंबंधात असलेल्या अपेक्षा निवड झालेला सेवादाता पूर्ण करू शकेल, अशा पद्धतीनेच सेवादाता निवडीचे निकष ठरवावेत. यात -

1. सहभागींच्या गटाचा आकार आणि रचना हे गृहीत धरून अशाच कार्यक्रमाच्या आयोजनाचा पूर्वानुभव
2. सेवादात्याची आधीची सुरक्षाविषयक कामगिरी आणि अन्य कोणीतरी केलेली शिफारस
3. संस्थेच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे आवश्यक असलेले कौशल्य आणि प्राविण्य असलेले प्रशिक्षक / नेते सेवादात्याकडे आहेत का?
4. सेवादाते आणि संस्था यांच्यात एकमेकांच्या भूमिका आणि जबाबदाऱ्यांबद्दल पूर्णपणे स्पष्टता असावी. विशेषतः प्रथमोपचार, आप्तकालीन परिस्थिती हाताळणे, आपत्कालीन संपर्क आणि सुटका याविषयीच्या कार्यपद्धतीबद्दल काटेकोर स्पष्टता असावी.

हे सुनिश्चित करा -

1. जो उपक्रमाचा भाग सेवादात्यांनी आयोजित करायचा आहे त्याच्या मार्गदर्शक सूचना सेवादात्याला कळवल्या आहेत, त्या त्याला समजल्या आहेत आणि त्या अमलात आणायला त्याची मान्यता आहे याची खात्री संस्थेने करून घ्यावी. याची तपशीलवार माहिती सेवादात्याला द्यावी ज्यात सर्वोत्तम आणि सर्वात सुरक्षित प्रथांची माहिती, जोखमीचे मूल्यमापन आणि त्यावर उपाय, सहभागींना द्यावयाची माहिती/ सूचना, नेते/प्रशिक्षक आणि सहभागी यांचे प्रमाण, अपघात किंवा दुर्घटना किंवा कठीण प्रसंग यांची हाताळणी करण्यासाठी कृती योजना, सुटकेसाठी योजना इत्यादी गोष्टींचा समावेश असावा.

2. कामाचा लेखी मसुदा देणे (Work order)

संस्थेने सेवादात्यांकडून घ्यायच्या सेवांसाठी कामाचा लेखी मसुदा द्यावा व त्यात खालील गोष्टींचा समावेश असावा :-

- उपक्रमाचे तंतोतंत वर्णन / जागा
- सुरक्षेविषयी अपेक्षा
- कामाच्या दर्जाबद्दलच्या अपेक्षा
- सहभागी व्यक्तींच्या गटाबद्दल सर्वसाधारण माहिती (काही विशेष सूचना असल्यास त्यासह)
- मानक कार्यप्रणालीचा संदर्भ
- नेते / प्रशिक्षकांची किमान पात्रता
- साधन सामग्रीचा तपशील
- सुरक्षा आणि दर्जा यासंबंधित सूचनांचे पालन न झाल्यास होणाऱ्या परिणामांची कल्पना

3. उपक्रमावर देखरेख करण्यासाठी नेत्यांची नियुक्ती

सेवादात्यांवर योग्य नियंत्रण ठेवण्यासाठी संस्थेने 2-3 नेत्यांची नेमणूक करावी. याने त्यांचे काम उपक्रमावर देखरेख करण्याचे असेल.

विविध उपक्रमांच्या आयोजनासाठी नेत्यांकडे कोणती क्षमता आणि कौशल्ये.

तांत्रिक कौशल्य	आंगिक कौशल्य (Soft Skills)	अनुभव आणि तंदुरुस्ती
<p>प्रशिक्षण अभ्यासक्रम</p> <ul style="list-style-type: none"> - गिर्यारोहण प्राथमिक अभ्यासक्रम -प्रस्तरारोहण अभ्यासक्रम -प्रथमोपचार अभ्यासक्रम -गिर्यारोहण प्रगत अभ्यासक्रम -शोध आणि सुटका अभ्यासक्रम <p>कुठल्याही अभ्यासक्रमात समाविष्ट असलेल्या गोष्टी वरून दृश्य कौशल्य कोणते हे संस्थांनी ठरवावे.</p>	<p>औपचारिक प्रशिक्षण अभ्यासक्रम</p> <ul style="list-style-type: none"> - नेतृत्व विकास अभ्यासक्रम. 	<p>विवक्षित उपक्रमाचा अनुभव</p> <ul style="list-style-type: none"> -सह्याद्रीत 20 ट्रेकचा अनुभव -
<p>विवक्षित उपक्रमाचा अनुभव ज्ञान आणि तंत्राची माहिती (सामग्री वापरण्यासह)</p>	<p>नेतृत्वगुण</p> <ul style="list-style-type: none"> -विविध गट किंवा संघांचे नेतृत्व करण्याची क्षमता -मांडणी कौशल्य- विशेषतः उपक्रमाची किंवा कार्यक्रमाची माहिती देण्याचे कौशल्य. स्वभाव वैशिष्ट्ये - लवचिकता, खंबीरपणा, हिकमती, सहज संवाद साधू शकणारा, नेहमी उपलब्ध असलेला, आदर्शवत नेता इ. 	<p>तंदुरुस्ती</p> <p>पुरेशी तंदुरुस्ती</p>
<p>पर्वतातील हवामान</p> <ul style="list-style-type: none"> - सह्याद्री पर्वताची भौगोलिक आणि भूशास्त्रदृष्ट्या माहिती - सह्याद्रीतील हवामानाची सर्वसाधारण माहिती 	<p>शिकवणे / सूचना देणे / संवाद कौशल्य</p> <ul style="list-style-type: none"> - विषयाचे ज्ञान आणि शिकवण्याची हातोटी - विविध प्रकारच्या गटांबरोबर काम केल्याचे ज्ञान आणि अनुभव उदा. लहान मुलांचा गट 	<p>---</p>

तांत्रिक कौशल्य	आंगिक कौशल्य (Soft Skills)	अनुभव आणि तंदुरुस्ती
	-सहभागीविषयी विशेषतः नवशिक्यांविषयी, मुलांविषयी दृष्टीकोन. -भाषा आणि संवाद कौशल्य - नीटनेटकेपणा	
नकाशा वाचन आणि दिशाज्ञान -सह्याद्रीतील भूप्रदेशाची माहिती -GPS सारखी उपकरणे वापरण्याची माहिती -नकाशांचा वापर आणि नकाशा वाचन	संघटन कौशल्य आणि व्यवस्थापन कौशल्य -कुठलाही कार्यक्रम आखणे, आयोजित करणे आणि अंमलबजावणी करण्याची क्षमता -आयोजनात पुढाकार घेणे -संस्थेची ध्येय, मूल्य आणि संस्थेचा गाभा यांच्याशी एकरूप असणे	-----
कार्यपद्धती आणि जोखीम व्यवस्थापन -सुरक्षिततेच्या बाबतीत प्रतिबंधात्मक पावलं उचलण्याकडे कल -सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना, मानक कार्यप्रणाली आणि आपत्कालीन प्रतिसादाच्या योजनेचे ज्ञान असणे -संकल्पित उपक्रमासाठी आवश्यक बचाव सामुग्रीसहित इतर आवश्यक बाबींची माहिती असणे -आपत्कालीन परिस्थितीत संपर्क यंत्रणांचा परिणामकारक वापर करण्याची क्षमता	कायदेशीर बाबी -हाती घेतलेल्या उपक्रमाशी संबंधित जबाबदाऱ्या आणि कायदे यांची माहिती -कार्यपद्धतीच्या, हक्का विषयी माहिती -विमा विषयाशी संबंधित बाबींची माहिती -बचाव कार्याशी संबंधित कायदेशीर बाबींची माहिती	---

स्वयंसेवी नेते आणि प्रशिक्षक यांच्यासाठी असलेल्या UIAA Model Training Standard या पुस्तिकेत नेत्यांसाठी आवश्यक कौशल्य आणि क्षमता याची विस्तृत यादी दिली आहे.

अधिक माहितीसाठी <https://www.theuiaa.org/> या संकेत स्थळाला भेट द्यावी.

प्रपत्र ब

भाग - 1

**जमिनीवरील साहसी उपक्रमांसाठी
सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना**

जमीनीवरील साहसी उपक्रमाकरीता मार्गदर्शक तत्त्वे

ओळख :

1. साहसी पर्यटन आयोजक म्हणजे भारतात साहसी पर्यटनाशी संबंधित जसे जल क्रीडा, हवाई क्रीडा, गिर्यारोहण आणि ट्रेकिंग, वेगवेगळ्या स्वरूपाच्या सफारी इत्यादी उपक्रमात कार्यरत असलेला सर्व साहसी खेळांसाठी सर्वसाधारण मार्गदर्शक तत्त्वे
- 1.1 साहसी उपक्रमात भाग घेणाऱ्या व्यक्तींच्या प्रत्येक गटासोबत नेता या पदावर नियुक्त केलेली व्यक्ती असली पाहिजे.
- 1.2 नमूद केल्याप्रमाणे योग्य अर्हता व कौशल्य प्राप्त असावा.
- 1.3 साहसी उपक्रमात कार्यरत असलेल्या गटात सामील होणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला प्राथमिक प्रशिक्षण प्राप्त झालेले असले पाहिजे आणि त्यांनी सहभागी होण्यासाठी आवश्यक कौशल्य प्राप्त केले आहे. याबाबत नेता समाधानी असला पाहिजे.
- 1.4 नेत्याकडे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र असले पाहिजे आणि स्ट्रेचरचा उपयोग केला जात असताना प्रथमोपचार प्रशिक्षण देण्याची क्षमता असली पाहिजे.
- 1.5 शोध कार्यप्रणालीशी नेता परिचित असावा आणि त्याने गटातील सर्व सदस्यांना सदर कार्यप्रणालीबाबत माहिती दिली पाहिजे.
- 1.6 जर कोठे रेडिओ वापरला जाणार असेल तर गटातील सर्व सदस्य त्याच्याशी परिचित असावेत.
- 1.7 हेलिकॉप्टर कार्यप्रणालीबाबत नेता परिचित असावा, त्याला हेलिकॉप्टरशी कसा संपर्क साधावा याची माहिती असावी आणि त्याच्या खाली सोडणे आणि वर उचलण्याच्या कार्यप्रणालीची माहिती असावी.
- 1.8 कोणत्याही हवामानात, दिवसा किंवा रात्री, नकाशा व होकायंत्र यांचा वापर करण्यात नेता निष्णात असावा.
- 1.9 साहसी उपक्रमात भाग घेण्यास सर्व सभासद वैद्यकीय दृष्ट्या सक्षम असल्याची नेत्याची खात्री असली पाहिजे.
- 1.10 प्रत्येक साहसी उपक्रमात वापरली जाणारी सर्व साधने सुरक्षिततेची सर्व परिणामे पूर्ण करणारी असल्याबाबत नेत्याने स्वतःचे समाधान केलेले असले पाहिजे.
- 1.11 कोणत्याही परिस्थितीत, साधन सामुग्रीच्या उत्पादकाने त्यांच्या प्रमाणित केलेल्या क्षमतेचे उल्लंघन होता कामा नये, अतिरिक्त सुरक्षितता याव्यतिरिक्त कोणताही अनधिकृत बदल करण्यात येऊ नये किंवा कनिष्ठ दर्जाची साधने वापरण्यात येऊ नयेत.
- 1.12 उपक्रमाचे स्वरूप, उपक्रमाचा परिसर, उपक्रमाचा कालावधी, संभावित अडचणी, आपात्कालीन संपर्काच्या व्यक्ती आणि सहभागी सदस्यांची यादी याची माहिती संबंधित सुरक्षा व सुटका समितीला देण्यात यावी.
- 1.13 हाताने हाताळता येणारे, आपत्ती वर्गवारी सिग्नल देण्याची क्षमता असलेले योग्य साधन भारतात योग्य किमतीत उपलब्ध झाले तर ते साहसी पर्यटकांच्या गटाला उपलब्ध करून दिले पाहिजे.
- 1.14 अर्हताप्राप्त डॉक्टर बोलावल्यावर येण्यासाठी उपलब्ध असावा.
- 1.15 भ्रमणध्वनी / वॉकीटॉकी इत्यादी संपर्काची साधने उपलब्ध असली पाहिजे.

गिर्यारोहण आणि ट्रेकिंगसाठी मार्गदर्शक तत्त्वे :-

- 1) गिर्यारोहण मोहिमेतील सर्व सदस्य या उपक्रमात भाग घेण्यासाठी पुरेसे अर्हताप्राप्त असणे आवश्यक आहे. यासाठी राष्ट्रीय प्रशिक्षण प्रशालेने दिलेले प्राथमिक प्रशिक्षण प्रमाणपत्र पुरेसे मानले जाईल.
- 2) गिर्यारोहण मोहिमेचा नेता भारतीय पर्वतारोहण संस्थेने मान्यता दिलेली पुरेशी अर्हता प्राप्त केलेला असावा.
- 3) गिर्यारोहण मोहिमेचे आणि ट्रेकिंग गटाचे सदस्य शारीरदृष्ट्या तंदुरुस्त असले पाहिजे.
- 4) गिर्यारोहण आणि ट्रेकिंगसाठी वापरली जाणारी साधने यु.आय.ए.ए. प्रमाणित किंवा भारतीय पर्वतारोहण संस्थेने मान्यता दिलेली असावीत.
- 5) सुटकेची साधने उदा. दोर, हार्नेस, पुली सिस्टम आणि पोर्टेबल स्ट्रेचर हे योग्य आवरणात त्यावर मोठ्या अक्षरात **सुटकेची साधने** असे लिहून स्वतंत्र उपकरणासारखी राखली पाहिजे.

(कुठल्याही साहसी उपक्रमाच्या सुरवातीपासून उपक्रम संपेपर्यंत उपयोगी येतील अशा या सर्वसाधारण मार्गदर्शक सूचना आहेत. त्या वापरताना संस्थांनी आपल्या उपक्रमाच्या गरजेप्रमाणे आवश्यक ते बदल करावेत)

प्रस्तावना

या मार्गदर्शक सूचना म्हणजे कोणत्याही साहसी उपक्रमाच्या संकल्पनेपासून ते तो उपक्रम प्रत्यक्ष राबवणे आणि पूर्णत्वाला जाईपर्यंतच्या महत्त्वपूर्ण गोष्टींचा विस्तृत आढावा आहे. कुठल्याही साहसी उपक्रमाचे नियोजन आणि त्याची अंमलबजावणी यासाठी संस्थांनी या मार्गदर्शक सूचनेचा आवर्जून वापर करावा.

साहसी कार्यक्रम करण्यापूर्वी

नियोजन

कुठलाही साहसी उपक्रम आयोजित करण्यामागचे ध्येय आणि उद्दिष्टे संस्थेने ठरवली पाहिजेत.

संस्थेने केलेल्या नियोजनात किमान खालील मुद्दे समाविष्ट/अंतर्भूत असावेत:

उपक्रमाविषयी संपूर्ण माहिती

आवश्यकतेनुसार संबंधित शासकीय परवानग्या

आवश्यकतेनुसार वाहतूक व्यवस्था

आवश्यक नेतृत्वगुण (नेत्याला आवश्यक असणारी कौशल्ये आणि पात्रता, उपक्रमासाठी संस्थेने ज्या मार्गदर्शक सूचना तयार केल्या असतील त्यातून नेता आणि सहभागी यांचे प्रमाण (Leader to Participant ratio) घ्यावे

आवश्यक असल्यास सेवा दाता (Service Provider) नेमण्याविषयी निर्णय

आवश्यक साधनसामग्री: तांत्रिक साधनसामग्री, प्रथमोपचार संच आणि आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच (संपर्क साधनांसह)

- या पुस्तिकेच्या भाग-1 मध्ये स्पष्ट केल्यानुसार साहसी उपक्रमातील जोखमींचे विश्लेषण करावे.
- संभाव्य सहभागींशी संपर्क करून त्यांना या साहसी उपक्रमाचा तपशील आणि त्यातील धोके इत्यादींची माहिती द्यावी. (यासाठी या पुस्तिकेच्या भाग-1 मधील 'संपर्क विभाग' पहावा.)
- सहभागींची नोंदणी प्रक्रिया पूर्ण करणे आणि संस्थेच्या निर्णयानुसार जोखीम हमीपत्र (Risk Undertaking), वैद्यकीय प्रमाणपत्र इत्यादींसारख्या अनिवार्य बाबींची पूर्तता करणे.
- सेवा दाता (Service Provider): सेवा दात्याशी करार करण्यापूर्वी पुढील बाबी तपासून घ्याव्यात -

सेवा दात्यांची अधिकृत मान्यता, विश्वासार्हता, मागील अनुभव, दुसऱ्या ग्राहकांची मते इत्यादी

कर्मचार्यांची पात्रता

सेवा दात्यांशी करावयाच्या करारात पुढील गोष्टींचा समावेश असावा:

- o सर्व व्यवस्था आणि जबाबदाऱ्या याविषयीची स्पष्टता
- o शारीरिक इजा किंवा मृत्यू यासारख्या आपत्कालीन परिस्थितीची हाताळणी आणि उपकरणांना होणारे नुकसान याविषयीची जबाबदारी
- o उपक्रमाचे पैसे चुकते करण्याच्या अटी

टीप: नेता व सहभागी यांचे प्रमाण (Leader to Participants ratio)

नेता व सहभागी यांचे प्रमाण हे साहसी उपक्रमातील सुरक्षिततेवर परिणाम करू शकते. ते ठरवताना खालील काही घटक विचारात घेतले जावेत. (याशिवायही काही घटक असू शकतात)

- साहसी उपक्रमाचे स्वरूप
- साहसी उपक्रमाचे ठिकाण
- त्या ठिकाणचे नैसर्गिक वातावरण
- सहभागींची माहिती (वय, तंदुरुस्तीची पातळी इ.)

संस्थेतर्फे आयोजित साहसी उपक्रमात नेता आणि सहभागी यांचे प्रमाण ठरवण्यासाठी खालील तक्त्याचा संदर्भ म्हणून वापर केला जाऊ शकतो.

	उपक्रम	नेता आणि सहभागी यांचे प्रमाण	टिप्पणी
1	सुस्थापित छावणी परिसरातील फिरणे	1:15	विशेषतः शैक्षणिक उद्दिष्टांसाठी असलेल्या उपक्रमात श्रेयस्कर प्रमाण 1:10 आहे
2	एक दिवसाचे पदभ्रमण	1:10	एक अतिरिक्त नेता नेमल्यास तो आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्यात मदत करू शकतो.
3	तंबूत राहणे	1:8	बोल्डरिंग सारख्या उपक्रमासाठी 1:5 हे प्रमाण श्रेयस्कर मानावे.
4	एका पेक्षा जास्त दिवसाचे पदभ्रमण	1:8	पदभ्रमण परिसर आव्हानात्मक असेल तर हे प्रमाण 1:6 असावे.

(संदर्भ: https://www.edb.gov.hk/attachment/en/sch-admin/admin/about-activities/sch-activities-guidelines/Outdoor_EN.pdf)

साहसी उपक्रमाआधी संस्थेचे व्यवस्थापन आणि उपक्रम नेतेयांच्यातील संवाद

संस्थेच्या व्यवस्थापनाने नेत्यांच्या चमूला आवश्यक तिथे चर्चा करून किंवा योग्य ते स्पष्टीकरण देऊन सर्व माहिती द्यावी. या माहितीमध्ये खालील गोष्टींचा समावेश असावा:

उपक्रमाची उद्दिष्टे आणि त्या विशिष्ट उपक्रमाशी संबंधित मार्गदर्शक सूचना

संस्थेने केलेल्या जोखीम विश्लेषणाची माहिती

मुख्य नेत्याकडे महत्त्वाची कागदपत्रे, सर्व साधनसामग्री आणि नेत्याचा संच (Leader's kit) सुपूर्त करणे.

सर्व सहभागींची माहिती (त्यांच्या वैद्यकीय माहितीसह) व एखाद्या सहभागी व्यक्तीला प्रवेश नाकारण्याचे निकष

आपत्कालीन परिस्थिती कशी हाताळावी याचं नियोजन आणि अशा प्रसंगी नेत्यांकडून असलेल्या अपेक्षा

आपत्कालीन परिस्थितीसाठी तयारी

या उपक्रमाविषयी माहिती देण्यासाठी बाहेरील संस्थांशी संपर्क (उदा. इस्पितळे, शासकीय अधिकारी इ.)

संस्थेकडे तयार ठेवलेली आपत्कालीन परिस्थितीत वापरायची संसाधने (resources)

साहसी उपक्रमादरम्यान

- परिचय: सहभागी आणि नेत्यांची ओळख
- सहभागींना माहिती देणे
- सुरक्षा मार्गदर्शक सूचनांनुसारच साहसी उपक्रम पार पाडणे
- साहसी उपक्रमाची सांगता करणे.

साहसी उपक्रम संपल्यानंतर

- नेत्यांचे सादरीकरण
- साधनसामग्री जमा करणे, आवश्यक असल्यास दुरुस्ती करून घेणे
- मुख्य नेत्याने सादर केलेल्या सर्व अहवालांचा आढावा घेणे (कार्यक्रमाचा अहवाल, खर्चाचा तपशील आणि संस्थेने ठरवलेले इतर अहवाल)
- भविष्यात असाच उपक्रम पुन्हा करायचा झाल्यास त्यात काय सुधारणा करता येईल याचा विचार करण्यासाठी जोखीम व्यवस्थापन गट किंवा संस्थेच्या व्यवस्थापनाने त्यांचे सादरीकरण, अभिप्राय आणि गंभीर घटनेसंबंधी अहवाल (अशी घटना घडली असल्यास) अभ्यासावा.

नेते आणि सहभागींसाठी वर्तणुकीसंबंधी मार्गदर्शक सूचना

नेत्यांची वर्तणूक

कुठल्याही साहसी उपक्रमादरम्यान नेतृत्व चमूच्या सदस्यांकडून (संस्थेचे नेते आणि सदस्य) जबाबदारीने वागण्याची अपेक्षा असते. संस्थेने ठरवून दिलेली आचारसंहिता आणि मूल्ये यानुसारच त्यांचे वर्तन होणे अपेक्षित असते. साहसी उपक्रमांमध्ये इतर उपक्रमांपेक्षा जोखीम आणि संभाव्य धोके जास्त असल्याने जबाबदार नेतृत्व आणि देखरेखीची आवश्यकता असते. म्हणूनच अशा उपक्रमांमध्ये कर्मचाऱ्यांकडून सुयोग्य वर्तन आवश्यक असते. साहसी उपक्रमादरम्यान मद्यपानाला परवानगी दिली जाऊ नये. नेतृत्व चमूमधील सर्व सदस्य आणि सहभागी यांना मादक द्रव्य जवळ बाळगण्यास व वापरण्यास मनाई असावी. या नियमाचे उल्लंघन केल्यास नेतृत्व चमूमधील सदस्याला त्वरित काढून टाकले पाहिजे किंवा सहभागीला पैसे परत न देता उपक्रमातून त्वरित काढून टाकले पाहिजे.

तंबाखूचा वापर

साहसी उपक्रमादरम्यान कोणत्याही स्वरूपात तंबाखूचा वापर करण्यास परवानगी देऊ नये. कोणत्याही प्रकारची आग आणि उष्णता हे साहसी उपक्रमांमध्ये सतत वापरल्या जाणाऱ्या साधनसामग्रीला हानी पोचवू शकतात. ज्या साहसी उपक्रमांमध्ये सहभागींबरोबर अधिक काळ घालवायचा आहे अशा उपक्रमांमध्ये (उदा. एका दिवसाचे पदभ्रमण) नेतृत्व चमूच्या सदस्यांनी धूम्रपान आणि तंबाखू खाणे हे निषिद्ध आहे. या गोष्टींबाबत सहभागींना योग्य ते मार्गदर्शन करावे जेणेकरून लोक आणि पर्यावरण यांची सुरक्षितता राखली जाईल. (गटातील इतर लोकांची संमती असली तर काही विशिष्ट वेळेस धूम्रपानास परवानगी द्यावी, परंतु ते वाळलेल्या गवतापासून लांब असलेल्या ठिकाणीच करावे आणि त्यातून निर्माण होणाऱ्या कचऱ्याची योग्य पद्धतीने विल्हेवाट लावावी.)

वैयक्तिक संबंध

साहसी उपक्रमादरम्यान नेतृत्व चमूच्या सदस्यांनी कुठल्याही सहभागीशी व्यक्तिगत आणि विशेष जवळीकीचे संबंध ठेवू नयेत. आधीच्या सहभागींशी अशा प्रकारचे संबंध प्रस्थापित झाले असतील तर ते संस्थेच्या बाहेर असावेत. या प्रकारच्या उपक्रमाच्या दरम्यान नेतृत्व चमूच्या सदस्यांनीही आपापसात अति जवळीक किंवा मैत्रीचे प्रदर्शन करणे टाळावे.

सहभागींशी शारीरिक संपर्क

साहसी उपक्रमात सहभागींशी शारीरिक स्पर्श काही वेळा अपरिहार्य असतो आणि म्हणून सहभागींना याची आगाऊ जाणीव करून देणे आवश्यक असते. उदा. सहभागीला हार्नेस घालताना, असा कोणताही शारीरिक स्पर्श योग्य प्रकारे केला जावा आणि तो फक्त आणि फक्त त्या विशिष्ट क्रियेशी संबंधित असल्यामुळेच केला आहे याची सहभागीला जाणीव असावी. जिथे जिथे शक्य असेल तेथे सहभागींनी वैयक्तिक साधने (उदा. हार्नेस, चेस्ट लूप आणि वैयक्तिक फ्लोटेशन डिव्हाइस) स्वतःचे स्वतः घालावे. परंतु सर्व वैयक्तिक साधने ही योग्य प्रकारे लावली गेली आहेत की नाही हे बघण्याची जबाबदारी ही नेत्याची असली पाहिजे. कारण नेते सहभागींच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतात.

सहभागींचे वर्तन

कोणत्याही साहसी उपक्रमासाठीचे नेते हे त्या उपक्रमाच्या सर्व बाबींशी परिचित असले तरी, कदाचित सहभागी व्यक्ती या नवशिक्या असू शकतात आणि त्यामुळे उपक्रमात भाग घेताना त्या तणावाखाली असू शकतात हे नेत्यांनी समजून घेतले पाहिजे. उपक्रमातील सुरक्षेसंबंधी आणि पद्धतींविषयी दिलेल्या निर्देशांचे सहभागी व्यक्तींना पालन करता यावे म्हणून त्यांना आवश्यकतेनुसार उपक्रमाआधी आणि उपक्रमा दरम्यान महत्त्वाच्या सूचना आणि गरज पडल्यास प्रशिक्षण द्यावे. त्यांना अजून स्पष्टता हवी असेल तर प्रश्न विचारायला उद्युक्त करावे. उपक्रमाच्या आधी ज्या सूचना दिल्या जातील त्यात सहभागी व्यक्तीची भूमिकाही स्पष्टपणे सांगितली पाहिजे. एखाद्या व्यक्तीचे अनपेक्षित वर्तन नेत्याने नम्रपणे परंतु ठामपणे निदर्शनास आणून द्यावे आणि सुधारावे. नेत्याने एखाद्या सहभागी व्यक्तीमधल्या आत्यंतिक भीतीच्या लक्षणांबद्दल सावध असले पाहिजे आणि अशा सहभागीला मदत करताना प्रथमोपचार मार्गदर्शक सूचना लक्षात ठेवाव्यात.

सहभागींसाठी, सहभागींच्या पालकांसाठी आणि आयोजकांसाठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना (अधिक उंचीवरील पदाभ्रमणासाठी)

अधिक उंचीवरच्या पदाभ्रमणामध्ये सहभागी होणाऱ्या लोकांसाठी, मुलांच्या पालकांसाठी आणि ते आयोजित करणाऱ्या

संस्थांसाठी मार्गदर्शक सूचना

(1999 मध्ये इंडियन माउंटनीयरिंग फाउंडेशन आणि हिमालयन क्लबने जारी केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार रुपांतर)

साहसी उपक्रमामध्ये भाग घ्यायचे ठरवण्यापूर्वी संभाव्य सहभागींनी/ अज्ञान सहभागींच्या पालकांनी खालील बाबींचा विचार करावा आणि आयोजकांकडून संबंधित माहिती घ्यावी.

1. साहसी उपक्रमाचे दैनंदिन वेळापत्रक

- उपक्रमाचा एकूण कालावधी आणि रोजचे वेळापत्रक यानुसार हा उपक्रम व्यवहार्य आहे ना हे तपासा. रोजच्या उपक्रमासाठी लागणारा कालावधी आणि विश्रांतीचा वेळ यात समतोल आहे ना हे बघा. जेणेकरून सहभागींना आराम करायला पुरेसा वेळ मिळून त्यांना रोजचे वेळापत्रक पाळता येईल. विशेषतः अधिक उंचीवरच्या साहसी उपक्रमांमध्ये हे अतिशय महत्त्वाचे असते, कारण तिथे आपण ज्या वेगाने चालतो त्यावर तिथल्या वातावरणाशी कसे जुळवून घेतो हे ठरते.

- वेळापत्रकामध्ये कोणते साहसी उपक्रम समाविष्ट केले आहेत किंवा अध्याहृत आहेत याची चौकशी करा. उदा. नदी ओलांडणे हा एक स्वतंत्र उपक्रम असू शकतो किंवा पदाभ्रमणा दरम्यान नदी ओलांडणे हा एक भाग असू शकतो. तसेच प्रस्तरारोहण हा एक स्वतंत्र उपक्रम असू शकतो किंवा पदाभ्रमणा दरम्यान एखादा कातळ चढणे हा एक भाग असू शकतो इ.

2. उंची गाठत जाण्याविषयी माहिती

- पदाभ्रमणाची सुरवात आणि शेवट होतो त्या दोन्ही ठिकाणांची उंची

- रोज किती उंची गाठायची आहे

- वातावरणाशी जुळवून घेण्यासाठी काय पद्धत आहे ते पहा

टीप: 2500 मीटरच्या वरती (8000 फूट) हळूहळू उंची गाठणे चांगले. दररोज जास्तीत जास्त 2000 फूट उंची गाठणे योग्य समजले जाते. परंतु जर एखादी व्यक्ती थंड उंच ठिकाणी (गंगोत्री आणि लेह सारख्या) जात असेल तर कोणताही साहसी उपक्रम सुरु करण्यापूर्वी कमीतकमी दोन दिवस तिथेच राहून वातावरणाशी जुळवून घ्यायचा सल्ला दिला जातो. वातावरणाशी जुळवून

घेण्याचे जे वेळापत्रक संस्थेने आखले आहे ते योग्य आहे ना हे तपासून पहा आणि तेच वेळापत्रक संस्था पाळते का याचीही खात्री करा.

3. भूपदेश, हवामानाची परिस्थिती आणि संस्थेतर्फे देण्यात येणाऱ्या सुविधा याबद्दल कार्यक्रमात अपेक्षित असलेल्या मोठ्या अडचणी

- जास्त उंचीवरील पदभ्रमणातील अंगभूत धोके आणि ठरलेल्या पद्धतीचे आणि नियमांचे पालन न केल्यास उद्भवणाऱ्या परिणामांबद्दल संस्थेने चौकशी करणाऱ्या लोकांना माहिती द्यावी.

- टीप: सहभागी त्यांच्या स्वतःच्या तसेच इतरांच्या सुरक्षिततेसाठीही जबाबदार असतात. सुरक्षिततेच्या संदर्भात सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत याची संस्थेकडून माहिती घ्यावी. अशा माहितीच्या आधारे आपण या उपक्रमात सहभागी व्हावे की नाही (किंवा आपल्या पाल्याला पाठवावे की नाही) याबद्दल सजग निर्णय घेता येतो.

4. सहभागी मुलांकडून अपेक्षित तंदुरुस्तीची पातळी

अधिक उंचीवर पदभ्रमणासाठी एक विशिष्ट शारीरिक तंदुरुस्ती आवश्यक असते. मात्र कमी उंचीवरील पदभ्रमण आणि छावणी वास्तव्यासाठी तंदुरुस्तीची थोडीशी कमी पातळीही चालू शकते आणि मुले त्याचा मनसोक्त आनंदही घेऊ शकतात. जर मूल शारीरिकदृष्ट्या तंदुरुस्त नसेल तर साहसी उपक्रमांची ओळख त्यांना साधी चाल आणि छावणी वास्तव्य असेल अशा सोप्या पदभ्रमण मोहिमेत होऊ शकते - कदाचित यामुळे मुलांना अधिक आनंदही मिळू शकतो. अर्थातच हा निर्णयही पूर्ण माहिती घेऊनच घ्या. असा निर्णय घेताना आवश्यकता भासल्यास तज्ञांचा सल्ला घ्या.

5. संस्थेमार्फत पुरविल्या जाणाऱ्या वैद्यकीय सोयी (एखादा डॉक्टर किंवा प्रथमोपचार तज्ज्ञ हा उपक्रमाच्या वेळी उपस्थित असणार आहे का आणि वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्याची संस्थेची काय तयारी आहे)

- नेतृत्व चमूमधील कमीतकमी एका सदस्याकडे तरी प्रथमोपचार कोर्सचे वैध प्रमाणपत्र (शक्यतो 'वाइल्डरनेस फर्स्ट एड' चे) असावे आणि त्यांना अधिक उंचीवरील आरोग्याच्या समस्या हाताळण्याचा अनुभव असावा.

- पदभ्रमण गटासाठी नुसता प्रथमोपचार संच असणे पुरेसे नाही; तर आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्याची आणि प्रथमोपचार कौशल्य उपयोगात आणण्याची क्षमता असणेही आवश्यक आहे.

- असा साहसी उपक्रम डोळ्यासमोर ठेवून संस्थेने आपत्कालीन प्रतिसाद योजना तयार केलेली असावी आणि सर्व नेत्यांना त्याची पूर्ण माहिती असावी.

6. पदभ्रमणादरम्यानच्या उपक्रमात किंवा आपत्कालीन परिस्थितीत संपर्क कसा साधावा याची माहिती

- आपत्कालीन परिस्थितीत बाह्य जगाशी(उदा. सरकारी संस्था, बचाव चमू, रुग्णालये, सहभागींचे नातेवाईक इ.)संपर्क साधण्यासाठी संस्थेची ठोस योजना तयार असावी.

- सहभागींचे नातेवाईक आणि पालक यांच्याकडे उपक्रमाचे पूर्ण वेळापत्रक, नेत्यांचे संपर्क क्रमांक तसेच आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये समन्वय करण्यासाठी नेमलेल्या संस्थेच्या प्रतिनिधीचे संपर्क क्रमांक असले पाहिजेत.

7. उपक्रमादरम्यान राहण्यासाठी कोणत्या सोयी सुविधा आहेत?

- संस्थेतर्फे पुरविल्या जाणाऱ्या सुविधांचे स्वरूप
- शिबिराच्या ठिकाणांची सुरक्षा: नदीकाठचे आणि डोंगरावरचे मुक्काम किंवा गावाजवळची ठिकाणे इत्यादींसाठी काही नियम आहेत का?
- शिबिराच्या ठिकाणी स्वच्छतेची व्यवस्था- गटातील सर्व सदस्यांची वैयक्तिक स्वच्छता, स्वयंपाकघराची स्वच्छता, स्वयंपाकघरातला आणि मानवनिर्मित कचरा यांची योग्य विल्हेवाट लावण्याची सोय

8. उपक्रमादरम्यान पिण्याच्या पाण्याची सोय.

- पदभ्रमणा दरम्यान तसेच शहरातील मुक्कामादरम्यान पाणी शुद्ध करण्याची सोय असणे असावी.
- टीप: द्रव पदार्थांचे पुरेसे सेवन करणे हे आजारपण आणि थकवा येऊ नये म्हणून अतिशय महत्त्वाचे आहे, विशेषतः वातावरणाशी जुळवून घ्यायला याचा उपयोग होतो.

9. उपक्रम सुरक्षितपणे आयोजित करण्यासाठी लागणारी साधनसामग्री

- पदभ्रमणासाठी आवश्यक असणारी साधनसामग्री ही भूभाग, अपेक्षित धोके, ऋतू, गटाचे स्वरूप आणि आकार यासारख्या अनेक घटकांवर अवलंबून असते.
- पदभ्रमणादरम्यान देण्यात येणाऱ्या स्लीपिंग बॅग जर पुरेशा उबदार नसतील तर सहभागींना झोपताना थंडी वाजत राहिल आणि त्यामुळे झोप नीट न झाल्याने सहभागी थकू शकतात.
- एखादा अवघड टप्पा ओलांडताना किंवा अनपेक्षित भूस्खलन झालेल्या भागातील रस्ता ओलांडताना सहभागींना मदत करण्यासाठी नेत्यांनी सोबत एक 'दोर' आणि काही मूलभूत साधनसामग्री जवळ बाळगली पाहिजे.
- वास्तव्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या तंबूच्या प्रकारावरही सहभागींची स्वस्थता आणि सुरक्षितता अवलंबून असते. (विशेषतः वादळी हवामानात)

10. सहभागींनी आणावयाच्या गोष्टींबद्दल स्पष्टता

- सहभागींनी आणावयाच्या गोष्टींची अचूक यादी संस्थेने देणे आवश्यक आहे
- आवश्यक ती गोष्ट बरोबर घेण्यासाठी आणि अनावश्यक सामान टाळण्यासाठी सहभागी आणि पालकांनी प्रत्येक गोष्टीचे महत्त्व समजून घेतले पाहिजे.

11. गट संख्या, सहभागी व्यक्तींचे वय, अनुभव इ. सहभागी व नेते यांचे प्रमाण

- जर गट खूप वैविध्यपूर्ण (विविध वयोगट, वेगवेगळी उद्दिष्टे) असेल तर नेत्याला तो सांभाळणे कठीण होते आणि सगळ्यांना उपक्रमाचा समान आनंद उपभोगणेही अवघड जाऊ शकते.
- सहभागी व नेते यांचे अयोग्य प्रमाण ही एक सुरक्षिततेवर परिणाम करणारी बाब आहे: सहभागी आणि नेते यांचे प्रमाण ठरवताना संस्थेने कोणत्या बाबी विचारात घेतल्या आहेत हे सांगून एखाद्या साहसी उपक्रमासाठी हे प्रमाण कसे योग्य आहे हे पटवून देता आले पाहिजे. (सहभागी व नेते यांचे प्रमाण हा विभाग पहा)

आयोजकांबद्दल मिळवण्याची इतर माहिती

टीप: साहसी उपक्रमाची माहिती देण्यासाठी आयोजकानी बोलवलेल्या बैठकीला सहभागी/सहभागींच्या पालकांनी उपस्थित राहणे हे खूप आवश्यक आहे. या बैठकीमध्ये सहभागींकडून कोणत्या अपेक्षा आहेत ते सांगितले जाते आणि संस्थेबद्दल प्रश्नही विचारता येतात.

1. संस्था नोंदणीकृत आहे का (एक विश्वस्त संस्था किंवा सोसायटी किंवा कंपनी म्हणून)
2. संस्थेच्या व्यवस्थापनाची रचना एक सुस्थापित संस्था, मग ती व्यावसायिक असो वा धर्मादाय, सहभागींच्या सुरक्षिततेची संपूर्ण जबाबदारी घेते. तात्पुरत्या स्वरूपात काम करणाऱ्या आयोजकांबरोबर जाणे उचित नाही. म्हणून आयोजक हे जबाबदार व्यक्ती आहेत याची खात्री करून घ्या.
3. संस्थेचे नेते हे साहसी उपक्रम पार पाडण्यासाठी पुरेसे सुसज्ज, पात्र, प्रशिक्षित आणि अनुभवी आहेत आणि ते उपक्रमाच्या वेळी सुरक्षेच्या दृष्टीने पुरेशा उपाययोजना करतील अशी खात्री करून घ्यावी
कोणत्याही साहसी उपक्रमामध्ये अंगभूत धोके असतात हे सहभागींना माहित असलेच पाहिजे आणि त्यांनी ते लक्षातही ठेवले पाहिजे. अगदी उत्तमरित्या आयोजित उपक्रमातही, संस्था आणि तिच्या नेत्यांच्या नियंत्रणाबाहेरचा एखादा अपघात घडू शकतो.
सहभागींनी त्यांच्याकडून काय अपेक्षा आहेत हे समजून घेतले पाहिजे, साहसी उपक्रमासाठी पूर्ण तयारीनिशी गेले पाहिजे आणि सर्व सुरक्षा सूचनांचे पालन केले पाहिजे.
4. नेत्यांची आणि गटप्रमुखांची पूर्ण माहिती (प्रशिक्षण, अनुभव इ.), तसेच सहाय्यक गटाची माहिती (वाटाडे, भारवाहक आणि स्वयंपाकी)
ह्यासाठी पुस्तिकेतील नेत्यांच्या पात्रतेवरील विभाग बघावा.

5. संस्थेच्या आधीच्या अशा प्रकारच्याच कार्यक्रमात गेलेल्या सहभागींचा अभिप्राय जाणून घेण्याचा विचार करा अभिप्राय जाणून घेण्यासाठी खालील मुद्दे विचारात घ्या:
 - जेवण, पाणी, राहण्याची सोय
 - गटनेत्यांची क्षमता आणि वर्तन
 - संस्थेने अमलात आणलेले सुरक्षिततेचे उपाय
 - विविध टप्प्यांवरील संवादाचा दर्जा, विशेषतः सुरक्षिततेविषयी आणि सुरक्षिततेसंबंधी दिलेल्या सूचना मुलांसह सर्वांना स्पष्ट कळल्या की नाही.
 - अनुभव आनंददायक होता की नाही (किंवा हा अनुभव हा तुमच्या सहनशीलतेचा कस बघणारा होता)
6. विषयाची व्यवस्था जर संस्थेने केली नसेल तर सहभागी / पालकांनी ती अवश्य करावी.

‘पर्यावरणावर अनिष्ट परिणाम टाळण्याच्या पद्धती’

Guideline for Leave Minimum Impact & Leave No Trace Seven Principles

Leave Minimum Impact

‘पर्यावरणावर अनिष्ट परिणाम टाळण्याच्या पद्धती / तत्वे - भटकंतीतील नीतिमूल्ये

‘कमीत कमी परिणाम ‘पद्धती वापरल्यामुळे साहसी उपक्रमादरम्यान पर्यावरणावर होणारा अनिष्ट परिणाम कमी होतो. भारतीय संदर्भात पर्यावरण म्हणजे - नैसर्गिक वातावरण, सामाजिक-सांस्कृतिक वातावरण आणि पुरातत्व वारसा इत्यादी. या दस्तऐवजात पुढील गोष्टींची माहिती आहे - (अ) Leave No Trace Seven Principles ही सुप्रसिद्ध मूल्ये आणि (ब) स्थानिक परिस्थितीशी संबंधित शिफारशी

अ) LEAVE NO TRACE SEVEN PRINCIPLES - मूल्ये

ब) भारत आणि महाराष्ट्राच्या संदर्भातील स्थानिक परिस्थितीसाठी लागू असणाऱ्या गोष्टी

LEAVE NO TRACE SEVEN PRINCIPLES

या तत्वांचे योग्य प्रशिक्षण घेतल्यास त्यांची अंमलबजावणी करण्यास खूप मदत होईल हे कृपया लक्षात घ्यावे. तुम्ही ज्या प्रदेशाला भेट देणार आहात तेथील सामाजिक-पर्यावरणीय प्राथमिकतेनुसार या तत्वांना जुळवून एखाद्या तज्ञाच्या मार्गदर्शनाखाली ती अमलात आणावीत. म्हणजे अशी व्यक्ती जाणती झाली असे म्हणता येईल.

पूर्वनियोजन करा

- आपण ज्या प्रदेशाला भेट देणार आहात त्याबद्दलचे नियम आणि तेथील वैशिष्ट्यपूर्ण बाबी जाणून घ्या.
- छोट्या गटांमध्ये प्रवास करा. गट मोठा असेल तर त्याचे चार ते सहा जणांचे लहान-लहान गट तयार करा.
- झाडांवर केलेल्या खुणा, दगडांची दिशादर्शक रचना किंवा कापडी फिती वापरण्याऐवजी नकाशा आणि होकायंत्र वापरा.
- अन्नपदार्थ पुन्हा वापरण्यायोग्य डब्यांमध्ये ठेवा.
- सर्व प्रकारच्या हवामानासाठी तयारी ठेवा.
- आपल्या भटकंतीशी संबंधित जोखमीचे काळजीपूर्वक मूल्यांकन करा.

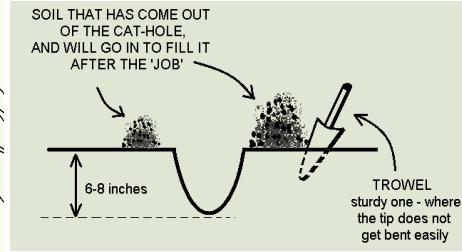
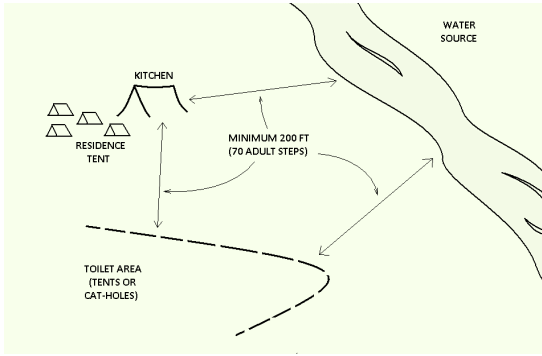
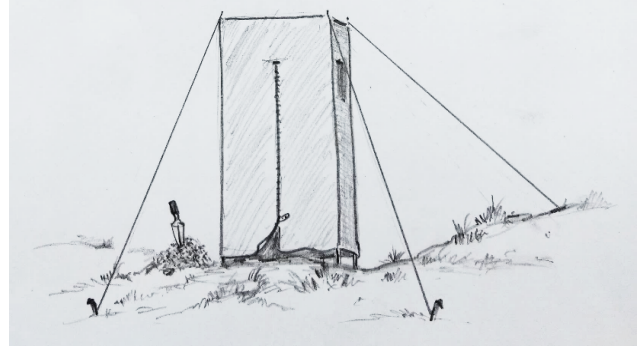
टिकाऊ आणि कडक पृष्ठभागावरून चालणे आणि मुक्काम

पायवाटेवर

- मळलेल्या पायवाटेवरूनच चाला. एका ओळीत पायवाटेच्या मध्यावरून चाला.
- अचानक पूर्णपणे विरुद्ध बाजूला वळू नका.
- लांब पल्ल्याची भटकंती करत असताना, कडक आणि टिकाऊ पृष्ठभाग निवडा: कातळ, वाळू, कोरडे गवत किंवा बर्फ.

मुक्कामाच्या ठिकाणी

- उत्तम छावणीस्थान आपल्याला गवसते, ते बनवावे लागत नाही . त्यात काही बदल करणे अनावश्यक असते
- आपल्या मुक्कामामुळे नुकसान होणार नाही अशा सुस्थापित आणि कायदेशीर जागा मुक्कामासाठी निवडा.
- पाण्याचा स्रोत प्रदूषित होऊ नये म्हणून तलाव व ओढे यांच्यापासून किमान 200 फूट (साधारण 70 पावलं एवढं अंतर) अंतरावर मुक्काम करावा.

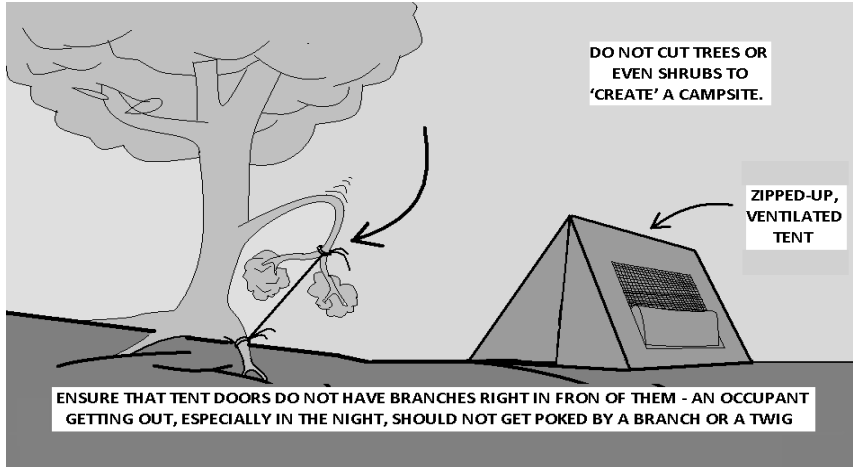

कचऱ्याची योग्य विल्हेवाट लावा

- कचरा गोळा करा आणि कचरा परत आणा. मुक्कामाच्या ठिकाणी काही कचरा किंवा अन्नपदार्थ पडलेले नाहीत ना हे तपासा. सर्वच कचरा गोळा करा: (आपलाही आणि इतरांचाही)
- मुक्कामाच्या जागेपासून, पायवाटेपासून आणि पाण्यापासून साधारण 200 फुटाच्या अंतरावर 6 ते 7 इंचाचे शौच खडे खणावेत. त्याचा वापर झाल्यानंतर ते योग्य पद्धतीने मातीने भरून बुजवून टाकावेत. टॉयलेट पेपर वेगळा गोळा करावा.
- स्वतःच्या स्वच्छतेसाठी किंवा आपल्या ताटल्या धुण्यासाठी ओढे किंवा तलावांपासून 200 फूट अंतरावर पाणी वाहून न्या. जमिनीत निचरा होणाऱ्या साबणाचा अगदी थोड्या प्रमाणात वापर करावा. ताटल्या धुतलेले घाण पाणी पसरून टाकावे.

जे सापडले आहेत ते तिथेच सोडावे

- इतिहासाचे जतन करा. ऐतिहासिक वास्तूंना नुकसान पोहोचवू नका किंवा मानव निर्मित कलाकृती हलवू नका.
- दगड, झाडे आणि इतर नैसर्गिक वस्तू जिथे सापडल्या आहेत तिथेच सोडून द्या.
- बांधकाम करू नका किंवा वस्तू बनवू नका किंवा चर खणू नका

शेकोटीचा वापर टाळा / वापर केल्यास हानी होणार नाही ह्याची काळजी घ्या

- शेकोटीचा आजूबाजूच्या परिसरावर कायमचा परिणाम होऊ शकतो. स्वयंपाक करण्यासाठी नेहमीच हलकी शेंगडी घ्यावी. प्रकाशासाठी मेणबत्तीचा कंदील वापर करा.
- जिथे शेकोटी करण्याची परवानगी आहे तेथे आधीचीच शेकोटीची जागा किंवा मातीचा ढिगारा वापरा.
- आग कमी ठेवा. हाताने फोडता येईल असे वाळलेले लाकूड, काटक्या याचा वापर करावा.
- सर्व लाकूड आणि कोळसा हे पूर्ण राख होईपर्यंत जाळा. शेकोटी पूर्णपणे विझवा आणि नंतर थंड झाल्यावर राख पसरून टाका.

वन्यजीवनाचा मान राखा

- वन्यजीवांचे निरीक्षण दुरूनच करा. त्यांच्या मागे जाऊ नका किंवा त्यांच्या दिशेने जाऊ नका.
- वन्य प्राण्यांना कधीही खायला देऊ नका. वन्य प्राण्यांना खायला दिले तर त्यांच्या आरोग्यास हानी पोचू शकते, त्यांच्या नैसर्गिक आचरणात बदल होऊ शकतो आणि त्यांना भक्षक किंवा इतर धोक्यांना सामोरे जावे लागते.
- शिधा आणि कचरा हे दोन्ही व्यवस्थितपणे ठेवून वन्यजीव आणि आपल्या अन्नाचे रक्षण करा.
- पाळीव प्राणी नेहमीच नियंत्रणात ठेवा.
- प्राण्यांच्या पिल्लांजवळ जाऊ नका.
- घरटी बांधणारे, पिल्लांना भरवत असलेले आणि विणीचा हंगाम असलेल्या प्राण्यांच्या वाटेला जाऊ नका.

इतर पर्यटकांचा विचार करा

- इतर पर्यटकांचा आदर करा आणि त्यांचाही अनुभव सुखकर होईल हे पहा.
- सभ्यता पाळा. पायवाटेवर इतर लोकांना हवे तर पुढे जाऊ द्या.
- सामान वाहून नेणाऱ्या लोकांना / खेचरांना वाट द्यायला पायवाटेच्या चढाच्या बाजूला थांबा
- पायवाटेपासून दूर टिकाऊ पृष्ठभागावर जमिनीवर विश्रांती घ्यावी.

निसर्गाचा स्वर ऐकू येऊ दे. आवाजाची पातळी कमीतकमी ठेवा.

भारत आणि महाराष्ट्राच्या संदर्भातील स्थानिक परिस्थितीसाठी लागू असणाऱ्या गोष्टी

1. गुहा, प्राचीन देवस्थाने / पुरातन अवशेष यांना धक्का पोचवू नका किंवा तिथून काही हलवू नका
2. स्थानिक रहिवाशांशी सन्मानाने वागा -
स्थानिक पाणी आणि अन्नाच्या स्रोतांवर प्रतिकूल परिणाम होऊ देऊ नका (उदा. किल्ल्यावरील पाण्याची टाकी आणि शेती)
स्थानिक रहिवाशांच्या संस्कृतीवर होणाऱ्या प्रतिकूल परिणामांबद्दल सजग राहा आणि असा परिणाम होऊ देऊ नका
साहसी उपक्रमांच्या आयोजनातून उभयतांचा फायदा होऊन स्थानिक लोकांना त्यातून रोजगार मिळेल याची काळजी घ्या
स्थानिकांना तात्पुरत्या स्वरूपाची मदत करायचे टाळा. त्याऐवजी त्यांच्याशी संबंध वाढवा आणि तेथील शाळा, पंचायतीशी संपर्क साधून भरीव मदत करावी

3. साहसी उपक्रमांसाठी तंबू वापरून तात्पुरती निवास व्यवस्था उभारताना स्वयंपाकातील कचरा आणि मलमूत्रामुळे नदी-नाले प्रदूषित होणार नाहीत याची काळजी घ्या
4. हिमालायातील पायवाटांवर स्थानिक भारवाहक प्राणी (खेचर, याक इत्यादी) यांना वाटेच्या वरती सरकून वाट करून द्या.
5. शक्यतो शेकोटी पेटवू नका - परिसरातील वाळलेल्या लाकूडफाट्यावर स्थानिक रहिवाशी आणि निसर्गातील इतर घटक अवलंबून असतात. शक्य असल्यास स्वैपाकासाठी स्टोव्ह वापरा.

भाग – 2

जमीनीवरील साहसी उपक्रमासाठी

सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

1. All Terrian Vehicle साठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

अ ओळख

अनेक ॲडव्हेंचर पार्क, हॉटेल्स आणि रिसॉर्ट्स मध्ये ऑल टेरेन व्हेईकल्स (ATV) असतात, ज्याला क्वाड बाइक्स असेही म्हणतात. एटीव्हीच्या चुकीच्या वापरामुळे गंभीर अपघात होऊ शकतात.

युरोपियन एटीव्ही सेफ्टी इन्स्टिट्यूट आणि ऑल टेरेन व्हेईकल सेफ्टी इन्स्टिट्यूट (अमेरिका) यांच्या वेबसाइट्सवर उपलब्ध असलेल्या मार्गदर्शक सूचनांवर आधारित एटीओएआयने तयार केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांवरून खालील मार्गदर्शक सूचना तयार करण्यात आल्या आहेत.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

- साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे
- नेत्यांची नावे व पात्रता
- एटीव्ही ट्रॅकवरील शेवटच्या तपासणीची माहिती
- आपत्कालीन परिस्थितीत वापरल्या जाणाऱ्या पर्यायी योजना

नेत्यांची पात्रता

- औपचारिक प्रशिक्षण

आंतरराष्ट्रीय प्रशिक्षण संस्थेची पात्रता/ मान्यता स्वीकारली जाऊ शकते. किंवा जी संस्था एटीव्ही ऑपरेशन्सच्या खालील पैलूंवर भर देते अशा संस्थेकडून एका नेत्याला प्रशिक्षण दिले असले पाहिजे:

- एटीव्ही आणि त्याच्या मूलभूत ॲक्सेसरी उपकरणांबद्दलचे ज्ञान (जसे की टूल किट, प्राथमिक दुरुस्ती व देखभाल)
 - नेते आणि सहभागी यांच्यासाठी आवश्यक पीपीई आणि इतर उपकरणे
 - प्री-राईड आणि पोस्ट-राईड तपासणी प्रक्रिया आणि त्याची नोंद
 - संकेतांचे नियम आणि श्रेणी
 - एटीव्ही ऑपरेशन: एटीव्ही कसे चालू करावे, बंद करावे आणि चालवायचे
 - एटीव्ही हालचाली: रायडिंग सर्कल्स आणि आठचा आकडा, शार्प वळणे, झटकन वळणे, झटकन थांबणे आणि वळणे, यू-टर्न, डोंगराळ प्रदेशातून चालवणे, सर्किट आणि ट्रेल राईड्स
 - सहभागींची तयारी ज्यामध्ये त्यांना सांगण्याची माहिती, प्रशिक्षण आणि वॉर्म-अप व्यायाम समाविष्ट असणे
 - एटीव्ही ऑपरेटिंग मॅन्युअलशी परिचय - नेत्यांच्या क्षमतेचे मूल्यमापन करण्यासाठी या मॅन्युअलचा वापर केला जातो
 - एटीव्हीची ब्रेकिंग सिस्टीम समजून घेणे: बहुतेक एटीव्हीमध्ये पुढच्या आणि मागच्या ब्रेकचे नियंत्रण वेगवेगळे असते, तर काहींमध्ये एकाच नियंत्रणाद्वारे चालवलेले लिंक केलेले ब्रेक्स असतात.
- प्रमाणपत्रे (वैध आहेत का हे तपासा)
 - नामांकित संस्थेचे प्रथमोपचार आणि सीपीआर
 - श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: मुख्य नेता नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व / सीपीआर
 - सर्वसहाय्यकनेते: नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर
 - अनुभव
 - साहसी उपक्रमांमध्ये गटाचे नेतृत्व करणे
 - १. डोंगराळ प्रदेश आणि सर्किट ट्रॅकमध्ये/एटीव्ही चालवण्याचा वैयक्तिक अनुभव
 - २. वैद्यकीय आणि अवैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे-

- कौशल्ये
 - अपेक्षित असलेल्या भूप्रदेशात एटीव्ही हाताळण्याची क्षमता
 - कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीत काही कठीण / कठोर निर्णय घेण्याची क्षमता
 - नेते आणि सहभागी यांच्यावर देखरेख करण्याचे कौशल्य
 - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन
 - गट व्यवस्थापन कौशल्य
 - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषत: धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय
 - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती

मुख्य नेत्याकडे खालील कागदपत्रे असावीत

- कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)
- सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती
- सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे
- जिथे एटीव्ही चालवायचे आहे त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे

नियोजन

- खालील कागदपत्रांच्या प्रती:
- अभिप्राय फॉर्म
- आपत्कालीन प्रतिसाद योजना
- आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत
- आपत्कालीन घटना अहवाल
- औषधाच्या वापराचा अहवाल
- साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल
- सेवा दात्यांशी (शेराविचे फरोविदेर) संबंधित माहिती (करारपत्रासहित)

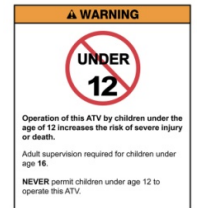
साधनसामग्री:

खाली वर्णन केल्याप्रमाणे प्रत्येक वस्तूच्या कार्यानुसार साधनसामग्रीची निवड करा.

■ एटीव्ही (ATV)

केवळ नामांकित उत्पादकांच्याच एटीव्हीचा वापर करा आणि उत्पादकांच्या मॅन्युअलनुसार त्यांची देखभाल केली जाईल याची खात्री करा.

- एटीव्ही वेगवेगळ्या आकारात येतात (इंजिन क्षमता आणि बांधणी यावर ठरवलेले) आणि प्रत्येक आकाराच्या एटीव्हीसाठी, रायडरसाठी किमान वय निश्चित केले जाते. उदा. विशिष्ट एटीव्हीसाठी "12 पेक्षा कमी वयासाठी नाही" असे नमूद केले जाऊ शकते. उत्पादकाने उल्लेख केलेल्या या तपशीलांचे नेहमी पालन केले पाहिजे.

■ हेल्मेट

पूर्ण चेहऱ्याचे किंवा तीन चतुर्थांश हेल्मेट वापरा, हेल्मेट वापरणाऱ्या व्यक्तीच्या दृष्टीस आणि ऐकण्यात अडथळा निर्माण होणार नाही याची काळजी घ्या. हेल्मेट घट्ट, आरामदायी आणि आवश्यक पट्ट्यांनी बांधून सुरक्षित असावे (पट्टे कधीही लटकते ठेवू नयेत.)

■ फेस शील्ड किंवा गॉगल्स

कोणत्याही एटीव्ही राईडवर गॉगल्स वापरा. जर झाडे असलेल्या भागातून राईड असेल फेस शील्ड वापरा.

- हातमोजे दोन कारणांसाठी वापरले जातात: संरक्षण आणि आराम. हातमोजे वापरल्यामुळे पडल्यावरची दुखापत टाळण्याबरोबरच हाताला इजा होणे, थकवा आणि थंडी यापासून बचाव करण्यास मदत होते. हाताच्या मागील बाजूस पॅडिंग असलेले हातमोजे वापरा.
- गुडघे संरक्षक: यांचे कार्य म्हणजे पडल्यास गुडघ्यांचे संरक्षण करणे.

■ पादत्राणे

बूट कमीत कमी घोट्यापर्यंतचे आणि कमी उंच असले पाहिजेत म्हणजे ते फूटरेस्ट वरून घसरणार नाहीत (स्लिप-ऑन शूज आणि चप्पल आणि सँडल्ससारख्या उघड्या पादत्राणांना परवानगी देऊ नये)

■ कपडे

लांब बाह्यांचा टॉप आणि लांब पॅट वापराच्या रायडरचे थंडी आणि पडल्यावर खरचटण्यापासून संरक्षण करण्यास मदत होईल वातावरणातील तापमानानुसार . गरम कपड्यांचा थर आवश्यक आहे का ते पाहावे.

■ आपत्कालीन संच

प्रत्येक राईडवर उत्पादकाने शिफारस केलेले स्पेअर्स आणि टूल किट महत्वाचे संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला 1 भ्रमण ध्वनी (सेल फोन) संपर्काची साधने निवडताना खालील बाबींचा विचार करा:

- नेत्यांच्या गटामधील सदस्यांचा संवाद
- दुर्गम ठिकाणे
- भ्रमणध्वनीचा संपर्क होण्याची खात्री
- कायदेशीर बाबी

प्रथमोपचारसंच यामधील गोष्टी निवडताना खालील बाबींचा विचार करावा :

- अ) उपक्रमाच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि त्यातले धोके कमी करण्यासाठी केलेला आराखडा
- ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र
- क) वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

एटीव्ही चालवणाऱ्या संस्थांसाठी मार्गदर्शक सूचना

- संस्थेकडे असलेल्या एटीव्हीचा ताफा सांभाळण्यासाठी आणि त्यांची देखभाल करण्यासाठी संस्थेकडे सर्व अॅक्सेसरीज असणे आवश्यक आहे.
- संस्थेने सर्व वाहनांची देखभाल करणे आणि त्यांना चालू स्थितीत ठेवणे आवश्यक आहे. तसेच आवश्यक ती कागदपत्रे असणे आवश्यक आहे.
- संस्थेकडे किमान दोन योग्यताप्राप्त एटीव्ही नेते असले पाहिजेत (वर नमूद केल्याप्रमाणे कौशल्य असलेले)
- संस्थेला कोणत्या क्षेत्रात एटीव्ही चालवणार आहेत याची स्पष्ट माहिती असली पाहिजे. या उपक्रमासाठी हे क्षेत्र स्पष्टपणे आखून घ्यावे. एटीव्ही हे वाहतूक असणाऱ्या रस्त्यावरून चालवण्यासाठी नसून त्यांचा वापर हा रस्त्यावर करू नये.
- संस्थेकडे या मार्गदर्शक सूचनांवर आधारित एसओपी (मानक प्रणाली) असले पाहिजेत जे त्यांच्याकडे असलेल्या एटीव्ही, उपक्रमासाठीचे क्षेत्र आणि त्याची वैशिष्ट्ये तसेच ते वापरणाऱ्या व्यक्तींचे प्रोफाइल (वय, अनुभव इ.) यावर बेतलेले असावे.
- संस्थेकडे सर्व महत्वाची कागदपत्रे असायला हवी. (उदा. आपत्कालीन प्रतिसाद योजना)
- संस्थेकडे या कार्यक्रमासाठी केलेले जोखीम मूल्यांकन आणि त्यांचे व्यवस्थापन याचा तपशील असला पाहिजे.
- संस्थेने आपल्या कार्याशी संबंधित सर्व आवश्यक वैधता आणि औपचारिकता यांचे पालन केले पाहिजे, ज्यात आवश्यकतेनुसार योग्य ठिकाणी संस्थेची नोंदणी आणि वाहनांची नोंदणी आणि वाहने पास करणे यांचा समावेश आहे.
- संस्थेने आपल्या कामासाठी पर्यावरणपूरक पद्धती तयार केल्या पाहिजेत आणि आपल्या क्षेत्र कर्मचाऱ्यांना त्या पद्धतीची अंमलबजावणी कशी करायची हे समजावले पाहिजे.

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- एटीव्ही टूल किट आणि प्रथमोपचार ,स्पेअर्स ,संचाची तपासणी
नेत्याने एटीव्हीच्या कोणत्याही राईडपूर्वी खालील यादीत दिलेल्या सर्व वस्तूंची तपासणी . ईकल सेफ्टी ऑल टेरेन व्हे खालील (अमेरिका)इन्स्टिट्यूट प्राथमिक टी क्लॉक-(TCLOC) चेकलिस्टची शिफारस करते:
टायर आणि चाके (Tyres & Wheels)
नियंत्रण आणि केबल्स (Controls & Cables)
दिवे आणि इतर (Lights & Electrics)
तेल आणि इंधन (Oil & Fuel)
चेनड्राइव्ह शाफ्ट आणि चॅसिस/ (Chain/Drive Shaft & Chassis)
- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / दिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
- विशिष्ट क्षेत्रासाठी व्यवहार्य किंवा आवश्यक असल्यास पूर्वचाचणी (ड्राय रन)

सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:

- मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती
- सुरक्षित पद्धतींचा अवलंब करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
- सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- गर्भवती महिला
- पाठदुखी असणारी व्यक्ती – प्रथामोपाचाराचे नियम वापरून निर्णय घ्यावा

सेवा दाता Service Provider

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि कार्यक्रमापूर्वी तपासणी करण्याची, एटीव्ही राईड्स करण्याची तसेच कार्यक्रमानंतर योग्य प्रकारे समाप्ती याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- या उपक्रमाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.
- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे.

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

- नेते: सर्व नेते आणि सहभागींना आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे स्पष्ट करावे, जोखीम व्यवस्थापनाचे नियम, त्या क्षेत्राची वैशिष्ट्ये आणि जोखीम व्यवस्थापनाच्या पैलूंबद्दल सविस्तर माहिती देणे. खालील गोष्टींवर विशेष लक्ष केंद्रित करावे:

वेग मर्यादा आणि त्यासंबंधित इतर नियम

पीपीई का घालावे आणि ते घातले नाहीत तर होणारे परिणाम

एटीव्ही नियंत्रण, ऑपरेशन्स आणि राईड पूर्वी करण्याची तपासणी

रायडरची जबाबदारी

ग्रुप रायडिंगचे नियम (लेन पोजिशन, वाहनांचा क्रम, पुढचे दिवे, सिग्नल आणि पार्किंग)

धोके जाणून घ्या

धोकादायक पृष्ठभाग आणि इतर विशिष्ट भूप्रदेश कसा पार करावा

तंबाखू, अल्कोहोल आणि इतर मादक पदार्थाविषयीचे धोरण

पर्यावरण सुरक्षा पद्धती

- नेत्यांच्या सूचना पाळल्या पाहिजेत
- एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक
- सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्धवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.
- स्वतःच्या सुरक्षिततेसाठी आणि इतरांच्या सुरक्षिततेसाठी सर्वांकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्टपणे सांगावे
- सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.
- जाण्यास मज्जाव असलेले क्षेत्र दाखवणे
- सहभागींचे प्रशिक्षण
- सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)
- पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

सहभागींना प्रशिक्षण

संस्थेने उत्पादकांच्या मॅन्युअलमधील सूचनांचे पालन केले पाहिजे आणि त्यानुसार सहभागींचे प्रशिक्षण आयोजित केले पाहिजे. अशा प्रशिक्षणात कमीत कमी खालील गोष्टी समाविष्ट केल्या पाहिजेत:

एटीव्हीवर योग्य प्रकारे बसणे, नियंत्रण कुठे आहे आणि ते कसे करायचे आणि योग्य प्रकारे उतरणे.

एटीव्ही सहजतेने आणि सुरक्षित पद्धतीने थांबवण्यासाठी एटीव्हीचे ब्रेक योग्य प्रकारे वापरणे.

वळताना एटीव्हीवरील नियंत्रण गमावण्याची शक्यता टाळण्यासाठी आपला भार योग्य रित्या बदलून संतुलन कसे राखावे याचे प्रात्यक्षिक द्यावे.

राईडसाठी आखून दिलेल्या क्षेत्रातच राहण्याच्या स्पष्ट सूचना द्या.

आपत्कालीन परिस्थितीत संपर्क कसा करावा ते सांगावे.

उपक्रमा संबंधीच्या सूचना

- सहभागीने राईड सुरु करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची (पीपीई) शोवटची तपासणी करा - Touch-Say-Confirm ही पद्धत वापरा: (म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा)
- सहभागी राईड सुरु करण्याच्या आधी व्यवस्थित बसेपर्यंत एटीव्हीचे इंजिन बंद ठेवा.
- धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा
- ज्यांची राईड झाली आहे किंवा व्हायची आहे अशा सहभागींकडे नेत्याचे पूर्ण वेळ लक्ष असावे.
- नैसर्गिक घटक काय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे त्यांना परत सांगा

उपक्रमाची समाप्ती

सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची त्यांच्या निकषाप्रमाणे बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा. ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून घ्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.

ग्लोव्हज् किंवा हेल्मेट जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका
आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.

सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा
कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

सुरक्षे विषयीच्या इतर बाबी

- सहभागी आणि इतर लोकांपासून इंधन दूर ठेवा. त्या क्षेत्रातल्या राहत्या भागापासून ते दूर ठेवा. त्याच्या जवळ कुणालाही धूम्रपान करण्यास मज्जाव करा. फक्त आवश्यक असेल तेवढाच इंधन साठा करा.
- इंधन ठेवले आहे त्याजवळ आणि ATV ट्रॅक जवळ आग विझवण्याची साधने ठेवा.
- ATV च्या टायर मधील हवेचा दाब मोजण्यासाठी त्यासाठी असलेल्या उपकरणांचा वापर करा. (साध्या वाहतांच्या टायर मधील हवेचा दाब मोजण्यासाठीची उपकरणे चुकीचा दाब दर्शवू शकतात.)
- गटामधील प्रौढव्यक्ती केवळ विनासुरक् गटाच्या संपूर्ण नेते आणि शकतील करू मदत बाबींमध्ये तांत्रिक-षिततेसाठी जबाबदार असतील.

2. सायकलिंग टूर्ससाठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

(यासूचनांचाउपयोगकरून यासंस्थांना सायकलिंग टूर्ससाठी त्यांचे स्वतःचे (मानक प्रणाली)SOP तयार करता येतील.)

उपक्रमाची माहिती

भारतातील सायकलिंग टूर्सचे आयोजन हे खासगी मालकीच्या कंपन्या करतात आणि ते सरकारच्या किंवा कोणत्याही सामुदायिक मध्यवर्ती संस्थेच्या अखत्यारीत येत नाही. सायकलिंग फेडरेशन ऑफ इंडिया ही संस्था परवानाधारक अनुभवी खेळाडूसाठी शर्यती आणि टूर्स आयोजित करते ज्यामध्ये बक्षिसांचाही समावेश असतो. ज्या टूर्समध्ये हौशी खेळाडू सायकलिंग टूर्सचा अनुभव घेण्यासाठी व्यावसायिक सेवा दात्याशी करार करतात अशा कोणत्याही टूर्सना खेळाशी संबंधित कोणत्याही संस्थांकडून कुठलीही परवानगी घ्यावी लागत नाही.

सायकलिंगची श्रेणी:बाइकिंग / रोड सायकलिंग योग्य श्रेणीमध्ये वर्गीकरण करणे महत्वाचे आहे जेणे करून सहभागींना त्यांच्यात दुरुस्ती आणि तयारीच्या पातळी नुसार आपली टूर निवडता येईल

श्रेणी1:सोपे- सायकलिंग साठी जे नवीन आहेत किंवा ज्यांची तंदुरुस्ती अगदी उच्चदर्जाची नाही आहे अशांसाठी. तुलनेने सपाट किंवा थोडासा चढ उतारांचा रस्ता असलेली टूर. अगदी आरामदायी सुट्टी घालवू इच्छिणाऱ्यांसाठी. नवशिके: 30 ते60 कि.मी. दररोज.

श्रेणी2: सौम्य- चढ उतार असलेल्या भूप्रदेशात, अधूनमधून मध्यम / आव्हानात्मक चढाया. अधिक उंचावरील प्रदेशातील मोठा चढ आणि छोटे, खडे चढ नाहीत. थोडा सराव असलेल्या सायकलस्वारांसाठी / अनुभव आणि तंदुरुस्ती मिळवू इच्छिणाऱ्या नवोदितांसाठी. दररोज 60 ते 80 कि.मी.

श्रेणी 3: मध्यम - अनुभव असलेल्या सायकलस्वारांसाठी, या श्रेणी साठी आवश्यक अनुभव, तंदुरुस्ती आणि कौशल्याची पातळी (खालीपहा).

वरच्या श्रेणीच्या दौऱ्यात वारंवार अनुभवलेली काही वैशिष्ट्ये: बहुतेक दिवस एखाद दुसरी लक्षणीय चढाई असते. काही दिवशी खूप जास्त अंतर आणि काही साधे आणि काही अगदी खडे चढ असलेले टप्पे असू शकतात. दररोज 70 ते 95 कि.मी.

श्रेणी4: आव्हानात्मक -उच्च स्टॅमिना आणि उच्च दर्जाची तंदुरुस्ती असलेल्या सायकलस्वारांसाठी. जास्त चढाई असलेले जास्त अंतराचे किंवा अधिक उंचावरील प्रदेशातील चढ असलेले कठीण आणि आव्हानात्मक दिवस, जास्त अंतराचे खड्या चढाचे टप्पे. लांब टप्प्याचे आणि अनेकदा तांत्रिकदृष्ट्या आव्हानात्मक उतार. फक्त अनुभवी सायकलस्वारांसाठी रोड रायडिंग. दररोज 80 ते 160 कि.मी.

श्रेणी 5 :अधिक आव्हानात्मक - अतिशय उच्च स्टॅमिना आणि उच्च दर्जाचा फिटनेस असलेल्या सायकलस्वारांसाठी. सतत कठीण आणि आव्हानात्मक दिवस ज्यामध्ये अनेक लक्षणीय चढाईचे किंवा अधिक उंचावरील प्रदेशातील चढ आहेत. बऱ्याच वेळा जास्त अंतराचे खड्या चढाचे आणि खूप जास्त चढाचे टप्पे. लांब टप्प्याचे आणि अनेकदा तांत्रिकदृष्ट्या आव्हानात्मक उतार. अनुभवी सायकलस्वारांसाठी दररोज 95 ते 160 कि.मी.

(श्रेणी 4 आणि 5 मध्ये असे काही विभाग असू शकतात जे मातीच्या रस्त्यावर किंवा साध्या रस्त्यावर असू शकतात पण तिथे आपत्कालीन परिस्थितीत मदत सहज उपलब्ध नसेल तरते दुर्गम भागात असू शकते)

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

- साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे
- नेत्यांची नावे व पात्रता, नेते व सहभागी यांचे प्रमाण
- संपूर्ण सायकलिंग टूर मार्ग ,नकाशे ,रात्रीच्या मुक्कामाच्या जागा इत्यादी.
- आपत्कालीन परिस्थितीमधील पर्यायी योजना (काही पर्यायी वाटा आणि/किंवा पर्यायी उपक्रम आणि बचाव कार्याचा आराखडा)

- मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:
 - कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)
 - सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती
 - सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे
 - संपूर्ण सायकलिंग मार्गासाठी केलेले जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन
 - खालील कागदपत्रांच्या प्रती:
 - o अभिप्राय फॉर्म
 - o आपत्कालीन प्रतिसाद योजना
 - o आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत
 - o आपत्कालीन घटना अहवाल
 - o औषधाच्या वापराचा अहवाल
 - o साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल
 - o सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती (करारपत्रासहित)
 - o पोलिस स्टेशन.डॉक्टर इत्यादी महत्वाचे संपर्क क्रमांक ,रुग्णालये ,
- सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:
 - मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती
 - सुरक्षित पद्धतीचा अवलंब करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
 - धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
 - सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
 - गर्भवती महिला
 - पाठदुखी असणारी व्यक्ती (प्रथमोपचाराच्या नियमानुसार निर्णय घ्यावा)

नेत्यांची पात्रता

यासाठी पात्रतेचे कोणतेही तांत्रिक निकष नसले तरी खालील अनुभव एखाद्या नेत्याला सायकलिंगची मोहीम यशस्वी करण्यास मदत करतील:

सायकलिंगची सवय असणे आणि दररोज जेवढे अंतर ठरले आहे तेवढे करण्याची सवय आणि अनुभव. यामुळे ते स्वतःच थकून जाणार नाहीत आणि सतत कंराहतील. अनेक दिवस चालणाऱ्या सायकलिंग टूर मध्ये सहभागींना एकत्रित थकवा जाणवू शकतो. नेत्याची पण हीच स्थिती असू शकत नाही. त्यामुळे नेत्यांनी पुरेसे सायकलिंग केलेले असले पाहिजे म्हणजे त्यांना कुठलाही त्रास जाणवणार नाही आणि ते सहभागींना मदत करू शकतील आणि त्यांना एक चांगला अनुभव देऊ शकतील.

हिंदी, इंग्रजी किंवा स्थानिक भाषेच्या ज्ञानाव्यतिरिक्त त्यात्या भागातील संभाव्य धोके, हवामान यांचे ज्ञान आवश्यक आहे.

कोणत्या सहभागीला कोणत्या आकाराचे हेल्मेट आवश्यक आहे आणि त्यांच्या डोक्यावर ते घट्ट बसण्यासाठी विविध पट्टे कसे घट्ट किंवा सैल करावेत याचे ज्ञान.

प्रथमोपचार आणि सीपीआर प्रमाणपत्र.

टूरवर असताना सायकलीच्या देखभालीचे आणि दुरुस्तीचे मूलभूत ज्ञान उदा. पंपचर काढणे, गिअर्स नीट काम करत नसल्यास दुरुस्त करणे किंवा अशा इतर किरकोळ दुरुस्त्या.

सरकारी अधिकृत ओळखपत्र टूरच्या दरम्यान जवळ बाळगणे.

साधन सामग्री:

संस्था सहसा आपल्या सहभागींना स्वतःच्या सायकली आणि त्यांच्या किंवा त्यांना सायकली पुरवण्याचा पर्याय देतात.

आधीच्या पर्यायात, खालील अतिरिक्त साधने जवळ बाळगावीत: टायर, ट्यूब, टायरलिक्वर्स, पॅचकिट, ब्रेक आणि गिअर केबल्स आणि त्यांचे हाउसिंग, चेन्स, चेनलिंक्स, ल्युब्रिकंट, फ्लोअर पंप विथ प्रेस्टा आणि श्रेडर व्हॉल्व्ह, मल्टीटूल किंवा अॅलनकी, छोटा स्क्रूड्रायव्हर, डक्ट टेप आणि झिपटाइज

नंतरच्या पर्यायात, वरील साधनां व्यतिरिक्त ब्रेक शूज, ड्राइव्ह ट्रेनचे घटक, स्पोक्स स्पोकरेंच यासारखे विशिष्ट सायकलीसाठीची अतिरिक्त साधने घ्यावीत.

सहभागींना पूर्णपणे जोडणी केलेल्या, चालवण्यासाठी तयार असलेल्या सायकली द्याव्यात. सीटची उंची वैयक्तिक गरजेनुसार सेट करून द्यावी.

हेल्मेट

अतिरिक्त लहान एक्सएस)पासून अतिरिक्त मोठ्या (एक्सएल) सर्व आकारांचे नामांकित ब्रँड्सची सायकलिंग हेल्मेट्स सर्व राइड्स मध्ये सर्व वेळी हेल्मेट वापरणे बंधनकारक आहे.

दिवे

पुढेदिवे : रात्रीच्या वेळी तसेच धुके किंवा पावसाळी वातावरणात रस्ता दिसेल इतके शक्तिशाली असलेले पुढे दिवे. काढता येण्यासारखे दिवे म्हणजे जेव्हा सायकली नुसत्या ठेवल्या जातात तेव्हा ते सहजपणे काढले जाऊ शकतात.

मागचे दिवे: मागचे दिवे जे सहज दिसतील आणि जलद उघड-झाप करू शकतील जेणे करून येणाऱ्या वाहनांना ते अधिक सहजपणे दिसू शकतील.

प्रत्येक दिव्यासाठी अतिरिक्त बॅटरी

सामानासाठी पॅनियर्स आणि रॅक.

सायकलच्या रॅकला अतिरिक्त साहित्य बांधण्यासाठी बंजी दोरी.

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- सायकलींची तपासणी दौरा सुरू होण्यापूर्वी -ही दुसरी तपासणी असणे आवश्यक आहे .पहिली तपासणी ऑफिसमध्ये किंवा सायकल ठेवण्याच्या ठिकाणीच केली पाहिजे
- टूरचासगळाआडाखा, हॉटेलबुकिंग, लॉजिस्टिकप्लॅनइ.
- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- टूरच्या कालावधीसाठी पर्यावरणीय धोके तपासा, उदा: हवामान अहवाल इ.
- या टूरसाठी नेते व सहभागींचे प्रमाण निश्चित करताना खालील गोष्टी लक्षात घ्याव्यात :
 - सायकलिंग मार्गाचा भूप्रदेश, जर आयोजित टूरसाठी जास्त नोंदणी झाली असल्यास, जर आयोजित टूर अधिक उंचीच्या प्रदेशातअ सल्यास, संपूर्ण मार्गाचे अंतर इ.
- सहभागींचा एकूण अनुभव, प्रत्येकाने यापूर्वी किती दौरे केले आहेत, नवीन येणारे किती आहेत, वयोगट काय आहे इ.

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि हा उपक्रम योग्य प्रकारे पार पडण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- या टूरच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.
- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे.

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्धवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे :

- नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती
 - सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, सर्व सूचनांचे पालन करावे.
- जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी
नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे .

- प्रशिक्षण - भारतात सायकलिंग टूर ऑपरेटर होण्यासाठी कोणत्याही विशिष्ट प्रशिक्षणाची गरज नाही. तथापि, आयोजकांनी वर नमूद केलेल्या मूलभूत पात्रतेची पूर्तता केली तर ते उपयुक्त ठरते. सहभागींच्या सुरक्षिततेसाठी आणि आयोजकांचा स्वतःचा आत्मविश्वास वाढण्यासाठी याचा निश्चितच उपयोग होईल.

- 'अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही': संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.
- सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)
- पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.
- कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये
 - नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
 - आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमासंबंधीच्या सूचना

दौऱ्याच्या सुरुवातीला सर्व सहभागींना सुरक्षा विषयक माहिती द्या, जसेकी एकमेकांच्या मागे राहा, मोठ्या सायकल गिअर्सचे कार्य समजावून सांगा.

वाहनांना वाट द्या, हाताने सिग्नल द्या आणि नेत्यांच्या सूचनांचे पालन करा.

जर हे अननुभवी सायकलस्वार असतील तर त्यांना सीट पोस्टवर राईड करण्याची, लहान पणापासून ठेवलेल्याउंची पेक्षा जास्त उंचीवर बसून राईड करण्याची सवय लावा.

राईड करताना सर्व वेळ हेल्मेट घालणे, ते योग्य प्रकारे घट्ट घालणे आणि योग्य आकाराचे हेल्मेट घालणे याचे महत्त्व समजावून सांगा.

औषधांची तपासणी करा आणि दौऱ्याच्या कालावधीसाठी त्यांनी पुरेशी औषधे बरोबर घेतली आहेत याची खात्री करा. स्वयंमार्गदर्शकसहलींच्याबाबतीतनेत्यांनीसहभागींनास्थानिकांशीकसेसंवादसाधावाआणि कुठेथांबावे / थांबू नये याची माहिती देणे आवश्यक आहे.

स्वयंमार्गदर्शक सायकलस्वारांनी स्थानिक माणसाकडे रोजची हजेरी देऊन त्यांना त्यांच्या आरोग्याची माहिती देणे आवश्यक आहे.

नेत्यांनी सायकलचे एक छोटे प्रात्यक्षिक (ब्रेक, गिअर्स, इतर आवश्यक बदल) देणे आवश्यक आहे. सहभागींना त्यांच्या वैयक्तिक सायकली देण्यापूर्वी हे करावे जेणे करून ते आपले सर्व लक्ष स्पष्टीकरणावर केंद्रित करतील. सहभागींना दिलेल्या माहिती मध्ये खालील गोष्टी समाविष्ट असणे आवश्यक आहे:

- ओळखपत्र कायम जवळ बाळगणे.
- कोणत्याही क्षणी त्यांना अस्वस्थ वाटत असेल किंवा पुढचा प्रवास करण्यासाठी योग्य वाटत नसेल तर ताबडतोब टूर लीडरला सांगणे.
- सुरक्षितपणे सायकलिंग करणे, वाहतुकीच्या नियमांनुसार सायकल चालवणे.
- सायकलवर असताना सर्व काळ हेल्मेट घालणे.
- आवश्यक असेल तेव्हा दिवे वापरणे.
- सायकली स्वच्छ करणे आणि दुसऱ्या दिवसाच्या प्रवासासाठी तयार ठेवणे.
- नेत्यांच्या सूचनांचे सर्व वेळ पालन करणे - विशेषतः प्रवासादरम्यान आपत्कालीन स्थितीत

संध्याकाळचीमाहिती :प्रत्येक प्रवासाच्या आदल्या संध्याकाळी नेत्याने दुसऱ्यादिवशीची संपूर्ण राईड गटाला समजावून सांगितली पाहिजे. यात खालील मुद्दे समाविष्ट करावेत:

- दिवसभराच्या मार्गाचा आढावा घेण्यासाठी नकाशाचा वापर करणे .
- त्या दिवशीच्या प्रवासाचा भाग जर काही हस्तांतरण आवश्यक असेल तर प्रवासाचे अपेक्षित अंतर.
- अपेक्षितभूप्रदेश (रस्त्याचापृष्ठभाग, चढ आणि उतार)
- नियोजित थांबे: विश्रांती थांबे, दुपारचे जेवण आणि इतर.
- प्रवास कोठे संपेल आणि रात्रीचा मुक्काम कुठे असेल

पुढच्या टप्प्याचा तपशील:

विश्रांती थांब्यांवर आणि राईडदरम्यान जिथे गट एकत्र जमेल तिथे नेत्यांनी सहभागींना पुढच्या टप्प्याचा तपशील द्यावा.

- पुढील टप्प्याचे अंतर आणि अंदाजे कालावधी.
- कोणतेही ज्ञात धोके (रस्त्याचा पृष्ठभाग, अवजड वाहतूक, तीव्र उतार, शोषायला कठीणमार्ग इ.) आणि ते कसे टाळावेत.
- गटानेकोणतेदिशादर्शकआणिजंक्शनयाकडेलक्षठेवलेपाहिजे
- पाहण्यासारखी ठिकाणे
- पुढचा नियोजित थांबा किंवा पुन्हा गट एकत्र जमण्याची जागा.

उपक्रमासंबंधीच्या सूचना

कुठल्याही क्षणी घाई करू नका, प्रत्येक सहभागीला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व आवश्यक ती सुरक्षा तपासणी करा

सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचावकार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा आघाडीचा सायकलस्वार आणि गटसोबत बॅकअप वाहन असणे आवश्यक आहे

प्रत्येक सहभागी विशिष्ट दौऱ्यासाठी तयार केलेल्या SOP चे (मानक प्रणाली) पालन करत असल्याची खात्री करा

दौरा सुरू करण्यापूर्वी प्रत्येक व्यक्तीची शेवटची तपासणी करा

धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा

ठरवलेल्या मार्गावर संपूर्ण प्रवासात सहभागींवर लक्ष ठेवा

वातावरणातील बदलांवर लक्ष ठेवा: हवामान, धोकादायकप्राणीइ.

नैसर्गिक घटक काय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

उपक्रमाची समाप्ती

- अ) प्रत्येक प्रवासानंतर सायकलींची काळजी घेतली जाईल याची खात्री करा. यामध्ये खालील गोष्टी समाविष्ट असतील:
- सायकल स्वच्छ करणे.
 - साखळी लुब्रिकेट करणे.
 - ड्राइव्हट्रेन सर्व्हिस.

- iv) साखळी नीट आहेना ते तपासा.
v) ब्रेक आणि गिअर केबल टेन्शन तपासा.

ब) दर एक हजार किलोमीटरला प्रत्येक सायकल साठी विश्वसनीय सायकलच्या दुकानात संपूर्ण स्ट्रीप डाऊन सर्किटिंग करून घ्या. त्यांच्या कडून केलेल्या कामांची यादी, कोणते भाग बदलले आणि प्रत्येक भाग किती काळ टिकण्याची शक्यता आहे याची माहिती घ्या.

क) सायकली कठीण खडकाळ किंवा चिखलातून गेल्या असतील तर त्यांच्या नुकसानीची तपासणी करा आणि / किंवा त्या सायकलच्या दुकानात तपासणीसाठी पाठवून द्या.

ड) आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.

इ) सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा

फ) कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

मुख्य नेत्याकडे खालिल कागदपत्रे:

१. कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)
२. सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती
३. सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे
४. जिथे कार्यक्रम आयोजित केला त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

5. खालिल कागदपत्रांच्या प्रती:

अभिप्राय फॉर्म

आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत

आपत्कालीन घटना अहवाल

औषधाच्या वापराचा अहवाल

साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल

सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती (करारनामा)

3.1 एका दिवसाच्या पदभ्रमणासाठी (ट्रेकसाठी) सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

उपक्रमाची माहिती

कमी कालावधीसाठी (एक तास ते एक दिवस) वेगवेगळ्या प्रदेशातील भ्रमंती म्हणजे एक दिवसाचे पदभ्रमण. (यात थोडाफार बदल असू शकतो). यामध्ये रात्रीचा मुक्काम नसतो. या पुस्तिकेत ट्रेक किंवा हार्डक या दोन्हीला पदभ्रमण हाच शब्द वापरला आहे.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

जिथे जायचे त्या ठिकाणाची माहिती, जाण्याचा मार्ग आणि नकाशा (उपलब्ध असल्यास), तांत्रिक अडचणी, पाण्याचे स्रोत, त्या ठिकाणच्या सामाजिक-सांस्कृतिक प्रथा इ.

पायथ्याच्या गावापर्यंत जाण्याची आणि सामान पोचवण्याची सोय आणि पर्यायी व्यवस्था

- नेत्यांची नावे व पात्रता

नेत्यांची पात्रता

प्रशिक्षण	मूलभूत क्षमता	अनुभव
मुख्य नेता: अगदी आवश्यक असलेले प्रशिक्षण: प्रथमोपचार प्रशिक्षण (वैध प्रमाणपत्र)	- नियोजितठिकाणी आपत्कालीन परिस्थितीत दोन वेळा खाली वरकरण्याची शारिरीक क्षमता आणि तंदुरुस्ती - प्रस्तरारोहणाचे प्राथमिक कौशल्य आणि दोर हाताळण्याचे कौशल्य - नेतृत्व क्षमता	- एक किंवा अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणामध्ये नेतृत्व करण्याचा पुरेसा अनुभव
श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पर्वतारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आउटडोअर लीडरशिप कोर्स वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर / वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर	- आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन - गट व्यवस्थापन कौशल्य - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषतः धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती	- वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे

नेता आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण

एका दिवसाच्या पदभ्रमणासाठी नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण हे संस्था ठरवेल.

हे प्रमाण निश्चित करण्यासाठी संस्थेला मार्गदर्शक ठरणारे काही घटक खालीलप्रमाणे आहेत:

ट्रेकचे स्वरूप, भूप्रदेश, तांत्रिक कठीणता, पदभ्रमणाचा हंगाम, स्थानिक लोकांची उपलब्धता इ.

प्रशिक्षण, पात्रता, नेत्यांची आणि सहाय्यक नेत्यांची कार्यक्षमता आणि अनुभव

ट्रेकची श्रेणी

पदभ्रमणाची श्रेणी कशी निश्चित करावी याचा एक नमुना खाली दिला आहे:

टीप: हंगामानुसार पदभ्रमणाची श्रेणी बदलू शकते.

पदभ्रमणाच्या श्रेणीच्या आधारे नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण खालील तक्त्यात दिले आहे

सहभागींची संख्या	पदभ्रमणाची श्रेणी	नेता	उपनेता	सहाय्यक नेता	टिप्पणी
1-10	क	आवश्यक	आवश्यक	गरज नाही	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-10 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता
1-8	ब	आवश्यक	आवश्यक	गरज नाही	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-6 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता
1-8	अ	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-6 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता टीप: -अ श्रेणीच्या ट्रेक्सचे नेतृत्व करण्यासाठी नेता, उपनेता आणि सहाय्यक नेता हे तांत्रिकदृष्ट्या सक्षम असले पाहिजेत.

गटातील सदस्यांची कमाल संख्या ही संस्थेने निश्चित करावी. यासाठी खालील घटक विचारात घ्यावेत:

- वरील तक्त्यात दिल्याप्रमाणे नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण - पदभ्रमणाची श्रेणी
- लोकांची सुरक्षितता वेळापत्रक - पदभ्रमणाचे
- हवामानाचे परिणाम

साधनसामग्री:

तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील परिशिष्ट - 1 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.

नेत्यांच्या संचामध्ये तांत्रिक साधनसामग्रीखेरीज काय आवश्यक सामग्री असावी हे संस्था निश्चित करेल. उदा. आवश्यक कागदपत्रांचा संच, चाकू, टॉर्च, शिड्टी, सॅक दुरुस्त करण्याचा संच इ.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

नमुना यादी- 100 मीटरचा एक दोर (किमान 8 मिमी जाडीचा) आणि इतर गरजेची गिर्यारोहणाची साधने असावीत

टीप: पदभ्रमणाच्या श्रेणीवर आधारित तांत्रिक उपकरणांचे आपत्कालीन संच संस्था तयार करेल.

प्रथमोपचार संच

संस्था आपापला प्रथमोपचार संच तयार करतील.

टीप: - पदभ्रमणाचे जोखीम मूल्यांकन आणि धोके कमी करण्याचे नियोजन याप्रमाणे यात काही वस्तूंची भर पडू शकते.

नेत्यांनी कार्यक्रमापूर्वी काय करावे?

पदभ्रमणाला जायच्या ठिकाणाचा सविस्तर अभ्यास. नकाशे, पुस्तके, ब्लॉग आणि अलीकडील घटनांचे अहवाल उपलब्ध असल्यास पहावेत.

सहभागी व्यक्तींनी पदभ्रमणाची माहिती वाचली आहे आणि त्यांना ती समजली आहे याची खात्री करावी.

सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा

साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना ते तपासावे.

कठीणता, पदभ्रमणाचा भूभाग आणि उपलब्ध माहिती याचा अभ्यास करून केवळ आवश्यकता वाटली तरच एक चाचणी पदभ्रमण करावे.

कार्यक्रमात भाग घेण्यास कोणाला परवानगी दिली जाऊ नये?

सहभागी व्यक्तींना कार्यक्रमातून वगळण्याचे काही निकष खाली दिले आहेत.

- दारू किंवा इतर कोणत्याही मादक पदार्थांच्या प्रभावाखाली असलेली व्यक्ती
- आगाऊ नावनोंदणी न केलेली व्यक्ती
- सुरक्षित पद्धतींचा वापर आणि नेत्यांच्या सूचनांचे अनुसरण करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- धोका निर्माण होईल अशा वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
- गर्भवती महिला

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

कार्यक्रमाचा संपूर्ण तपशील

- एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक
- सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास कार्यक्रमात उद्भवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःच्या सुरक्षिततेसाठी आणि इतरांच्या सुरक्षिततेसाठी सर्वांकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्टपणे सांगावे.

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे:

नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, कधीही धोक्याच्या ठिकाणी self-anchoring केलेले, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती

सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.

जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी

नेत्यांचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढ व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)

‘अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही’: संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकारनेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील ‘पाऊलखुणाही सोडू नका’ या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये

नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी

आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे

नेत्याने स्पष्ट करावे

सहभागींना द्यायची थोडक्यात माहिती

- उपक्रमाबद्दलची माहिती
- धोके जाणून घ्या
- तब्येतीची काही तक्रार असली तर सांगा
- सुरक्षिततेसाठी सहभागी व्यक्तींकडून अपेक्षा
- काय करावे आणि काय करू नये
- तंबाखू, अल्कोहोल आणि इतर मादक पदार्थांविषयीचे धोरण
- पर्यावरणपूरक कार्यपद्धती-
- नेत्यांच्या सूचना पाळल्या पाहिजेत

उपक्रमासंबंधीच्या सूचना

उपक्रमात कधीही घाई करू नका.

गटात व्यवस्थित ताळमेळ राहिल याकडे लक्ष असू द्या आणि गटातल्या सगळ्यात हळू चालणाऱ्या सहभागींची काळजी घेऊन संपूर्ण गट एकत्र राहिल हे पहा.

गटातील कोणीही सर्वात पुढे चालणाऱ्या नेत्याच्या पुढे आणि सर्वात मागे असलेल्या नेत्याच्या मागे राहत नाही ना याची खात्री करा.

अरुंद आडवी वाट किंवा घसारा असलेल्या मार्गावर नेत्याने

सांगितलेल्या क्रमाने गट चालत आहे ना याची खात्री करा. अशा अरुंद मार्गावरील धोक्याच्या जागी गर्दी होत नाहीये ना किंवा लोक घाई करत नाहीयेत ना किंवा एकमेकांना ओलांडून पुढे जात नाहीयेत ना याकडे लक्ष द्या.

कोणताही सहभागी किंवा सहभागींचा एखादा गट वेळापत्रकात अडथळा आणत नाही याची खात्री करा आणि गट निर्धारित वेळापत्रकांचे पूर्णपणे पालन करतो आहे याची खात्री करा.

टीप: नेत्याच्या ढिसाळपणामुळे पूर्व निर्धारित वेळापत्रक न पाळले जाणे, निर्धारित वेळापेक्षा अधिक वेळ मौजमजा करण्यासाठी मिळावा अशी गटाची मागणी, नेत्यांनी वक्तशीर नसणे यासारख्या बाबी साध्या सोप्या ट्रेकला पण सुरक्षितता धोक्यात आणू शकतात.

सेवादाता: Service Provider

संस्था संपूर्ण पदभ्रमण किंवा पदभ्रमणाच्या काही भागाचे आयोजन करण्यासाठी बाहेरील सेवा दात्यास नेमू शकते. अशा परिस्थितीत, पदभ्रमण सुरक्षितपणे पार पडावे यासाठी तयार केलेल्या सर्व सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना या सेवा प्रदात्यास स्पष्टपणे कळवाव्यात आणि पदभ्रमणादरम्यान त्याची काटेकोरपणे अंमलबजावणी होत आहे याची खात्री करावी.

जरी आउटसोर्सिंग केले असले तरीही ट्रेक दरम्यान संस्थेने ठरविलेल्या सुरक्षा मार्गदर्शक तत्वांचे पालन होत आहे की नाही हे पाहण्याची जबाबदारी ही संस्थेच्या नेत्याची असेल.

या प्रकारचे सह्याद्रीतले विशिष्ट उदाहरण म्हणजे सांधण खोऱ्यातील पदभ्रमण जे बऱ्याच संस्था आउटसोर्स करतात.

कार्यक्रमाची समाप्ती

- उपलब्ध वेळेनुसार पदभ्रमणाच्या शेवटी किंवा परतीच्या प्रवासादरम्यान सहभागींचा अभिप्राय घ्या. आवश्यक वाटल्यास त्याऐवजी सहभागींकडून ईमेलमधून अभिप्राय मागावा.
टीप: असे दिसून आले आहे की काही सहभागी पदभ्रमणादरम्यान चर्चा करण्याऐवजी मेलवर अभिप्राय पाठविण्यास अधिक इच्छुक असतात.
- सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा.
- कुठलाहीतोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.
- प्रत्येक पदभ्रमण पूर्ण झाल्यानंतर संस्थेने सुधारणेच्या दृष्टीने त्या पदभ्रमणाचा आढावा घेणे श्रेयस्कर आहे.

3.2 अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणासाठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

उपक्रमाची माहिती

अनेक दिवसांचे पदभ्रमण: पर्वतांमध्ये, निर्जन प्रदेशात किंवा दुर्गम वाटांवर केलेली दोन दिवस किंवा त्याहून जास्त कालावधीतील भटकंती. या पुस्तिकेत ट्रेक किंवा हार्डक या दोन्हीला पदभ्रमण हाच शब्द वापरला आहे.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

जिथे जायचे त्या ठिकाणाची माहिती, जाण्याचा मार्ग आणि नकाशा (उपलब्ध असल्यास), तांत्रिक अडचणी, पाण्याचे स्रोत, त्या ठिकाणची सामाजिक-सांस्कृतिक माहिती इ. पायथ्याच्या गावापर्यंत जाण्याची आणि सामान पोचवण्याची सोय आणि पर्यायी व्यवस्था नेत्यांची नावे व पात्रता

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

१. कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)
२. सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती
३. सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे
४. जिथे कार्यक्रम आयोजित केला त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन
५. खालील कागदपत्रांच्या प्रती:
 - अभिप्राय फॉर्म
 - आपत्कालीन प्रतिसाद योजना
 - आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत
 - आपत्कालीन घटना अहवाल
 - औषधाच्या वापराचा अहवाल
 - साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल
 - सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती

नेत्यांची पात्रता

प्रशिक्षण	मूलभूत क्षमता	अनुभव
मुख्य नेता: अगदी आवश्यक असलेले प्रशिक्षण: प्रथमोपचार प्रशिक्षण (वैध प्रमाणपत्र)	<ul style="list-style-type: none"> - आपत्कालीन परिस्थितीत नियोजित ठिकाणी दोन वेळा खाली वर करण्याची शारिरीक क्षमता आणि तंदुरुस्ती - प्रस्तरारोहणाचे (रॉक-क्लाइंबिंगचे) प्राथमिक कौशल्य आणि दोर हाताळण्याचे कौशल्य - नेतृत्व क्षमता 	<ul style="list-style-type: none"> - एक किंवा अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणामध्ये नेतृत्व करण्याचा पुरेसा अनुभव - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे
श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पर्वतारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आउटडोर अर लीडरशिप कोर्स वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर / वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर	<ul style="list-style-type: none"> - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन - गट व्यवस्थापन कौशल्ये - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषत: धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती 	<ul style="list-style-type: none"> - एक किंवा अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणामध्ये नेतृत्व करण्याचा पुरेसा अनुभव - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे

नेता आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण

अनेकदिवसाच्या पदभ्रमणासाठी नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण हे संस्था ठरवेल.

हे प्रमाण निश्चित करण्यासाठी संस्थेला मार्गदर्शक ठरणारे काही घटक खालीलप्रमाणे आहेत:

पदभ्रमणाचे स्वरूप, भूप्रदेश, तांत्रिक कठीणता, पदभ्रमणाचा हंगाम, स्थानिक लोकांची उपलब्धता इ.

प्रशिक्षण, पात्रता, नेत्यांची आणि सहाय्यक नेत्यांची कार्यक्षमता आणि अनुभव

पदभ्रमणाची श्रेणी

पदभ्रमणाची श्रेणी कशी निश्चित करावी याचा एक नमुना खाली दिला आहे:

क श्रेणी	तांत्रिक कठीणता नसलेले, कुठल्याही नवशिक्या किंवा हौशी माणसाला सहभाग घेता येईल असे सोपेपदभ्रमण
ब श्रेणी	खडी चढण असलेले आणि थोड्याफार प्रमाणात तांत्रिकदृष्ट्या अवघड असलेले पदभ्रमण
अ श्रेणी	प्रस्तरारोहण असलेले आणि तांत्रिक ज्ञान आवश्यक असलेले पदभ्रमण

टीप: हंगामानुसार पदभ्रमणाची श्रेणी बदलू शकते.

पदभ्रमणाच्या श्रेणीच्या आधारे नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण खालील तक्त्यात दिले आहे

सहभागींची संख्या	पदभ्रमणाची श्रेणी	नेता	उपनेता	सहाय्यक नेता	टिप्पणी
1-10	क	आवश्यक	आवश्यक	गरज नाही	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-10 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता
1-8	ब	आवश्यक	आवश्यक	गरज नाही	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-6 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता
1-8	अ	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-6 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता टीप: -अ श्रेणीच्या पदभ्रमणाचे नेतृत्व करण्यासाठी नेते, उपनेते आणि सहाय्यक नेते हे तांत्रिकदृष्ट्या सक्षम असले पाहिजेत.

गटातील सदस्यांची कमाल संख्या ही संस्थेने निश्चित करावी. यासाठी खालील काही घटक विचारात घ्यावेत:

- वरील तक्त्यात दिल्याप्रमाणे नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण - पदभ्रमणाची श्रेणी

- लोकांची सुरक्षितता

- पदभ्रमणाचे वेळापत्रक

- पर्यावरणावरचे परिणाम

साधनसामग्री:

तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील परिशिष्ट - 1 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.

नेत्यांच्या संचामध्ये तांत्रिक साधनसामग्री खेरीज काय आवश्यक सामुग्री असावी हे संस्था निश्चित करेल. उदा. आवश्यक कागदपत्रांचा संच, चाकू, टॉर्च, शिष्टी, सॅक दुरुस्त करण्याचा संच इ.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

नमुना यादी- 100 मीटरचा एक दोर (किमान 8 मिमी जाड), आणि इतर गरजेची गिर्यारोहणाची साधने असावीत

टीप: पदभ्रमणाच्या श्रेणीवर आधारित तांत्रिक उपकरणांचे आपत्कालीन संच संस्था तयार करेल.

प्रथमोपचार संच

संस्था आपापला प्रथमोपचार संच तयार करतील.

टीप: - पदभ्रमणाचे जोखीम मूल्यांकन आणि धोके कमी करण्याचे नियोजन याप्रमाणे यात काही वस्तूंची भर पडू शकते.

मुक्कामासाठी साधनसामग्री

मुक्कामासाठी ठरलेली जागा (गावातली शाळा / मंदिर / नैसर्गिक गुहा किंवा तत्सम जागा, किल्ला, मोकळ्या जागेवर किंवा जंगलातील मुक्काम) आणि पाणी, शिधा किंवा तयार पदार्थ, मुक्कामासाठी साधनसामग्री आणि स्वयंपाकाची भांडी यासारख्या गोष्टींची उपलब्धता यावर संस्था हा निर्णय घेऊ शकतात.

नेत्यांनी कार्यक्रमापूर्वी काय करावे?

पदभ्रमणाला जायच्या ठिकाणाचा सविस्तर अभ्यास. नकाशे, पुस्तके, ब्लॉग आणि अलीकडील घटनांचे अहवाल उपलब्ध असल्यास पहावेत.

सहभागी व्यक्तींनी पदभ्रमणाची माहिती वाचली आहे आणि त्यांना ती समजली आहे याची खात्री करावी.

सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा
साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना ते तपासावे.

- कठीणता, पदभ्रमणाचा भूभाग आणि उपलब्ध माहिती याचा अभ्यास करून केवळ आवश्यकता वाटली तरच चाचणी पदभ्रमण (Pilot Trek) करावे.

कार्यक्रमात भाग घेण्यास कोणाला परवानगी दिली जाऊ नये?

सहभागी व्यक्तींना कार्यक्रमातून वगळण्याचे काही निकष खाली दिले आहेत.

- दारू किंवा इतर कोणत्याही मादक पदार्थांच्या प्रभावाखाली असलेली व्यक्ती
- आगाऊ नावनोंदणी न केलेली व्यक्ती
- सुरक्षित पद्धतींचा वापर आणि नेत्यांच्या सूचनांचे अनुसरण करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- धोका निर्माण होईल अशा वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
- गर्भवती महिला

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

उपक्रमाचा संपूर्ण तपशील

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास कार्यक्रमात उद्भवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःच्या सुरक्षिततेसाठी आणि इतरांच्या सुरक्षिततेसाठी सर्वांकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्टपणे सांगावे.

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे:

सहभागींना द्यायची थोडक्यात माहिती

- उपक्रमाबद्दलची माहिती
- धोके जाणून घ्या
- तब्येतीची काही तक्रार असली तर सांगा
- शिबिरातील सुरक्षिततेसाठी सहभागी व्यक्तींकडून अपेक्षा
- काय करावे आणि काय करू नये
- तंबाखू, अल्कोहोल आणि इतर मादक पदार्थांविषयीचे धोरण
- पर्यावरणपूरक कार्यपद्धती
- नेत्यांच्या सूचना पाळल्या पाहिजेत

नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, कधीही धोक्याच्या ठिकाणी self-anchoring केलेले, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती

सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.

जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी

नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढव्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)

‘अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही’: संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकारनेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील ‘पाऊलखुणाही सोडू नका’ या संकल्पनेचीमार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये

नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी

- आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमासंबंधीच्या सूचना

उपक्रमात कधीही घाई करू नका.

गटात व्यवस्थित ताळमेळ राहिल याकडे लक्ष असू द्या आणि गटातल्या सगळ्यात हळू चालणाऱ्या सहभागींची काळजी घेऊन संपूर्ण गट एकत्र राहिल हे पहा.

गटातील कोणीही सर्वात पुढे चालणाऱ्या नेत्याच्या पुढे आणि सर्वात मागे असलेल्या नेत्याच्या मागे राहत नाही ना याची खात्री करा.

अरुंद आडवी वाट किंवा घसारा असलेल्या मार्गावर नेत्याने सांगितलेल्या क्रमाने गट चालत आहे ना याची खात्री करा. अशा अरुंद मार्गावरील धोक्याच्या जागी गर्दी होत नाहीये ना किंवा लोक घाई करत नाहीयेत ना किंवा एकमेकांना ओलांडून पुढे जात नाहीयेत ना याकडे लक्ष द्या.

कोणताही सहभागी किंवा सहभागींचा एखादा गट वेळापत्रकात अडथळा आणत नाही याची खात्री करा आणि गट निर्धारित वेळापत्रकांचे पूर्णपणे पालन करतो याची खात्री करा.

टीप: नेत्याच्या ठिसाळपणामुळे पूर्व निर्धारित वेळापत्रक न पाळले जाणे, निर्धारित वेळापेक्षा अधिक वेळ मौजमजा करण्यासाठी मिळावा अशी गटाची मागणी, नेत्यांनी वक्तशीर नसणेयासारख्या बाबी साध्या सोप्या पदभ्रमणातही सुरक्षितता धोक्यात आणू शकतात.

रात्रीच्या मुक्कामासाठी सूचना

महाराष्ट्रातील अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणादरम्यान रात्रीचे मुक्काम हे सहसा जंगलात (उघड्यावर किंवा तंबूत), नैसर्गिक गुहा किंवा तत्सम निवाऱ्यात, गडावरती उघड्यावर किंवा एखाद्या निवाऱ्यात किंवा गावातील शाळा / मंदिरांमध्ये असतात.

त्यामुळे सामाजिक आणि पर्यावरणविषयक समस्या आणि गटाची सुरक्षितता याविषयी नेत्यांनीसजग असणे हे आवश्यक असते.

किल्ले, गावातील शाळा / मंदिर किंवा संरक्षित जंगलामधील मुक्काम यासाठी आवश्यक त्या स्थानिक परवानग्या मिळाल्या असल्याची खात्री करा.

पाण्याचे स्रोत शोधून ठेवा आणि स्वच्छता ठेवा.

स्वयंपाक करण्यासाठी जळाऊ लाकडाचा वापर टाळा किंवा कमीत कमी करा. स्वयंपाकासाठी पर्यायी इंधन जसे की MSR स्टोव्ह किंवा लहान आकाराचे गॅस सिलिंडर इ. वापरा. परंतु, प्रवासादरम्यान हे इंधन वाहून नेताना संस्थांनी सर्व नियम पाळावेत. तसंच झोपण्यापूर्वी किंवा मुक्कामाची जागा सोडण्यापूर्वी विस्तृत पूर्णपणे विझला आहे याची खात्री करा. रात्रीच्या वेळी शेकोटी पेटवू नका (‘कॅम्प-फायर’ सारख्या करमणुकीच्या कार्यक्रमाच्या वेळी बऱ्याच गटांमध्ये लाकडाची शेकोटी करण्याची पद्धत आहे.)

गावातल्या शाळा / मंदिरांमध्ये मुक्काम केल्यास त्या जागेचे पावित्र्य आणि स्वच्छता राखणे. देवळातील रीतिरिवाजांचा मान ठेवा उदा. मंदिरात मांसाहारीपदार्थ शिजवू नये.

‘पाऊलखुणाही सोडू नका’ तत्वांचे काटेकोरपणे पालन करा. अधिक माहितीसाठी परिशिष्ट A पहा.

छावणीतीलमुक्कामाविषयी मार्गदर्शक सूचना पहा - परिशिष्ट I पहा

शिध्याचे व्यवस्थापन: अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणादरम्यान शिध्याचे व्यवस्थापन हे महत्त्वाचे ठरते. नाशता, वाटेतले जेवण आणि रात्रीचे जेवण यासाठी संस्थेने योग्य खाद्यपदार्थ ठरवावेत. पदभ्रमणाच्या संपूर्ण कालावधीसाठी पुरेसे खाद्यपदार्थ, इंधन आणि भांडी घेऊन जावीत.

सेवादाता: Service Provider

संपूर्ण पदभ्रमण किंवा पदभ्रमणाच्या काही भागाचे आयोजन करण्यासाठी संस्था बाहेरील सेवा दात्यास नेमू शकते. अशा परिस्थितीत, पदभ्रमण सुरक्षितपणे पार पडावे यासाठी तयार केलेल्या सर्व सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना या सेवा प्रदात्यास स्पष्टपणे कळवाव्यात आणि पदभ्रमणादरम्यान त्याची काटेकोरपणे अंमलबजावणी होत आहे याची खात्री करावी. जरी आउटसोर्सिंग केले असले तरीही पदभ्रमणादरम्यान संस्थेने ठरविलेल्या सुरक्षा मार्गदर्शक तत्वांचे पालन होत आहे की नाही हे पाहण्याची जबाबदारी ही संस्थेच्या नेत्याची असेल. या प्रकारचे सहाद्रीतले विशिष्ट उदाहरण म्हणजे सांधण खोऱ्यातील पदभ्रमण जेबर्याच संस्था आउटसोर्स करतात.

कार्यक्रमाची समाप्ती

- उपलब्ध वेळेनुसार पदभ्रमणाच्या शेवटी किंवा परतीच्या प्रवासादरम्यान सहभागींचा अभिप्राय घ्या. आवश्यक वाटल्यास त्याऐवजी सहभागींकडून ईमेलमधून अभिप्राय मागावा.
टीप: असे दिसून आले आहे की काही सहभागी पदभ्रमणादरम्यान चर्चा करण्याऐवजी मेलवर अभिप्राय पाठविण्यास अधिक इच्छुक असतात.
- सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा.
- कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.
- प्रत्येक पदभ्रमण पूर्ण झाल्यानंतर संस्थेने सुधारणेच्या दृष्टीने त्या पदभ्रमणाचा आढावा घेणे श्रेयस्कर आहे.

3.3 मुलांच्या एका दिवसाच्या पदभ्रमणासाठी (ट्रेकसाठी) सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

उपक्रमाची माहिती

मुलांचे पदभ्रमण म्हणजे आठ ते पंधरा वयोगटातील शालेय मुलामुलींची 2 ते 12 तास (यात थोडाफार बदल असू शकतो) या कालावधीची वेगवेगळ्या प्रदेशातील भ्रमंती. यामध्ये एकदिवसाचे पदभ्रमण किंवा जर रात्रीचा मुक्काम असला तर अनेक दिवसांचे पदभ्रमण असे दोन प्रकार असू शकतात.

या पुस्तिकेत ट्रेक किंवा हार्डक या दोन्हीला पदभ्रमण हाच शब्द वापरला आहे.

टीप: यात मुलगे आणि मुली दोन्ही अंतर्भूत आहेत, सोयीसाठी 'मुलांचे' हा शब्द वापरला आहे.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

जिथे जायचे त्या ठिकाणाची माहिती, जाण्याचा मार्ग आणि नकाशा (उपलब्ध असल्यास), तांत्रिक अडचणी, पाण्याचे स्रोत, त्या ठिकाणच्या सामाजिक-सांस्कृतिक प्रथा इ.

पायथ्याच्या गावापर्यंत जाण्याची आणि सामान पोचवण्याची सोय आणि पर्यायी व्यवस्था

नेत्यांची नावे व पात्रता

त्या ठिकाणाचे सध्याचे हवामान आणि इतर पर्यावरण विषयक तपशील (उदा. नदीतली पाण्याची पातळी)

गटातील कोणत्याही सहभागीची विशिष्ट वैद्यकीय पार्श्वभूमी असल्यास त्याची माहिती (त्या सहभागीस निर्धारित वेळेला कोणत्याही खास औषधांची आवश्यकता आहे की नाही).

नेमके कार्यक्रमाच्या दिवशीच असलेले स्थानिक सांस्कृतिक कार्यक्रम (जत्रा / उरुस)

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

१. कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)

२. सहभागींची वैयक्तिक माहिती व त्यांच्या पालकांचा संपर्क क्रमांक

३. क्रमांक संपर्क शाळेतला असल्यास कार्यक्रम आयोजित शाळेसाठी .

४ वैयक्तिक नेत्यांची माहिती

५ हमीपत्रे घेतलेली पालकांकडून सहभागींच्या .

६. जिथे कार्यक्रम आयोजित केला त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

७. खालील कागदपत्रांच्या प्रती:

अभिप्राय फॉर्म

आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत

आपत्कालीन घटना अहवाल

औषधांच्या वापराचा अहवाल

साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल

सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती

नेत्यांची पात्रता

प्रशिक्षण	मूलभूत क्षमता	अनुभव
मुख्य नेता: अगदी आवश्यक असलेल प्रशिक्षण: प्रथमोपचार प्रशिक्षण (वैध प्रमाणपत्र)	<ul style="list-style-type: none"> - आपत्कालीन परिस्थितीत नियोजित ठिकाणी दोन वेळा खाली वर करण्याची शारिरीक क्षमता आणि तंदुरुस्ती - प्रस्तरारोहणाचे (रॉक-क्लाईंबिंगचे) प्राथमिक कौशल्य आणि दोर हाताळण्याचे कौशल्य - नेतृत्व क्षमता 	<ul style="list-style-type: none"> - एक किंवा अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणामध्ये नेतृत्व करण्याचा पुरेसा अनुभव - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे - शालेय मुलांना सांभाळण्याचा अनुभव आणि इच्छा
श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पर्वतारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आउटडोअर लीडरशिप कोर्स वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर /वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर	<ul style="list-style-type: none"> - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन - गट व्यवस्थापन कौशल्ये - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषत: धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती - अननुभवी विशेषत: पहिल्यांदाच आलेल्या सहभागींना हाताळण्याची क्षमता - सहभागींचे तात्पुरते पालकत्व घेण्याची क्षमता 	

नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण

एका दिवसाच्या पदभ्रमणासाठी नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण हे संस्था ठरवेल. हे प्रमाण निश्चित करण्यासाठी संस्थेला मार्गदर्शक ठरणारे काही घटक खालीलप्रमाणे आहेत: ट्रेकचे स्वरूप, भूप्रदेश, तांत्रिककठीणता, पदभ्रमणाचा हंगाम, स्थानिक लोकांची उपलब्धता इ.

प्रशिक्षण, पात्रता, नेत्यांची आणि सहाय्यक नेत्यांची कार्यक्षमता आणि अनुभव

ट्रेकची श्रेणी

पदभ्रमणाची श्रेणी कशी निश्चित करावी याचा एक नमुना खाली दिला आहे:

क श्रेणी	तांत्रिक कठीणता नसलेले, कुठल्याही नवशिक्या किंवा हौशी माणसाला सहभाग घेता येईल असे सोपेपदभ्रमण
ब श्रेणी	खडी चढण असलेले आणि थोड्याफार प्रमाणात तांत्रिकदृष्ट्या अवघड असलेले पदभ्रमण
अ श्रेणी	प्रस्तरारोहण असलेले आणि तांत्रिक ज्ञान आवश्यक असलेले पदभ्रमण

टीप: हंगामानुसार पदभ्रमणाची श्रेणी बदलू शकते.

नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे सुचवलेले प्रमाण:

एक सर्वसाधारण नियम म्हणून

- प्रत्येक ट्रेक साठी एक नेता हा अनिवार्य आहे.

- 10 सहभागीपर्यंतच्या गटासाठी (*) एक उपनेता अनिवार्य आहे.

- यापुढच्या प्रत्येक 10 सहभागींसाठी एक सहाय्यक नेता आवश्यक आहे.
- (*) यापुढच्या किती सहभागींच्या मागे अतिरिक्त नेता लागेल हे त्या ट्रेकच्या श्रेणीवर अवलंबून आहे.

पदभ्रमणाच्या श्रेणीच्या आधारे नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण खालील तक्त्यात दिले आहे

सहभागींची संख्या	पदभ्रमणाची श्रेणी	नेता	उपनेता	सहाय्यक नेता	टिप्पणी
1-10	क	आवश्यक	आवश्यक	गरज नाही	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-10 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता
1-8	ब	आवश्यक	आवश्यक	गरज नाही	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-6 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता
1-8	अ	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-6 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता टीप: -अ श्रेणीच्या ट्रेक्सचे नेतृत्व करण्यासाठी नेता, उपनेता आणि सहाय्यक नेता हे तांत्रिकदृष्ट्या सक्षम असले पाहिजेत.

गटातील सदस्यांची कमाल संख्या ही संस्थेने निश्चित करावी. यासाठी खालील घटक विचारात घ्यावेत:

- वरील तक्त्यात दिल्याप्रमाणे नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण - पदभ्रमणाची श्रेणी
- लोकांची सुरक्षितता - पदभ्रमणाचे वेळापत्रक
- हवामानाचे परिणाम - प्रवासाचा एकूण वेळ (नाश्ता, स्वच्छतागृहासाठीचा वेळ इ.)
- त्या ठिकाणाची लोकांना सामावून घेण्याची क्षमता

साधनसामग्री:

तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील परिशिष्ट - 1 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.

नेत्यांसाठी संच

नेत्यांच्या संचामध्ये तांत्रिक साधनसामग्रीखेरीज काय आवश्यक सामग्री असावी हे संस्था निश्चित करेल. उदा. आवश्यक कागदपत्रांचा संच, चाकू, टॉर्च, शिड्टी, सॅक दुरुस्त करण्याचा संच इ.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

नमुना यादी- 100 मीटरचा एक दोर (किमान 8 मिमी जाड), आणि इतर गरजेची गिर्यारोहणाची साधने असावीत

टीप: पदभ्रमणाच्या श्रेणीवर आधारित तांत्रिक उपकरणांचे आपत्कालीन संच संस्था तयार करेल.

प्रथमोपचार संच

संस्था आपापला प्रथमोपचार संच तयार करतील.

टीप: - पदभ्रमणाचे जोखीम मूल्यांकन आणि धोके कमी करण्याचे नियोजन याप्रमाणे यात काही वस्तूंची भर पडू शकते.

पाण्यासाठी कॅन्स

मुलांच्या गटासाठी आयोजकांनी पाण्याचे अतिरिक्त कॅन्स भरून न्यावेत.

संपर्क साधने

कायद्याने संमती असलेल्या ठिकाणी संपर्कासाठी वॉकी-टॉकीचे सेट जवळ ठेवावेत.

नेत्यांनी कार्यक्रमापूर्वी काय करावे?

पदभ्रमणाला जायच्या ठिकाणाचा सविस्तर अभ्यास. नकाशे, पुस्तके, ब्लॉग आणि अलीकडील घटनांचे अहवाल उपलब्ध असल्यास पहावेत.

सहभागी व्यक्तींनी आणि त्यांच्या पालकांनी पदभ्रमणाची माहिती वाचली आहे आणि त्यांना ती समजली आहे याची खात्री करावी.

सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा
साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना ते तपासावे.

कठीणता, पदभ्रमणाचा भूभाग आणि उपलब्ध माहिती याचा अभ्यास करून केवळ आवश्यकता वाटली तरच एक चाचणी पदभ्रमण करावे.

कार्यक्रमात भाग घेण्यास कोणाला परवानगी दिली जाऊ नये?

सहभागी व्यक्तींना कार्यक्रमातून वगळण्याचे काही निकष खाली दिले आहेत.

- पालकांची हमीपत्रे न आणलेले सहभागी
- दारू किंवा इतर कोणत्याही मादक पदार्थांच्या प्रभावाखाली असलेली व्यक्ती
- आगाऊ नावनोंदणी न केलेली व्यक्ती
- सुरक्षित पद्धतींचा वापर आणि नेत्यांच्या सूचनांचे अनुसरण करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- धोका निर्माण होईल अशा वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
- चप्पल किंवा स्लीपर्स किंवा फ्लोटर्स घालून आलेली व्यक्ती
- टोपी घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- अर्ध्या बाह्यांचा टीशर्ट किंवा पॅन्ट घालून आलेली व्यक्ती
- पाठपिशवी (सॅक) न घेऊन आलेल्या व्यक्ती
- कार्यक्रम चालू असताना मोबाईल फोनचा वापर करू नये हे ज्यांना मान्य नाही अशा व्यक्ती

सहभागींना द्यायची थोडक्यात माहिती

- उपक्रमाबद्दलची माहिती
- धोके जाणून घ्या
- तब्येतीची काही तक्रार असली तर सांगा
- सुरक्षिततेसाठी सहभागी व्यक्तींकडून अपेक्षा
- काय करावे आणि काय करू नये
- तंबाखू, अल्कोहोल आणि इतर मादक पदार्थांविषयीचे धोरण
- पर्यावरणपूरक कार्यपद्धती-
- नेत्यांच्या सूचना पाळल्या पाहिजेत

सहभागी मुलांसाठी आणि त्यांच्या पालकांसाठी सूचना:

कार्यक्रमाचा संपूर्ण तपशील

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास कार्यक्रमात उद्भवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःच्या सुरक्षिततेसाठी आणि इतरांच्या सुरक्षिततेसाठी सर्वांकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्टपणे सांगावे.

आजुबाजूच्या पर्यावरणाची काळजी तसेच त्या ठिकाणी नंतर जे गट येतील त्यांच्या सुरक्षिततेला धोका निर्माण होणार नाही याची जबाबदारी

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे:

नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, कधीही धोक्याच्या ठिकाणी self-anchoring केलेले, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती

वेळोवेळी सहभागींची मोजणी करावी. (उदा. बस मध्ये चढताना, गट तयार करताना, ट्रेकच्या शेवटी इ.)

जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी

नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढ व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकारनेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये

- नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
- आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

सहभागीसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.

उपक्रमासंबंधीच्या सूचना

उपक्रमात कधीही घाई करू नका.

गरज असेल तेव्हा अधिक चांगल्या व्यवस्थापनासाठी छोटे छोटे उपगट तयार करा.

गटात व्यवस्थित ताळमेळ राहिल याकडे लक्ष असू द्या आणि गटातल्या सगळ्यात हळू चालणाऱ्या सहभागींची काळजी घेऊन संपूर्ण गट एकत्र राहिल हे पहा.

गट नेहमी एकत्र ठेवा. पहिला आणि शेवटचा माणूस नेहमी नजरेच्या किंवा ऐकण्याच्या टप्प्यात ठेवा.

गटातील कोणीही सर्वात पुढे चालणाऱ्या नेत्याच्या पुढे आणि सर्वात मागे असलेल्या नेत्याच्या मागे राहत नाही ना याची खात्री करा.

अरुंद आडवी वाट किंवा घसारा असलेल्या मार्गावर नेत्याने सांगितलेल्या क्रमाने गट चालत आहे ना याची खात्री करा. अशा अरुंद मार्गावरील धोक्याच्या जागी गर्दी होत नाहीये ना किंवा लोक घाई करत नाहीयेत ना किंवा एकमेकांना ओलांडून पुढे जात नाहीयेत ना याकडे लक्ष द्या.

कुठल्याही पाण्याच्या आत उतरण्याची परवानगी देऊ नये. पाण्यावर आधारित कार्यक्रम हे वेगळे आयोजित करावेत त्यांचा पदभ्रमणात समावेश करू नये.

शिफ्टचा जवळ बाळगा आणि शिफ्टांचा अर्थ सहभागींना समजावून सांगा.

कोणताही सहभागी किंवा सहभागींचा एखादा गट वेळापत्रकात अडथळा आणत नाही याची खात्री करा आणि गट निर्धारित वेळापत्रकांचे पूर्णपणे पालन करतो आहेयाची खात्री करा.

टीप: नेत्याच्या दिसाळपणामुळे पूर्व निर्धारित वेळापत्रक न पाळले जाणे, निर्धारित वेळापेक्षा अधिक वेळ मौजमजा करण्यासाठी मिळावा अशी गटाची मागणी, नेत्यांनी वक्तशीर नसणेयासारख्या बाबी साध्या सोप्या ट्रेकला पण सुरक्षितता धोक्यात आणू शकतात.

सेवादाता: Service Provider

संस्था संपूर्ण पदभ्रमण किंवा पदभ्रमणाच्या काही भागाचे आयोजन करण्यासाठी बाहेरील सेवा दात्यास नेमू शकते. अशा परिस्थितीत, पदभ्रमण सुरक्षितपणे पार पडावे यासाठी तयार केलेल्या सर्व सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना या सेवा प्रदात्यास स्पष्टपणे कळवाव्यात आणि पदभ्रमणादरम्यान त्याची काटेकोरपणे अंमलबजावणी होत आहे याची खात्री करावी.

जरी आउटसोर्सिंग केले असले तरीही ट्रेक दरम्यान संस्थेने ठरविलेल्या सुरक्षा मार्गदर्शक तत्वांचे पालन होत आहे की नाही हे पाहण्याची जबाबदारी ही संस्थेच्या नेत्याची असेल.

या प्रकारचे सहाद्रीतले विशिष्ट उदाहरण म्हणजे सांधण खोऱ्यातील पदभ्रमण जे बऱ्याच संस्था आउटसोर्स करतात.

कार्यक्रमाची समाप्ती

- सहभागी मुलांना त्यांच्या पालकांकडे ठरलेल्या वेळी ठरलेल्या ठिकाणी सुपूर्त करण्याची जबाबदारी आयोजकांनी घ्यावी.
- उपलब्ध वेळेनुसारपदभ्रमणाच्या शेवटी किंवा परतीच्या प्रवासादरम्यान सहभागींच्या पालकांकडून अभिप्राय घ्या. आवश्यक वाटल्यास त्याऐवजी सहभागींकडून ईमेलमधून अभिप्राय मागावा.
- टीप: असे दिसून आले आहे की काही सहभागी पदभ्रमणादरम्यान चर्चा करण्याऐवजी मेलवर अभिप्राय पाठविण्यास अधिक इच्छुक असतात.
- सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा.
- कुठलाहीतोंडी अभिप्रायअसेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.
- प्रत्येक पदभ्रमण पूर्ण झाल्यानंतर संस्थेने सुधारणेच्या दृष्टीने त्या पदभ्रमणाचा आढावा घेणे श्रेयस्कर आहे.

3.4 मुलांच्या अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणासाठी (ट्रेकसाठी) सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

उपक्रमाची माहिती

मुलांचे अनेक दिवसांचे पदभ्रमण म्हणजे आठ ते पंधरा वयोगटातील शालेय मुलामुलींची पर्वतांमध्ये, निर्जन प्रदेशात किंवा दुर्गम वाटांवर केलेली जास्त कालावधीतील भटकंती (यामध्ये दोन किंवा त्याहून जास्त दिवसांचे पदभ्रमण आणि रात्रीचा मुक्काम असतो.)

या पुस्तिकेत ट्रेक किंवा हार्डक या दोन्हीला पदभ्रमण हाच शब्द वापरला आहे.

टीप: यात मुलगे आणि मुली दोन्ही अंतर्भूत आहेत, सोयीसाठी 'मुलांचे' हा शब्द वापरला आहे.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

जिथे जायचे त्या ठिकाणाची माहिती, जाण्याचा मार्ग आणि नकाशा (उपलब्ध असल्यास), तांत्रिक अडचणी, पाण्याचे स्रोत, त्या ठिकाणच्या सामाजिक-सांस्कृतिक प्रथा इ.

पायथ्याच्या गावापर्यंत जाण्याची आणि सामान पोचवण्याची सोय आणि पर्यायी व्यवस्था नेत्यांची नावे व पात्रता

त्या ठिकाणाचे सध्याचे हवामान आणि इतर पर्यावरण विषयक तपशील (उदा. नदीतली पाण्याची पातळी)

गटातील कोणत्याही सहभागीची विशिष्ट वैद्यकीय पार्श्वभूमी असल्यास त्याची माहिती (त्या सहभागीस निर्धारित वेळेला कोणत्याही खास औषधांची आवश्यकता आहे की नाही).

नेमके कार्यक्रमाच्या दिवशीच असलेले स्थानिक सांस्कृतिक कार्यक्रम (जत्रा / उरुस)

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

१. कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)

२. सहभागींची वैयक्तिक माहिती व त्यांच्या पालकांचा संपर्क क्रमांक

३. क्रमांक संपर्क शाळेतला असल्यास कार्यक्रम आयोजित शाळेसाठी .

४. नेत्यांची वैयक्तिक माहिती

५. हमीपत्रे घेतलेली पालकांकडून सहभागींच्या .

६. जिथे कार्यक्रम आयोजित केला त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis)

आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

७. खालील कागदपत्रांच्या प्रती:

अभिप्राय फॉर्म

आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत

आपत्कालीन घटना अहवाल

औषधांच्या वापराचा अहवाल

साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल

सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती

नेत्यांची पात्रता

प्रशिक्षण	मूलभूत क्षमता	अनुभव
मुख्य नेता: अगदी आवश्यक असलेले प्रशिक्षण: प्रथमोपचार प्रशिक्षण (वैध प्रमाणपत्र)	- आपत्कालीन परिस्थितीत नियोजित ठिकाणी दोन वेळा खाली वर करण्याची शारिरीक क्षमता आणि तंदुरुस्ती - प्रस्तरारोहणाचे (रॉक-क्लाईंबिंगचे) प्राथमिक कौशल्य आणि दोर हाताळण्याचे कौशल्य - नेतृत्व क्षमता	- एक किंवा अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणामध्ये नेतृत्व करण्याचा पुरेसा अनुभव वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे - शालेय मुलांना सांभाळण्याचा अनुभव आणि इच्छा
श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पर्वतारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आउटडोअर लीडरशिप कोर्स वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर /वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर	- आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन - गट व्यवस्थापन कौशल्ये - खंबोरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषत: धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती - अननुभवी विशेषत: पहिल्यांदाच आलेल्या सहभागींना हाताळण्याची क्षमता - सहभागींचे तात्पुरते पालकत्व घेण्याची क्षमता	

नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण

अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणासाठी नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण हे संस्था ठरवेल. हे प्रमाण निश्चित करण्यासाठी संस्थेला मार्गदर्शक ठरणारे काही घटक खालीलप्रमाणे आहेत: ट्रेकचे स्वरूप, भूप्रदेश, तांत्रिक कठीणता, पदभ्रमणाचा हंगाम, स्थानिक लोकांची उपलब्धता इ.

प्रशिक्षण, पात्रता, नेत्यांची आणि सहाय्यक नेत्यांची कार्यक्षमता आणि अनुभव

ट्रेकची श्रेणी

पदभ्रमणाची श्रेणी कशी निश्चित करावी याचा एक नमुना खाली दिला आहे:

क श्रेणी	तांत्रिक कठीणता नसलेले, कुठल्याही नवशिक्या किंवा हौशी माणसाला सहभाग घेता येईल असे सोपे पदभ्रमण
ब श्रेणी	खडी चढण असलेले आणि थोड्याफार प्रमाणात तांत्रिकदृष्ट्या अवघड असलेले पदभ्रमण
अ श्रेणी	प्रस्तरारोहण असलेले आणि तांत्रिक ज्ञान आवश्यक असलेले पदभ्रमण

टीप: हंगामानुसार पदभ्रमणाची श्रेणी बदलू शकते.

नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे सुचवलेले प्रमाण:

एक सर्वसाधारण नियम म्हणून

- प्रत्येक ट्रेक साठी एक नेता हा अनिवार्य आहे.

- 10 सहभागीपर्यंतच्या गटासाठी (*) एक उपनेता अनिवार्य आहे.

- यापुढच्या प्रत्येक 10 सहभागींसाठी एक सहाय्यक नेता आवश्यक आहे.

(*) यापुढच्या किती सहभागींच्या मागे अतिरिक्त नेता लागेल हे त्या ट्रेकच्या श्रेणीवर अवलंबून आहे.

पदभ्रमणाच्या श्रेणीच्या आधारे नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण खालील तक्त्यात दिले आहे

सहभागींची संख्या	पदभ्रमणाची श्रेणी	नेता	उपनेता	सहाय्यक नेता	टिप्पणी
1-10	क	आवश्यक	आवश्यक	गरज नाही	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-10 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता
1-8	ब	आवश्यक	आवश्यक	गरज नाही	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-6 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता
1-8	अ	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	याव्यतिरिक्त पुढच्या प्रत्येक 1-6 सहभागींच्या गटासाठी एक सहाय्यक नेता टीप: -अ श्रेणीच्या ट्रेक्सचे नेतृत्व करण्यासाठी नेता, उपनेता आणि सहाय्यक नेता हे तांत्रिकदृष्ट्या सक्षम असले पाहिजेत.

गटातील सदस्यांची कमाल संख्या ही संस्थेने निश्चित करावी. यासाठी खालील घटक विचारात घ्यावेत:

- वरील तक्त्यात दिल्याप्रमाणे नेते आणि सहभागी व्यक्ती यांचे प्रमाण - पदभ्रमणाची श्रेणी
- लोकांची सुरक्षितता - पदभ्रमणाचे वेळापत्रक
- हवामानाचे परिणाम - प्रवासाचा एकूण वेळ (नाश्ता, स्वच्छतागृहासाठीचा वेळ इ.)
- त्या ठिकाणाची लोकांना सामावून घेण्याची क्षमता

साधनसामग्री:

तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील परिशिष्ट - 1 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.

नेत्यांसाठी संच

नेत्यांच्या संचामध्ये तांत्रिक साधनसामग्रीखेरीज काय आवश्यक सामग्री असावी हे संस्था निश्चित करेल. उदा. आवश्यक कागदपत्रांचा संच, चाकू, टॉर्च, शिड्टी, सॅक दुरुस्त करण्याचा संच इ.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

नमुना यादी- 100 मीटरचा एक दोर (किमान 8 मिमी), 3 कॅरेबिनर, 1 डिसेंडर, क श्रेणीच्या ट्रेक साठी 2 टेपस्लिंग्स

टीप: पदभ्रमणाच्या श्रेणीवर आधारित तांत्रिक उपकरणांचे आपत्कालीन संच संस्था तयार करेल.

प्रथमोपचार संच

संस्था आपापला प्रथमोपचार संच तयार करतील.

टीप: - पदभ्रमणाचे जोखीम मूल्यांकन आणि धोके कमी करण्याचे नियोजन याप्रमाणे यात काही वस्तूंची भर पडू शकते.

पाण्यासाठी कॅन्स

मुलांच्या गटासाठी आयोजकांनी पाण्याचे अतिरिक्त कॅन्स भरून न्यावेत.

संपर्क साधने

कायद्याने संमती असलेल्या ठिकाणी संपर्कासाठी वॉकी-टॉकीचे सेट जवळ ठेवावेत.

मुक्कामासाठी साधनसामग्री

मुक्कामासाठी ठरलेली जागा (गावातली शाळा / मंदिर / नैसर्गिक गुहा किंवा तत्सम जागा, किल्ला, मोकळ्या जागेवर किंवा जंगलातील मुक्काम) आणि पाणी, शिधा किंवा तयार पदार्थ, मुक्कामासाठी साधनसामग्री आणि

स्वयंपाकाची भांडी यासारख्या गोष्टींची उपलब्धता यावर संस्था हा निर्णय घेऊ शकतात. तंबूमधील मुक्कामासाठी तंबू हे चांगल्या दर्जाचे असले पाहिजेत, त्यांच्या सगळ्या चेन व्यवस्थित काम करतात ना हे आधी तपासून घेतले पाहिजे आणि त्याची जमिनीकडची बाजू आणि भिंती यात फट नाही ना हे बघितले पाहिजे.

नेत्यांनी कार्यक्रमापूर्वी काय करावे?

पदभ्रमणाला जायच्या ठिकाणाचा सविस्तर अभ्यास. नकाशे, पुस्तके, ब्लॉग आणि अलीकडील घटनांचे अहवाल उपलब्ध असल्यास पहावेत. सहभागी व्यक्तींनी आणि त्यांच्या पालकांनी पदभ्रमणाची माहिती वाचली आहे आणि त्यांना ती समजली आहे याची खात्री करावी. सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना ते तपासावे. कठीणता, पदभ्रमणाचा भूभाग आणि उपलब्ध माहिती याचा अभ्यास करून केवळ आवश्यकता वाटली तरच एक चाचणी पदभ्रमण करावे.

कार्यक्रमात भाग घेण्यास कोणाला परवानगी दिली जाऊ नये?

सहभागी व्यक्तींना कार्यक्रमातून वगळण्याचे काही निकष खाली दिले आहेत.

- पालकांची हमीपत्रे न आणलेले सहभागी
- दारू किंवा इतर कोणत्याही मादक पदार्थांच्या प्रभावाखाली असलेली व्यक्ती
- आगाऊ नावनोंदणी न केलेली व्यक्ती
- सुरक्षित पद्धतीचा वापर आणि नेत्यांच्या सूचनांचे अनुसरण करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- धोका निर्माण होईल अशा वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
- चप्पल किंवा स्लीपर्स किंवा फ्लोटर्स घालून आलेली व्यक्ती
- टोपी घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- अर्ध्या बाह्यांचा टीशर्ट किंवा पॅन्ट घालून आलेली व्यक्ती
- पाठपिशवी (सॅक) न घेऊन आलेल्या व्यक्ती
- कार्यक्रम चालू असताना मोबाईल फोनचा वापर करू नये हे ज्यांना मान्य नाही अशा व्यक्ती

सहभागी मुलांसाठी आणि त्यांच्या पालकांसाठी सूचना:

कार्यक्रमाचा संपूर्ण तपशील

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास कार्यक्रमात उद्भवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःच्या सुरक्षिततेसाठी आणि इतरांच्या सुरक्षिततेसाठी सर्वांकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्टपणे सांगावे.

आजूबाजूच्या पर्यावरणाची काळजी तसेच त्या ठिकाणी नंतर जे गट येतील त्यांच्या सुरक्षिततेला धोका निर्माण होणार नाही याची जबाबदारी

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे:

नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, कधीही धोक्याच्या ठिकाणी self-anchoring केलेले, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती

वेळोवेळी सहभागींची मोजणी करावी. (उदा. बस मध्ये चढताना, गट तयार करताना, ट्रेकच्या शेवटी इ.)

जोखीम कमी करण्यासाठी खबरदारी

नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढ व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये

सहभागींना द्यायची थोडक्यात माहिती

- उपक्रमाबद्दलची माहिती
- धोके जाणून घ्या
- तब्येतीची काही तक्रार असली तर सांगा
- सुरक्षिततेसाठी सहभागी व्यक्तींकडून अपेक्षा
- काय करावे आणि काय करू नये
- तंबाखू, अल्कोहोल आणि इतर मादक पदार्थांविषयीचे धोरण
- पर्यावरणपूरक कार्यपद्धती -
- नेत्यांच्या सूचना पाळल्या पाहिजेत

- नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
 - आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे
- सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.

उपक्रमासंबंधीच्या सूचना

उपक्रमात कधीही घाई करू नका.
 गरज असेल तेव्हा अधिक चांगल्या व्यवस्थापनासाठी छोटे छोटे उपगट तयार करा.
 गटात व्यवस्थित ताळमेळ राहिल याकडे लक्ष असू द्या आणि गटातल्या सगळ्यात हळू चालणाऱ्या सहभागींची काळजी घेऊन संपूर्ण गट एकत्र राहिल हे पहा.
 गट नेहमी एकत्र ठेवा. पहिला आणि शेवटचा माणूस नेहमी नजरेच्या किंवा ऐकण्याच्या टप्प्यात ठेवा.
 गटातील कोणीही सर्वात पुढे चालणाऱ्या नेत्याच्या पुढे आणि सर्वात मागे असलेल्या नेत्याच्या मागे राहत नाही ना याची खात्री करा.
 अरुंद आडवी वाट किंवा घसारा असलेल्या मार्गावर नेत्याने सांगितलेल्या क्रमाने गट चालत आहे ना याची खात्री करा. अशा अरुंद मार्गावरील धोक्याच्या जागी गर्दी होत नाहीये ना किंवा लोक घाई करत नाहीयेत ना किंवा एकमेकांना ओलांडून पुढे जात नाहीयेत ना याकडे लक्ष द्या.
 कुठल्याही पाण्याच्या आत उतरण्याची परवानगी देऊ नये. पाण्यावर आधारित कार्यक्रम हे वेगळे आयोजित करावेत त्यांचा पदभ्रमणात समावेश करू नये.
 शिट्ट्या जवळ बाळगा आणि शिट्ट्यांचा अर्थ सहभागींना समजावून सांगा.
 कोणताही सहभागी किंवा सहभागींचा एखादा गट वेळापत्रकात अडथळा आणत नाही याची खात्री करा आणि गट निर्धारित वेळापत्रकांचे पूर्णपणे पालन करतो आहे याची खात्री करा.
 टीप: नेत्याच्या दिसाळपणामुळे पूर्व निर्धारित वेळापत्रक न पाळले जाणे, निर्धारित वेळापेक्षा अधिक वेळ मौजमजा करण्यासाठी मिळावा अशी गटाची मागणी, नेत्यांनी वक्तशीर नसणे यासारख्या बाबी साध्या सोप्या ट्रेकला पण सुरक्षितता धोक्यात आणू शकतात.

रात्रीच्या मुक्कामासाठी सूचना

महाराष्ट्रातील अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणा दरम्यान रात्रीचे मुक्काम हे सहसा जंगलात (उघड्यावर किंवा तंबूत), नैसर्गिक गुहा किंवा तत्सम निवाऱ्यात, गडावरती उघड्यावर किंवा एखाद्या निवाऱ्यात किंवा गावातील शाळा / मंदिरांमध्ये असतात.
 त्यामुळे सामाजिक आणि पर्यावरणविषयक समस्या आणि गटाची सुरक्षितता याविषयी नेत्यांनी सजग असणे हे आवश्यक असते.
 किल्ले, गावातील शाळा / मंदिर किंवा संरक्षित जंगलामधील मुक्काम यासाठी आवश्यक त्या स्थानिक परवानग्या मिळाल्या असल्याची खात्री करा.
 पाण्याचे स्रोत शोधून ठेवा आणि स्वच्छता ठेवा.
 मुक्कामाच्या ठिकाणी साप किंवा इतर धोकादायक कीटक नाही आहेत ना हे तपासा.
 पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांच्या स्वच्छतेविषयी स्पष्ट सूचना द्याव्या.
 पिण्याचे पाणी सुरक्षितपणे काढण्याविषयी स्पष्ट सूचना द्याव्या.
 स्वच्छतागृह कसे वापरावे आणि आरोग्यदायी सवयी कशा पाळल्यात याच्या स्पष्ट सूचना द्याव्या.
 स्वयंपाक करण्यासाठी जळाऊ लाकडाचा वापर टाळा किंवा कमीत कमी करा. स्वयंपाकासाठी पर्यायी इंधन जसे की MSR स्टोव्ह किंवा लहान आकाराचे गॅस सिलिंडर इ. वापरा. परंतु, प्रवासादरम्यान हे इंधन वाहून नेताना संस्थांनी सर्व नियम पाळावेत. तसंच झोपण्यापूर्वी किंवा मुक्कामाची जागा सोडण्यापूर्वी विस्तृत पूर्णपणे विझला आहे याची खात्री करा.
 रात्रीच्या वेळी शेकोटी पेटवू नका ('कॅम्प-फायर' सारख्या करमणुकीच्या कार्यक्रमाच्या वेळी बऱ्याच गटांमध्ये लाकडाची शेकोटी करण्याची पद्धत आहे.)
 मुक्कामाच्या ठिकाणी आवाजाची पातळी खाली ठेवा जेणेकरून स्थानिक लोकांना आणि नैसर्गिक घटकांना त्रास होणार नाही.
 अंधार पडल्यानंतर मुक्कामाची जागा एकट्याने आणि/किंवा सूचना न देता सोडू नका.
 गावातल्या शाळा / मंदिरांमध्ये मुक्काम केल्यास त्या जागेचे पावित्र्य आणि स्वच्छता राखणे. देवळातील रीतिरिवाजांचा मान ठेवा उदा. मंदिरात मांसाहारी पदार्थ शिजवू नये.
 'पाऊलखुणाही सोडू नका' तत्वांचे काटेकोरपणे पालन करा. अधिक माहितीसाठी परिशिष्ट A पहा.
 छावणीतील मुक्कामाविषयी मार्गदर्शक सूचना पहा - परिशिष्ट I पहा

शिध्याचे व्यवस्थापन: अनेक दिवसांच्या पदभ्रमणादरम्यान शिध्याचे व्यवस्थापन हे महत्वाचे ठरते. नाश्ता, वाटेतले जेवण आणि रात्रीचे जेवण यासाठी संस्थेने योग्य खाद्यपदार्थ ठरवावेत. पदभ्रमणाच्या संपूर्ण कालावधीसाठी पुरेसे खाद्यपदार्थ, इंधन आणि भांडी घेऊन जावीत.

सेवा दाता:

संस्था संपूर्ण पदभ्रमण किंवा पदभ्रमणाच्या काही भागाचे आयोजन करण्यासाठी बाहेरील सेवा दात्यास नेमू शकते. अशा परिस्थितीत, पदभ्रमण सुरक्षितपणे पार पडावे यासाठी तयार केलेल्या सर्व सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना या सेवा प्रदात्यास स्पष्टपणे कळवाव्यात आणि पदभ्रमणादरम्यान त्याची काटेकोरपणे अंमलबजावणी होत आहे याची खात्री करावी. जरी आउटसोर्सिंग केले असले तरीही ट्रेक दरम्यान संस्थेने ठरविलेल्या सुरक्षा मार्गदर्शक तत्वांचे पालन होत आहे की नाही हे पाहण्याची जबाबदारी ही संस्थेच्या नेत्याची असेल. या प्रकारचे सह्याद्रीतले विशिष्ट उदाहरण म्हणजे सांधण खोऱ्यातील पदभ्रमण जे बऱ्याच संस्था आउटसोर्स करतात.

कार्यक्रमाची समाप्ती

- सहभागी मुलांना त्यांच्या पालकांकडे ठरलेल्या वेळी ठरलेल्या ठिकाणी सुपूर्त करण्याची जबाबदारी आयोजकांनी घ्यावी.
- उपलब्ध वेळेनुसार पदभ्रमणाच्या शेवटी किंवा परतीच्या प्रवासादरम्यान सहभागींच्या पालकांकडून अभिप्राय घ्या. आवश्यक वाटल्यास त्याऐवजी सहभागींकडून ईमेलमधून अभिप्राय मागावा.
टीप: असे दिसून आले आहे की काही सहभागी पदभ्रमणादरम्यान चर्चा करण्याऐवजी मेलवर अभिप्राय पाठविण्यास अधिक इच्छुक असतात.
- सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा.
- कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.
- प्रत्येक पदभ्रमण पूर्ण झाल्यानंतर संस्थेने सुधारणेच्या दृष्टीने त्या पदभ्रमणाचा आढावा घेणे श्रेयस्कर आहे.

4. 8000 फुटाच्या खालच्या छावणी वास्तव्यासाठी(कॅम्पिंग)सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

उपक्रमाची माहिती

एक साहसी उपक्रम म्हणून छावणीत वास्तव्याचा आनंद बरेच लोक घेत असतात- अगदी नवशिके सुद्धा. हा उपक्रम जरी आनंददायी आणि सोपा वाटला तरी त्यात सुरक्षिततेची काळजी न घेतल्यास आजारपण, दुखापत किंवा गंभीर अपघातही होऊ शकतात. हा साहसी उपक्रम हल्ली मोठ्या प्रमाणावर आयोजित केला जातो आणि त्यात नवशिकेही भाग घेतात. म्हणून संस्थांनी सुरक्षेची विशेष काळजी घेऊन हा उपक्रम आयोजित करावा.

तंबूमधील छावणीत मुक्काम हा बहुतेक वेळा साहस शिबिरे, रिव्हर राफ्टिंग आणि पदभ्रमणादरम्यान होत असला तरी बरेच उत्साही लोक, कुठलाही साहसी उपक्रम नसतानाही, नुसते निसर्गाच्या सान्निध्यात राहण्यासाठी तंबूत वास्तव्य करतात.

या पुस्तिकेमध्ये यापुढे तंबूमधल्या वास्तव्यासाठी छावणी हा शब्द वापरला आहे.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे

नेत्यांची नावे व पात्रता

छावणीच्या ठिकाणी जाण्याची वाट - तिथे जा-ये करण्यासाठी सहभागी व्यक्तींना मदतनिसाची आवश्यकता आहे का हे तपासावे.

आपत्कालीन परिस्थितीसाठी पर्यायी नियोजन (काही पर्यायी मार्ग किंवा वेगळे उपक्रम)

सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:

दारू किंवा इतर कोणत्याही मादक पदार्थांच्या प्रभावाखाली असलेली व्यक्ती

सुरक्षित पद्धतींचा वापर आणि नेत्यांच्या सूचनांचे अनुसरण करण्यास नकार देणारी व्यक्ती

धोका निर्माण होईल अशा वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती

सुरक्षा साधने वापरासंबंधी संस्थेचे नियम पाळण्यास नकार देणारी व्यक्ती (मुख्यत्वेकरून बूट, पण यामध्ये गरम कपडे किंवा पावसाचे कपडे यांचा पण समावेश असू शकतो).

- आजारी पडलेली व्यक्ती (प्रथमोपचारातील शिष्ट संमत तत्वांचा अवलंब करून निर्णय घ्यावा.)

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

१. कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)

२. सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती

३. सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे

४. जिथे कार्यक्रम आयोजित केला त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

5. खालील कागदपत्रांच्या प्रती:

अभिप्राय फॉर्म

आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत

आपत्कालीन घटना अहवाल

औषधांच्या वापराचा अहवाल

साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल

सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती

नेत्यांची पात्रता

प्रशिक्षण	मूलभूत क्षमता	अनुभव
मुख्य नेता: अगदी आवश्यक असलेले प्रशिक्षण: प्रथमोपचार प्रशिक्षण (वैध प्रमाणपत्र)	- शारिरीक क्षमता आणि तंदुरुस्ती - छावणी उभारण्याचेकौशल्य - नेतृत्व क्षमता - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात'आधी सुरक्षा' हा दृष्टीकोन - गट व्यवस्थापन कौशल्य - ठाम निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषतः धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळतानाचे निर्णय - पर्यावरण सुरक्षिततेसाठी पाळल्या येणाऱ्या पद्धतींमधले प्राविण्य	- ज्यामध्येछावणीमध्ये मुक्काम आहे अशा साहसी उपक्रमांमध्ये नेतृत्व करण्याचा पुरेसा अनुभव - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे
श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पर्वतारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आउटडोअर लीडरशिप कोर्स वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर / वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर		

टीप: छावणी वसवण्यात -राहण्यासाठीचे तंबू , स्वयंपाकासाठी तंबू, प्रसाधनगृहांचे तंबू उभारणे, पाण्याची व्यवस्था करणे,वावरासाठीसुरक्षित क्षेत्र ठरवणे, सहभागी व्यक्तींसाठी सुरक्षेचे नियम बनवणे या गोष्टींचा समावेश होतो.

साधनसामग्री:

तांत्रिक साधनसामग्री

तंबूची, टॉयलेट टेंट, स्लिपींग बॅग इ. ची गुणवत्ता तपासून बघावी. (जे काही अपेक्षित हवामान आहे त्यामध्ये आणि इतर पर्यावरणीय धोक्यांमध्ये टिकून राहतील आहे तंबू निवडावेत).

उपक्रमापूर्वी साधनसामग्रीला काही नुकसान झाले आहे का ते तपासावे.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

महत्त्वाचा संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला 1 भ्रमणध्वनी

संपर्क साधने निवडण्यासाठी खालील मुद्द्यांचा विचार करावा:

छावणी आणि जिथे एखादा साहसी उपक्रम आयोजित केला आहे अशी जागा, यामधला संपर्क
छावणीची जागा किती दूर आहे
भ्रमण ध्वनीचा संपर्क होण्याची खात्री
कायदेशीर बाबी

प्रथमोपचार संच

यामधील गोष्टी खालील बाबींच्या आधारे निवडा:

अ) छावणीच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि त्यातले धोके कमी करण्यासाठी केलेला अभ्यास

ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र

क) छावणी प्रदेशात लागू असलेल्या वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

- सहभागी व्यक्तीची वैद्यकीय पार्श्वभूमी पुन्हा तपासा
- धोके जाणून घ्या
- अवरोहणाचे मार्ग सेट करा
- आवश्यकतेनुसार सुरक्षा दोर आणि सेल्फ-अँकर सेट करा
- धोके असलेल्या परिसरात जायला मज्जाव करा
- छावणी स्थळी पोचण्याचे मार्ग सुरक्षित आहेत का हे तपासावे.
- सर्व गट सदस्यांची भूमिका आणि जबाबदाऱ्या ठरवा
- सत्राचे नियम आणि दंडक ठरवा

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वीकाय करावे?

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- छावणीच्या ठिकाणी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासून घ्यावे. (उदा. छावणी उतारावर असेल तर वरच्या बाजूला, कड्याच्या टोकाला पडलेल्या झाडाच्या फांद्या, दिले झालेले किंवा हलणारे दगड, वाळलेली झाडे किंवा फांद्या, जिथे सरपटणारे प्राणी असू शकतात अशा फटी किंवा अंधान्या जागा इ.)
 - छावणी उभारा ; विविध प्रकारचे तंबू लावताना 'पाऊलखुणाही सोडू नका' च्या सात तत्वांचे पालन करा.
 - सहभागींना असुरक्षित जागी जायला मज्जाव करा. (उदा. कड्याचे टोक, वाहते पाणी, पडझड झालेले अवशेष किंवा मोठे-मोठे दगड यांचा ढिगारा असलेली ठिकाणे, कड्याचा पायथा इ.)
 - गटनेते, सहभागी आणि अतांत्रिक जबाबदाऱ्या घेण्यास तयार असलेल्या व्यक्ती यांच्या भूमिका आणि जबाबदाऱ्यानिश्चित करणे
 - नियमावली तयार करा:
 - कोणत्या भागांमध्ये सहभागी एकटे जाऊ शकतात ते सांगावे
 - छावणीपासून दूर जाणाऱ्या पायवाटा जिथे सहभागी भटकू शकतात
 - शौचालयाकडे जाण्याची वाट जर धोकादायक असली तर हाताला धरायला काहीतरी आधार ठेवावा नाहीतर मग जागा बदलावी
 - जिथे जोखमीचा सामना करावा लागू शकतो अशी कोणतीही जबाबदारी गटातील सज्जान सहभागींना दिली जाणार नाही

सेवा दाता - Service Provider

प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा.

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि त्यांचे छावणी उभारण्याचे आणि व्यवस्थापन करण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- प्रमुख नेत्याने छावणी वास्तव्यासाठी तयार केलेल्यासुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.
- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे संस्थेच्या नेत्यांनी तपासावे. (उदा. लोकांना जायला मज्जाव असलेली जागा, बदलत्या हवामानात तंबूची देखभाल, सरपटणारे प्राणी किंवा कीटक याबाबतीत सतर्क राहणे इ.)

सहभागी व्यक्तींना द्यायची माहिती:

- छावणी वास्तव्यात मिळणार असलेल्या विविध सुविधांची तपशीलवार माहिती
- उपक्रम सुरु करण्यापूर्वी नेत्याने ऐन वेळी कोणाला काही आरोग्यविषयक अडचणी असल्या तर त्याची माहिती करून घेणे आवश्यक
- उपक्रमात असलेले अंगभूत धोके आणि दिलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास होणारे परिणाम याची स्पष्ट माहिती.
- स्वतःच्या आणि इतरांच्या सुरक्षिततेविषयीसहभागींची काय जबाबदारी आहे हे सांगावे.
- वैयक्तिक साधनांबद्दलचेनियम सांगावे (उदा. शूज, गरम कपडे इ.)
- प्रतिबंधित क्षेत्र
- मद्यपान व मादक पदार्थांचे सेवन न करण्याचे धोरण
- धूम्रपानविषयक नियम (यावर बंदी नसल्यास): तंबूच्या आत किंवा मोकळ्या ठिकाणी धूम्रपान करण्यास मनाई, धूम्रपानासाठी दगड किंवा मातीची तयार केलेली कोपऱ्यातली जागा, जिथे सिगारेटची थोटके विझवण्यासाठी छोट्यासा पाण्याचा डबा ठेवलेला असेल.)
- सहभागींना कर्मचाऱ्यांचे तंबू दाखवा आणि जेव्हा आवश्यक असेल तेव्हा नेत्यांकडे जाण्यास सांगा
- सुरक्षितता धोक्यात आल्यास उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्यांकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)
- छावणीची उभारणी 'पाऊलखुणाही सोडू नका' च्या सात तत्वांनुसार केलेली असावी.
- आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमासाठी सूचना

- चांगल्या गोष्टी पाळल्या जाण्यासाठी गटातील सदस्यांना दिनचर्या ठरवून द्यावी. (उदा. वैयक्तिक स्वच्छता, स्वयंपाकघरातील स्वच्छता, सगळ्यांनी एकत्र जमण्याच्या वेळा, सदस्यांची नियमित मोजणी, जेवणाची वेळ इ.)
धूम्रपानासाठी ठरलेली जागाच वापरली जात आहे ना याकडे लक्ष द्यावे.
- नेत्यांनी स्वतःच्या वागणुकीतून सुरक्षित पद्धतीचा एक आदर्श घालून द्यावा. (लोक आणि पर्यावरण या दोन्हीची सुरक्षा)
- सरपटणारे प्राणी आत शिरू नयेत म्हणून तंबू बंद ठेवण्याचे / सर्व चेन बंद करण्याचे महत्त्व समजावून सांगावे.
- तंबू हवेशीर असण्याचे महत्त्व सांगावे. त्यासाठी तंबूच्या नायलॉनच्या दाराऐवजी जाळीच्या दाराचा वापर करण्यास सांगावा .
- स्लीपिंग बॅगचा वापर कसा करावा याचे प्रात्यक्षिक द्यावे. लहान मुलाची स्लीपिंग बॅग छोटी करण्यासाठी त्यांच्या पायाखालच्या जास्तीच्या भागाला दोर बांधून ती छोटी करावी.)
नियमित मोजणी करा - ती किती वेळाने करायची हे दिनचर्येवर ठरवा
गटातल्या लोकांच्या तब्येतीवर लक्ष ठेवा - त्यासाठी प्रतिबंधक आणि बचावात्मक उपाययोजना करा.
विशेषतः पुढील गोष्टींबद्दल सावध रहाः
गट सदस्यांमध्ये आजारांचा प्रसार
जखमेत जंतूसंसर्ग
ज्या रुग्णांना अन्यत्र हलवले गेलेले नाही त्यांची विशेषकाळजी घ्या
थंडी वाजून हुडहुडी भरली असेल तर लगेच उपाय सुरु करा - हायपोथर्मिया होऊ देऊ नका
जर अति उंचीमुळे शरीरावर होणाऱ्या परिणामांची चिन्हे दिसू लागली असतील तर हवामानात रुळण्यासाठीचे उपाय करा.
शिबिरातील 'मोकळ्या वेळा' दरम्यान सहभागींवर लक्ष ठेवा.

कृती

जोखीम तक्क्यामध्ये सुचवलेल्या गोष्टी अमलात आणा .

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याची साधनसामग्री नियोजित जागी ठेवा .

लोकांची आणि अवरोहणाच्या उपकरणांची सुरक्षितता बघा

उपक्रमाची समाप्ती

- कॅम्प साइट स्वच्छ करा आणि मागे काहीही राहिले नाही ना याची खात्री करा.
- भोवतालच्या निसर्गातून आणि सांस्कृतिक ठेव्यामधून काहीही नेले जात नाही ना याची खात्री करा
- कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यासाठी 'पाऊलखुणाही सोडू नका' च्या तत्वांचे पालन करा (परत नेण्याच्या गोष्टीसकट)
- सर्व साधनसामग्री निकषांनुसार तपासून घ्या आणि तिची बांधाबांध करा
- ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.
- दोर किंवा हार्नेस जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.
- आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.
- सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा.
- तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.
- आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.

5. प्रस्तरारोहणासाठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

(या सूचनांचा उपयोग करून संस्थांना प्रस्तरारोहणासाठी त्यांचे स्वतःचे SOP (मानक प्रणाली) तयार करता येतील.)

उपक्रमाची माहिती

प्रस्तरारोहण हा एक असा साहसी उपक्रम आहे ज्यामध्ये सहभागी लहान/मोठे कातळ किंवा वेगवेगळ्या उंचीच्या उंच कड्यांचे कातळ हे चढून जातात किंवा उतरतात किंवा ओलांडतात. न घसरता किंवा पडता अशा कातळकड्यांच्या शिखरावर पूर्व नियोजित मार्गाने पोचणे हे अशा उपक्रमाचे ध्येय असते. व्यावसायिक प्रस्तरारोहणाच्या स्पर्धामध्ये एकतर शक्य तितक्या लवकर ठरलेला मार्ग पूर्ण करणे किंवा उत्तरोत्तर कठीण होत जाणाऱ्या मार्गावर जास्तीत जास्त लांब पोचणे अशी उद्दिष्टे असतात. प्रस्तरारोहण हा शारीरिक आणि मानसिकदृष्ट्या अतिशय आव्हानात्मक असं उपक्रम आहे, जो आरोहाकाचे सामर्थ्य, सहनशक्ती, चपळता आणि मानसिक संतुलन याची अनेकदा परीक्षा घेतो. हा एक धोकादायक उपक्रम आहे आणि तो सुरक्षितपणे पार पाडण्यासाठी चढाईचे योग्य तंत्र अवगत असणे आणि प्रस्तरारोहणाची योग्य साधने वापरणे हे खूप महत्त्वाचे असते.

ज्या लोकांना प्रस्तरारोहणाची आवड आहे त्यांनी अनुभवी तज्ञांकडून याबाबतचे प्रशिक्षण घेणे गरजेचे आहे .

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

- साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे
- नेत्यांची नावे व पात्रता, नेते व सहभागी यांचे प्रमाण
- नवशिक्या लोकांसाठी जर प्रस्तरारोहणाचे सत्र आयोजित केले असेल तर त्यासाठी योग्य तो कातळ निवडणे. जर छोटे बोल्टर किंवा रॉकपॅचेस असतील तर त्यांच्या माथ्यावर जायची वाट सुरक्षित आहे ना याची खात्री करावी. माथ्यावर योग्य पद्धतीचे अँकर (नैसर्गिक किंवा कृत्रिम किंवा दोन्हीचे मिश्रण) आहेत न याची खात्री करावी.
- आपत्कालीन परिस्थितीमधील पर्यायी योजना (काही पर्यायी वाटा आणि/किंवा पर्यायी उपक्रम आणि बचाव कार्याचा आराखडा)
- सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:
 - मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती
 - सुरक्षित पद्धतीचा अवलंब करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
 - धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
 - सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
 - गर्भवती महिला
 - पाठदुखी असणारी व्यक्ती, ही व्यक्ती जर रॅपलिंगची उंची 30 फुटापर्यंत असली आणि संपूर्ण शरीराचा हार्नेस असल्यास तो वापरू शकते (प्रथमोपचाराच्या नियमानुसार निर्णय घ्यावा)

नेत्यांची पात्रता

- औपचारिक प्रशिक्षण
 - सर्व नेत्यांनी नामांकित संस्थेचा प्रस्तरारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पूर्ण केला असावा किंवा प्रस्तरारोहणाच्या उपक्रमांचा अनुभव असला पाहिजे.
- श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे
 - नेता: नामांकित संस्थेचा प्रस्तरारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आणि पर्वतारोहणाचा प्राथमिक आणि प्रगत अभ्यासक्रम
 - सहाय्यकनेते : नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम आणि प्रस्तरारोहणाचा अनुभव
- श्रेयस्कर असलेले प्रशिक्षण :
 - प्रमुखनेता : नामांकित संस्थेचा आऊटडोर लीडरचा अभ्यासक्रम

- प्रमाणपत्रे (वैध आहेत का हेतपासा)
 - नामांकित संस्थेचे प्रथमोपचार आणि सीपीआर
 - श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: मुख्यनेता:नामांकितसंस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व / सीपीआर
 - सर्व सहाय्यकनेते:नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर
- अनुभव
 - डॉंगराळ प्रदेशात आणि प्रस्तरारोहणाच्या कार्यक्रमात गटाचे नेतृत्व करणे
 - साहसी उपक्रमाचे अभ्यासक्रम(ज्यात प्रस्तरारोहणाचा समावेश आहे) आयोजित करण्याचा अनुभव
 - नवोदितांसाठी रॅपलिंगचे सत्र आयोजित करणे)
 - वैयक्तिकरित्या प्रस्तरारोहणाचा अनुभव
 - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे
- कौशल्ये
 - नैसर्गिक आणि कृत्रिम पृष्ठभागांवर अँकर स्टेशन उभारण्याची क्षमता (अँकर सिस्टीम, बिलाइंग, बचाव कार्य, सुरक्षितता इ.)
 - आपत्कालीन परिस्थितीत काही कठोर निर्णय घेण्याची क्षमता
 - नेते आणि सहभागी यांच्यावर देखरेख करण्याचे कौशल्य
 - उपक्रमाच्या जागी सुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे कौशल्य (दोन्ही बाजूंच्या टोकाच्या ठिकाणी पोचण्याचा सुरक्षित मार्ग, सहभागींना काय करावे आणि काय करू नये याच्या सूचना देणे आणि संपूर्ण उपक्रमात सुरक्षेची काळजी घेणे)
 - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन
 - समूह व्यवस्थापन कौशल्य
 - खंबोरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषत: धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय
 - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती

साधन सामग्री

तांत्रिकसाधन सामग्री

संस्थेकडे उपक्रमासाठीच्या ठिकाणासाठी लिहिलेल्या मानक कार्यप्रणालीप्रमाणे साधनसामग्री निवडावी . उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. ही दुसरी तपासणी असेल .त्याआधी ही साधन सामग्री जिथे ठेवली असेल तिथेच तपासून घेऊन मगच बरोबर घेण्याचे ठरवावे . UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील पान क्रमांक 156-160 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅरबिनर, बिले डिवाइस, अॅसेंडर इ.

सेट अप करण्यासाठी नैसर्गिक झाडे किंवा बोल्टर यांचा वापर करणार असाल तर योग्य प्रकारची झाडे निवडावीत, यासाठी स्थानिक लोकांचा सल्ला घेऊ शकता. टीप: जिथे दोर/टेप स्लिंग/रोप स्लिंग एकमेकांवर किंवा कुठल्याही नैसर्गिक अँकर वर घासला जाण्याची शक्यता असेल तिथे दोर/टेप स्लिंग/रोप स्लिंग संरक्षक साधनांनी सुरक्षित करावा.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

महत्त्वाचे संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला 2 भ्रमण ध्वनी (सेल फोन)

वॉकी टॉकीचे 2 किंवा 3 संच पायथ्याच्या आणि माथ्याच्या मधल्या संपर्कासाठी (जर शक्य असेल तर)

प्रथमोपचारसंच

यामधील गोष्टी निवडताना खालील बाबींचा विचार करावा :

अ) उपक्रमाच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि त्यातले धोके कमी करण्यासाठी केलेला आराखडा

ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र

क) वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जाग्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / दिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
- सेट अप करणे : याची खात्रीकरा: प्रत्येक दाराची दोन्ही टोके अँकरिंग स्टेशनवर अँकर केली आहेत जिथे दोर कड्याच्या खडकाच्या टोकावर घासला जाण्याची शक्यता आहे /अशा ठिकाणी दोर संरक्षण साधनांनी संरक्षित करावेत. प्रत्येक नेत्याकडे नेहमी सेल्फ अँकर असावा.
- पूर्व चाचणी अत्यावश्यक - नेत्याने सहभागींच्या चढाईच्या आधी प्रत्येक रूट चढून बघावा (बोल्डर असेल किंवा छोटा रॉकपॅच असेल) आणि खात्री करावी की नवशिक्या माणसांसाठी तो सुरक्षित आहे का नाही.
- प्रत्यक्ष चढाईच्या ठिकाणी प्रमुख नेत्याने नेत्यांच्या गटाची एक बैठक घ्यावी आणि त्यात दिवसभराचा आराखडा, काही मुलभूत नियम, सुरक्षिततेचा आराखडा इत्यादींची चर्चा करावी आणि प्रत्येक नेत्याला त्याची भूमिका आणि जबाबदारी समजावून सांगावी.
- या उपक्रमाच्या ठिकाणावर नेते व सहभागींचे प्रमाण निश्चित करताना खालील गोष्टी लक्षात घ्याव्यात:
 - प्रस्तरारोहण मार्गाची वैशिष्ट्ये: उदा. एका वेळी प्रस्तरारोहणाचे किती रुट्स असतील. त्यावर किती नेते बिले देण्यासाठी आणि मदतीसाठी आवश्यक असतील आणि किती सहभागी एका वेळी असतील याची कल्पना येईल.
 - चढाईच्यापायथ्याशी किंवा माथ्यावर जाण्याची वाट जर धोकादायक असेल तर सहभागींना तिथपर्यंत सुरक्षितपणे पोचवण्यासाठी मदतनिसाची आवश्यकता आहे .
 - गरज असल्यास बोल्डर किंवा रॉकपॅचच्या पायथ्यापासून माथ्यापर्यंतची संपूर्ण चढाई दराने जोडलेली असायला हवी म्हणजेच संपूर्ण चढाई मार्गावर फिक्स रोप असणे आवश्यक आहे.
 - किती साधनसामग्री आहे आणि किती सहभागी आहेत. त्यावर एका वेळी किती रुट्स वर चढाई करता येईल आणि किती सहभागींना भाग घेता येईल हे ठरवता येईल.

सेवा दाता - Service Provider

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि रॅप्लिंगाचा सेटअप, देणे बिले तसेच पर्यायी सुरक्षा व्यवस्था करण्याचे आणि त्या ठिकाणाची सुरक्षितता तपासण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- प्रस्तरारोहणाच्या उपक्रमाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.
- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे. (उदा. सर्व अँकरसुरक्षित आहेत का तपासणे, सहभागी वापरणार असलेली सर्व साधने तपासणे, नेत्यांची व कर्मचाऱ्यांची वैयक्तिक साधने तपासणे, माथ्यावर असताना सर्व नेते सेल्फ अँकर आहेत ना तपासणे, सहभागींचे प्रस्तरारोहण सुरु करण्यापूर्वी त्यांची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासणे इ.)

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

- साहसी उपक्रमाची पूर्ण माहिती: नेत्याने सहभागींना एखाद्या सुरक्षित ठिकाणी जमा करून छोट्या बोल्डर वर किंवा रॉकपॅच वर प्रात्यक्षिक दाखवावे तसेच असेंडर, डीसेंडर व इतर साधने कसे काम करतात याचे प्रात्यक्षिक दाखवावे.

विशेषतः काय करू नये याच्या सूचनांवर भर द्यावा. (उदा. 'स्कूगेट कॅरेबिनर'च्या गेटला स्पर्श करू नका, बिले रोप पकडू नका, बिले कसा काम करतो आणि कसा सुरक्षित करतो इ.)

- एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक
- सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्भवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.
- स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे
- खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे :
नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, माथ्यावर असताना संपूर्ण वेळ self-anchoring केलेले, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती
सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.

जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी

- सर्व अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का हे दोनदोनदा तपासावे
- प्रत्येक सहभागीची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे
- नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढ व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)

सहभागींचे प्रशिक्षण: नेत्यांनी काही मूलभूत गोष्टींचे प्रात्यक्षिकासह प्रशिक्षण द्यावे. उदा. 3-पॉइंट क्लायम्बिंग करताना तोल कसा सांभाळावा, शरीर राँकच्या अगदी जवळ ठेवून चढण्याचे फायदे इ.

'अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही': संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये

- नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
- आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमा संबंधीच्या सूचना

- कुठल्याही क्षणी घाई करू नका, प्रत्येक सहभागीला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व आवश्यक ती सुरक्षा तपासणी करा
- सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचावकार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा सहभागीचे मोकळे केस, ढगाळ कपडे आणि दागिने गिर्यारोहण साधनांमध्ये अडकून अपघात होऊ शकतो.त्यामुळे चढाई सुरु करण्यापूर्वी हे सर्व योग्य प्रकारे आहे ना याची खात्री करा. (मोकळे केस, बांधलेले असावेत ,ढगाळ कपडे खोचलेले असावेत इ.)
सहभागीने चढाई सुरु करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - 'Touch-Say-Confirm' ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा
- धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा
- ज्यांनी चढाई पूर्ण केली आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे लक्ष ठेवा
- वातावरणातील बदलांचे निरीक्षण करा - हवामान, धोकादायक प्राणी इ.

- नैसर्गिक घटक काय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागीकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

सुरक्षा टीप: मुख्य नेत्याने सुळक्याच्या पायथ्याशी किंवा लेज वर बसलेला प्रत्येक जण सुरक्षित आहे आणि त्या ठिकाणी कोणत्याही क्षणी गर्दी होणार नाही याची खात्री करून घ्यावी.

उपक्रमाची समाप्ती

सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची त्यांच्या निकषाप्रमाणे बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा. जर टेप किंवा रोप कोर्ड जोडण्यासाठी टेपच्या किंवा दोराच्या गाठी मारल्या असतील तर उपक्रम संपल्यावर तिथेच त्या सोडवून घ्याव्यात आणि मगच त्यांची बांधाबांध करावी.

ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.

दोर किंवा हार्नेस जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.

आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.

सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

6. सुळक्या वरील चढाई साठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

(या सूचनांचा उपयोग करून संस्थांना सुळक्यावरील चढाईसाठी त्यांचे स्वतःचे SOP (मानक प्रणाली) तयार करता येतील.)

उपक्रमाची माहिती

सुळक्यावरील चढाई: सह्याद्रीच्या पर्वतरांगांमध्ये असंख्य सुळके आहेत आणि ह्यावर चढाई करणे हे चाळीस वर्षांहून अधिक काळ गिर्यारोहकांमध्ये लोकप्रिय आहे. परंतु गेल्या काही वर्षांत हा उपक्रम एक आयोजित साहसी उपक्रम म्हणून केला जातो जिथे नवोदित (सुळका चढाईचे कौशल्य किंवा अनुभव नसलेले) पण सहभागी होऊ शकतात. हे लक्षात ठेवले पाहिजे की हा उपक्रम जर योग्य साधन सामग्री न वापरता, चुकीच्या पद्धतीने आणि अकार्यक्षम नेत्यांनी राबवला तर यात इजा आणि गंभीर अपघात होऊ शकतात. म्हणून हा उपक्रम आयोजित करताना संस्थांनी सुरक्षिततेची खूप काळजी घेणे आवश्यक आहे.

टीप – काही किल्ल्यांवर जाण्यासाठी सर्वसामान्यपणे वापरली जाणारी एक सोपी वाट असते. त्याशिवाय एखादी तांत्रिक दृष्ट्या कठीण वाटही असते. अशा वाटेवरून जाण्यासाठी गिर्यारोहणाची साधन सामग्री वापरूनच जावे लागते. (उदाहरणार्थ- सिंहगडाचा तानाजी कडा, हडसरची खुंट्याची वाट). तसेच काही किल्ल्यांवर जाण्यासाठी गिर्यारोहणाची साधन सामग्री वापरूनच जावे लागते. (उदा. मदनगड किंवा भैरवगड (माळशेज)). हे जरी तांत्रिकदृष्ट्या सुळके नसले तरी अशा वाटांवर जर साहसी उपक्रम आयोजित केला जात असेल तर या मार्गदर्शक सूचना त्यासाठी पण लागू आहेत.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

- साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे
- नेत्यांची नावे व पात्रता, नेते व सहभागी यांचे प्रमाण
- सुळक्याच्या पायथ्याशी किंवा किल्ल्याच्या वाटेवरील एखाद्या कातळाच्या पायथ्याशी पोचण्याची वाट सुरक्षित आहे ना हे तपासावे. तिथे पोचण्यासाठी सहभागी व्यक्तींना मदतनिसाची किंवा सुरक्षा दोराची आवश्यकता असली तर तशी सोय करावी.
- सुळका चढाईची संपूर्ण माहिती: चढाईची संपूर्ण उंची, किती लांबीचा दोर लागेल, चढाईच्या मार्गावर किती लेजेस (व्यवस्थित उभे रहाता येतील अशा जागा) उपलब्ध आहेत, प्रत्येक लेज वर किती लोक सामावले जाऊ शकतात, प्रत्येक लेजवर आधी केलेले अँकरिंग स्टेशनस आहेत का आणि त्यांची स्थिती काय आहे, नवीन अँकरिंग स्टेशनस तयार करण्याची गरज आहे का, सुळक्याच्या माथ्यावर किती लोक मावू शकतात, रॅपलिंगचा क्रम आणि साधन सामग्री परत आणणे यासाठी उपयुक्त अशी कुठलीही माहिती, सहभागींची माहिती आणि उपलब्ध साधन सामग्री
- आपत्कालीन परिस्थितीमधील पर्यायी योजना (काही पर्यायी वाटा आणि/किंवा पर्यायी उपक्रम आणि बचाव कार्याचा आराखडा)
- सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:
 - मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती
 - सुरक्षित पद्धतीचा अवलंब करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
 - धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
 - सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
 - गर्भवती महिला
 - पाठदुखी असणारी व्यक्ती (प्रथमोपचाराच्या नियमानुसार निर्णय घ्यावा)

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

- कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)
- सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती
- सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे
- जिथे उपक्रम आयोजित केला आहे त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन
- खालील कागदपत्रांच्या प्रती:
 - अभिप्राय फॉर्म
 - आपत्कालीन प्रतिसाद योजना
 - आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत
 - आपत्कालीन घटना अहवाल
 - औषधांच्या वापराचा अहवाल
 - साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल

- औपचारिक प्रशिक्षण
 - सर्व नेत्यांनी नामांकित संस्थेचा प्रस्तरारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पूर्ण केला असला पाहिजे किंवा प्रस्तरारोहणाच्या उपक्रमांचा अनुभव असला पाहिजे. मजबूत अँकर प्रणाली सेटअप करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव असणे (उदा. गुंतागुंतीची अँकर प्रणाली – नैसर्गिक आणि कृत्रिम अँकर हे दोन्ही असलेली किंवा फक्त कृत्रिम अँकर असलेली)
 - अनिवार्य असलेली प्रशिक्षणे: प्रमुख नेता: नामांकितसंस्थेचा प्रस्तरारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आणि पर्वतारोहणाचा प्राथमिक आणि प्रगत अभ्यासक्रम आणि उपक्रमाच्या वेळी गरज पडल्यास बचावकार्य करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव
 - सहाय्यकनेते :नामांकितसंस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम आणि प्रस्तरारोहणाचा अनुभव
 - श्रेयस्कर असलेले प्रशिक्षण :
प्रमुख नेता: नामांकित संस्थेचा आऊटडोअर लीडरचा अभ्यासक्रम
- प्रमाणपत्रे (वैध आहेत का हेतपासा)
 - नामांकित संस्थेचे प्रथमोपचार आणि सीपीआर
 - श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: मुख्यनेता:नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व / सीपीआर
सर्व सहाय्यक नेते: नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर
- अनुभव
 - डोंगराळ प्रदेशात आणि प्रस्तरारोहणाच्या कार्यक्रमात गटाचे नेतृत्व करणे
 - साहसी उपक्रमाचे अभ्यासक्रम(ज्यात प्रस्तरारोहणाचा समावेश आहे) आयोजित करण्याचा अनुभव
 - नवोदितांसाठी मल्टी-पिचरप्लिंग /रॅप्लिंगचे सत्र आयोजित करणे
 - वैयक्तिकरित्या प्रस्तरारोहणाचा अनुभव
 - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे
- कौशल्ये
 - नैसर्गिक आणि कृत्रिम पृष्ठभागांवर अँकर स्टेशन उभारण्याची क्षमता (अँकरसिस्टीम, बिलेइंग, बचाव कार्य, सुरक्षितता इ.)
 - आपत्कालीन परिस्थितीत काही कठोर निर्णय घेण्याची क्षमता
 - नेते आणि सहभागी यांच्यावर देखरेख करण्याचे कौशल्य
 - उपक्रमाच्या जागी सुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे कौशल्य (दोन्ही बाजूंच्या टोकाच्या ठिकाणी पोचण्याचा सुरक्षित मार्ग, सहभागींना काय करावे आणि काय करू नये याच्या सूचना देणे आणि संपूर्ण उपक्रमात सुरक्षेची काळजी घेणे)
 - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन
 - समूह व्यवस्थापन कौशल्य
 - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषत: धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय
 - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती

सुरक्षे विषयी टीप: काहीवेळा असे घडते आहे की सुळक्याच्या माथ्यावरून गट उतरत असताना अंधार पडतो. नेत्यांच्या गटाला अशी परिस्थिती हाताळण्याचा अनुभव असणे अत्यावश्यक आहे. संस्थेच्या आपत्कालीन प्रतिसाद योजनेत नेत्यांच्या गटातील व्यक्तींच्या भूमिका आणि जबाबदाऱ्या यांचा तपशील असला पाहिजे म्हणजे या गटातील नेते अशी परिस्थिती योग्य पद्धतीने हाताळू शकतील.

साधन सामग्री

तांत्रिकसाधन सामग्री

- संस्थेकडे उपक्रमासाठीच्या ठिकाणासाठी लिहिलेल्या मानक कार्यप्रणालीप्रमाणे साधनसामग्री निवडावी.
- उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.
- UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील पान क्रमांक 156-160 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅरबिनर, बिले डिवाइस, असेंडर इ.

या उपक्रमासाठी खालील साधन सामग्री वापरण्याचा विचार करावा:

1. कमित-कमी 10 मी.मी. व्यासाचे semi-static दोर
2. डायनॅमिक रोप – आघाडीच्या प्रस्तारारोहणासाठी कमीत कमी एक standard लांबीचा (जुमारिंग साठी किंवा बिले किंवा रॅपलसाठी या दोराचा वापर करू नका)
3. अँकर स्टेशन तयार करण्यासाठी आवश्यक साधन सामग्री
4. पॅडेड किंवा नॉन-पॅडेड हार्नेस हार्नेस (पॅडेड हार्नेस वापरणे अधिक चांगले कारण ते जास्त आरामदायी असते)
5. सर्वासाठी मिटन्स किंवा हातमोजे
6. फिक्शन डिवाइसेस, कॅरबिनर, सेल्फ अँकर इ.
7. अँकर तयार करण्यासाठी गिअर पिटॉन्स, पेग, विस्तार बोल्ट, ड्रिल-बिट इ.

टीप: वरील साधन सामग्रीची यादी ही नमुना यादी आहे. संस्थांकडे संपूर्ण साधन सामग्रीची यादी असणे आवश्यक आहे. त्यातली किती बरोबर घेणे आवश्यक आहे ते कांही घटकांच्या आधारे ठरवले जाऊ शकते उदा. सहभागींची संख्या, मार्गाची लांबी, कठीणता श्रेणी, प्रस्तराचा प्रकार आणि सद्य स्थिती इ.

- आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच
महत्वाचे संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला 2 भ्रमण ध्वनी (सेल फोन)
वाँकी टॉकीचे 2 किंवा 3 संच
- प्रथमोपचारसंच
यामधील गोष्टी निवडताना खालील बाबींचा विचार करावा :
अ) उपक्रमाच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि त्यातले धोके कमी करण्यासाठी केलेला आराखडा
ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र
क) वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- मुख्य नेत्याने दोन बैठका आयोजित केल्या पाहिजेत: एक फक्त नेतृत्व टीमबरोबर ज्यामध्ये चढाईच्या 'लॉजिस्टिक्स'वर चर्चा होईल आणि दुसरी बैठक सर्व सहभागींबरोबर ज्यामध्ये प्रस्तारारोहणाचा तपशील, 'लॉजिस्टिक्स'चे नियोजन कसे करण्यात आले आहे, प्रत्येक सहभागीकडून काय अपेक्षा आहेत इत्यादी समजावून सांगितले जाईल. सूचना: या बैठकीमध्ये स्लाईड्स किंवा फोटो वापरावेत जेणेकरून नेते आणि सहभागींना चढाई करताना येणाऱ्या आव्हानाची अधिक चांगली कल्पना येईल.
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / ढिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
- उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. त्याआधी ही साधन सामग्री जिथे ठेवली असेल तिथेच तपासून घेऊन मगच बरोबर घेण्याचे ठरवावे.

- दोर फिक्स करणे: याची खात्री करा: प्रत्येक दोराची दोन्ही टोके अँकरिंग स्टेशनवर अँकर केली आहेत जिथे दोर कड्याच्या / खडकाच्या टोकावर घासला जाण्याची शक्यता आहे अशा ठिकाणी दोर संरक्षण साधनांनी संरक्षित करावेत. प्रत्येक नेत्याकडे नेहमी सेल्फ अँकर असावा.
- सेट अप करण्यासाठी नैसर्गिक झाडे किंवा बोल्डर यांचा वापर करणार असाल तर योग्य प्रकारची झाडे निवडावीत, यासाठी स्थानिक लोकांचा सल्ला घेऊ शकता.
- टीप: जिथे दोर एकमेकांवर किंवा कुठल्याही नैसर्गिक अँकर वर घासला जाण्याची शक्यता असेल तिथे दोर संरक्षक साधनांनी सुरक्षित करावा. (झाडे किंवा दगडांवर दोराचे सतत घर्षण झाल्याने कालांतराने दोराचे नुकसान होते).
- पायथ्यापासून माथ्यापर्यंतची संपूर्ण चढाई दोराने जोडलेली असायला हवी म्हणजेच संपूर्ण चढाई मार्गावर फिक्स रोप असणे आवश्यक आहे. चढाईची कोणताही भाग असुरक्षित ठेवला जाऊ नये, मग तो कितीही लहान किंवा सोपा असला तरी फिक्स रोप असायला हवा.
- पूर्व चाचणी- नेत्याने सहभागींच्या चढाईच्या आदल्या दिवशी रोप फिक्स करून चढाई आणि रॅपलिंगची पूर्वचाचणी घ्यावी.
- ज्यांचे प्रस्तरारोहण झाले आहे किंवा अजून व्हायचे आहे अशा व्यक्तींच्या सुरक्षिततेसाठी - वरून पडणारे दगड आणि इतर गोष्टींमुळे होणारी इजा टाळण्यासाठी - सुळक्याच्या पायथ्याशी जायला मज्जाव करावा.
- या उपक्रमाच्या ठिकाणावर नेते व सहभागींचे प्रमाण निश्चित करताना खालील गोष्टी लक्षात घ्याव्यात:
- प्रस्तरारोहण मार्गाची वैशिष्ट्ये: उदा. प्रस्तरारोहणाच्या मार्गाची लांबी, कठीणता पातळी, प्रस्तराचा प्रकार आणि सद्य स्थिती, लेज आणि/ किंवा चेंज ओव्हर पॉइंट्सची संख्या, बिकट जागांची संख्या, माथ्यापासून पायथ्यापर्यंत किती टप्प्यात रॅपलिंग करावे लागेल इ.
- अशा प्रस्तरारोहण मोहिमेसाठी नेते व सहभागी यांचे प्रमाण काय असावे याचा विचार करताना यातील सर्व टप्प्यांचा विचार करावा. (मुख्य रस्ता ते सुळक्याचा पायथा ते प्रत्यक्ष प्रस्तरारोहण ते परत मुख्य रस्ता)
- चढाईच्या पायथ्याशी जाण्याच्या वाटेवर जर दोर फिक्सिंगची गरज असेल तर सहभागींना तिथपर्यंत सुरक्षितपणे पोचवण्यासाठी मदतनिसाची आवश्यकता आहे. अशावेळी नेत्यांचे दोन वेगवेगळे गट करावेत. एक गट फक्त सहभागींना पायथ्यापर्यंत नेण्या-आणण्याचे काम करेल आणि दुसरे गट प्रत्यक्ष चढाईवर सहभागींची काळजी घेईल.

सेवा दाता - Service Provider

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि रॅपलिंगचा सेटअपबिले देणे , तसेच पर्यायी सुरक्षा व्यवस्था करण्याचे आणि त्या ठिकाणाची सुरक्षितता तपासण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- प्रस्तरारोहणाच्या उपक्रमाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.
- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे. (उदा. सहभागी वापरणार असलेली सर्व साधने तपासणे, नेत्यांची व कर्मचाऱ्यांची वैयक्तिक साधने तपासणे, सहभागीचे प्रस्तरारोहण सुरु करण्यापूर्वी त्यांची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे.)

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

साहसी उपक्रमाची पूर्ण माहिती: नेत्याने बिले कसा काम करतो, असेंडर, डीसेंडर व इतर साधने कसे काम करतात याचे प्रात्यक्षिक दाखवावे. विशेषतः काय करू नये याच्या सूचनांवर भर द्यावा. (उदा. 'स्कूगोट कॅरेबिनर'च्या गेटला स्पर्श करू नका)

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्धवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे:

नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, चढाई दरम्यान संपूर्ण वेळ self-anchoring केलेले, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती

सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.

जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी

- सर्व अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का हे दोनदोनदा तपासावे
- प्रत्येक सहभागीची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे
- नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढ व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)

आवश्यक असल्यास सहभागींचे प्रशिक्षण: सहभागी जर हा उपक्रम करण्याची भीती न बाळगता ते करायला झगडत असेल तरच प्रशिक्षण द्यावे.

'अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही': संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये

- नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
- आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमा संबंधीच्या सूचना

• कुठल्याही क्षणी घाई करू नका, प्रत्येक सहभागीला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व आवश्यक ती सुरक्षा तपासणी करा

• सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचावकार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा

• सहभागींचे मोकळे केस, ढगाळ कपडे आणि दागिने गिर्यारोहण साधनांमध्ये अडकून अपघात होऊ शकतो. त्यामुळे चढाई सुरु करण्यापूर्वी हे सर्व योग्य प्रकारे आहे ना याची खात्री करा. (मोकळे केस, बांधलेले असावेत, ढगाळ कपडे खोचलेले असावेत इ.)

• सहभागीने चढाई सुरु करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - 'Touch-Say-Confirm' ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा)

• धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा

• ज्यांनी चढाई पूर्ण केली आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे लक्ष ठेवा

• वातावरणातील बदलांचे निरीक्षण करा - हवामान, धोकादायक प्राणी इ.

• नैसर्गिक घटक काय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

सुरक्षा टीप: मुख्यनेत्याने सुळक्याच्या पायथ्याशी किंवालेज वर बसलेला प्रत्येक जण सुरक्षित आहे आणि त्या ठिकाणी कोणत्याही क्षणी गर्दी होणार नाही याची खात्री करून घ्यावी.

सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची त्यांच्या निकषाप्रमाणे बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा. जर टेप किंवा रोप कोर्ड जोडण्यासाठी टेपच्या किंवा दोराच्या गाठी मारल्या असतील तर उपक्रम संपल्यावर तिथेच त्या सोडवून घ्याव्यात आणि मगच त्यांची बांधाबांध करावी.

ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.

दोर किंवा हार्नेस जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.

आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.

सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा

कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

नेत्यांसाठी सूचना

1. अशा कोणत्याही साहसी उपक्रमाची घोषणा करण्यापूर्वी नेत्यांच्या गटाने चढाईचा सविस्तर अभ्यास केला पाहिजे. यामध्ये - चढाईचा प्रदेश, प्रवासाचे अंतर, मुख्य शहरापासून वेळ, प्रस्तारा रोहणाची कठीणता / पातळी (धोरणात्मक निर्णय म्हणून शक्यतो सोपा मार्ग / सुळका निवडावा, चढाईची उंची इ.) किती लेज उपलब्ध आहेत आणि प्रत्येक लेजमध्ये किती सहभागी बसू शकतात, चढाईत किती कठीण टप्पे आहेत, ते सुरक्षित करण्याची योजना कशी आहे इ.
2. मुद्दा क्रमांक 1) च्या आधारे खालील प्रश्न विचारले पाहिजेत: किती साधन सामग्रीची गरज आहे? त्यापैकी किती उपलब्ध आहे आणि किती भाड्यानी घ्यावी लागतील? जास्तीत जास्त सहभागी किती असले पाहिजेत जेणे करून चढाई सुरक्षित वेळेत (अंधारपडण्यापूर्वी) पूर्ण होईल? त्यानुसार आपल्याला किती नेत्यांची/ आरोहाकांची गरज आहे? नेत्यांच्या जबाबदाऱ्या कोणत्या असाव्यात? प्रत्येक टप्प्याच्या तपशीलासह चढाईची योजना बनवा - यामुळे सहभागींच्या logistics किंवा हालचालीचे नियोजन करण्यास मदत होईल. चढाई साठी नेण्याच्या संपूर्ण उपकरणांची यादी. नेत्यांचे दोन गट लागतील का? (एक सहभागींना सुळक्याच्या पायथ्याशी घेऊन जाईल आणि एक प्रत्यक्ष चढाईचे नेतृत्व करेल.)
3. संपूर्ण चढाईचा मार्ग (पायथा ते माथा) प्रत्यक्ष उपक्रमाच्या एक दिवस आधी फिक्स दोराने सुरक्षित करावा लागतो. चढाईचा कोणताही भाग बिनादोराचा ठेवू नये.
4. गरज असेल तिथे मार्गावरील जुने अँकर बदलले पाहिजेत आणि त्याची नोंद केली पाहिजे. आधीच लेज किंवा चॅज ओव्हर पॉइंट्स ला सेल्फ अँकर तयार केले जातील आणि ते सहभागींना क्लिपकरण्यासाठी तयार ठेवले जातील.
5. प्रत्यक्ष चढाईत ट्रॅव्हर्स असल्यास, दोन दोर फिक्स करणे बंधनकारक आहे आणि प्रत्येक सहभागीने संपूर्ण चढाई दरम्यान त्याच्या / तिच्या हार्नेसला दोनसेल्फ अँकर जोडलेले असले पाहिजेत.
6. चढाईत क्लाइंबिंग ट्रॅव्हर्स असतील तर दोन्ही बाजूंनी सहभागीला बिले करणे बंधनकारक आहे. (क्लाईंबिंग ट्रॅव्हर्स आणि साधी ट्रॅव्हर्स यातील फरक प्रत्येक नेत्यासाठी स्पष्ट असला पाहिजे.)
7. टप्पा कितीही लहान/सोपा असला तरी चढाई दरम्यान सहभागी नेहमीबिलेवर असलाच पाहिजे. तसेच, सहभागी कायम दोराशी अँकर असला पाहिजे.
8. शिखराच्या माथ्यावर जितके सहभागी एका वेळेस राहू शकतात त्यापेक्षा जास्त सहभागी असतील तर अशा प्रकारे नियोजन करा की वरच्या भागात गर्दी होणार नाही- लक्षात घ्या की गर्दी मुळे सर्वांसाठी धोका वाढतो.
9. चढाईच्या पायथ्याशी किमान 2 लोक असावेत जे चढाई करणार नाहीत आणि फक्त कोणतीही आणीबाणी हाताळतील.
10. जर अशाप्रकारचे उपक्रम इतर सेवा दात्याला आऊटसोर्स केलेले असतील तर त्यांच्या कडून कोणत्या प्रकारची सुरक्षितता अपेक्षित आहे हे समजावून सांगण्यासाठी त्यांच्याशी पुरेशा बैठका / संवाद साधणे आवश्यक आहे. तसेच नेत्यांच्या गटामधील एक व्यक्ती सुळक्याच्या मार्गावर रोपफिक्सिंग करताना या संघासोबत असली पाहिजे.
11. संपूर्ण चढाई दरम्यान (पायथा ते माथा आणि परत पायथा) दरम्यान, प्रत्येक सहभागी एकतर बिले वर असणे किंवा अँकरशी जोडलेला असणे आवश्यक आहे. सोप्या शब्दांत सांगायचे झाल्यास - सहभागीने कोणत्याही क्षणी सुरक्षा यंत्रणे पासून दूर राहू नये.
12. शेवटचा पण महत्वाचा: प्रत्यक्ष चढाईपूर्वी 'सर्वकाही पुन्हा तपासा.

7. अवरोहणासाठी (रॅपलिंग) सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

उपक्रमाची माहिती

अवरोहण (रॅपलिंग)(याला abseiling असेही म्हणतात) या साहसी उपक्रमाचा नवशिक्यांसह बरेच जण आनंद घेतात. अवरोहणहा एक तांत्रिक क्रीडाप्रकार आहे. ते जर सुरक्षितपणे केले नाही तर त्यात अपघात होण्याची शक्यता असते. हा उपक्रम खूप लोकप्रिय असल्याने आणि त्यात अगदी नवशिकेही भाग घेत असल्याने हा उपक्रम आयोजित करताना संस्थांनी सुरक्षिततेची खूप काळजी घेणे आवश्यक आहे.

अवरोहणाचा वापर हा प्रस्तरारोहण, caving आणि औद्योगिक क्षेत्र अशा अनेकविध क्षेत्रांमध्ये केला जातो.

टीप: धबधब्यामधील अवरोहणासाठी मार्गदर्शक सूचना स्वतंत्रपणे दिल्या आहेत.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे

नेत्यांची नावे व पात्रता

अवरोहणाची सुरवात आणि शेवट होणारी जागा - तिथे पोचण्यासाठी सहभागी व्यक्तींना मदतनिसाठी किंवा सुरक्षा दोराची आवश्यकता आहे का हे तपासावे.

आपत्कालीन परिस्थितीमधील पर्यायी योजना (काही पर्यायी वाटा आणि/किंवा पर्यायी उपक्रम)

सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:

मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती

सुरक्षित पद्धतीचा अवलंब

करण्यास नकार देणारी व्यक्ती

धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वै

द्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती

सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती

इजा होण्याचा धोका आहे अशी गर्भवती महिला

पाठदुखी असणारी व्यक्ती - ही व्यक्ती संपूर्ण शरीराचे हार्नेस उपलब्ध असल्यास/तयार केल्यास ते वापरून

आणि अवरोहण टप्पा छोटा असल्यास (30फूट)

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

१. कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)

२. सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती

३. सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे

४. जिथे अवरोहण आयोजित केले आहे त्या ठिकाणचे व द्यावणीस्थळाचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

५. खालील कागदपत्रांच्या प्रती:

अभिप्राय फॉर्म

आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत

आपत्कालीन घटना अहवाल

आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

प्रशिक्षण	मूलभूत क्षमता	अनुभव
मुख्य नेता: अगदी आवश्यक असलेले प्रशिक्षण: प्रथमोपचार प्रशिक्षण (वैध प्रमाणपत्र)	- मजबूत अँकर प्रणाली आणि अवरोहणाचा सेटअप करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव असणे - मुख्य नेता - अवरोहणाच्या वेळी गरज पडल्यास बचावकार्य करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव - नेतृत्व क्षमता - नैसर्गिक आणि कृत्रिम पृष्ठभागांवर रॅपलिंग स्टेशन सेटअप करण्याचे कौशल्य - नेते आणि सहभागी यांच्यावरदेखरेख करण्याचे कौशल्य - अवरोहणाच्या जागी सुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे कौशल्य - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषतः धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती - गट व्यवस्थापन कौशल्य	- अवरोहणाचा उपक्रम आयोजित करण्याचा अनुभव, त्यातल्या धोक्यांविषयी जागरूकता - डोंगराळ प्रदेशात नेतृत्व करणे - प्रस्तरारोहण अभ्यासक्रम(ज्यात अवरोहणाचा समावेश आहे) आयोजित करण्याचा अनुभव - नवशिक्यांसाठी अवरोहण सत्रांचे आयोजन करण्याचा अनुभव - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे
श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पर्वतारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आउटडोअर लीडरशिप कोर्स वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर / वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर		

साधनसामग्री:

- तांत्रिक साधनसामग्री

संस्थेकडे उपक्रमासाठीच्या ठिकाणासाठी यादी केलेली असणे आवश्यक आहे.

उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.

सेट अप करण्यासाठी नैसर्गिक झाडे किंवा बोल्टर यांचा वापर करणार असाल तर योग्य प्रकारची झाडे निवडावीत, यासाठी स्थानिक लोकांचा सल्ला घेऊ शकता.

UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील पान क्रमांक 156-160 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅरॅबिनर, बिले डिवाइस, अॅसेंडर इ.

अवरोहणासाठी साठी वापरलेले दोर हे नंतर प्रस्तर चढाईत आघाडीच्या गिर्यारोहकाने वापरू नयेत (जिथे दोर वापरून चढाई करताना आरोहक पडण्याचीही शक्यता असल्याने धोका निर्माण होऊ शकतो).

दोराचा वापर कसा केला गेला याची नोंद केली जावी.

-आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

महत्त्वाचे संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला 1 भ्रमण ध्वनी (सेल फोन)

संपर्क साधने निवडण्यासाठी खालील मुद्द्यांचा विचार करावा:

अवरोहणाच्या सर्वात वरील भागातील आणि तळातील लोकांमध्ये संपर्क

अवरोहणाचे ठिकाण किती दूर आहे

भ्रमणध्वनीचा संपर्क होण्याची खात्री

कायदेशीर बाबी

- प्रथमोपचार संच

यामधील गोष्टी निवडताना खालील बाबींचा विचार करावा:

अ) अवरोहणाच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि त्यातले धोके कमी करण्यासाठी केलेला आराखडा

ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र

क) अवरोहण होणार असलेल्या प्रदेशात लागू असलेल्या वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)

- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / दिले झालेले किंवा हलणारे दगड)

- सेटअप उभारण्याची प्रक्रिया:

शक्य असल्यास, सुरुवातीस कमी उतार असलेला मार्ग अवरोहणासाठी निवडावा (यामुळे अवरोहण करणाऱ्या व्यक्तीचा आत्मविश्वास वाढतो.)

ठरलेल्या पद्धतीनुसारच अँकर तयार करणे .

अवरोहणाच्या प्रत्येक दोराच्या शेवटी गाठ मारणे .

जिथे दोर कड्याच्या/खडकाच्या टोकावर घासला जाण्याची शक्यता आहे आणि दोर एकमेकांमध्ये गुंतण्याची शक्यता आहे अशा ठिकाणी दोर संरक्षण साधनांनी संरक्षित करावेत.

प्रत्येकप्रशिक्षक वेगवेगळ्या ठिकाणी self-anchor आहे ना हे तपासणे

नेत्यांनी एकमेकांचे सेट-अप तपासावेत - विशेषतः सर्व अँकर पॉइंट्स आणि सेल्फ-अँकर सेट-अप

आवश्यक असल्यास एक पूर्वचाचणी घ्यावी

ज्यांचे अवरोहण झाले आहे किंवा अजून व्हायचे आहे अशा व्यक्तींच्या सुरक्षिततेसाठी अवरोहण सुरवात करण्याच्या आणि संपण्याच्या ठिकाणी इतरांना जायला मज्जाव करावा.

- सहभागी व्यक्तींची वैद्यकीय पार्श्वभूमी पुन्हा तपासा
- धोके जाणून घ्या
- अवरोहणाचा मार्ग सुनिश्चित करा
- आवश्यकतेनुसार सुरक्षा दोर आणि सेल्फ-अँकर सेट करा
- धोके असलेल्या परिसरात जायला मज्जाव करा
- अवरोहण सुरु होण्याच्या आणि संपण्याच्या ठिकाणी पोचण्याच्या वाटा सुरक्षित आहेत ना ते पहा.
- सर्व गट सदस्यांची भूमिका आणि जबाबदाऱ्या ठरवा
- सत्राचे नियम आणि दंडक ठरवा

- खालील बाबी विचारात घेऊन लोकांची नेमणूक करावी:

- अवरोहण सुरु होण्याच्या जागी अवरोहण करणाऱ्या माणसाला मार्गदर्शन करू शकेल (सुरक्षा दोर पुरवणाऱ्या नेत्याशिवाय) अशा एका नेत्याची गरज भासू शकते.

- अवरोहण सुरु होण्याच्या जागी जाण्याची वाट जर धोकादायक असेल तर सहभागी व्यक्तीला तिथपर्यंत नेण्यासाठी एक नेता

- जर गटातील व्यक्ती साध्यासुध्या जबाबदाऱ्या घ्यायला इच्छुक असतील, (उदा. गट शिस्त पाळणे, लोकांच्या खाण्याची, पाण्याची काळजी घेणे आणि अवरोहण मार्गाच्या तळाशी साधनसामग्री एकत्रित करायला मदत करणे इ.) तर त्यांना ते करू द्यावे. परंतु त्यांना जोखीम व्यवस्थापनाशी संबंधित जबाबदाऱ्या देऊ नयेत

○

सेवा दाता

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि त्यांचे अवरोहण सेटअप करण्याचे, सहभागी व्यक्तींना सुरक्षा दोर (बिले) देण्याचे आणि त्यांच्या सुरक्षिततेची काळजी घेण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- अवरोहणाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.

- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे. (उदा. अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का, अवरोहण सुरु करण्याच्या ठिकाणी सर्व नेते/ कर्मचारी self-anchor आहेत का ते पहावे, प्रत्येक सहभागीचे अवरोहण सुरु करण्यापूर्वी त्यांची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे.)

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

अवरोहण सुरु होते तिथे किंवा संपते तिथे सुरक्षित जागी गटाला थांबवून एखाद्या लहान कातळावर किंवा सोप्या उतारावर नेत्याने प्रात्यक्षिक दाखवावे आणि साधन सामग्रीची माहिती द्यावी. विशेषतः काय करू नये याच्या सूचनांवर भर द्यावा. (उदा. 'स्कूगेट कॅरेबिनर'च्या गेटला स्पर्श करू नका)

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्भवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे
वैयक्तिक साधनांबद्दल नियम आणि दंडक सांगावे (उदा. बूट, वैयक्तिक साधने इ.)

ज्या ठिकाणी अवरोहण चालू आहे तिथे इतरांना जायला मज्जाव

आवश्यक असल्यास सहभागी व्यक्तींचे प्रशिक्षण

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

सहभागींना द्यायची थोडक्यात माहिती

- उपक्रमाबद्दलची माहिती
- धोके जाणून घ्या
- तब्येतीची काही तक्रार असली तर सांगा
- सुरक्षिततेसाठी सहभागी व्यक्तींकडून अपेक्षा
- काय करावे आणि काय करू नये
- तंबाखू, अल्कोहोल आणि इतर मादक पदार्थांविषयीचे धोरण
- पर्यावरणपूरक कार्यपद्धती
-

धोके कमी करण्यासाठी घायची सुरक्षिततेची खबरदारी

- अँकरिंग सिस्टममधील सर्व अँकर दोनदोनदा तपासून बघणे
- सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचावकार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा
- सहभागीचे मोकळे केस, सैल कपडे आणि दागिने रॅपलिंगच्या साधनांत अडकणार नाहीत याची खात्री करावी
- सहभागीने अवरोहणसुरु करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - 'Touch-Say-Confirm' ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा
- नेत्यांचे गटाकडे सर्व वेळ लक्ष असू द्या
- गटामधील व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील

- 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे सांगावीत.

उपक्रमासंबंधीच्या सूचना

- अवरोहण करणाऱ्या प्रत्येकाला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व आवश्यक ती सुरक्षा तपासणी करा
- धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा
- ज्यांनी अवरोहण पूर्ण केले आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे लक्ष ठेवा
- नैसर्गिक घटककाय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

कृती

- जोखीम व्यवस्थापनेच्या आराखड्या प्रमाणे अंमलबजावणी करा
- आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याची साधनसामग्री नियोजित ठिकाणी ठेवा
- लोकांची आणि रॅपलिंगच्या साधनसामग्रीची सुरक्षितता सांभाळा
- सहभागी व्यक्तींची संख्या वेळोवेळी मोजा
- वातावरणातील बदलांचे निरीक्षण करा - हवामान, धोकादायक प्राणी इ.

उपक्रमाची समाप्ती

- सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा.
- ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.
- दोर किंवा हार्नेस जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.
- आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.
- सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा
- कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

8. धबधब्यातून अवरोहणासाठी (Waterfall Rappelling) सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

उपक्रमाची माहिती

धबधब्यातून अवरोहण(कॅन्यनिंग / कॅन्योनिअरिंग: तांत्रिक नाव) म्हणजे 'वाहत्या धबधब्यातून अवरोहण'. या साहसी उपक्रमात नवशिक्या लोकांसह अनेक जण भाग घेत असतात. अवरोहण हा एक तांत्रिक उपक्रम आहे. जर ते करताना सुरक्षितता बाळगली नाही तर गंभीर अपघात होण्याची शक्यता असते. हा साहसी उपक्रम मोठ्या प्रमाणावर आयोजित केला जातो आणि त्यात नवशिके लोकही भाग घेतात. म्हणून संस्थांनी सुरक्षेची विशेष काळजी घेऊन हा उपक्रम आयोजित केला पाहिजे.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे

नेतृत्व चमूच्या सदस्यांची नावे व पात्रता

अवरोहणाची सुरवात आणि शेवट होणारी जागा -

तिथे पोचण्यासाठी सहभागी व्यक्तींना मदतनिसाची किंवा सुरक्षा दोराची आवश्यकता आहे का हे तपासावे.

आपत्कालीन परिस्थितीमधले पर्यायी नियोजन (जसे की काही पर्यायी मार्ग आणि /किंवा पर्यायी उपक्रम)

सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:

मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती

सुरक्षित पद्धतीचा अवलंब करण्यास

नकार देणारी व्यक्ती

ज्यामुळे धोका उत्पन्न होऊ शकतो

अशी वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती

सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती

इजा होण्याचा धोका आहे अशी गर्भवती महिला

- पाठदुखी असणारी व्यक्ती - ही व्यक्ती संपूर्ण शरीराची हार्नेस उपलब्ध / सुधारित असल्यास वापरू शकते आणि अवरोहण टप्पालहान म्हणजे सुमारे 30 फूट इतपतच असल्यास सहभागी होऊ शकते.

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

१. कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)

२. सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती

३. सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे

४. जिथे कार्यक्रम आयोजित केला त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

५. खालील कागदपत्रांच्या प्रती:

अभिप्राय फॉर्म

आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत

आपत्कालीन घटना अहवाल

औषधाच्या वापराचा अहवाल

साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल

सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती

प्रशिक्षण	मूलभूत क्षमता	Experience अनुभव
मुख्य नेता: अगदी आवश्यक असलेले प्रशिक्षण: प्रथमोपचार प्रशिक्षण (वैध प्रमाणपत्र)	- मजबूत अँकर प्रणाली आणि अवरोहणाचासेटअप करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव असणे - मुख्य नेता - धबधब्यातून अवरोहणाच्या वेळी गरज पडल्यास बचावकार्य करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव - नेतृत्व क्षमता	धबधब्यातून अवरोहणाचा उपक्रमआयोजितकरण्याचा अनुभव, त्यातल्या धोक्यांविषयी जागरूकता डोंगराळ प्रदेशात नेतृत्व करणे प्रस्तरारोहणअभ्यासक्रम(ज्यात अवरोहणाचा समावेश आहे) आयोजित करण्याचा अनुभव नवशिक्यांसाठी अवरोहण सत्रांचे आयोजन वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे
श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पर्वतारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आउटडोअर लीडरशिप कोर्स वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर / वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर	- नैसर्गिक आणि कृत्रिम पृष्ठभागांवर अवरोहण स्टेशन सेटअप करण्याचे कौशल्य - नेते आणि सहभागी यांची देखरेख करण्याचे कौशल्य - अवरोहणाच्याठिकाणीसुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे कौशल्य - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा - ठाम निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषतः धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळतानाचे निर्णय - गट व्यवस्थापन कौशल्य - पर्यावरण सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती	

साधनसामग्री:

-तांत्रिक साधनसामग्री

संस्थेकडे उपक्रमासाठी ठिकाणासाठी यादी केलेली असणे आवश्यक आहे.

उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.

सेट अप करण्यासाठी नैसर्गिक झाडे किंवा बोल्टर यांचा वापर करणार असाल तर योग्य प्रकारची झाडे निवडावीत, यासाठी स्थानिक लोकांचा सल्ला घेऊ शकता.

UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील पान क्रमांक 156-160 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅरबिनर, बिले डिवाइस, अँसेंडर इ.

अवरोहणासाठी साठी वापरलेले दोर हे नंतर प्रस्तर चढाईत आघाडीच्या गिर्यारोहकाने वापरू नयेत (जिथे दोर वापरताना आघाडीचा गिर्यारोहक पडल्यास धोका निर्माण होऊ शकतो).

धबधब्यातून अवरोहणासाठी वापरत येणारी साधनसामग्री निवडताना महत्त्वाच्या बाबी:

कमीत कमी पाणी शोषले जाईल असे दोर - हे सामान्य दोरांपेक्षा अधिक पटकन कोरडे होतात.

'नॉन पॅडेड' हार्नेस (फुल बॉडी किंवा सीट हार्नेस) - कारण वरील प्रमाणेच

दोराचा वापर कसा केला गेला याची नोंद केली जावी.

-आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

महत्त्वाचे संपर्क क्रमांकअंतर्भूत असलेले 2 भ्रमण ध्वनी

संपर्क साधने निवडण्यासाठी खालील मुद्द्यांचा विचार करावा:

- अवरोहणाच्या सर्वात वरील भागातील आणि तळातील लोकांमध्ये संपर्क
- अवरोहणाचे ठिकाण किती दूर आहे
- भ्रमणध्वनीचा संपर्क होण्याची खात्री

- कायदेशीर बाबी

- प्रथमोपचार संच

यामधील गोष्टी निवडताना खालील बाबींचा विचार करावा:

- अ) अवरोहणाच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि तेथील धोके कमी करण्यासाठी केलेला अभ्यास
- ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र
- क) अवरोहण होणार असलेल्या प्रदेशात लागू असलेल्या वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / दिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
- सेटअप उभारण्याची प्रक्रिया:
- शक्य असल्यास, सुरुवातीस कमी उतार असलेला मार्ग अवरोहणासाठी निवडावा (यामुळे अवरोहण करणाऱ्या व्यक्तीचा आत्मविश्वास वाढतो.)
- ठरलेल्या पद्धतीनुसारच अँकर तयार करणे .
- अवरोहणाच्या प्रत्येक दाराच्या शेवटी गाठ मारणे .
- जिथे दोर कड्याच्या/खडकाच्या टोकावर घासला जाण्याची शक्यता आहे आणि दोर एकमेकांमध्ये गुंतण्याची शक्यता आहे अशा ठिकाणी दोर संरक्षण साधनांनी संरक्षित करावेत.
- प्रत्येकप्रशिक्षक वेगवेगळ्या ठिकाणी self-anchor आहे ना हे तपासणे
- आवश्यक असल्यास एक पूर्वचाचणी घ्यावी
- ज्यांचे अवरोहण झाले आहे किंवा अजून व्हायचे आहे अशा व्यक्तींच्या सुरक्षिततेसाठी अवरोहणसुरवात करण्याच्या आणि संपण्याच्या ठिकाणी इतरांना जायला मज्जाव करावा.
- खालील बाबी विचारात घेऊन लोकांची नेमणूक करावी:
 - अवरोहण सुरु होण्याच्या जागी अवरोहण करणाऱ्या माणसाला मार्गदर्शन करू शकेल (सुरक्षा दोर पुरवणाऱ्या नेत्याशिवाय) अशा एका नेत्याची गरज भासू शकते.
 - अवरोहण सुरु होण्याच्या जागी जाण्याची वाट जर धोकादायक असेल तर सहभागी व्यक्तीला तिथपर्यंत नेण्यासाठी एक नेता
 - जर गटातील प्रौढ व्यक्ती साध्यासुध्या जबाबदाऱ्या घ्यायला इच्छुक असतील, (उदा. गट शिस्त पाळणे, लोकांच्या खाण्याची, पाण्याची काळजी घेणे आणि अवरोहण मार्गच्या तळाशी साधनसामग्री एकत्रित करायला मदत करणे इ.) तर त्यांना ते करू द्यावे. परंतु त्यांना जोखीम व्यवस्थापनाशी संबंधित जबाबदाऱ्या देऊ नयेत

- सहभागी व्यक्तीची वैद्यकीय पार्श्वभूमी पुन्हा तपासा
- धोके जाणून घ्या
- अवरोहणाचे मार्ग सेट करा
- आवश्यकते नुसार सुरक्षा दोर आणि सेल्फ-अँकर सेट करा
- धोके असलेल्या परिसरात जायला मज्जाव करा
- अवरोहण सुरु होते आणि संपते तिथे पोचण्याच्या वाटा सुरक्षित आहेत ना ते पहा.
- सर्व गट सदस्यांची भूमिका आणि जबाबदाऱ्या ठरवा

सेवा दाता - Service Provider

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि त्यांचे अवरोहण सेटअप करण्याचे, सहभागी व्यक्तींना सुरक्षा दोर (बिले) देण्याचे आणि त्यांच्या सुरक्षिततेची काळजी घेण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- अवरोहणाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.
- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे. (उदा. अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का, अवरोहण सुरु करण्याच्या ठिकाणी सर्व नेते/ कर्मचारी self -anchor आहेत का ते

पहावे, प्रत्येक सहभागीचे अवरोहण सुरु करण्यापूर्वी त्यांची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे.)

सहभागी व्यक्तींना द्यायची माहिती:

अवरोहण सुरु होते तिथे किंवा संपते तिथे सुरक्षित जागी गटाला थांबवून एखाद्या लहान कातळावर किंवा सोप्या उतारावर नेत्याने प्रात्यक्षिक दाखवावे आणि साधनसामग्रीची माहिती . विशेषतः 'काय करू नये' च्या सूचनांवर भर द्यावा. (उदा. 'स्क्रूगेट कॅरेबिनर'च्या गेटला स्पर्श करू नका)

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्धवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे

वैयक्तिक साधनांबद्दल नियम आणि दंडक सांगावे (उदा. बूट, वैयक्तिक साधने इ.)

ज्या ठिकाणी अवरोहण चालू आहे तिथे इतरांना जायला मज्जाव

आवश्यक असल्यास सहभागी व्यक्तींचे प्रशिक्षण

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे सांगावीत.

उपक्रमासाठी सूचना:

- अवरोहण करणाऱ्या प्रत्येकाला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व आवश्यक ती सुरक्षा तपासणी करा
- धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा
- ज्यांनी अवरोहण पूर्ण केले आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे लक्ष ठेवा
- नैसर्गिक घटक काय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

जोखीम व्यवस्थापनेत विचारात घ्यावयाच्या गोष्टी :

- पावसामुळे अचानक पाण्याच्या पातळीमध्ये वाढ होणे (जरी ती प्रत्यक्ष नजरेच्या टप्प्यात दिसत नसली तरी) - नेत्यांनी काहीतरी खूप वापरून पाण्याच्या पातळीवर लक्ष ठेवले पाहिजे (उदा. पाण्यात अर्धा बुडलेला दगड)
- पाण्याच्या वेगामुळे जर सहभागी पूर्णपणे दबून गेला असेल आणि त्याला/तिला मदतीची गरज असेल तर अशा सहभागीला मदत करण्यासाठी बचाव करणाऱ्या नेत्यांनी तयार असावे.
- धबधब्यामध्ये अवरोहणाच्या वरच्या आणि खालच्या टप्प्यात संपर्क करायला अडचणी येऊ शकतात. संपर्काची साधने कोरडी राहतील ना पाहावे आणि बॅटरीचे अतिरिक्त संच जवळ ठेवावेत.
- एखाद्या सहभागी व्यक्तीला किंवा नेत्याला हायपोथर्मिया(शरीराचे तापमान कमी होणे) होण्याची शक्यता असते - कुणालाही थंडी वाजून हुडहुडी भरलेली नाही ना याकडे नेत्याचे लक्ष असावे आणि अशा व्यक्तीला हायपोथर्मिया होऊ नये म्हणून त्वरित उपाययोजना करावी. आपत्कालीन संचामध्ये उबदार कपडे, गरम आणि गोड पेय आणि आपत्कालीन खाद्यपदार्थ असावेत

कृती

- जोखीम व्यवस्थापनेच्या आराखड्याप्रमाणे अंमलबजावणी करा
- आपत्कालीनपरिस्थितीत बापरण्याची साधनसामग्री नियोजित ठिकाणी ठेवा
- लोकांची आणि अवरोहणाच्या साधनसामग्रीची सुरक्षितता सांभाळा
- सहभागी व्यक्तींची संख्या वेळोवेळी मोजा
- वातावरणातील बदलांचे निरीक्षण करा - हवामान, धोकादायक प्राणी इ.

धोके कमी करण्यासाठी घायची सुरक्षिततेची खबरदारी

- अँकरिंग सिस्टममधील सर्व अँकर दोनदोनदा तपासून बघणे
- सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचावकार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा
- सहभागीचे मोकळे केस, सैल कपडे आणि दागिने अवरोहणाच्या साधनांत अडकणार नाहीत याची खात्री करावी
- सहभागीने अवरोहण सुरू करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - Touch-Say-Confirm ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा
- नेत्यांचे गटाकडे सर्व वेळ लक्ष असू द्या
- गटामधील व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील

उपक्रमाची समाप्ती

- सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा.
 - ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.
 - दोर किंवा हार्नेस जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.
 - आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.
 - सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा.
- कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

09. कायम स्वरूपी रोप्स कोर्ससाठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

(या सूचनांचा उपयोग करून संस्थांना 'कायमस्वरूपी रोप्स कोर्स' सेटअपसाठी त्यांचे स्वतःचे SOP (मानक प्रणाली) तयार करता येतील.)

उपक्रमाची माहिती

अनेक हॉटेल्स, रिसॉर्ट्स आणि अॅडव्हेंचर कंपन्यांनी साहसी उपक्रमांसाठी कायमस्वरूपी व्यवस्था स्थापन केल्या आहेत. हे उपक्रम सहसा मोठ्या मोकळ्या जागेत आयोजित केले जातात आणि त्यात बर्मा ब्रिज, झिप लाईन, हॅंगिंग टायर ट्रॅव्हर्स, उंच किंवा कमी उंचीवरील रोप्स कोर्स इत्यादी साहसी उपक्रमांसाठी कायमस्वरूपी व्यवस्था असतात. अशा सेटअपना 'कायमस्वरूपी रोप्स कोर्स' म्हणतात, ह्यात समाविष्ट असलेल्या उपक्रमांना 'एलिमेंट्स' म्हणतात.

ज्या रोप्स कोर्समध्ये सर्वात खालील दोर हा जमिनीपासून एक मीटरपेक्षा जास्त उंचीवर नसतो, त्याला 'लो रोप्स कोर्स' म्हणलं जातं. ह्यात सुरक्षिततेसाठी बिले दोर नसतो. सुरक्षिततेसाठी गटातल्या लोकांनी 'स्पॉटिंग'चा वापर करणे गरजेचे असते.

उंचावर असलेल्या रोप्स कोर्स मध्ये सर्व 'एलिमेंट्स' साठी बिले दोर वापरणे अनिवार्य असते.

'चॅलेंज कोर्स' म्हणूनही ओळखले जाणारे हे अभ्यासक्रम विरंगुळा आणि आनंद, शिक्षण आणि उपचार अशा विविध कामांसाठी वापरले जातात. यामध्ये सुरक्षेच्या योग्य उपाययोजना केल्या नाहीत तर गंभीर अपघात होऊ शकतात.

अशी शिफारस आहे की आंतरराष्ट्रीय स्तरावर मान्यता प्राप्त संघटनांच्या सुरक्षा मानकांचे पालन संस्थांनी करावे. अशा संघटनांची तीन उदाहरणे आहेत:

1. युरोपीय मानक: EN 15567:2015 (क्रीडा आणि मनोरंजनाच्या सुविधा - रोप्स कोर्स
भाग 1: बांधकाम आणि सुरक्षेच्या गरजा;
भाग 2: ऑपरेशन आवश्यकता) .
2. असोसिएशन ऑफ चॅलेंज कोर्स टेक्नॉलॉजी
ANSI/ACCT 03-2019 मानके ज्या मध्ये संज्ञा, डिझाईन, कामगिरी आणि तपासणी मानके, ऑपरेशन मानके आणि प्रशिक्षण मानके समाविष्ट आहेत
3. युरोपियन रोप्स कोर्स असोसिएशन
ERCA मानकांमध्ये रोप्स कोर्स सेट अप, तपासणी आणि कार्यप्रणाली साठी मार्गदर्शक सूचना समाविष्ट आहेत.

परंतु भारतात असे मानक नियम नवीन असल्यामुळे कायमस्वरूपी रोप्स कोर्स सेटअप करताना खालील कार्यपद्धती वापरावी

- अ. ज्या भागात सुविधा उभारली जाणार आहे त्या भागाचे माती परीक्षण
- आ. आर्किटेक्टची सल्लामसलत
- इ. स्ट्रक्चरल इंजिनीअरने तयार केलेल्या आकृत्या
- ई. संपूर्ण बांधकामादरम्यान साहस तज्ञ आणि स्ट्रक्चरल इंजिनीअर द्वारे प्रत्यक्ष देखरेख
- उ. स्ट्रक्चरल इंजिनीअरकडून उभारणी वैध असल्याचे पत्र मिळवणे.

रचना आणि उभारणीची जबाबदारी असलेल्या आर्किटेक्ट आणि स्ट्रक्चरल इंजिनीअरला संरचनात्मक तसेच कार्यपद्धती विषयक धोक्यांसह विशेष वैशिष्ट्ये आणि गरजांची माहिती दिली पाहिजे. ही माहिती वर उल्लेख केलेल्या आंतरराष्ट्रीय मानकांवर आधारित असावी. त्यातील काही गोष्टी उदाहरणा दाखल खाली दिल्या आहेत:

अंकरवर येणाऱ्या ताणाची दिशा

रोप्स कोर्सच्या सुरक्षित वापरासाठी आवश्यक असलेल्या सर्व स्टील केबल्सचे (वायर दोर) तपशील

वायर दोरासह सर्व साधन सामग्रीचे एकूण वजन

नियमित तपासणीसाठी सूचना

हवामानाचा संरचनेवर होणारा परिणाम

बांधकामावर परिणाम करणारे कार्यपद्धतीचे पैलू – लोकांची सुरक्षितता इ (उदा. शिड्या आणि प्लॅटफॉर्मचे स्थान)

नियमित तपासणी आणि बांधकामाचे पुनरावलोकन कधी व्हावे हे ठरवण्यासाठी संरचनात्मक अभियंत्याला मदत करणारे पैलू - यामध्ये अशा काही पैलूंचा समावेश असू शकतो: रोप्स कोर्स वापरणार्या अपेक्षित लोकांची संख्या, वर्षातल्या कुठल्या दिवसात रोप्स कोर्सचा वापर होईल आणि होणार नाही, नेत्यांकडून केली जाणारी रोजची तपासणी प्रक्रिया इ.

या तपशीलांमुळे आर्किटेक्ट आणि स्ट्रक्चरल इंजिनीअरला रोप्स कोर्सची रचना डिझाइन करण्यास तसेच योग्यसाहित्य, योग्यप्रकारचे वेलिंग आणि सुरक्षिततेवर परिणाम करणाऱ्या इतर कोणत्याही गोष्टींची निवड करण्यास मदत होईल

संस्थेने रोप्स कोर्सच्या संपूर्ण उभारणीवर लक्ष ठेवले पाहिजे जेणेकरून साहित्य आणि कामांत कोणतीही तडजोड न करता नियोजित रचनेनुसार काम चालू आहे याची खात्री करता येईल. बांधकाम पूर्ण झाल्यानंतर, आर्किटेक्ट आणि स्ट्रक्चरल इंजिनीअरने संपूर्ण बांधकामाची तपासणी केल्याशिवाय त्याचा वापर सुरू करू नये. स्ट्रक्चरल इंजिनीअरच्या सल्ल्यानुसार रोप्स कोर्सची नियमित तपासणी करणे आवश्यक आहे.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे

नेत्यांची नावे व पात्रता, नेते व सहभागी यांचे प्रमाण

रोप्स कोर्सच्या सर्व एलिमेंट्स पर्यंत पोचण्यासाठीचे मार्ग सुरक्षित आहेत याची खात्री करा.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरल्या जाणाऱ्या पर्यायी योजना - आपत्कालीन परिस्थिती उद्भवताच करण्याची बचाव आणि स्थलांतर प्रक्रिया तयार असणे आवश्यक आहे. नेत्यांनी नियमितपणे बचाव आणि स्थलांतराच्या प्रक्रियेचा सराव करणे अत्यंत गरजेचे आहे.

रोप्सकोर्सचा सेटअप आणि त्याच्याशी संबंधित हार्नेस, पुली, कॅरेबिनर्स सारख्या साधन सामग्री यांच्या मागील तपासणीचा संपूर्ण तपशील

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

- कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)

- सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती

- सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे

- जिथे उपक्रम आयोजित केला आहे त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

-खालील कागदपत्रांच्या प्रती:

- अभिप्राय फॉर्म

- आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

- आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत

- आपत्कालीन घटना अहवाल

- औषधाच्या वापराचा अहवाल

- साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल

- सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती (करारपत्रासहित)

सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:

मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती

सुरक्षित पद्धतींचा अवलंब करण्यास नकार देणारी व्यक्ती

धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती

सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती

गर्भवती महिला

पाठदुखी असणारी व्यक्ती - ही व्यक्ती संपूर्ण शरीराचे हार्नेस उपलब्ध असल्यास/तयार केल्यास तेवापरू शकते

नेत्यांची पात्रता

• औपचारिक प्रशिक्षण

- सर्व नेत्यांनी नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पूर्ण केला असला पाहिजे किंवा त्यांना अशा प्रकारच्या उपक्रमांचा अनुभव असला पाहिजे .

- श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे प्रमुख :नेता: नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक आणि प्रगत अभ्यासक्रम आणि उपक्रमाच्या वेळी गरज पडल्यास बचावकार्य करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव

- सहाय्यकनेते : नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम
- प्रमुख नेता: नामांकित संस्थेचा आऊटडोर लीडरचा अभ्यासक्रम
- प्रमाणपत्रे (वैध आहेत काहेतपासा)
 - नामांकित संस्थेचे प्रथमोपचार आणि सीपीआर
 - श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: मुख्यनेता:नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व / सीपीआर
 - सर्वसहाय्यकनेते: नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर
- अनुभव
 - डोंगराळ प्रदेशात नेतृत्व करणे
 - साहसी उपक्रमाचे अभ्यासक्रमआयोजित करण्याचा अनुभव
 - वैयक्तिक साहसी उपक्रम
 - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे
- कौशल्ये
 - दोन्ही प्लॅटफॉर्मवरील अंकरची तपासणी करणे, यू क्लॅम्पस लॉक करणे, यू क्लॅम्पसमधून केबल्स घसरल्या आहेत का, केबल्स आणि संबंधित गिर्यारोहण उपकरणे तपासणे इ.
 - नेतृत्व गटाच्या सदस्यांवर देखरेख करण्याची क्षमता
 - उपक्रमाच्या जागी सुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे कौशल्य (दोन्ही बाजूंच्या टोकाच्या ठिकाणी पोचण्याचा सुरक्षित मार्ग, सहभागींना काय करावे आणि काय करू नये याच्या सूचना देणे आणि संपूर्ण उपक्रमात सुरक्षेची काळजी घेणे)
 - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन
 - गट व्यवस्थापन कौशल्य
 - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषत: धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय
 - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती

साधन सामग्री

- तांत्रिकसाधन सामग्री

संस्थेकडे उपक्रमासाठीच्या ठिकाणासाठी लिहिलेल्या मानक कार्यप्रणालीप्रमाणे साधनसामग्री निवडावी.

UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील पान क्रमांक 156-160 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅरॅबिनर, बिले डिवाइस, अॅसेंडर इ

1. ISI चिन्हासह 11 किंवा 12 मिमी केबल्स वापरा
2. यू क्लॅम्पस, टर्न बकल्स, थिंबल्स, नट बोल्ट आणि आय-टार्प किंवा सी-टार्प चॅनल्स, पाइप्स इ. नामांकित कंपनीचे असावेत.
3. अशा स्ट्रक्चरल स्टीलची जाडी कमीत कमी 5 मि.मी. असावी. बांधकामासाठी वापरण्यात येणारे स्टील ISI चिन्हांकित असावे आणि कॉंक्रीटची ग्रेड माती परीक्षण अहवालानुसार किमान एम 25 किंवा एम 30 असावी.
4. स्ट्रक्चरल स्टीलच्या सर्व उघड्या भागांना मान्यताप्राप्त गुणवत्तेच्या गंजविरोधी रंगाचा लेप दिला जावा.
5. जिथे जिथे चढण्याचा दोर लागतो तिथे तिथे 11 किंवा 12 मिमी सेमी स्टॅटिक दोराचा वापर करावा.

6. जर उपक्रम पावसाळ्यात आयोजित केला असेल तर पॅड नसलेले हार्नेस (पूर्ण शरीर, किंवा छातीच्या हार्नेससह सीट हार्नेस) - पॅडेड हार्नेसपेक्षा हे पटकन कोरडे होतात. (हार्नेस पॅडिंगमध्ये बराच वेळ ओला राहतो ज्यामुळे पट्ट्यांमधील आतील भागात नुकसान होऊ शकते)
7. झिप लाइनसाठी 11 मिमी किंवा 12 मिमी च्या 2 केबल्स वापरणे उचित आहे.
8. CE / EN, UIAA, ANSI यांनी शिफारस केलेल्या मानकांनुसार केबल्ससाठी (म्हणजेच वायर दोर) फक्त टॅन्डम पुली वापरा. (या पुलींना 'पुली ट्रेन' असेही म्हणतात). या उपक्रमासाठी सिंगल पुली वरपू नये. दोन्ही पुली ट्रेप स्लिंग / वेबिंग वापरून दोन वेगवेगळ्या केबल्सशी जोडलेल्या असाव्यात. दोन पुली जोडताना त्या दोन पुलींमध्ये शिथिलता नसावी. (कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीत बचावासाठी 2 केबल्स असलेल्या अधिक चांगल्या.)
9. ब्रेक सिस्टीमसाठी फक्त प्रमाणित बंजी दोर वापरा; बंजी दोराचा किमान व्यास 16 मिमी असावा. अतिरिक्त सुरक्षा आणण्यासाठी 2 बंजी दोरांचा ब्रेकिंगसाठी वापर करा.
10. उपक्रम दरम्यान मिटन्स किंवा हातमोजे वापरावेत.

टीप:

1. झिप लाईनसाठी प्रमाणित ब्रेकिंग सिस्टीम वापरणे हितकारक.
2. प्रमाणित आणि पूर्व चाचणी केलेली कायमस्वरूपी बिले वापरल पाहिजे जेणेकरून रोप्स कोर्सवरील वेगवेगळ्या एलिमेंट्स मधून जाताना सहभागी "ऑफ बिले" होणार नाही.
3. महत्त्वाचे: सहभागीच्या हार्नेसमध्ये नेहमी 2 सेल्फ अँकर (ज्याला काऊज टेल असेही म्हणतात) असायला हवे.
4. अशी परिस्थिती निर्माण होऊ शकते जिथे सहभागी किंवा नेता ह्यांना 'सस्पेन्शन ट्रॉमा' चा धोका आहे. उदा. एखाद्या व्यक्तीला दुखापत झाल्यास बचावकर्ता त्याला / तिला सुरक्षित ठिकाणी हलवण्यापूर्वी ती/तो बराच काळ उभ्या स्थितीमध्ये लटकत राहू शकते किंवा बचावकार्यादरम्यान बचावकर्त्याला त्याच्या / तिच्या हार्नेसमध्ये बराच वेळ राहावे लागू शकते. संस्थेकडे अशी उत्पादने असली पाहिजेत जी सस्पेन्शन ट्रॉमा टाळण्यासाठी प्रमाणित हार्नेसच्या जोडीने वापरली पाहिजेत. कृपया खालील चौकटीतील टीप पहा.

सस्पेन्शन ट्रॉमा, ज्याला हार्नेस हँग सिंड्रोम (HHS) असेही म्हणतात, ही एक घटना आहे जेव्हा मानवी शरीर काही काळ कोणतीही हालचाल न करता सरळ टांगले जाते. जर ती व्यक्ती हार्नेसमध्ये असेल आणि कोणतीही हालचाल न करता ठराविक कालावधीसाठी लटकत राहिली तर कालांतराने रक्ताभिसरण व्यवस्थित न झाल्यामुळे ती बेशुद्ध होऊ शकते. उभे राहून बेशुद्ध पडल्याने मृत्यूचा धोका वाढतो. याचे सर्वात सामान्य कारण म्हणजे असे अपघात ज्यामध्ये माणूस दीर्घकाळ हार्नेसमध्ये टांगलेला राहतो.

सस्पेन्शन ट्रॉमा कसा टाळावा: येथे नमुन्यादाखल दर्शविलेली दोन्ही उपकरणे किंवा तत्सम उपकरणे वापरा. अशा उपकरणांचा वापर त्या व्यक्तीच्या हार्नेसबरोबरच अँटॅचमेंट म्हणून केला जातो. सस्पेन्शन ट्रॉमा रोखण्याव्यतिरिक्त अशा प्रकारच्या उपकरणांमुळे अँक्टिव्हिटीअधिक आरामदायी बनते कारण यामुळे खुर्चीत बसल्यासारखे वाटते. बचावकार्य करणाऱ्यांना बचावकार्याच्या बाबतीत अधिक सहजता मिळवण्यासाठी याचा वापर जरूर करावा. टीप: हा हार्नेससाठी पर्याय नाही. त्याचा वापर हार्नेसबरोबर करावा लागतो. कोणत्याही ब्रँडचे समर्थन आम्ही करत नाही, वापरलेली प्रतिमा ही फक्त उदाहरणे आहेत.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच -

महत्त्वाचे संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला 1 भ्रमण ध्वनी (सेल फोन)

वाँकी टॉकीचे संच – किती संच लागतील हे कायमस्वरूपी रोप्स कोर्स चे क्षेत्र किती मोठे आहे त्यावर अवलंबून आहे

- प्रथमोपचार संच

यामधील गोष्टी निवडताना खालील बाबींचा विचार करावा :

अ) उपक्रमाच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि त्यातले धोके कमी करण्यासाठी केलेला आराखडा

ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र

क) त्या प्रदेशात लागू असलेल्या वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / दिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
- उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. त्याआधी ही साधन सामग्री जिथे ठेवली असेल तिथेच तपासून घेऊन मगच बरोबर घेण्याचे ठरवावे.

- सेट अप करण्यासाठी झाडांचा वापर करणार असाल तर योग्य प्रकारची झाडे निवडावीत, यासाठी स्थानिक लोकांचा सल्ला घ्यावा.
- टीप: जिथे दोर झाडावर घासली जाण्याची शक्यता आहे तिथे संरक्षक साधने किंवा कुठल्याही प्रकारचे जाड पॅडिंग वापरावे. झाड कितीही मोठे आणि मजबूत असले तरी या उपक्रमादरम्यान केबलचे वजन आणि सततची हालचाल यामुळे कालांतराने झाडाचे नुकसान होते. सर्वसामान्यपणे झाडांचे संरक्षण करण्यासाठी केबल आणि झाड यांच्या मध्ये लाकडी फळ्यांचा वापर करण्याची पद्धत आहे. काही वर्षांनंतर झाडाच्या वाढीनुसार केबल सैल करणे आणि झाडाच्या वाढीसाठी पुरेशी जागा उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे.
- झिप लाईनसाठी ब्रेक म्हणून वापरल्या जाणाऱ्या बंजी दोराची स्थिति प्रत्येक वेळी अॅक्टिव्हिटीच्या आधी आणि नंतर तपासावी .
- पूर्वचाचणी आणि साधन सामग्रीची तपासणी
- ज्यांची अॅक्टिव्हिटी झाली आहे किंवा अजून व्हायची आहे अशा व्यक्तींच्या सुरक्षिततेसाठी त्या ठिकाणी इतरांना जायला मज्जाव करावा.
- या उपक्रमाच्या ठिकाणावर नेते व सहभागींचे प्रमाण निश्चित करताना खालील गोष्टी लक्षात घ्याव्यात :
 - कायमस्वरूपी रोप्स कोर्स सेटअपचे स्वरूप: अॅक्टिव्हिटीचे क्षेत्र किती मोठे आहे, सहभागींची संख्या, वयोगट (लहान मुलांकडे विशेष लक्ष द्यावे लागते) इ.
 - उपक्रमाच्या ठिकाणी जाण्याची वाट: ही जर धोकादायक असेल तर सहभागींना तेथपर्यंत पोचवण्यासाठी एका नेत्याची गरज भासू शकते.
 - जर गटातील व्यक्ती साध्यासुध्या जबाबदाऱ्या घ्यायला इच्छुक असतील, (उदा. गट शिस्त पाळणे, लोकांच्या खाण्याची, पाण्याची काळजी घेणे आणि सुरक्षित ठिकाणी साधनसामग्री एकत्रित करायला मदत करणे इ.) तर त्यांना ते करू द्यावे. परंतु त्यांना जोखीम व्यवस्थापनाशी संबंधित जबाबदाऱ्या देऊ नयेत

सेवा दाता - Service Provider

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि हा उपक्रम योग्य प्रकारे पार पडण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- या उपक्रमाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.
- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे. (उदा. अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का, वायर रोप्स, U क्लॅम्प्स, इ.) प्रत्येक सहभागीने सुरु करण्यापूर्वी त्यांची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे.)

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

साहसी उपक्रमाची पूर्ण माहिती: नेत्याने प्रत्यक्ष रोप्स कोर्सवरील प्रात्यक्षिक दाखवावे, साधन सामग्री कशी वापरावी ते सांगावे. काय करू नये याच्या सूचनांवर भर द्यावा. (उदा. 'स्क्रीमिंग कॅरेबिनर'च्या गेटला स्पर्श करू नका, 2 सेल्फ अँकर का दिले जातात, त्याचे काय उपयोग आहेत, ते का जास्त सुरक्षित आहेत इ.)

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्धवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे:

नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, उपक्रमादरम्यान सर्व वेळी सेल्फ अँकर असणे, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.

जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी

- o सर्व अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का हे दोनदोनदा तपासावे
- o प्रत्येक सहभागीची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे
- o बचाव कार्य करणाऱ्या नेत्यांनी संपूर्ण बचाव कार्याचा संच त्यांच्या हार्नेस मध्ये ठेवलेला असावा.

o नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढ व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)

आवश्यक असल्यास सहभागींचे प्रशिक्षण: एका नेत्याने सहभागींसाठी उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी रोप्स कोर्सवरील सर्व एलिमेंट्सचा वापर करून दाखवला पाहिजे. सहभागी जर हा उपक्रम करण्याची भीती न बाळगता ते करायला झगडत असेल तरच नेत्याने ते लक्षात घेऊन मदत करावी. (जर एखाद्या सहभागी व्यक्तीला 'तीव्र भीती' असेल तर नेत्यांनी प्रथमोपचार पद्धतीनुसार निर्णय घ्यावा.)

'अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही': संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये

- o नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
- o आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमा संबंधीच्या सूचना

- कुठल्याही क्षणी घाई करू नका, प्रत्येक सहभागीला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व आवश्यक ती सुरक्षा तपासणी करा
- सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचावकार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा
- सहभागीचे मोकळे केस, सैल कपडे आणि दागिने कुठे अडकणार नाहीत याची खात्री करावी. सहभागी रोप्स कोर्सवर येण्यापूर्वी ते व्यवस्थित केले आहे ना पाहावे. (मोकळे केस बांधलेले असावेत, सैल कपडे खोचलेले असावेत.)
- सहभागीने सुरुवात करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - 'Touch-Say-Confirm' ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा
- धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा
- ज्यांनी रोप्स कोर्स पूर्ण केला आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे लक्ष ठेवा
- वातावरणातील बदलांचे निरीक्षण करा - हवामान, धोकादायक प्राणी इ.
- नैसर्गिक घटक काय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

उपक्रमाची समाप्ती

सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची त्यांच्या निकषाप्रमाणे बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा. जर टेपच्या किंवा दोराच्या गाठी मारल्या असतील तर उपक्रम संपल्यावर तिथेच त्या सोडवून घ्याव्यात आणि मगच त्यांची बांधाबांध करावी.

ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.

दोर किंवा हार्नेस जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.

आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.

सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा

कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

10. तात्पुरते रोप्सकोर्स सेटअपसाठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

(या सूचनांचा उपयोग करून संस्थांना 'तात्पुरते रोप्स कोर्स' सेटअपसाठी त्यांचे स्वतःचे SOP (मानक प्रणाली) तयार करता येतील.)

उपक्रमाची माहिती

अनेक हॉटेल्स, रिसॉर्ट्स आणि अॅडव्हेंचर पार्क्स मध्ये मोकळी जागा असते. अशा जागेत बर्मा ब्रिज, शॉर्ट झिप लाईन, हॅंगिंग टायर ट्रॉव्हर्स, इत्यादी साहसी उपक्रमांसाठी तात्पुरते सेट अप्स करता येतात. अशा सेट अप्सना 'तात्पुरते रोप्स कोर्स' म्हटले जाते. ह्यात समाविष्ट असलेल्या उपक्रमांना 'एलिमेंट्स' म्हणतात.

ज्या रोप्स कोर्समध्ये सर्वात खालील दोर हा जमिनीपासून एक मीटरपेक्षा जास्त उंचीवर नसतो, त्याला "लो रोप्स कोर्स" म्हणलं जातं. ह्यात सुरक्षिततेसाठी बिले दोर नसतो. सुरक्षिततेसाठी गटातल्या लोकांनी 'स्पॉटिंग'चा वापर करणे गरजेचे असते.

'चॅलेंज कोर्सेस' म्हणूनही ओळखले जाणारे हे अभ्यासक्रम विरंगुळा आणि आनंद, शिक्षण आणि उपचार अशा विविध कामांसाठी वापरले जातात. यामध्ये सुरक्षेच्या योग्य उपाययोजना केल्या नाहीत तर गंभीर अपघात होऊ शकतात.

अशी शिफारस आहे की आंतरराष्ट्रीय स्तरावर मान्यता प्राप्त संघटनांच्या सुरक्षा मानकांचे पालन संस्थांनी करावे. अशा संघटनांची तीन उदाहरणे आहेत:

1. युरोपीय मानक: EN 15567:2015 (क्रीडा आणि मनोरंजनाच्या सुविधा - रोप्स कोर्स
भाग 1: बांधकाम आणि सुरक्षेच्या गरजा;
भाग 2: ऑपरेशन आवश्यकता) .
2. असोसिएशन ऑफ चॅलेंज कोर्स टेक्नॉलॉजी
ANSI/ACCT 03-2019 मानके ज्या मध्ये संज्ञा, डिझाईन, कामगिरी आणि तपासणी मानके, ऑपरेशन मानके आणि प्रशिक्षण मानके समाविष्ट आहेत
3. युरोपियन रोप्स कोर्स असोसिएशन
ERCA मानकांमध्ये रोप्स कोर्स सेट अप, तपासणी आणि कार्यप्रणाली साठी मार्गदर्शक सूचना समाविष्ट आहेत.

तथापि, भारतात असे मानक नसल्यामुळे मॅकची अशी सूचना आहे की सखोल ज्ञान, प्रमाणित साधन सामग्री, संपूर्ण तपासणी, नियोजन, पर्यायी व्यवस्थेसह चांगले अॅकर तयार करणे, सुरक्षिततेच्या घटकाचा योग्य विचार करणे आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्यातील जागरूकता याकडे योग्य लक्ष पुरवल्यास चांगल्या पद्धतीने रोप्स कोर्स उभारतांना येऊ शकतात.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

- कृती उद्दिष्टे
- मोहिमेत सहभागी होणारे आणि त्यासाठी लागणारे नेते ह्यांचे प्रमाण, नेत्यांची नावे आणि पात्रता
- रोप्स कोर्सच्या सर्व घटकांपर्यंत पोहचण्याचे मार्ग सुरक्षित आहेत याची खात्री करा
- आपत्कालीन परिस्थितीत वापरल्या जाणाऱ्या पर्यायी योजना - आपत्कालीन परिस्थिती उद्भवताच करण्याची बचाव आणि स्थलांतर प्रक्रिया तयार असणे आवश्यक आहे. नेत्यांनी नियमितपणे बचाव आणि स्थलांतराच्या प्रक्रियेचा सराव करणे अत्यंत गरजेचे आहे.
- रोप्स कोर्सचा सेटअप आणि त्याच्याशी संबंधित हार्नेस, पुली, कॅरेबिनर्स सारख्या साधन सामग्री यांच्या मागील तपासणीचा संपूर्ण तपशील
- मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:
 - कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.
 - सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती
 - सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे
 - जिथे उपक्रम आयोजित केला आहे त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

- खालील कागदपत्रांच्या प्रती:
 - अभिप्राय फॉर्म
 - आपत्कालीन प्रतिसाद योजना
 - आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत
 - आपत्कालीन घटना अहवाल
 - औषधाच्या वापराचा अहवाल
 - साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल
 - सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती (करारपत्रासहित)
- सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:
 - मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती
 - सुरक्षित पद्धतींचा अवलंब करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
 - धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
 - सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
 - गर्भवती महिला
 - पाठदुखी असणारी व्यक्ती - ही व्यक्ती संपूर्ण शरीराचे हार्नेस उपलब्ध असल्यास/तयार केल्यास ते वापरू शकते

नेत्यांची पात्रता

- औपचारिक प्रशिक्षण
 - सर्व नेत्यांनी नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पूर्ण केला असला पाहिजे किंवा त्यांना अशा प्रकारच्या उपक्रमांचा अनुभव असला पाहिजे .
 - श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे प्रमुख :नेता: नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक आणि प्रगत अभ्यासक्रम आणि उपक्रमाच्या वेळी गरज पडल्यास बचावकार्य करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव
 - सहाय्यक नेते : नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम
 - प्रमुख नेतानामांकित : संस्थेचा आऊटडोर लीडरचा अभ्यासक्रम
- प्रमाणपत्रे (वैध आहेत का हे तपासा)
 - नामांकित संस्थेचे प्रथमोपचार आणि सीपीआर
 - श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: मुख्य नेता नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर / वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर
 - सर्व सहाय्यक नेते: नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर
- अनुभव
 - डोंगराळ प्रदेशात नेतृत्व करणे
 - साहसी उपक्रमाचे अभ्यासक्रम आयोजित करण्याचा अनुभव
 - वैयक्तिक साहसी उपक्रम
 - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे
- कौशल्ये
 - दोन्ही प्लॅटफॉर्मवरील अँकरची तपासणी करणे, यू क्लॅम्पस लॉक करणे, यू क्लॅम्पसमधून केबल्स घसरल्या आहेत का, केबल्स आणि संबंधित गिर्यारोहण उपकरणे तपासणे इ.
 - नेतृत्व गटाच्या सदस्यांवर देखरेख करण्याची क्षमता
 - उपक्रमाच्या जागी सुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे कौशल्य (दोन्ही बाजूंच्या टोकाच्या ठिकाणी पोचण्याचा सुरक्षित मार्ग, सहभागींना काय करावे आणि काय करू नये याच्या सूचना देणे आणि संपूर्ण उपक्रमात सुरक्षेची काळजी घेणे)
 - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन
 - गट व्यवस्थापन कौशल्य
 - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषत: धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय
 - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती

साधन सामग्री

- तांत्रिक साधन सामग्री

- संस्थेकडे उपक्रमासाठीच्या ठिकाणासाठी लिहिलेल्या मानक कार्यप्रणालीप्रमाणे साधनसामग्री निवडावी.
- UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील पान क्रमांक 156-160 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅरबिनर, बिले डिवाइस, अॅसेंडर इ

जिथे जिथे चढण्याचा दोर लागेल तिथे 11 किंवा 12 मि.मी. सेमी-स्टॅटिक दोराचा वापर करावा.

जर उपक्रम पावसाळ्यात आयोजित केला असेल तर पॅड नसलेले हार्नेस (पूर्ण शरीर, किंवा छातीच्या हार्नेससह सीट हार्नेस) - पॅडेड हार्नेसपेक्षा हे पटकन कोरडे होतात. (हार्नेस पॅडिंगमध्ये बराच वेळ ओला राहतो ज्यामुळे पट्ट्यांमधील आतील भागात नुकसान होऊ शकते)

झिप लाइनसाठी 11 मिमी किंवा 12 मिमीचे 2 दोर वापरणे उचित आहे.

CE / EN, UIAA, ANSI यांनी शिफारस केलेल्या मानकांनुसार केबल्ससाठी (म्हणजेच वायर दोर) फक्त टॅन्डम पुली वापरा. (या पुलींना 'पुली ट्रेन' असेही म्हणतात). या उपक्रमासाठी सिंगल पुली वरपू नये. दोन्ही पुली टेप स्लिंग / वेबिंग वापरून दोन वेगवेगळ्या केबल्सशी जोडलेल्या असाव्यात. दोन पुली जोडताना त्या दोन पुलींमध्ये शिथिलता नसावी. (कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीत बचावासाठी 2 केबल्स असलेल्या अधिक चांगल्या.)

ब्रेक सिस्टीमसाठी फक्त प्रमाणित बंजी दोर वापरा; बंजी दोराचा किमान व्यास 16 मिमी असावा. अतिरिक्त सुरक्षा आणण्यासाठी 2 बंजी दोरांचा ब्रेकिंगसाठी वापर करा.

उपक्रम दरम्यान मिटन्स किंवा हातमोजे वापरावेत.

महत्त्वाचे: सहभागीच्या हार्नेसमध्ये नेहमी 2 सेल्फ अँकर (ज्याला काऊज टेल असेही म्हणतात) असायला हवे.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

- महत्त्वाचे संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला 1 भ्रमण ध्वनी (सेल फोन)
- वाँकी टॉकीचे संच – किती संच लागतील हे तात्पुरते रोप्स कोर्सचे क्षेत्र किती मोठे आहे त्यावर अवलंबून आहे

- प्रथमोपचार संच

यामधील गोष्टी निवडताना खालील बाबींचा विचार करावा:

अ) उपक्रमाच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि त्यातले धोके कमी करण्यासाठी केलेला आराखडा

ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र

क) त्या प्रदेशात लागू असलेल्या वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / दिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
- उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. त्याआधी ही साधन सामग्री जिथे ठेवली असेल तिथेच तपासून घेऊन मगच बरोबर घेण्याचे ठरवावे.
- सेट अप करणे: याची खात्री करा: प्रत्येक दोराची दोन्ही टोके अँकरिंग स्टेशनवर अँकर केली आहेत जिथे दोर कड्याच्या / खडकाच्या टोकावर घासला जाण्याची शक्यता आहे अशा ठिकाणी दोर संरक्षण साधनांनी संरक्षित करावेत. प्रत्येक नेत्याकडे नेहमी सेल्फ अँकर असावा.

- पूर्वचाचणी आणि साधन सामग्रीची तपासणी
- ज्यांची अॅक्टिव्हिटी झाली आहे किंवा अजून व्हायची आहे अशा व्यक्तींच्या सुरक्षिततेसाठी त्या ठिकाणी इतरांना जायला मज्जाव करावा.
- या उपक्रमाच्या ठिकाणावर नेते व सहभागींचे प्रमाण निश्चित करताना खालील गोष्टी लक्षात घ्याव्यात:
 - तात्पुरते रोप्स कोर्स सेटअपचे स्वरूप: अॅक्टिव्हिटीचे क्षेत्र किती मोठे आहे, सहभागींची संख्या, वयोगट (लहान मुलांकडे विशेष लक्ष द्यावे लागते) इ.
 - उपक्रमाच्या ठिकाणी जाण्याची वाट: ही जर धोकादायक असेल तर सहभागींना तेथपर्यंत पोचवण्यासाठी एका नेत्याची गरज भासू शकते.
 - जर गटातील व्यक्ती साध्यासुध्या जबाबदाऱ्या घ्यायला इच्छुक असतील, (उदा. गट शिस्त पाळणे, लोकांच्या खाण्याची, पाण्याची काळजी घेणे आणि सुरक्षित ठिकाणी साधनसामग्री एकत्रित करायला मदत करणे इ.) तर त्यांना ते करू द्यावे. परंतु त्यांना जोखीम व्यवस्थापनाशी संबंधित जबाबदाऱ्या देऊ नयेत

सेवा दाता - Service Provider

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि हा उपक्रम योग्य प्रकारे पार पडण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- या उपक्रमाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.
- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे. (उदा. अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का, वायर रोप्स, U क्लॅम्प्स, चाथैची साधन सामग्री इ.)

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

- साहसी उपक्रमाची पूर्ण माहिती: नेत्याने प्रत्यक्ष रोप्स कोर्सवरील प्रात्यक्षिक दाखवावे, साधन सामग्री कशी वापरावी ते सांगावे. काय करू नये याच्या सूचनांवर भर द्यावा. (उदा. 'स्कूगट कॅरेबिनर'च्या गेटला स्पर्श करू नका, 2 सेल्फ अँकर का दिले जातात, त्याचे काय उपयोग आहेत, ते का जास्त सुरक्षित आहेत इ.)
- एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक
- सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्धवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.
- स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे
- खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे:
 - नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, उपक्रमादरम्यान सर्व वेळी सेल्फ अँकर असणे, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.
- जोखीम कमी करण्यासाठी खबरदारी
 - सर्व अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का हे दोनदोनदा तपासावे
 - प्रत्येक सहभागीची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे
 - बचाव कार्य करणाऱ्या नेत्यांनी संपूर्ण बचाव कार्याचा संच त्यांच्या हार्नेस मध्ये ठेवलेला असावा.
 - नेत्यांचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढ व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)
- आवश्यक असल्यास सहभागींचे प्रशिक्षण: एका नेत्याने सहभागींसाठी उपक्रम सुरु करण्यापूर्वी रोप्स कोर्सवरील सर्व एलिमेंट्सचा वापर करून दाखवला पाहिजे. सहभागी जर हा उपक्रम करण्याची भीती न बाळगता ते करायला झगडत असेल तरच नेत्याने ते लक्षात घेऊन मदत करावी. (जर एखाद्या सहभागी व्यक्तीला 'तीव्र भीती' असेल तर नेत्यांनी प्रथमोपचार पद्धतीनुसार निर्णय घ्यावा.)

- 'अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही': संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.
- सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)
- पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.
- कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये
 - नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
 - आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमासंबंधीच्या सूचना

कुठल्याही क्षणी घाई करू नका, प्रत्येक सहभागीला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व आवश्यक ती सुरक्षा तपासणी करा

सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचावकार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा सहभागीचे मोकळे केस, सैल कपडे आणि दागिने कुठे अडकणार नाहीत याची खात्री करावी. सहभागी रोप्स कोर्सवर येण्यापूर्वी ते व्यवस्थित केले आहे ना पाहावे. (मोकळे केस बांधलेले असावेत, सैल कपडे खोचलेले असावेत.) सहभागीने सुरुवात करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - ('Touch-Say-Confirm') ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा)

धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा ज्यांनी रोप्स कोर्स पूर्ण केला आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे लक्ष ठेवा वातावरणातील बदलांचे निरीक्षण करा - हवामान, धोकादायक प्राणी इ.

नैसर्गिक घटक काय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

उपक्रमाची समाप्ती

- सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची त्यांच्या निकषाप्रमाणे बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा. जर टेपच्या किंवा दोराच्या गाठी मारल्या असतील तर उपक्रम संपल्यावर तिथेच त्या सोडवून घ्याव्यात आणि मगच त्यांची बांधाबांध करावी.
- ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.
- दोर किंवा हार्नेस जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.
- आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.
- सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा
- कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

सुरक्षिततेसंबंधी टीप : तात्पुरत्या झिप लाईन सेट अप साठी महत्वाचे:

सूचना:

उतार असलेल्या भूभागावर तात्पुरती झिप लाईन सेट अप करणे टाळा (जिथे गुरुत्वाकर्षणामुळे सहभागी सहज खाली जातील), कारण अशा झिप लाईन्समध्ये परिणामकारक ब्रेक सिस्टम तयार करणे अवघड असते कारण त्यात तांत्रिक बाबींचा समावेश असतो आणि अशा ब्रेक-सिस्टममध्ये बिघाड झाल्यास गंभीर अपघात होऊ शकतो.

अ. तात्पुरती झिप लाईन 'पॅराबोलिक डिझाईन' ची सेट अप करा.

आ. बन्जी दोराचा वापर करून ब्रेक सिस्टम तयार करा ज्या पर्यायी म्हणूनही कार्य करू शकतात: जेव्हा व्यक्तीचे वजन हे उंच बाजूला जास्त प्रमाणात असते तेव्हा हे उपयुक्त ठरते.

कुठल्याही प्रकारच्या झिप लाईन वर सहभागींचा वेग कमी करणे आणि त्यांना थांबवणे यासाठी पारंपारिक बिले (फ्रिक्शन डिवाईस वापरून देण्यात येणारा बिले) हा उपाय असू शकत नाही.

तात्पुरत्या झिप लाईन साठी एक पर्यायी व्यवस्था असावी जवळीक दुसरं दोर वेगळ्या दोन झाडांना बांधला असेल आणि या भागात वरती दिल्याप्रमाणे त्याचा वापर केला असेल.

11.दरी ओलांडणे/ नदी ओलांडणे (Valley / River Crossing)

यासाठीच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

(या सूचनांचा उपयोग करून संस्थांना 'दरी ओलांडणे' या कार्यक्रमासाठी त्यांचे स्वतःचे SOP (मानक प्रणाली) तयार करता येतील.)

टीप: खालील सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना या केवळ गिर्यारोहणाची साधन सामग्री वापरून तात्पुरत्या तयार केलेल्या व्यवस्थेसाठी आहेत. ज्या ठिकाणी वायर रोप्स आणि इतर साधनसामग्री वापरून कायम स्वरूपी किंवा अर्ध-स्थायी व्यवस्था वापरली जाते त्यासाठी या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना लागू होत नाहीत.

उपक्रमाची माहिती

हॅंगिंग कार्ट किंवा तत्सम कार्ट याचा वापर न करता चढाईच्या दोरांचा वापर करून दोन उंच बिंदूंच्या मधली मोकळी जागा ओलांडण्याची पद्धत ही टायरोलिन ट्रॅव्हर्स म्हणून पर्वतारोहणात ओळखली जाते. हे तंत्र तांत्रिक वृक्ष चढाई, गुहेमधील चाल, मोठी घळ ओलांडणे, (म्हणूनच 'दरी ओलांडणे' ही संज्ञा), मोठे पाण्याचे साठे किंवा नद्या पार करणे (म्हणूनच 'नदी ओलांडणे' ही संज्ञा) आणि पर्वतावरील बचावकार्य यासारख्या उपक्रमांमध्ये वापरले जाते. हा साहसी उपक्रम अतिशय आनंददायी असतो आणि म्हणूनच बऱ्याच नवोदितांसाठी आयोजित करतात. हे लक्षात ठेवले पाहिजे की हा उपक्रम जर योग्य साधन सामग्री न वापरता, चुकीच्या पद्धतीने आणि अकार्यक्षम नेत्यांनी राबवला तर यात इजा आणि गंभीर अपघात होऊ शकतात. म्हणून हा उपक्रम आयोजित करताना संस्थांनी सुरक्षिततेची खूप काळजी घेणे आवश्यक आहे

या पुस्तिकेत या उपक्रमासाठी 'व्हॅली क्रॉसिंग' (दरी ओलांडणे) हा शब्द वापरण्यात आला आहे.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे

नेत्यांची नावे व पात्रता

दोन्ही टोकांकडची सुरवात आणि शेवट होणारी जागा - तिथे पोचण्यासाठी सहभागी व्यक्तींना मदतनिसाची किंवा सुरक्षा दोराची आवश्यकता आहे का हे तपासावे.

आपत्कालीन परिस्थितीमधील पर्यायी योजना (काही पर्यायी वाटा आणि/किंवा पर्यायी उपक्रम)

सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:

मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती

सुरक्षित पद्धतीचा अवलंब करण्यास

नकार देणारी व्यक्ती

धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वैद्य

कीय समस्या असलेली व्यक्ती

सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी

व्यक्ती

इजा होण्याचा धोका आहे अशी गर्भव

ती महिला

पाठदुखी असणारी व्यक्ती - ही व्यक्ती संपूर्ण शरीराचे हार्नेस उपलब्ध असल्यास/तयार केल्यास तेवापरून

आणि अवरोहण टप्पा छोटा असल्यास (30फूट)

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

१. कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)

२. सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती

३. सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे

४. जिथे उपक्रम आयोजित केला आहे त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

५. खालील कागदपत्रांच्या प्रती:

अभिप्राय फॉर्म

आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत

आपत्कालीन घटना अहवाल

औषधांच्या वापराचा अहवाल

साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल

सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती (करारपत्रासहित)

नेत्यांची पात्रता

प्रशिक्षण	मूलभूत क्षमता	अनुभव
मुख्य नेता: अगदी आवश्यक असलेले प्रशिक्षण: प्रथमोपचार प्रशिक्षण (वैध प्रमाणपत्र)	- मजबूत अँकर प्रणालीसेटअप करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव असणे (उदा. गुंतागुंतीची अँकर प्रणाली – नैसर्गिक आणि कृत्रिम अँकर हे दोन्ही असलेली किंवा फक्त कृत्रिम अँकर असलेली)	- उपक्रम आयोजित करण्याचा अनुभव, त्यातल्या धोक्यांविषयी जागरूकता
श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पर्वतारोहणाचा प्रगत अभ्यासक्रम आउटडोर लीडरशिप कोर्स वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर / वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर	- मुख्य नेता – उपक्रमाच्या वेळी गरज पडल्यास बचावकार्य करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव - नेतृत्व क्षमता - नैसर्गिक आणि कृत्रिम पृष्ठभागांवर स्टेशन सेटअप करण्याचे कौशल्य - नेते आणि सहभागी यांच्यावरदेखरेख करण्याचे कौशल्य - उपक्रमाच्या जागी सुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे कौशल्य (दोन्ही बाजूंच्या टोकाच्या ठिकाणी पोचण्याचा सुरक्षित मार्ग, सहभागींना काय करावे आणि काय करू नये याच्या सूचना देणे आणि संपूर्ण उपक्रमात सुरक्षेची काळजी घेणे) - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषतः धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती - गट व्यवस्थापन कौशल्य	- डोंगराळ प्रदेशात नेतृत्व करणे - साहसी उपक्रमाचे अभ्यासक्रम (ज्यात 'दरी ओलांडणे' याचा समावेश आहे) आयोजित करण्याचा अनुभव - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे

साधनसामग्री:

- तांत्रिक साधनसामग्री

संस्थेकडे उपक्रमासाठीच्या ठिकाणासाठी लिहिलेल्या मानक कार्यप्रणालीप्रमाणे साधनसामग्री निवडावी.

उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.

UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील पान क्रमांक 156-160 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅरॅबिनर, बिले डिवाइस, अँसेंडर इ.

या उपक्रमासाठी खालील साधन सामग्री 'दरी ओलांडणे' वापरण्याचा विचार करावा:

11 किंवा 12 मिमी. व्यासाचे semi-static दोर

अँकर स्टेशन तयार करण्यासाठी आवश्यक साधन सामग्री

कोरड्या हंगामात पॅडेड हार्नेस (संपूर्ण शरीर किंवा छातीच्या हार्नेससह सीट हार्नेस)

जर उपक्रम पावसाळ्यात आयोजित केला असेल तर पॅड नसलेले हार्नेस (पूर्ण शरीर, किंवा छातीच्या हार्नेससह सीट हार्नेस) - पॅडेड हार्नेसपेक्षा हे पटकन कोरडे होतात. (हार्नेस पॅडिंगमध्ये बराच वेळ ओला राहतो ज्यामुळे पट्ट्यांमधील आतील भागात नुकसान होऊ शकते)

टँडम पुलीज फक्त दोन fixed दोरांवर. या उपक्रमासाठी सिंगल पुली वरपू नये. टीप: काही भागात tandem pulley ला स्थानिक लोक 'पुली ट्रेन' असेही म्हणतात.

सर्व व्यक्तींसाठी मिटन्स किंवा ग्लोव्हज (हातमोजे).

- आपत्कालीन परिस्थितीत वापरण्याचा संच

महत्वाचे संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला 1 भ्रमण ध्वनी (सेल फोन)
दरीच्या दोन टोकांमधील संपर्कासाठी वॉकी टॉकी चा एक संच

- प्रथमोपचार संच

यामधील गोष्टी निवडताना खालील बाबींचा विचार करावा :

- उपक्रमाच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि त्यातले धोके कमी करण्यासाठी केलेला आराखडा
- नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र
- क) अवरोहण होणार असलेल्या प्रदेशात लागू असलेल्या वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. त्याआधी ही साधन सामग्री जिथे ठेवली असेल तिथेच तपासून घेऊन मगच बरोबर घेण्याचे ठरवावे .
- सेट अप करण्यासाठी नैसर्गिक झाडे किंवा बोल्टर यांचा वापर करणार असाल तर योग्य प्रकारची झाडे निवडावीत, यासाठी स्थानिक लोकांचा सल्ला घेऊ शकता.
टीप: जिथे दोर एकमेकांवर किंवा कुठल्याही नैसर्गिक अँकर वर घासला जाण्याची शक्यता असेल तिथे दोर संरक्षक साधनांनी सुरक्षित करावा.
- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जाग्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / ढिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
- सेटअप उभारण्याची प्रक्रिया:

जिथे दोर कड्याच्या / खडकाच्या टोकावर घासला जाण्याची शक्यता आहे आणि दोर एकमेकांमध्ये गुंतण्याची शक्यता आहे अशा ठिकाणी दोर संरक्षण साधनांनी संरक्षित करावेत.

प्रत्येक प्रशिक्षक दोन्ही बाजूंच्या टोकाला वेगवेगळ्या ठिकाणी self-anchor आहे ना हे तपासणे

सुरक्षेसाठी टीप: मुख्य दोराच्या वरती अजून एक दोर पर्यायी म्हणून असावा. हे दोन्ही दोर हे दोन्ही टोकांच्या ठिकाणी वेगवेगळ्या अँकर सिस्टीम वर अँकर केले असले पाहिजेत. प्रत्येक दोरासाठी tandem pulley वापरावी. दोन्ही पुली टेप स्लिंग आणि carabiners वापरून जोडाव्यात. दोन्ही पुलींना जोडणाऱ्या टेप मध्ये ढिलाई नसावी.

एक पूर्वचाचणी घेणे अनिवार्य आहे.

सहभागींना द्यायची थोडक्यात माहिती

- उपक्रमाबद्दलची माहिती
- धोके जाणून घ्या
- तब्येतीची काही तक्रार असली तर सांगा
- सुरक्षिततेसाठी सहभागी व्यक्तींकडून अपेक्षा
- काय करावे आणि काय करू नये
- तंबाखू, अल्कोहोल आणि इतर मादक पदार्थांविषयीचे धोरण
- पर्यावरणपूरक कार्यपद्धती
-
- नेत्यांच्या सूचना पाळल्या पाहिजेत

ज्यांचे दरी ओलांडणे झाले आहे किंवा अजून व्हायचे आहे अशा व्यक्तींच्या सुरक्षिततेसाठी दोन्ही बाजूंच्या सेट-अपच्या ठिकाणी इतरांना जायला मज्जाव करावा.

या उपक्रमाच्या ठिकाणावर नेते व सहभागींचे प्रमाण निश्चित करताना खालील गोष्टी लक्षात घ्याव्यात:

दरीच्या दोन्ही बाजूंचा प्रदेश: जर त्या जागी जाण्याची वाट धोकादायक असेल तर सहभागी व्यक्तीला तिथपर्यंत नेण्यासाठी एक नेता असावा. सहभागी व्यक्तीला सुरक्षित ठिकाणी पोचण्यासाठी एक fixed दोर ठेवून त्या दोराला अडकवून नेण्याचा विचार करावा.

जर गटातील व्यक्ती साध्यासुध्या जबाबदाऱ्या घ्यायला इच्छुक असतील, (उदा. गट शिस्त पाळणे, लोकांच्या खाण्याची, पाण्याची काळजी घेणे आणि सुरक्षित ठिकाणी साधनसामग्री एकत्रित करायला मदत करणे इ.) तर त्यांना ते करू द्यावे. परंतु त्यांना दरी ओलांडणे यातील जोखीम व्यवस्थापनाशी संबंधित जबाबदाऱ्या देऊ नयेत

सेवा दाता - Service Provider

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि त्यांचे 'दरी ओलांडणे' या उपक्रमासाठी सेटअप तसेच पर्यायी सुरक्षा व्यवस्था करण्याचे आणि त्या ठिकाणाची सुरक्षितता तपासण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- 'दरी ओलांडणे' या उपक्रमाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.
- सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे. (उदा. अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का, दरीच्या दोन्ही टोकाच्या ठिकाणी सर्व नेते/ कर्मचारी self -anchor आहेत का ते पहावे, प्रत्येक सहभागीचे अवरोहण सुरु करण्यापूर्वी त्यांची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे.)

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

साहसी उपक्रमाची पूर्ण माहिती: सुरक्षित जागी गटाला थांबवून नेत्याने दरी ओलांडण्याचे प्रात्यक्षिक दाखवावे आणि सुरक्षेच्या माहितीवर भर द्यावा. विशेषतः काय करू नये याच्या सूचनांवर भर द्यावा. (उदा. 'स्कूगट कॅरेबिनर'च्या गेटला स्पर्श करू नका)

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्धवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे:

- नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, कधीही धोक्याच्या ठिकाणी म्हणजे दोन्ही बाजूच्या टोकांवर self-anchoring केलेले, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती
- सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.

जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी

- सर्व अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का हे दोनदोनदा तपासावे
- प्रत्येक सहभागीची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे
- नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढ व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)

आवश्यक असल्यास सहभागींचे प्रशिक्षण: सहभागी जर हा उपक्रम करण्याची भीती न बाळगता ते करायला झगडत असेल तरच प्रशिक्षण द्यावे.

'अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही': संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये

- नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
- आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमा संबंधीच्या सूचना

कुठल्याही क्षणी घाई करू नका, प्रत्येक सहभागीला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व आवश्यक ती सुरक्षा तपासणी करा

सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचावकार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा

सहभागीचे मोकळे केस, सैल कपडे आणि दागिने रॅपेलिंगच्या साधनांत अडकणार नाहीत याची खात्री करावी
सहभागीने दरी ओलांडणे सुरू करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - 'Touch-Say-
Confirm' ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव
मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा)
धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री
करा
ज्यांनी दरी ओलांडणे पूर्ण केले आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे
लक्ष ठेवा
वातावरणातील बदलांचे निरीक्षण करा - हवामान, धोकादायक प्राणी इ.
नैसर्गिक घटक काय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागींकडून काय
अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

उपक्रमाची समाप्ती

सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची त्यांच्या निकषाप्रमाणे बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा.
जर टेप किंवा रोप कोर्ड जोडण्यासाठी टेपच्या किंवा दोराच्या गाठी मारल्या असतील तर उपक्रम संपल्यावर तिथेच त्या सोडवून
घ्याव्यात आणि मगच त्यांची बांधाबांध करावी.

ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय
नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.

दोर किंवा हार्नेस जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.

आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.

सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा

कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

12. कायम स्वरूपी झिपलाईन सेट अप - सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

(या सूचनांचा उपयोग करून संस्थांना 'कायमस्वरूपी झिप लाईन' सेटअपसाठी त्यांचे स्वतःचे SOP (मानक प्रणाली) तयार करता येतील.)

टीप: खालील सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना या केवळ अशा सेटअप साठी असणाऱ्या साधन सामग्रीचा वापर करून स्थापित केलेल्या कायमस्वरूपी झिप लाईन्ससाठी आहे. ज्या ठिकाणी गिर्यारोहण दार आणि इतर सामग्रीचा वापर करून कायमस्वरूपी किंवा अर्ध-स्थायी व्यवस्था वापरली जाते त्यासाठी या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना लागू होत नाहीत. परंतु बऱ्याच संस्था तात्पुरत्या झिप लाईन सेट अप करत असल्याने या सूचनांमध्ये आवश्यक तेथे अशा सेट अपसाठीही टीप दिली आहे.

उपक्रमाची माहिती

झिप लाईन ही हॅंगिंग किंवा तत्सम कार्ट यांचा वापर न करता प्रमाणित / चाचणी केलेल्या वायर रोपचा वापर करून दोन उंच बिंदूंच्या मधली मोकळी जागा ओलांडण्याची पद्धत आहे. गेल्या काही वर्षांत या उपक्रमाला लोकप्रियता मिळाली आहे आणि अशा सेटअपची संख्या सातत्याने वाढत आहे. कोणतेही तांत्रिक प्रशिक्षण न घेता नवोदितांसाठी हा उपक्रम राबवता येतो. हे लक्षात ठेवले पाहिजे की हा उपक्रम जर योग्य साधन सामग्री न वापरता, चुकीच्या पद्धतीने आणि अकार्यक्षम नेत्यांनी राबवला तर यात इजा आणि गंभीर अपघात होऊ शकतात. म्हणून हा उपक्रम आयोजित करताना संस्थांनी सुरक्षिततेची खूप काळजी घेणे आवश्यक आहे. त्यामुळे संस्थांनी हा उपक्रम सुरक्षित पद्धतीने करणे आवश्यक आहे.

झिपलाईन दोन प्रकारे उभारली जाऊ शकते:

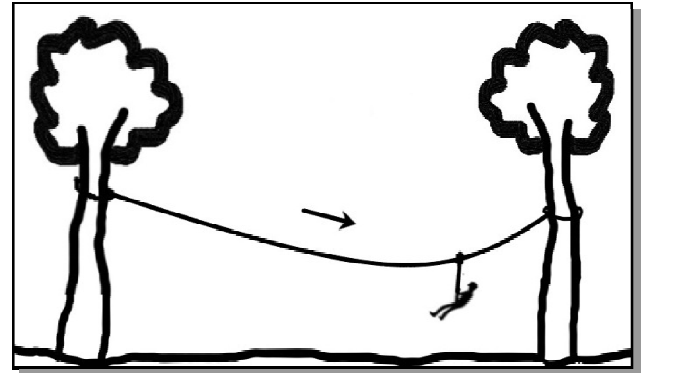
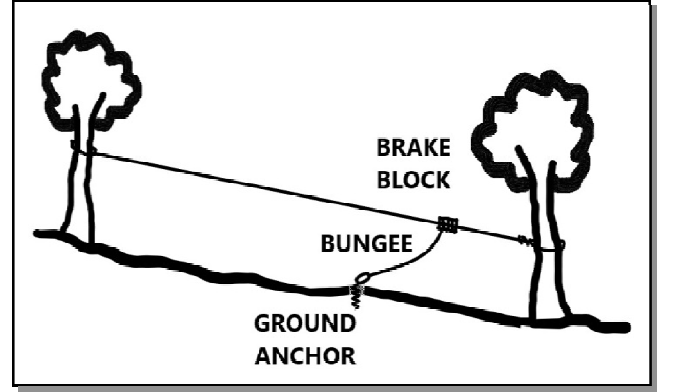
1. गुरुत्वाकर्षणाचा वापर करून उतारावर

यात सुरुवातीचा बिंदू हा शेवटच्या बिंदूपेक्षा उंच असतो. अशा प्रकारच्या सेटअपचा एक महत्त्वाचा घटक म्हणजे अशा झिप लाईनसाठी ब्रेक सिस्टीम. याचे कारण यामध्ये सहभागी बऱ्याच वेगाने लाईनवरून खाली येऊ शकतो. दोन भक्कम झाडे किंवा टॉवर यांच्यामध्ये हा सेट अप उभारला जाऊ शकतो.

टीप: झाडाचे संरक्षण व्हावे म्हणून योग्य पद्धतीचे पॅडिंग वापरावे.

2. पॅराबोलाचा आकार वापरून

यामध्ये सुरुवातीचे आणि शेवटचे बिंदू एकाच पातळीवर असतात. सहभागी व्यक्तीने मध्य ओलांडल्यानंतर केबलमधल्या ढिलाईमुळे वेग कमी होतो आणि अंतिम बिंदूच्या आधी थांबतो. दोन भक्कम झाडे किंवा टॉवर यांच्यामध्ये हा सेट अप उभारला जाऊ शकतो.

सुरक्षाटीप:

1. वरील दोन्ही चित्रे झिप लाईन कशी स्थापित करता येतील याचे दोन मार्ग समजावून सांगण्यासाठी आहेत. हे ड्रॉइंग किंवा आकृती नाही जे झिप लाईन स्थापित करण्यासाठी संदर्भ म्हणून वापरले जाऊ शकते.
2. झिप लाईन स्थापित करण्यासाठी काही प्रस्थापित गणिते आहेत जी संस्थांना प्रत्येक जागेसाठी झिप लाईनचे मापदंड ठरवण्यास मदत करतील - झिप लाईनचा सुरक्षित सेट अप आणि वापर यांचे नियोजन करण्यासाठी संस्थांनी या माहितीचा अभ्यास करणे आवश्यक आहे.
3. झिप लाईनच्या वापरापूर्वी करायच्या काही प्रस्थापित चाचण्या आहेत ज्यामध्ये वजन चाचणी, वेग चाचणी आणि उभारणी व वापर यासाठी तपासणी प्रक्रिया यांचा समावेश आहे. झिप लाईनचा वापर सुरु करण्यापूर्वी त्याची चाचणी करण्यासाठी संस्थांनी या माहितीचा अभ्यास करणे आवश्यक आहे.
4. झाडांचे संरक्षण करण्यासाठी योग्य प्रकारे पॅडिंग वापरावे.

ची अशी शिफारस आहे की आंतरराष्ट्रीय स्तरावर मान्यता प्राप्त संघटनांच्या सुरक्षा मानकांचे पालन संस्थांनी करावे. अशा संघटनांची तीन उदाहरणे आहेत:

युरोपीय मानक: EN 15567:2015 (क्रीडा आणि मनोरंजनाच्या सुविधा - रोप्स कोर्स)

भाग 1: बांधकाम आणि सुरक्षेच्या गरजा;

भाग 2: ऑपरेशन आवश्यकता).

असोसिएशन ऑफ चॅलेंज कोर्स टेक्नॉलॉजी

ANSI/ACCT 03-2019 मानके ज्या मध्ये संज्ञा, डिझाईन, कामगिरी आणि तपासणी मानके, ऑपरेशन मानके आणि प्रशिक्षण मानके समाविष्ट आहेत

युरोपियन रोप्स कोर्स असोसिएशन

ERCA मानकांमध्ये दोरांचा सेट अप, तपासणी आणि कार्यप्रणाली साठी मार्गदर्शक सूचना समाविष्ट आहेत.

परंतु भारतात असे मानक नियम नवीन असल्यामुळे झिप लाईन सेटअप तयार करताना खालील कार्यपद्धती वापरावी:

अ. ज्या भागात सुविधा उभारली जाणार आहे त्या भागाचे माती परीक्षण

आ. आर्किटेक्टची सल्लामसलत

इ. स्ट्रक्चरल इंजिनीअरने तयार केलेल्या आकृत्या

ई. संपूर्ण बांधकामादरम्यान साहस तज्ज्ञ आणि स्ट्रक्चरल इंजिनीअर द्वारे प्रत्यक्ष देखरेख

उ. स्ट्रक्चरल इंजिनीअरकडून उभारणी वैध असल्याचे पत्र मिळवणे.

रचना आणि उभारणीची जबाबदारी असलेल्या आर्किटेक्ट आणि स्ट्रक्चरल इंजिनीअरला संरचनात्मक तसेच कार्यपद्धतीविषयक धोक्यांसह विशेष वैशिष्ट्ये आणि गरजांची माहिती दिली पाहिजे. ही माहिती वर उल्लेख केलेल्या आंतरराष्ट्रीय मानकांवर आधारित असावी. त्यातील काही गोष्टी उदाहरणादाखल खाली दिल्या आहेत:

- अंकरवर येणाऱ्या ताणाची दिशा
- झिप लाईनच्या सुरक्षित वापरासाठी आवश्यक असलेल्या सर्व स्टील केबल्सचे (वायर दोर) तपशील
- वायर दोरासह सर्व साधन सामग्रीचे एकूण वजन
- नियमित तपासणीसाठी सूचना
- हवामानाचा संरचनेवर होणारा परिणाम
- बांधकामावर परिणाम करणारे कार्यपद्धतीचे पैलू – लोकांची सुरक्षितता इ (उदा. शिड्या आणि प्लॅटफॉर्मचे स्थान)
- नियमित तपासणी आणि बांधकामाचे पुनरावलोकन कधी व्हावे हे ठरवण्यासाठी संरचनात्मक अभियंत्याला मदत करणारे पैलू - यामध्ये अशा काही पैलूंचा समावेश असू शकतो: दोराचा वापर करणाऱ्या अपेक्षित लोकांची संख्या, वर्षातल्या कुठल्या दिवसात दोराचा वापर होईल आणि होणार नाही, नेत्यांकडून केली जाणारी रोजची तपासणी प्रक्रिया इ.

या तपशीलांमुळे आर्किटेक्ट आणि स्ट्रक्चरल इंजिनीअरला झिपलाईन डिझाइन करण्यास तसेच योग्यसाहित्य, योग्यप्रकारचे वॅलिंग आणि सुरक्षिततेवर परिणाम करणाऱ्या इतर कोणत्याही गोष्टींची निवड करण्यास मदत होईल

संस्थेने झिप लाईनच्या संपूर्ण उभारणीवर लक्ष ठेवले पाहिजे जेणेकरून साहित्य आणि कामांत कोणतीही तडजोड न करता नियोजित रचनेनुसार काम चालू आहे याची खात्री करता येईल. बांधकाम पूर्ण झाल्यानंतर, आर्किटेक्ट आणि स्ट्रक्चरल इंजिनीअरने संपूर्ण बांधकामाची तपासणी केल्याशिवाय त्याचा वापर सुरू करू नये. स्ट्रक्चरल इंजिनीअरच्या सल्ल्यानुसार झिप लाईनची नियमित तपासणी करणे आवश्यक आहे आणि ते संस्थेच्या देखभालीच्या आखणीचा एक भाग असले पाहिजे. टीप: या नंतरच्या भागामध्ये कृत्रिम टॉवर ऐवजी झाडांच्या आधारे सेट अप करण्यासाठी सूचना दिल्या आहेत.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे

नेत्यांची नावे व पात्रता, नेते व सहभागी यांचे प्रमाण

दोन्हीबाजूंच्यावरती पोचण्यासाठीचे मार्गसुरक्षितआहेतयाचीखात्रीकरा.

आपत्कालीन परिस्थितीत वापरल्या जाणाऱ्या पर्यायी योजना - आपत्कालीन परिस्थिती उद्भवताच करण्याची बचाव आणि स्थलांतर प्रक्रिया तयार असणे आवश्यकआहे. नेत्यांनी नियमितपणे बचाव आणि स्थलांतराच्या प्रक्रियेचा सराव करणे अत्यंत गरजेचे आहे.

झिपलाईन कधी बांधली गेली

झिपलाईन सेटअप आणि त्याच्याशी संबंधित हार्नेस, पुली, कॅरेबिनर्स सारख्यासाधन सामग्री यांच्या मागील तपासणीचा संपूर्ण तपशील

मुख्य नेत्याकडे आवश्यक असलेली कागदपत्रे:

- कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)

- सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती

- सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे

- जिथे उपक्रम आयोजित केला आहे त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन

-खालील कागदपत्रांच्या प्रती:

- अभिप्राय फॉर्म

- आपत्कालीन प्रतिसाद योजना

- आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत

- आपत्कालीन घटना अहवाल

- औषधाच्या वापराचा अहवाल

- साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल

- सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती (करारपत्रासहित)

सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:

मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती

सुरक्षित पद्धतीचा अवलंब करण्यास नकार देणारी व्यक्ती

धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती

सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती

इजा होण्याचा धोका आहे अशी गर्भवती महिला

पाठदुखी असणारी व्यक्ती - ही व्यक्ती संपूर्ण शरीराचे हार्नेस उपलब्ध असल्यास/तयार केल्यास तेवापरू शकते (प्रथमोपचाराच्या नियमानुसार निर्णय घ्यावा.)

नेत्यांची पात्रता

- औपचारिक प्रशिक्षण
 - सर्व नेत्यांनी नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम पूर्ण केला असला पाहिजे किंवा त्यांना अशा प्रकारच्या उपक्रमांचा अनुभव असला पाहिजे .
 - श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे:
 - प्रमुख नेता:नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक आणि प्रगत अभ्यासक्रम आणि उपक्रमाच्या वेळी गरज पडल्यास बचावकार्य करण्याचे कौशल्य आणि अनुभव
 - सहाय्यक नेते :नामांकित संस्थेचा पर्वतारोहणाचा प्राथमिक अभ्यासक्रम
 - प्रमुख नेता: नामांकित संस्थेचा आऊटडोअर लीडरचा अभ्यासक्रम
- प्रमाणपत्रे (वैध आहेत का हेतपासा)
 - नामांकित संस्थेचे प्रथमोपचार आणि सीपीआर
 - श्रेयस्कर असलेली प्रशिक्षणे: मुख्यनेता नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व / सीपीआर
 - सर्वसहाय्यक नेते: नामांकित संस्थेचे वाइल्डरनेस फर्स्ट एड व सीपीआर
- अनुभव
 - साहसी उपक्रमात गटाचे नेतृत्व करणे
 - साहसी उपक्रमाचे अभ्यासक्रम(ज्यामध्ये झिपलाईन्सचा समावेश आहे)आयोजित करण्याचा अनुभव
 - वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे
- कौशल्ये
 - झिप लाईनच्या दोन्ही टोकांवर असलेल्या प्लॅटफॉर्मवरील अँकरची तपासणी करणे, यू क्लॅम्पस लॉक करणे, यू क्लॅम्पसमधून केबल्स घसरल्या आहेत का, केबल्स आणि संबंधित गिर्यारोहण उपकरणे तपासणे इ.
 - नेतृत्व गटाच्या सदस्यांवर देखरेख करण्याची क्षमता
 - नेतृत्व क्षमता
 - नैसर्गिक आणि कृत्रिम पृष्ठभागांवर स्टेशन सेटअप करण्याचे कौशल्य
 - नेते आणि सहभागी यांच्यावर देखरेख करण्याचे कौशल्य
 - उपक्रमाच्या जागी सुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे कौशल्य (दोन्ही बाजूंच्या टोकाच्या ठिकाणी पोचण्याचा सुरक्षित मार्ग, सहभागींना काय करावे आणि काय करू नये याच्या सूचना देणे आणि संपूर्ण उपक्रमात सुरक्षेची काळजी घेणे)
 - आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात 'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन
 - खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषत: धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय
 - पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती
 - गट व्यवस्थापन कौशल्य

साधन सामग्री:

तांत्रिक साधनसामग्री

- संस्थेकडे उपक्रमासाठीच्या ठिकाणासाठी लिहिलेल्या मानक कार्यप्रणालीप्रमाणे साधनसामग्री निवडावी.
 - उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.
 - UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील पान क्रमांक 156-160 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅरॅबिनर, बिले डिवाइस, ॲसेंडर इकृत्रिम टॉवर्ससाठी धातूची उपकरणे. ISI चिन्ह असलेले वायर रोप्स.
1. ISI चिन्हासह 11 किंवा 12 मिमी केबल्स वापरा
 2. यू क्लॅम्प्स, टर्न बकल्स, थिंबल्स, नट बोल्ट आणि आय-टार्ईप किंवा सी-टार्ईप चॅनल्स, पाइप्स इ. नामांकित कंपनीचे असावेत.
 3. अशा स्ट्रक्चरल स्टीलची जाडी कमीत कमी 5 मि.मी. असावी. बांधकामासाठी वापरण्यात येणारे स्टील ISI चिन्हांकित असावे आणि कॉंक्रीटची ग्रेड माती परीक्षण अहवालानुसार किमान M25 किंवा M 30 असावी.
 4. स्ट्रक्चरल स्टीलच्या सर्व उघड्या भागांना मान्यताप्राप्त गुणवत्तेच्या गंजविरोधी रंगाचा लेप दिला जावा.
 5. जिथे जिथे चढण्याचा दोर लागतो तिथे तिथे 11 किंवा 12 मिमी सेमी स्टॅटिक दोराचा वापर करावा.
 6. जर उपक्रम पावसाळ्यात आयोजित केला असेल तर पॅड नसलेले हार्नेस (पूर्ण शरीर, किंवा छातीच्या हार्नेससह सीट हार्नेस) - पॅडेड हार्नेसपेक्षा हे पटकन कोरडे होतात. (हार्नेस पॅडिंगमध्ये बराच वेळ ओला राहतो ज्यामुळे पट्ट्यांमधील आतील भागात नुकसान होऊ शकते)
 7. झिप लाइनसाठी 11 मिमी किंवा 12 मिमी च्या 2 केबल्स वापरणे उचित आहे.
 8. CE / EN, UIAA, ANSI यांनी शिफारस केलेल्या मानकांनुसार केबल्ससाठी (म्हणजेच वायर दोर) फक्त टॅन्डम पुली वापरा. (या पुलींना 'पुली ट्रेन' असेही म्हणतात). या उपक्रमासाठी सिंगल पुली वापरू नये.. दोन्ही पुली टेप स्लिंग / वॉइंग वापरून दोन वेगवेगळ्या केबल्सशी जोडलेल्या असाव्यात. दोन पुली जोडताना त्या दोन पुलींमध्ये शिथिलता नसावी. (कोणत्याही आपत्कालीन परिस्थितीत बचावासाठी 2 केबल्स असलेल्या अधिक चांगल्या.)
 9. ब्रेक सिस्टीमसाठी फक्त प्रमाणित बंजी दोर वापरा; बंजी दोराचा किमान व्यास 16 मिमी असावा. अतिरिक्त सुरक्षा आणण्यासाठी 2 बंजी दोरांचा ब्रेकिंगसाठी वापर करा.
 10. उपक्रम दरम्यान मिटन्स किंवा हातमोजे वापरावेत.

टीप:

झिप लाईनसाठी प्रमाणित ब्रेकिंग सिस्टीम वापरणे हितकारक.

अशी परिस्थिती निर्माण होऊ शकते जिथे सहभागी किंवा नेता ह्यांना 'सस्पेंशन ट्रॉमा' चा धोका आहे. उदा. एखाद्या व्यक्तीला दुखापत झाल्यास बचावकर्ता त्याला / तिला सुरक्षित ठिकाणी हलवण्यापूर्वी ती/तो बराच काळ उभ्या स्थितीमध्ये लटकत राहू शकते किंवा बचावकार्यादरम्यान बचावकर्त्याला त्याच्या / तिच्या हार्नेसमध्ये बराच वेळ राहावे लागू शकते. संस्थेकडे अशी उत्पादने असली पाहिजेत जी सस्पेंशन ट्रॉमा टाळण्यासाठी प्रमाणित हार्नेसच्या जोडीने वापरली पाहिजेत. कृपया खालील चौकटीतील टीप पहा.

महत्त्वाचे: सहभागीच्या हार्नेसमध्ये नेहमी 2 सेल्फ ॲंकर (ज्याला काऊज टेल असेही म्हणतात) असायला हवे.

आपत्कालीन -परिस्थितीत वापरण्याचा संच

महत्त्वाचे संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला 1 भ्रमण ध्वनी (सेल फोन)

दोन टोकांमधील संपर्कासाठी वॉकी टॉकी चा एक संच (शक्य असल्यास)

- प्रथमोपचार संच

यामधील गोष्टी निवडताना खालील बाबींचा विचार करावा :

अ) उपक्रमाच्या जागेचे जोखीम मूल्यांकन आणि त्यातले धोके कमी करण्यासाठी केलेला आराखडा

ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र

क) त्या प्रदेशात लागू असलेल्या वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / ढिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
- उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. त्याआधी ही साधन सामग्री जिथे ठेवली असेल तिथेच तपासून घेऊन मगच बरोबर घेण्याचे ठरवावे.
- सेट अप करण्यासाठी झाडांचा वापर करणार असाल तर योग्य प्रकारची झाडे निवडावीत, यासाठी स्थानिक लोकांचा सल्ला घ्यावा.
- झाडांच्या सुरक्षिततेसाठी टीप :
 - झाडे आकाराने खूप मोठी असावीत. ती अशा जातीची असावीत की ज्यांची मुळे जमिनीत लांबवर पसरलेली असतात आणि खोड आणि फांद्यांमध्ये खूप ताण सहन करण्याची क्षमता असते. याबाबतीत जाणकार लोकांचा (त्या भागातले वनस्पती तज्ञ किंवा स्थानिक कृषी तज्ञ)
 - जिथे दोर झाडावर घासली जाण्याची शक्यता आहे तिथे संरक्षक साधने किंवा कुठल्याही प्रकारचे जाड पॅडिंग वापरावे. झाड कितीही मोठे आणि मजबूत असले तरी या उपक्रमादरम्यान केबलचे वजन आणि सततची हालचाल यामुळे कालांतराने झाडाचे नुकसान होते.
 - सर्वसामान्यपणे झाडांचे संरक्षण करण्यासाठी केबल आणि झाड यांच्या मध्ये लाकडी फळ्यांचा वापर करण्याची पद्धत आहे. काही वर्षांनंतर झाडाच्या वाढीनुसार केबल सैल करणे आणि झाडाच्या वाढीसाठी पुरेशी जागा उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे.
 - झिप लाईनसाठी ब्रेक म्हणून वापरल्या जाणाऱ्या बंजी दोराची स्थिति प्रत्येक वेळी अॅक्टिव्हिटीच्या आधी आणि नंतर तपासावी .
- पूर्वचाचणी आणि साधन सामग्रीची तपासणी
- ज्यांची अॅक्टिव्हिटी झाली आहे किंवा अजून व्हायची आहे अशा व्यक्तींच्या सुरक्षिततेसाठी दोन्ही बाजूच्या सेट-अपच्या ठिकाणी इतरांना जायला मज्जाव करावा.
- या उपक्रमाच्या ठिकाणावर नेते व सहभागींचे प्रमाण निश्चित करताना खालील गोष्टी लक्षात घ्याव्यात:
 - कायमस्वरूपी झिप लाईन सेटअपचे स्वरूप: अॅक्टिव्हिटीचे क्षेत्र किती मोठे आहे, सहभागींची संख्या, वयोगट (लहान मुलांकडे विशेष लक्ष द्यावे लागते) इ.
 - उपक्रमाच्या ठिकाणी जाण्याची वाट: ही जर धोकादायक असेल तर सहभागींना तेथपर्यंत पोचवण्यासाठी एका नेत्याची गरज भासू शकते.
- जर गटातील व्यक्ती साध्यासुध्या जबाबदाऱ्या घ्यायला इच्छुक असतील, (उदा. गट शिस्त पाळणे, लोकांच्या खाण्याची, पाण्याची काळजी घेणे आणि सुरक्षित ठिकाणी साधनसामग्री एकत्रित करायला मदत करणे इ.) तर त्यांना ते करू द्यावे. परंतु त्यांना जोखीम व्यवस्थापनाशी संबंधित जबाबदाऱ्या देऊ नयेत

सेवा दाता - Service Provider

प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा

प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि हा उपक्रम योग्य प्रकारे पार पडण्याचे कौशल्य तपासावे.

प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा

या उपक्रमाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.

सुरक्षेच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या गोष्टी करताना सेवा दात्याचे कर्मचारी काय पद्धत वापरत आहेत हे तपासावे. (उदा. अॅकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का, वायर रोप्स, U क्लॅम्स, चाथैची साधन सामग्री इ.) प्रत्येक सहभागीचे अवरोहण सुरु करण्यापूर्वी त्यांची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे.)

सहभागी व्यक्तींना द्यायच्या सूचना:

साहसी उपक्रमाची पूर्ण माहिती: नेत्याने प्रत्यक्ष झिप लाईन वर प्रात्यक्षिक दाखवावे, साधन सामग्री कशी वापरावी ते सांगावे. काय करू नये याच्या सूचनांवर भर द्यावा. (उदा. 'स्कूगोट कॅरेबिनर'च्या गेटला स्पर्श करू नका, 2 सेल्फ अँकर का दिले जातात, त्याचे काय उपयोग आहेत, ते का जास्त सुरक्षित आहेत इ.)

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्धवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे :

- नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, उपक्रमादरम्यान सर्व वेळी सेल्फ अँकर असणे, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती
- सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक साधनसामग्री व्यवस्थित जागच्या जागी असावी, बूट काढू नयेत, नेत्यांनी सांगितलेल्या ठिकाणांपासून इकडे तिकडे भटकू नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.

जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी

- सर्व अँकर सिस्टम सुरक्षित आहेत का हे दोनदोनदा तपासावे
- प्रत्येक सहभागीची वैयक्तिक साधने बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे
- बचाव कार्य करणाऱ्या नेत्यांनी संपूर्ण बचाव कार्याचा संच त्यांच्या हार्नेस मध्ये ठेवलेला असावा.
- नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे. (टीप- गटामधील प्रौढ व्यक्ती केवळ विना-तांत्रिक बाबींमध्ये मदत करू शकतील आणि नेते संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेसाठी जबाबदार असतील)

आवश्यक असल्यास सहभागींचे प्रशिक्षण: सहभागी जर हा उपक्रम करण्याची भीती न बाळगता ते करायला झगडत असेल तरच प्रशिक्षण द्यावे.

'अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही': संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.

सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकार नेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)

पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे. या पुस्तिके मधील 'पाऊलखुणाही सोडू नका' या संकल्पनेची मार्गदर्शक तत्त्वे बघावीत.

कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये

- नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
- आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमा संबंधीच्या सूचना

कुठल्याही क्षणी घाई करू नका, प्रत्येक सहभागीला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व आवश्यक ती सुरक्षा तपासणी करा

सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचावकार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा सहभागीचे मोकळे केस, सैल कपडे आणि दागिने कुठे अडकणार नाहीत याची खात्री करावी. सहभागी झिप लाईनवर येण्यापूर्वी ते व्यवस्थित केले आहे ना पाहावे. (मोकळे केस बांधलेले असावेत, सैल कपडे खोचलेले असावेत.)

सहभागीने सुरुवात करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - 'Touch-Say-Confirm' ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा

धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा ज्यांनी झिप लाईन पूर्ण केली आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे लक्ष ठेवा वातावरणातील बदलांचे निरीक्षण करा - हवामान, धोकादायक प्राणी इ.

नैसर्गिक घटक काय परिणाम करत आहेत याकडे लक्ष असू द्या - आवश्यक असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

उपक्रमाची समाप्ती

सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची त्यांच्या निकषाप्रमाणे बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा. जर टेपच्या किंवा दोराच्या गाठी मारल्या असतील तर उपक्रम संपल्यावर तिथेच त्या सोडवून घ्याव्यात आणि मगच त्यांची बांधाबांध करावी.

ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.

दोर किंवा हार्नेस जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.

आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.

सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा

कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

सुरक्षितते संबंधी टीप : तात्पुरत्या झिप लाईन सेटअपसाठी महत्त्वाचे:

सूचना:

- 1) उतार असलेल्या भूभागावर तात्पुरती झिप लाईन सेट अप करणे टाळा (जिथे गुरुत्वाकर्षणामुळे सहभागी सहज खाली जातील). कारण अशा झिप लाईन्समध्ये परिणामकारक ब्रेक सिस्टम तयार करणे अवघड असते कारण त्यात तांत्रिक बाबींचा समावेश असतो आणि अशा ब्रेक-सिस्टममध्ये बिघाड झाल्यास गंभीर अपघात होऊ शकतो.
- 2) अ. तात्पुरती झिप लाईन 'पॅराबोलिक डिझाईन' ची सेट अप करा.
आ. बन्जी दोराचा वापर करून ब्रेक सिस्टम तयार करा ज्या पर्यायी म्हणूनही कार्य करू शकतात: जेव्हा व्यक्तीचे वजन हे उंच बाजूला जास्त प्रमाणात असते तेव्हा हे उपयुक्त ठरते.
- 3) कुठल्याही प्रकारच्या झिप लाईन वर सहभागींचा वेग कमी करणे आणि त्यांना थांबवणे यासाठी पारंपारिक बिले (फ्रिक्शन डिवाईस वापरून देण्यात येणारा बिले) हा उपाय असू शकत नाही.
- 4) तात्पुरत्या झिप लाईन साठी एक पर्यायी व्यवस्था असावी ज्यमध्ये दुसरं दोर वेगळ्या दोन झाडांना बांधला असेल आणि या भागात वरती दिल्याप्रमाणे त्याचा वापर केला जावा.

13.केव्हिंग साठी सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

विशिष्ट साहसी उपक्रमासाठी सुरक्षा मार्गदर्शक तत्त्वे

गुहा सफर किंवा गुहा शोध

(या मार्गदर्शक सूचना 'केव्हिंग' सत्रासाठी स्वतःची विशिष्ट कार्यप्रणाली तयार करण्यासाठी आयोजकाद्वारे वापरले जाऊ शकतात)

परिचय

युनायटेड किंग्डम आणि आयर्लंडमध्ये पॉटहोलिंग (Potholing) आणि अमेरिका आणि कॅनडा मध्ये स्पेलूनिंग (Spelunking) या नावाने ओळखला जाणारा केव्हिंग, हा गुहांचा शोध घेण्याचा हा एक साहसी खेळ आहे. ह्यात अनेक धोके आणि जोखीम असू शकतात, त्यामुळे हा उपक्रम आयोजित करणाऱ्या संस्थांनी हे सुरक्षित पद्धतीने करणे आवश्यक आहे.

उपक्रमासाठी निवडलेल्या गुहेनुसार त्यातील आव्हाने वेगवेगळी असतात. गुहेच्या प्रवेशा पलीकडे प्रकाश नसण्या व्यतिरिक्त, अरूंद मार्ग, चिंचोळ्य घळी आणि पाण्याचे धोके यांना पार करणे कठीण जाऊ शकते. बऱ्याच वेळा गुहेचे मॅपिंग करणे आवश्यक / योग्य आहे. गुहेच्या सर्वेक्षणाची किंवा मॅपिंगची औपचारिक प्रकाशने अस्तित्वात नसतात. काही वेळा केव्हिंगचे वर्गीकरण "अती धोकादायक खेळ" असे केले जाते.

टीप: गुहा आणि गुहेतील वातावरणाचा शास्त्रीय अभ्यास करण्यास स्पीलेओलॉजी म्हणतात.

केव्हिंगसाठी विशेष सूचना:

केव्हिंग ही एक गंभीर आणि धोकादायक क्रिया आहे. केव्हिंगमध्ये ह्या क्रीडाप्रकारासाठी साठी विशेष अशा कौशल्यांची आवश्यकता असते. भारतात रॉक क्लायम्बिंग, राफ्टिंग आणि अगदी पॅराग्लायडिंग सारख्या इतर साहसी उपक्रम आयोजित करणाऱ्या अनेक संस्था आहेत पण केव्हिंग आयोजित करणाऱ्या संस्था अभावानेच आढळतात. परयायाने नवोदित सहभागींसाठी केव्हिंग कार्यक्रम आयोजित करणाऱ्या संस्था कमीच आहेत.

केव्हिंगमधील धोक्यांमध्ये म्हणजे (ही यादी सर्वसमावेशक नाही) तीव्र आणि निसरडे चढ-उतार, साचलेले खोल पाणी, कोसळणारे खडक, थंड तापमान आणि आर्द्रता (हायपोथर्मियाच्या धोक्याशी संबंधित) आणि शारीरिक थकवा यांचा समावेश होतो. गुहेत अडकलेल्या लोकांना वाचवणे कठीण आणि वेळखाऊ असते आणि त्यासाठी उच्च दर्जाचे बचाव कौशल्य, प्रशिक्षण आणि उपकरणे यांची गरज भासू शकते. गुहेतील अशा बचाव कार्यात अनेक बचाव कार्यकर्त्यांच्या प्रयत्नांचा समावेश असू शकतो, ज्यात त्यांचा स्वतःचा जीव पण धोक्यात येऊ शकतो. त्यामुळे संघटित कार्यक्रमांसाठी संस्थेकडे संपूर्ण गुहेचा नकाशा असावा, योग्य कृत्रिम अँकरिंग ठिकाणांची माहिती उपलब्ध असावी आणि ते अँकर चांगल्या स्थितीत असावेत. गटाच्या संख्येनुसार नेत्यांचे प्रमाण हा एक महत्त्वाचा घटक आहे आणि त्यावर तडजोड करू नये.

केव्हिंग अँडव्हेंचर अँक्टिव्हिटी चालवणाऱ्या संस्थांसाठी मार्गदर्शक तत्त्वे

टीप : ही मार्गदर्शक तत्त्वे खास केव्हिंगसाठी आहेत, आणि 'सुरक्षा व्यवस्थापन प्रणाली' नावाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक तत्त्वांच्या भाग-1 अंतर्गत नमूद केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वा व्यतिरिक्त आहेत.

1. 'कठीण किंवा अत्यंत कठीण 'श्रेणीअंतर्गत येणाऱ्या गुहेसाठी आठ (8) पेक्षा अधिक सहभागी असू नयेत.
2. 'कठीण किंवा अत्यंत कठीण 'श्रेणीत येणाऱ्या गुहेसाठी प्रत्येक दोन सहभागींसाठी एक नेता असावा. याव्यतिरिक्त, मुख्य नेत्याच्या नेतृत्वाखाली गटाच्या सुरक्षिततेवर लक्ष ठेवण्यासाठी आणि कोणत्याही संकटाची परिस्थिती हाताळण्यासाठी दोन अतिरिक्त नेता असावेत.
3. लहान मुलांसाठी
अशा ठिकाणीच लहान मुलांना सहभागी करावे जिथे गुहेत शिरून बाहेर येणे सोपे आहे, गुहेच्या आत सोपा प्रवास आहे ज्यामध्ये कोणतीही उपकरणे आणि दोरीचा वापर करावा लागणार नाही.
जर एखाद्या गुहेत रॅपलिंग आणि / किंवा चढणे आणि / किंवा दोरीवरून प्रवास करणे समाविष्ट असेल तर अशा ठिकाणी उपक्रम फक्त प्रौढांसाठीच आयोजित करावा.
4. अशा उपक्रमात प्रत्येक गटामध्ये किमान चार नेते असावेत. अपघात/दुखापत झाल्यास एक नेता जखमी व्यक्तीबरोबर राहू शकेल, एक बाकीच्या गटाबरोबर राहू शकेल आणि उर्वरित दोन गरज असेल तेथे एकमेकांना सहाय्य करत मदत आणण्यासाठी बाहेर जाऊ शकतील.
5. विशेषतः सहभागींसाठी आयोजित केलेल्या केव्हिंग कार्यक्रमासाठी शिफारस - संस्थेने आपल्या नेत्यांना केव्हिंग मार्गाला उपक्रमाच्या आधी एक/दोनदा पाहणीसाठी भेट द्यावी. या प्राथमिक पाहणी दरम्यान, खालील कामांची काळजी घ्यावी : अँकर स्टेशन तयार करणे, गुहेच्या मार्गाचे मॅपिंग करणे, रिफ्लेक्टिव्ह टेप्स असलेल्या मार्कर्सच्या ठिकाणांची नोंद करणे, सुरक्षित क्षेत्रांची नोंद करणे, धोकादायक आणि जास्त जोखीम क्षेत्रांची नोंद करणे इत्यादी. सुरक्षेच्या उपाययोजनांमुळे हे तपशील महत्त्वाचे आहेत (उदा. गुहेचा प्रवेश खड्या चढावर असेल किंवा आडव्या मार्गावर (Traverse) प्रवास असेल तर स्टॉप पॉइंटसाठी लेज मार्क करणे आणि त्या थांब्याच्या ठिकाणावर अँकर स्टेशन असणे बंधनकारक आहे. अशा थांब्यावर एकावेळी किती माणसे असावीत याची सविस्तर थांब्यानुसार माहिती ठेवणे आवश्यक आहे.) अशा कागदपत्रांमुळे संघटित कार्यक्रमाच्या नियोजनास मदत होऊ शकते.

नेत्यांसाठी आवश्यक माहिती

- उपक्रमाची उद्दिष्टे
- नेत्यांची नावे आणि पात्रता, सहभागी व्यक्ती आणि नेत्यांच्या संख्येचे प्रमाण
- आपत्कालीन परिस्थितीत बँकअप योजना (काही उपयुक्ता माहिती: गट किती आतपर्यंत/खोलवर प्रवेश करू शकतात, परत फिरण्याचे ठिकाण आणि परतीचे वेळापत्रक, इत्यादी. प्रत्येक सहभागीवर नजर ठेवावी आणि गरज पडल्यास ताबडतोब बाहेर येण्यासाठी लागेल ती क्रिया)
- मुख्य नेत्याकडे आवश्यक माहिती व कागदपत्रे :
 - अनुपालन दस्तऐवज (नोंदणी कागदपत्रे, परवाने इ.)
 - सहभागी आणि नेत्यांच्या वैयक्तिक माहिती (वैद्यकीय तपशीलांसकट)
 - सहभागींकडून उपक्रमत भाग घेण्यासाठीची स्वसंमतीचे पत्र
 - स्थळ/ क्षेत्र आणि साहसी उपक्रमासाठी केलेले जोखीम मूल्यांकन आणि व ते कमी करण्यासाठी केलेल्या उपाय योजनांची माहिती
 - अभिप्राय फॉर्म
 - आपत्कालीन प्रतिसाद / अपघात स्थळावरून लोकांना सुरक्षित ठिकाणी हलवण्याची योजना
 - गंभीर घटनेचा अहवाल फॉर्म
 - प्रथमोपचारा दरम्यान वापरलेल्या औषधांची माहिती
 - उपकरणे लॉग आणि उपकरणे नुकसान अहवाल फॉर्म
 - करार दस्तऐवजाच्या प्रतीसह आउटसोर्स केलेल्या सेवा प्रदात्याशी संबंधित माहिती
- साहसी उपक्रमातून व्यक्तींना वगळण्याचे निकष
 - मद्य किंवा इतर अमली पदार्थांच्या प्रभावाखाली असणारी व्यक्ती

- सुरक्षा सूचना पाळण्यास नकार देणारा माणूस
- वैद्यकीय समस्या असलेली अशी व्यक्ती जी इतर सहभागींना धोका निर्माण करेल
- सुरक्षा उपकरणे वापरण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- गर्भवती महिला जिला दुखापतीचा धोका आहे
- पाठदुखी असलेली व्यक्ती - यावर निर्णय घेण्यासाठी प्रथमोपचार नियमांचा आधार घ्यावा
- क्लॉस्ट्रोफोबियाचा (बंदिस्त जागांची भीती) ज्ञात इतिहास असलेली व्यक्ती
- प्रशिक्षण सत्रात आवश्यक कौशल्य परीक्षेत अपयशी ठरलेली व्यक्ती ('सहभागींसाठी प्रशिक्षण' या विभागाचा संदर्भ घ्या)

नेत्यांची पात्रता

- औपचारिक प्रशिक्षण
 - सर्व नेते

नामांकित संस्थांकडून मूलभूत रॉक क्लायम्बिंग कोर्स किंवा साहस आणि समतुल्य उपक्रमांचा अनुभव असणे

प्रत्येक नेत्याला योग्य अँकर करण्याचे ज्ञान आणि अनुभव असणे. (उदा. 'कॉम्प्लेक्स अँकर' तयार करण्याची क्षमता: नैसर्गिक आणि कृत्रिम अँकरचे मिश्रण किंवा फक्त कृत्रिम अँकर)

प्रत्येक नेत्याला बचाव तंत्राचे ज्ञान आणि अनुभव असला पाहिजे.

- आवश्यक:

नेत्याने नामांकित संस्थेकडून अँडव्हान्स रॉक क्लायम्बिंग कोर्स, बेसिक आणि अँडव्हान्स माउंटेनिअरिंग कोर्सेस केले असणे आवश्यक आहे..

या संघात असे किमान 3 ते 4 अनुभवी नेते असणे आवश्यक आहे.

सहाय्यक नेत्यांनी गिर्यारोहण संस्थांमधून बेसिक आणि अँडव्हान्स गिर्यारोहण अभ्यासक्रम पूर्ण करणे आवश्यक आहे

- नामांकित संस्थेकडून आऊटडोअर लीडरचा अभ्यासक्रम पूर्ण करणे आवश्यक आहे

- प्रमाणपत्रे (वैध आहे की नाही हे तपासा)

- नामांकित संस्थेकडून प्रथमोपचार आणि सीपीआरमध्ये वैध प्रमाणपत्र असणे.

- प्राधान्य:

मुख्य नेता नामांकित संस्थेकडून वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉन्डर / वाइल्डरनेस फर्स्ट एड आणि सीपीआरमध्ये वैध प्रमाणपत्र असणे

सर्व सहाय्यक नेत्यांना नामांकित संस्थांकडून जंगल प्रथमोपचार आणि सीपीआरमध्ये सध्याचे प्रमाणपत्र मिळणार असणे.

- अनुभव

- उच्च साहसी उपक्रमांवरील प्रमुख नेता म्हणून अनुभव
- वैयक्तिक गुहा आणि गुहा संशोधन मोहिमांचा अनुभव.
- काही नेत्यांना बचाव प्रशिक्षण सत्र आयोजित करण्याचा अनुभव असला पाहिजे (स्ट्रेचर वाहून नेणे / हाताळण्याचे तंत्र, एखाद्या व्यक्तीला खाली/वर आणणे किंवा जखमी व्यक्तीस आडव्या मार्गावरून नेणे इ.)
- नवोदितांसाठी गिर्यारोहण / गुहा सत्र आयोजित करणे
- आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे, वैद्यकीय आणि बिगर वैद्यकीय दोन्ही

- कौशल्ये

- नैसर्गिक आणि कृत्रिम पृष्ठभागांवर अँकरिंग स्टेशन उभारण्याची क्षमता (अँकर सिस्टीम, बिले सिस्टीम, रेस्क्यू ऑपरेशन्स इ.)
- लीडरशीप टीमच्या सदस्यांवर देखरेख करण्याची क्षमता

- गुहेच्या ठिकाणाच्या बाहेर आणि आत सुरक्षित वातावरण निर्माण करण्याची क्षमता; संदर्भ: गुहेत प्रवेश आणि बाहेर पडण्याचा मार्ग, सहभागींना काय करावे आणि काय करू नये याविषयी सूचना देणे आणि संपूर्ण सत्रात सुरक्षिततेसाठी निरीक्षण करणे
- भूमिका / जबाबदाऱ्या सोपवून 'फास्ट रिस्पॉन्स फोर्स' तयार करणे (त्यासाठी मुख्य नेत्याला तिच्या / त्याच्या संपूर्ण टीमची बलस्थाने आणि दुर्बलता माहीत असली पाहिजे)
- आणीबाणी हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात नियमानुसार काम करण्याचा दृष्टिकोन
- समूह व्यवस्थापन कौशल्य
- निर्णय घेताना, विशेषतः धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आणीबाणी हाताळताना आग्रही असण्याची क्षमता
- पर्यावरणीय सुरक्षेसाठी लागणाऱ्या पद्धतींमध्ये कौशल्य

साधनसामग्री:

सस्पेन्शन ट्रॉमा, ज्याला हार्नेस हँग सिंड्रोम (HHS) असेही म्हणतात, ही एक घटना आहे जेव्हा मानवी शरीर काही काळ कोणतीही हालचाल न करता सरळ टांगले जाते. जर ती व्यक्ती हार्नेसमध्ये असेल आणि कोणतीही हालचाल न करता ठराविक कालावधीसाठी लटकत राहिली तर कालांतराने रक्ताभिसरण व्यवस्थित न झाल्यामुळे ती बेशुद्ध होऊ शकते. उभे राहून बेशुद्ध पडल्याने मृत्यूचा धोका वाढतो. याचे सर्वात सामान्य कारण म्हणजे असे अपघात ज्यामध्ये माणूस दीर्घकाळ हार्नेसमध्ये टांगलेला राहतो.

सस्पेन्शन ट्रॉमा कसा टाळावा: येथे नमुन्यादाखल दर्शविलेली दोन्ही उपकरणे किंवा तत्सम उपकरणे वापरा. अशा उपकरणांचा वापर त्या व्यक्तीच्या हार्नेसबरोबरच अँटॅचमेंट म्हणून केला जातो. सस्पेन्शन ट्रॉमा रोखण्याव्यतिरिक्त अशा प्रकारच्या उपकरणांमुळे अँक्टिव्हिटी अधिक आरामदायी बनते कारण यामुळे खुर्चीत बसल्यासारखे वाटते. बचावकार्य करणाऱ्यांना बचावकार्याच्या बाबतीत अधिक सहजता मिळवण्यासाठी याचा वापर जरूर करावा.

टीप: हा हार्नेससाठी पर्याय नाही. त्याचा वापर हार्नेसबरोबर करावा लागतो. कोणत्याही ब्रँडचे समर्थन आम्ही करत नाही,

वापरलेली प्रतिमा ही फक्त उदाहरणे आहेत.

UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री - ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा (Technical Specifications) तपशील पान क्रमांक 156-160 येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅरॅबिनर, बिले डिवाइस, अँसेंडर इ. ISI चिन्ह असलेले वायर रोप्स.

केव्हिंगसाठी, खालील उपकरणांच्या वापराची शिफारस केली जाते:

- तांत्रिक उपकरणे

लो स्ट्रेच किंवा सेमी स्टॅटीक दोरी 11 मिमी किंवा 12 मिमी व्यासाची. कठीण आवरण असलेले दोर किंवा 'अेज् प्रूफ' (edge proof) असलेले खास दोर मिळवण्याबद्दल विचार करावा. अँकर स्टेशन आणि मिड-वे प्रोटेक्शन प्लेसमेंट तयार करण्यासाठी आवश्यक उपकरणे पॅड हार्नेस (पूर्ण शरीर किंवा छातीच्या हार्नेससह सीट हार्नेस) हेडलॅम्प बसवण्याची सुविधा असलेले हेल्मेट ओरखडे/खरचटणे पासून बचाव करण्यासाठी पूर्ण बॉडी सूट आणि हातमोजे (मिटन्स नाही) कोपर आणि गुडघे संरक्षण पॅड्सचा विचार करावा रॅपलिंग आणि चढण्यासाठीची उपकरणे (उभी चढण असणाऱ्या गुहेसाठी) तारेच्या शिड्या (उभी चढण असणाऱ्या गुहेसाठी) हेल्मेट वर बसवता येणारे दिवे

- आपत्कालीन किट

7. एक मोबाईल, ज्यात महत्त्वाचे संपर्क क्रमांक प्रविष्ट केले आहेत
8. गरजेप्रमाणे वॉकी-टॉकी सेट

- प्रथमोपचार किट

अ) जोखीम मूल्यांकन आणि कृती साईटसाठी केलेल्या जोखीम मूल्यांकन आणि मिटिगेशन अभ्यास, b) लीडरचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र आणि c) वैद्यकीय /-कायदेशीर पैलू जे या खेळासाठी आवश्यक आहेत.

नेत्यांकडून उपक्रमापूर्वी करायच्या क्रिया

- अँक्टिव्हिटी सुरू करण्यापूर्वी नुकसानासाठी उपकरणे तपासा - ही दुसरी तपासणी असणे आवश्यक आहे. पहिली तपासणी उपकरणे पॅक करण्यापूर्वी ऑफिस / स्टोअरमध्ये करावी.
- योग्य प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक योजना आहेत याची खात्री करण्यासाठी सहभागींच्या वैद्यकीय माहितीचा आढावा घ्या (उदा. ज्ञात ठिकाणी अतिरिक्त औषधे). काही ठिकाणी गुहा अतिशय अरुंद असेल तर क्लॉस्ट्रोफोबिया असलेल्या लोकांना गुहेत नेऊ नये.
- उपक्रमाच्या क्षेत्राच्या हवामान अंदाजाचा संदर्भ घ्या. विशेषतः त्या भागात त्या कालावधीत पाऊस पडत असेल तर हे महत्त्वाचे आहे.
- उपक्रमाच्या क्षेत्राच्या संदर्भात सहभागी आणि नेत्यांच्या संख्येचे प्रमाण तपासा; याचे काही मापदंड याप्रमाणे आहेत:
 - केव्हिंग मार्गाचे स्वरूप: सहजपणे मार्गक्रमण करता येण्याजोग्या जागेतून चालणे किंवा रॅपलिंग, दोरी चढणे, दोरीच्या मदतीने प्रवास करणे, संरक्षण-उपकरणे आणि अँकरिंग स्टेशनमधील चेंज-ओव्हर परिस्थिती इत्यादी घटक असणे.
 - गुहेच्या प्रवेशद्वाराकडे जाणारा मार्ग - जर हा धोकादायक असेल तर प्रवेशद्वाराकडे जाताना सहभागींसाठी सुरक्षारक्षक म्हणून काम करण्यासाठी एका नेत्याची गरज भासू शकते. अशा जागी दोर लावलेला असावा.
- गुहेबाहेरील लोकांना (उदा. स्थानिक सरकारी अधिकारी, संघटनेचा प्रतिनिधी/नेता) परत येण्याच्या अपेक्षित वेळेबद्दल माहिती द्या, जेणेकरून निर्देशित वेळेपर्यंत गट परत न आल्यास अथवा गटाशी संपर्क न झाल्यास गुहेबाहेरील लोक शोध/बचाव पथक (अनुभवी टीम) आयोजित करू शकतील.

- प्रत्येक सदस्याकडे अतिरिक्त बॅटरी असलेले हेल्मेटवर बसवलेले दिवे असल्याची खात्री करा. प्रति व्यक्तीकडे दोन दिवे असावेत अशी शिफारस आहे.
- प्राथमिक पाहणी दौरा अत्यावश्यक आहे: नेत्यांपैकी किमान दोन सदस्यांनी संपूर्ण मार्गाचे संपूर्ण मूल्यमापन करण्यासाठी प्रत्यक्ष उपक्रमाच्या एक दिवस आधी गुहेतील मार्ग/मार्गाला भेट द्यावी. खालील पैकी बहुतेक कृती अशा दौऱ्यात केल्या जाव्यात.
- गुहेच्या बाहेर झाडे आणि दगड यांसारख्या नैसर्गिक साधनांचा उपयोग अँकरिंगसाठी करायचा असेल तर योग्य प्रकारची झाडे / दगड निवडण्याची खात्री करा (झाडांच्या माहितीसाठी स्थानिकांचा सल्ला घेतला जाऊ शकतो).
- केव्हिंग अँक्टिव्हिटीमध्ये गुहेत अँकर तयार करताना दगड, नैसर्गिक छिद्रे इत्यादींचा वापर करणे टाळावे. कारण कृत्रिम प्रकाशात बघत असताना अशा संसाधनांच्या योग्यतेचे अचूक मूल्यमापन करणे कठीण जाते. त्यामुळे गुहांमध्ये कृत्रिम अँकर तयार करण्याची शिफारस केली जाते.

सुरक्षा सूचना: दोरीचे घर्षणाने होणाऱ्या नुकसानापासून संरक्षण करण्यासाठी दोरी संरक्षकांचा वापर करा. उपक्रमाच्या स्थळावरील नैसर्गिक धोके तपासा (सरपटणारे प्राणी/कीटक/पडलेल्या फांद्या/ सैल खडक, गुहेच्या आत पाणी असेल तर पाण्याची पातळी काय आहे इत्यादी.) उपक्रमाच्या दरम्यान खोल पाणी लागण्याची शक्यता तपासा. पावसाचे पाणी भूमिगत होताना गुहेत अतिशय वेगाने पाणी भरू शकते आणि लोक गुहेत अडकू शकतात. संघटित उपक्रमात असे होण्याची शक्यता असल्यास गुहेत प्रवेश करणे टाळा. नियोजित गुहेच्या मार्गावर आवश्यकतेनुसार सुरक्षा दोरी लावून मार्ग सुरक्षित करावी. वर शिफारस केल्याप्रमाणे, समूहाच्या कार्यक्रमाच्या एक दिवस आधी प्राथमिक पाहणी झाली असेल तर हे करता येईल. याची खात्री करा: तीक्ष्ण जागांवर किंवा दोरावर दोरी घासून दोराला नुकसान होईल अशा सर्व ठिकाणी योग्य दोरी संरक्षक (rope protector) वापरावे.

सेवा प्रदाता

- मुख्य नेत्याने आऊटसोर्स केलेल्या सेवा प्रदात्याशी केलेल्या कराराचा आढावा घ्यावा.
- मुख्य नेत्याने आऊटसोर्स केलेल्या सेवा प्रदात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि या उपक्रमाची योग्य स्थापना करण्याच्या त्यांच्या क्षमतेचा आढावा घ्यावा.
- मुख्य नेत्याने आऊटसोर्स केलेल्या सेवा प्रदात्याच्या कर्मचाऱ्यांसह संबंधित भूमिका आणि जबाबदाऱ्यांचा आढावा घ्यावा.
- मुख्य नेत्याने साहसी उपक्रमाच्या सुरक्षित वर्तनासाठी तयार करण्यात आलेली सर्व मार्गदर्शक तत्त्वे आणि मानक प्रणाली (SOP) आऊटसोर्स केलेल्या सेवा प्रदात्याला स्पष्टपणे कळवल्या पाहिजेत आणि अँक्टिव्हिटी दरम्यान त्याची अंमलबजावणी जबाबदारीने सुनिश्चित करावी. .

सहभागींना माहिती देणे:

अँक्टिव्हिटी ची सविस्तर माहिती:

प्राथमिक पाहणी दौऱ्या मध्ये चित्रित केलेल्या छायाचित्रांच्या आणि व्हिडिओ क्लिप्सच्या मदतीने संपूर्ण केव्हिंग उपक्रमाची माहिती, आणि गुहेचा नकाशा वापरली जाणारी उपकरणे - कठीण श्रेणीतील गुहेत प्रवेश करणाऱ्या केव्हर्सच्या प्रशिक्षण कार्यक्रमात याचा समावेश करणे आवश्यक आहे.

'काय करू नये' (उदा. 'सुरक्षा यंत्रणा आणि अँकरिंग स्टेशनपासून वेगळे होऊ नका', 'चेंज-ओव्हर पॉइंट्सच्या दरम्यान कोणत्याही क्षणी कॅराबिनर अनलॉक करू नका.)

कोणतीही आरोग्य संबंधित नव्याने उद्भवलेली समस्या तपासा: उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी याची माहिती मुख्य नेत्याला असणे आवश्यक आहे.

सुरक्षा प्रक्रियेचे पालन न केल्यास होणारे परिणाम आणि उद्धवणारे धोके संपूर्ण गटाला स्पष्टपणे सांगू शकणारा नेता असणे आवश्यक आहे.

स्वतःच्या सुरक्षिततेसाठी आणि इतरांच्या सुरक्षिततेसाठी सहभागींची जबाबदारी: सुरक्षेच्या संदर्भात सर्वांकडून अपेक्षा स्पष्टपणे सांगणे
अनिवार्य पद्धती

सहभागींसाठी: सर्व वैयक्तिक गिअर, बूट काढून टाकले जाऊ नये, अँकरिंग सिस्टीममधून किंवा दोरीतून कधीही कुणीही वेगळं होऊ नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे, सर्व शंकांचे निरसन करावे, स्वतःहून कोणताही निर्णय घेऊ नये, नेहमी नेतृत्व गटातील / आयोजकांपैकी एखाद्या व्यक्तीचा सल्ला घ्याव.

जोखीम कमी करण्यासाठी सुरक्षा खबरदारी

नेत्यांनी अँकरिंग प्रणालीतील अँकरचे सर्व मुद्दे दोनदा तपासावेत

सहभागींनी सर्व वैयक्तिक सुरक्षा साधने घातल्यानंतर नेत्यांनी परत दोनदा तपासावे

गटावर पूर्णवेळ लक्ष ठेवणारे नेते (टीप, सहभागींच्या गटातील प्रौढ फक्त अतांत्रिक पैलूमध्ये गरज पडल्यास मदत करू शकतात. संपूर्ण गटाच्या सुरक्षिततेची जबाबदारी नेत्यांची आहे)

सहभागींची पात्रता तपासण्यासाठी मुख्य नेता.

केव्हिंग मार्गात रॅपलिंग, दोरीवर चढणे आणि दोरीवरून प्रवास करणे यांसारख्या उच्च साहसी उपक्रमांचा समावेश असेल तर अशा उपक्रमांचा आधीचा अनुभव आवश्यक आहे. असा अनुभव नसलेल्या सहभागीला अशा केव्हिंग मार्गावर नेले जाऊ नये.

‘मद्य, तंबाखू आणि अमली पदार्थाबद्दल’ चे धोरण: नेत्यांनी संपूर्ण गटातील प्रत्येकाने याचे काटेकोरपणे पालन केले पाहिजे याची खात्री करावी

गरज पडल्यास उपक्रम थांबवण्याचा नेत्यांचा अधिकार: सुरक्षेबद्दल घेतलेल्या निर्णयावर नेत्यांनी ठाम भूमिका घ्यावी. (उदा. हवामानत झालेले बदल, उपकरणांचे नुकसान, सहभागींचे असहकार इत्यादी.)

पर्यावरणावर अनिष्ट प्रभाव कमी करणे (उदा. कचरा न टाकणे.)

मंदिरांसारख्या सांस्कृतिक वास्तूंचे कोणतेही नुकसान न करणे.

कार्यक्रमादरम्यान कोणास नैसर्गिक विधीसाठी जायचे असल्यास ग्रुप-किटमध्ये किमान एक ट्रॉवेल (खड्डा खणण्याचे साधन) असावे.

नेत्यांनी आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून असणार्या अपेक्षा स्पष्ट कराव्यात

सहभागींना प्रशिक्षण

गुहेच्या वैशिष्ट्यांनुसार खालील काही किंवा सर्व पैलू आवश्यक असू शकतील.

1. आपत्कालीन प्रतिसाद योजनेची माहिती (‘एकादी व्यक्ती हरवल्यास काय करावे याची कार्यपद्धती सह)
2. अरुंद मार्गात एकाच ओळीत गट जेव्हा मार्गक्रमण करत असेल अशा परिस्थितीसाठी संवाद संपर्काची उपकरणे आणि दळणवळण संकेतांची योग्य माहिती.

सूचना: केव्हिंग अँक्टिव्हिटी करण्यापूर्वी एक खास प्रशिक्षण सत्र आयोजित करणे आवश्यक आहे, ज्यात प्रत्येक सहभागी अंधारात सर्व उपकरणे वापरण्यात कुशल आणि आत्मविश्वासपूर्ण आहे याची खात्री करणे आवश्यक आहे.

कृती / ऑपरेशन्ससाठी सूचना

- उपक्रमापूर्वी इमर्जन्सी किट आणि प्रथमोपचार किटसह बचाव उपकरणे योग्य ठिकाणी ठेवलेली असावी
- प्रत्येक सहभागीचे केस, सैल कपडे आणि दागिने वैयक्तिक संरक्षक उपकरणे, कॅव्हिंग गिअर, अँकर इत्यादींपासून दूर राहतील याची खात्री करा.
- 'टच-से-कन्फर्म' पद्धतीचा वापर करून अॅक्टिव्हिटी सुरू करण्यापूर्वी प्रत्येक व्यक्तीच्या उपकरणांची शेवटची तपासणी करा: सर्व उपकरणे घट्ट आहेत याची खात्री करण्यासाठी सहभागीवरील वैयक्तिक गिअरच्या प्रत्येक वस्तूला नीट तपासा.
- संपूर्ण गटाने या उपक्रमासाठी हेल्मेटवर बसवलेल्या दिव्यांचा वापर करावा.
- उजेडाच्या परिस्थितीच्या तुलनेत अंधारूया जागेत दोरी, टेप्स, अँकर यांना झालेले नुकसान लक्षात येणे /दिसणे कठीण असते, त्यामळे 'लीडरशीप टीम'ने संपूर्ण उपक्रमादरम्यान सावध राहणे अपेक्षित आहे.
- कोणत्याही क्षणी या उपक्रमात घाई करू नका; प्रत्येक सहभागीला नवीन समजा आणि प्रत्येक टप्प्यावर आवश्यक सुरक्षा तपासणी करा
- सुरक्षेसाठी सर्व महत्त्वाच्या मुद्द्यांवर आणि कृतींवर लक्ष ठेवण्यासाठी संस्थेचे नेते (त्यासाठी सर्व्हिस प्रोव्हायडरच्या कर्मचा-यांवर अवलंबून राहू नये) जबाबदार असतात.

उदा. ते सुरक्षित आहेत की नाही हे पाहण्यासाठी अँकर प्रणाली तपासा, सर्व नेते सेल्फ अँकर आहेत की नाही हे तपासा, प्रत्येक स्टॉपपॉईंटवर उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी प्रत्येक सहभागीला त्यांच्या वैयक्तिक गिअरची दुहेरी तपासणी मिळते

- जोखीम टाळण्यासाठी सर्व कृतींची क्रमवारी आणि सुरक्षा पद्धती जोखीम व्यवस्थापनातल्या तक्त्यानुसार आहेत हे सुनिश्चित करा
- गुहेच्या आत काही ठिकाणी सहभागींना अरुंद फटीतून/रस्त्यावरून जावे लागते जेथे जाताना मोठ्या प्रमाणात घर्षण होऊ शकते. यामुळे नाजूक उपकरणांचे नुकसान होऊ शकते (दोरी, हार्नेस, टेप इत्यादी) - याकडे नेत्यांनी लक्ष द्यावे
- वातावरणातील बदलांवर लक्ष ठेवा: सैल खडक, भूस्खलन, येणाऱ्या हवामानामुळे दिसणारे बदल (पाण्याची पातळी वाढण्यासारखे), हानिकारक प्राणी इ.
- पर्यावरणावर होणाऱ्या प्रभावावर लक्ष ठेवा - गरज पडल्यास सहभागींकडून अपेक्षांची पुनरावृत्ती करा
- अनिवार्य पद्धती

लीडरशीप टीमच्या सदस्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, सर्व वेळ सेल्फ अँकर, प्रत्येक सहभागीवर लक्ष, अँकर, पर्यावरण-सुरक्षित पद्धतींवर बारकाईने लक्ष ठेवणे

अॅक्टिव्हिटी संपल्यावर

उपकरणांचे परीक्षण करा, नियमांनुसार उपकरणे पॅक करा. जर तुम्ही टेप्स किंवा 'दोरीच्या गाठी' वापरण्यासाठी 'विशिष्ट टेप नॉट' वापरत असाल तर कृतीनंतर सर्व गाठी उघडून उपकरणे साठवून ठेवा.

दुरुस्तीची गरज असलेली किंवा टाकून द्यायची उपकरणे स्वतंत्र पॅक करा: नुकसानावर चिड्डीसह प्रत्येक वस्तूला टॅग जोडा

दोरी आणि हार्नेससारखे ओले गिअर पॅक करू नका

आवश्यक सर्व कागदपत्रे भरा

पुनरावलोकन आणि अभिप्राय (सहभागी आणि नेतृत्व टीम)

कागदपत्रांमध्ये नोंदवले गेले नाही अशा कोणत्याही वस्तुनिष्ठ अभिप्रायाबद्दल संस्थेच्या कार्यालयाशी संवाद साधा

14. विशिष्ट साहसी उपक्रमासाठी सुरक्षितता मार्गदर्शक सूचना

वन्यजीव सफारी

(या मार्गदर्शक सूचना 'वन्यजीव सफारी' सत्रासाठी स्वतःची विशिष्ट कार्यप्रणाली तयार करण्यासाठी आयोजकाद्वारे वापरले जाऊ शकतात)

टीप : खालील मार्गदर्शक सूचना केवळ 'वन्यजीव सफारी' या वाहनातून, संरक्षित वनक्षेत्रात आयोजित करण्यात येणाऱ्या साहसी प्रकारासाठी आहेत.

नेचर ट्रेल, पक्षीनिरीक्षण, फुलपाखरे निरीक्षण, वनस्पती ओळख अशा कार्यक्रमांसाठी कृपया एक दिवसाच्या हार्डिक करता तयार केल्या गेलेल्या मार्गदर्शक सूचनांचा संदर्भ घ्यावा.

उपक्रमाची माहिती

इथे उल्लेख केलेल्या 'सफारी' चा अर्थ जंगलातल्या साहसी सहल किंवा प्रवास असा आहे. अशा साहसी सहलींद्वारे स्थानिक निसर्गसंवर्धन प्रकल्प, नैसर्गिक अधिवास यांचे जतन करण्याच्या प्रयत्नांना मदत करण्याचा उद्देश असतो. अशा वन्यजीव सफारी वन्यजीव संवर्धन आणि स्थानिक लोकांच्या अर्थार्जनासाठी साठी पूरक भूमिका बजावतात. आजकाल अशा सफारींचा उपयोग शहरातील नागरिकांचा दुर्गम, वन्य भागातील रहिवाश्यांशी संवाद वाढविण्यासाठी, त्या भागातील अर्थकारणाला थोडी चालना देण्यासाठीही होतो. अशी सांस्कृतिक देवाण घेवाण घडवून आणताना एक जबाबदार आयोजक स्थानिक लोकांचे शोषण होणार नाही याची पुरेपूर काळजी घेतो. या पर्यटन प्रकारामध्ये स्थानिक लोक विविध परंपरागत नृत्य प्रकार, माहितीपूर्ण सहली, कलाकृतींची विक्री, स्थानिक साधनसंपत्तीचे नियोजन अशा अनेक गोष्टी प्रवाशां समोर सादर करून थोडेफार उत्पन्न मिळवितात. काही सफारी आयोजक स्वतःच स्थानिकांच्या प्रगतीसाठीच्या प्रयत्नांना पाठबळ देतात, तर काही आयोजक त्या भागात कार्यरत असणाऱ्या स्वयंसेवी संस्था, रिझॉर्ट द्वारे यात भाग घेतात. वन्यजीव सफारी हा साहसी उपक्रमाचे आयोजन संरक्षित वनक्षेत्रात होत असल्यामुळे त्या त्या राज्याच्या वन विभागाद्वारे याचे नियमन होते. वन विभागाद्वारे नियुक्त केलेले मार्गदर्शक (गार्ड) प्रशिक्षित असतात. त्यांना स्थानिक नियमांची, प्रदेशाची आणि उपलब्ध आपत्कालीन मदतीची सखोल माहिती व अनुभव असतो. त्यामुळे साहजिकच अशा वन्यजीव सफारीवर आयोजकांद्वारे नियुक्त केलेल्या नेत्या/मार्गदर्शकाची मुख्य जबाबदारी सहभागीना त्या प्रदेशातील निसर्गसंपत्तीची ओळख करून देणे आणि सहभागींबरोबर सुसंवाद साधणे अशी असते. आजकाल अशा वन्यजीव सफारींदरम्यान वन्यजीव छायाचित्रण मोठ्या प्रमाणावर चालते. त्यामुळे बहुतांश सहभागी व्यक्ती छायाचित्रणात पारंगत असले तरी नैसर्गिक अधिवासात असणाऱ्या धोक्यांबद्दल, वन्यजीवांच्या वागणुकीबद्दल अनभिज्ञ असतात. अशा धोक्यांबाबत घ्यावयाची काळजी आणि त्यासंबंधी आवश्यक असलेल्या पूर्वतयारीची त्यांना कल्पना नसते. त्यामुळे आयोजकांद्वारे नियुक्त मार्गदर्शक काही विशिष्ट बाबींमध्ये प्रशिक्षित असणे आवश्यक आहे. यामध्ये काही प्रकारचे ज्ञान आणि काही विशिष्ट कौशल्यांचा अंतर्भाव होतो.

या दस्तऐवजात 'वन्यजीव सफारी' हा शब्दप्रयोग वापरला आहे.

मार्गदर्शकाकडे आवश्यक असलेली माहिती

- उपक्रमाचे स्वरूप.
- मार्गदर्शक गटातील व्यक्तींची नावे, त्यांची पात्रता आणि सहभागींच्या संख्येच्या प्रमाणात मार्गदर्शकांची संख्या.
- वन्यजीव सफारीच्या प्रदेशातील सक्षम अधिकार्यांकडून सद्य नियामक आवश्यकता (सामान्यतः राज्य वन विभाग फील्ड डायरेक्टर आणि संरक्षित क्षेत्राच्या रेंजर द्वारे या जारी केल्या जातात)
- आपत्कालीन परिस्थिती उद्भवल्यास लागणारी बँक-अप उपाय योजना (उदा. वैकल्पिक मार्ग आणि / किंवा इतर उपक्रम प्रकार)
- मुख्य मार्गदर्शकाकडे आवश्यक कागदपत्रे:
 - नियामक दस्तऐवज (जसे की परवाने, इ.)
 - मार्गदर्शक व सहभागींची वैयक्तिक व वैद्यकीय माहिती
 - सहभागी कडून जोखीम विषयी प्रतिज्ञापत्र
 - वन्यजीव सफारी प्रदेशाचे जोखीम मूल्यांकन व जोखीम-निर्मूलनाविषयी पत्रिका व आपत्कालीन उपाय योजनांचा आराखडा व बेत.
 - अभिप्राय प्रश्नमालिका
 - आपत्कालीन उपाय योजनांचा आराखडा व संकट/अपघाताच्या जागेवरून लोकांना सुरक्षित स्थळी हलवण्याची योजना (Evacuation)
 - धोका उद्भविल्या च्या नोंदी
 - औषध वापरल्याच्या च्या नोंदी
 - सदर उपक्रमासाठी जर का कुठल्या इतर आयोजकाला अंमलबजावणीसाठी नेमले असेल तर अशा हस्तांतरीत कार्यभागासाठी च्या कराराच्या कागदपत्रांची प्रत
- सदर उपक्रमातून जर का एखाद्या सहभागी ला कुठल्या सुरक्षाविषयक कारणास्तव वगळणे आवश्यक असेल तर अशा वगळण्यासाठीचे निकष
 - मद्य किंवा इतर अंमली पदार्थांच्या अंमलाखाली असलेली व्यक्ती
 - सुरक्षित पद्धतीचा अवलंब करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
 - वैद्यकीय समस्येमुळे अशी व्यक्ती जी इतर सहभागी व्यक्तींना धोकादायक ठरू शकते.
 - गर्भवती महिला जिला इजा होण्याचा धोका आहे
- पाठदुखी असलेली व्यक्ती

नेत्याची / मार्गदर्शकांची पात्रता

- औपचारिक प्रशिक्षण

शिफारस करण्यात येते असे प्रशिक्षण:

- प्रथमोपचार व कार्डिओ पल्मोनरी रिससीटेशन (CPR).
- दुर्गम भागातील प्रथम प्रतिसादकर्ता - वैद्यकीय काळजीवाहक (वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉण्डर)
- प्रमाणपत्रे (वैध असल्याचे/ मुदत संपली नाही हे तपासा)
 - मुख्य मार्गदर्शका / नेत्या कडे प्रमाणित संस्थेकडून प्रथमोपचार व सीपीआरमध्ये प्रशिक्षित असल्याचे सध्याच्या अवधीसाठी वैध असणारे प्रमाणपत्र .

- शिफारस करण्यात येते असे प्रशिक्षण :

मुख्य मार्गदर्शका / नेत्या कडे प्रख्यात संस्थेकडून दुर्गम भागातील प्रथम प्रतिसादकर्ता - वैद्यकीय काळजीवाहक (वाइल्डरनेस फर्स्ट रिस्पॉण्डर) / वाइल्डरनेस ऍडव्हान्स्ड फर्स्ट एड व सीपीआरमध्ये प्रशिक्षित असल्याचे व सध्याच्या अवधीसाठी वैध असणारे प्रमाणपत्र

सर्व उपनेत्यां / अतिरिक्त नेत्यां कडे प्रख्यात संस्थेकडून दुर्गम भागातील प्रथम प्रतिसादकर्ता - वैद्यकीय काळजीवाहक (विल्डेरनेस फर्स्ट रिस्पॉण्डर) व सीपीआरमध्ये प्रशिक्षित असल्याचे व सध्याच्या अवधीसाठी वैध असणारे प्रमाणपत्र

• अनुभव

- वन्यजीव सफारीचे नेतृत्व करण्याचा
- पक्षिनिरीक्षणाचा
- वनांमध्ये व नैसर्गिक अधिवासांमध्ये भटकंतीचा
- वैद्यकीय व बिगर वैद्यकीय आपत्कालीन उपाय योजना राबविण्याचा

• कौशल्ये

- स्थानिक नियम व योग्य अधिकाऱ्यांनी दिलेल्या सूचनांचे पालन करून कार्यवाहीवर देखरेख करण्याची क्षमता.
- सहभागींनी काय करावे आणि काय करू नये याबद्दल सूचना देण्याची क्षमता आणि वन्यजीव सफारीमध्ये सुरक्षिततेसाठी देखरेख ठेवणे.
- सहभागींशी संवाद, विशेषतः निसर्ग व वन्यजीवांची माहिती देताना.
- प्रथमोपचार करण्याची क्षमता.
- गट व्यवस्थापन कौशल्ये
- निर्णय घेताना ठामपणे सांगण्याची क्षमता, विशेषतः धोकादायक परिस्थिती रोखण्यात आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना
- पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी अवलंबावयाच्या पद्धतींची माहिती
- उपकरणांचा वापर - दुर्बिणी, मार्गदर्शक पुस्तके,
- नॅव्हिगेशन (दिशा, अंतरे, नकाशे व इतर उपकरणांच्या आधारे संचारक्षमता)

साधने/ उपकरणे:

- तांत्रिक उपकरणे
- चांगल्या वन्यजीव संस्था / मार्गदर्शकाकडे खालील उपकरणे असावी अशी शिफारस आहे:
 - अ) चांगली दुर्बिणी / स्पॉटिंग स्कोप
 - ब) व्यवस्थित देखभाल केलेले वाहन
 - क) पक्षी / सस्तन प्राणी / साप / फुलपाखरे / कीटक / उभयचर इत्यादींसाठी फील्ड मार्गदर्शक पुस्तके
 - ड) कॅमेरा (एचिछक)

ई) महत्वाचे संपर्क क्रमांक नोंदविलेले आहेत असा मोबाईल फोन (वनविभागाने परवानगी दिल्यास). जेथे शक्य आहे / परवानगी आहे तेथे, मुख्य द्वाराशी / वन विभागाशी संपर्कासाठी वायरलेस सेट. (ऐच्छिक)

फ) वनविभागात प्रवेश करणाऱ्या प्रत्येक वाहनावरील जीपीएस ट्रॅकिंग सिस्टम (ऐच्छिक).

- प्रथमोपचार किट (ह्यात असणाऱ्या वस्तू निवडताना खालील गोष्टी लक्षात घ्याव्या)

अ) वन्यजीव सफारीसाठी केलेले जोखीम मूल्यांकन आणि धोके टाळण्याच्या अभ्यासाच्या आधारे

ब) नेत्याचे प्रथमोपचार प्रमाणपत्र

क) वन्यजीव सफारी चालू असलेल्या क्षेत्राशी संबंधित असलेल्या वैद्यकीय-कायदेशीर बाबी आणि

ड) सहभागींच्या वैद्यकीय माहितीचा अभ्यास केल्यानंतर समाविष्ट केलेली अतिरिक्त औषधे .

वन्यजीव सफारी सुरु करण्या आधी मुख्य मार्गदर्शकाने / नेत्याने करण्याच्या कृती

- सफारीवर कुठल्या गोष्टी अपेक्षित आहेत याबद्दल सहभागींना माहिती द्यावी.
- यात अपेक्षित हवामान, स्थानिक परिस्थिती, योग्य कपडे (आजूबाजूच्या परिसराच्या रंगसंगतीचे), प्रथमोपचार संचाचा तपशील, काय करावे आणि काय करू नये, निसर्गावर कमीतकमी प्रतिकूल परिणाम होईल असे वर्तन, स्थानिक संस्कृती, रूढी आणि परंपरा, वन्यजीव, सफारीचा कालावधी, प्रसाधनगृहांची उपलब्धता / अभाव यासारख्या बाबींचा यात समावेश असू शकतो. अन्न व्यवस्थापन, आवश्यक कागदपत्रे, संरक्षक उपकरणे, संधाव्य धोके (जसे की मधमाश्यांचा हल्ला, गारपीट, उष्माघात इ.), वन्य प्राण्यांना खायला देऊ नये , छायाचित्रणात फ्लॅशचा वापर करू नये इत्यादी.

प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक बाबींची योग्य काळजी घेतली आहे हे सुनिश्चित करण्यासाठी सहभागींच्या वैद्यकीय इतिहासाचा आढावा. (उदा. औषधांचा अतिरिक्त साठा माहिती असलेल्या ठिकाणी ठेवणे इत्यादी)

वन्यजीव सफारीच्या दिवशी हवामानाचा अंदाज तपासा.

▪ तपासणी आणि देखभाल प्रक्रिया

अ) प्रत्येक सफारी सत्रापूर्वी सफारी वाहनाच्या चाकांमधील हवेचा दाब योग्य असल्याची तपासणी.

ब) वाहनात पुरेसे इंधन.

क) वाहनातील पुरेशी ब्रेक फ्लूईड आणि कूलंटची तपासणी करा.

ड) वाहनाच्या निलंबन बिंदूचे नियमित वंगण.

ई) दुर्बिणींमध्ये हलणारे भाग असतात आणि ते अत्यंत संवेदनशील उपकरण आहे. त्यांना बुरशी येऊ शकते. पॅरालॅक्स देखील येऊ शकतो, यासंबंधी नियमित तपासणी करावी.

फ) मार्गदर्शकांसाठी नियमित प्रशिक्षण कार्यक्रम असावेत.

अंमलबजावणीसाठी नेमलेल्या इतर आयोजकांसंबंधी

- अंमलबजावणीसाठी नेमलेल्या सेवा प्रदात्याशी केलेल्या कराराचे मुख्य मार्गदर्शक/ नेत्याने पुनरावलोकन करावे.
- अंमलबजावणीसाठी नेमलेल्या सेवा प्रदात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांच्या पात्रतेबद्दल आणि वन्यजीव सफारी दरम्यान त्यांची भूमिका (मार्गदर्शक / ड्रायव्हर) निभावण्याची त्यांची क्षमता याबद्दल मुख्य मार्गदर्शक/ नेत्याने खात्री करावी.
- अंमलबजावणीसाठी नेमलेल्या सेवा प्रदात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्यांचा आढावा मुख्य मार्गदर्शक/ नेत्याने घ्यावा .

सहभागीना द्यावयाची माहिती:

ग्राहकांना एक चांगला वन्यजीव सफारीचा अनुभव देण्यासाठी खालील मुद्द्यांविषयी माहिती देणे महत्वाचे आहे

- A. हवामानासंबंधी : सफारी सुरू करण्यापूर्वी मार्गदर्शकाने सहभागीना वन्यजीव सफारी दरम्यान अपेक्षित तापमान / थंडी / पाऊस इत्यादीविषयी माहिती पुरवावी आणि वैयक्तिक व उपकरणांच्या संरक्षणासाठी तयार राहावे याची सूचना करावी .
- B. कचरा हा वन्यजीव पर्यटनाद्वारे निर्माण झालेली सर्वात धोकादायक समस्या आहे. (उदाहरण - रिकाम्या चिप्स पॅकेट वर मीठ म्हणून वन्यप्राणी ते मीठ चाटण्याचा प्रयत्न करतात. असे करताना वन्यप्राणी संपूर्ण पॅकेटच गिळंकृत करतात आणि त्यामुळे त्यांचा मृत्यू होतो.)
- C. वाहनांची देखभाल अत्यंत महत्वाची आहे. वन्यजीव सफारीत सहभागीना दुर्गम भागांमध्ये घेऊन जाण्यात येते. अशा अडी - अडचणीच्या जागी वाहन बंद पडल्यास सुटका व सुटकेसाठी संपर्क करण्यात खूप अडचणी येऊ शकतात. चालत परत येणे दुरापास्त असते.
- D. मार्गदर्शकांचे ज्ञान आणि अनुभव ग्राहकांना चांगला अनुभव प्रदान करण्यासाठी महत्वाचे घटक ठरतात.
- E. निसर्गाची ओळख : सफारीहून परत आल्यावर रिसॉर्ट गाईड / नॅचरलिस्ट यांनी पर्यटकांना एक आढावा द्यावा. रिसॉर्ट्स / कॅम्पसाईट्सनी फील्ड मार्गदर्शक पुस्तके ठेवावी.
- F. शिंगे, पिसे, हाडे, शंखशिंपले आणि वनस्पती यासारख्या गोष्टी स्मृतिचिन्ह म्हणून गोळा करणे बेकायदेशीर आहे आणि दंडनीय गुन्हा आहे. अशा गोष्टी करण्यासाठी मार्गदर्शकांनी सहभागींच्या दबावाला बळी पडू नये.
- G. जंगलात वाघाला पाहणे ही एक अत्यंत रोमांचक गोष्ट आहे. परंतु वाघासाठी मात्र हे सर्व अनैसर्गिक असल्यामुळे अडचणीचे ठरू शकते. मार्गदर्शकांनी 5 मिनिटांच्या दर्शन अवधीच्या नियमाचे पालन करावे आणि इतर पर्यटकांच्या सोयीसाठी तेथून वाहन दूर न्यावे.
- H. विणीच्या हंगामात पक्षी घट्टी बांधत असताना / अंडी किंवा पिल्लांचे रक्षण करण्यासाठी घट्ट्यावर बसलेले असताना त्यांच्या फार जवळ जाणे / फोटो काढणे टाळावे.
- I. वाहने आणि प्राण्यांमध्ये सुरक्षित अंतर कायम ठेवण्यासाठी योग्य अंतर कायम राखले पाहिजे (प्राण्यांपासून सुमारे 10 मीटर अंतर).
- J. संरक्षित वनांमध्ये फिरताना वाहनांचे हॉर्न वाजवू नयेत. इतर कुठल्याही प्रकारे मोठा आवाज करू नये.
- K. संरक्षित वनांमध्ये पर्यावरणावर कुठलेही अनिष्ट परिणाम टाळावेत.
- L. सफारी दरम्यान अनेकदा होणारी जखम म्हणजे - वाहनाचे दरवाजे बंद करताना हात / बोटं दारात अडकतात. सफारी वाहनांच्या रचनेत अनेकदा बदल केले असतात (टप/छत उघडे असते) अशा विशिष्ट रचनेमुळे बरेच सहभागी संभाव्य धोक्यांचा अंदाज लावू शकत नाहीत. यासंबंधी घ्यावयाच्या काळजीविषयी सूचना सर्व सहभागींना देणे आवश्यक आहे. सफारीदरम्यान जेव्हा वाहन थांबून सहभागी खाली उतरतात तेव्हा परत याविषयी अठवण करणे सयुक्तिक राहिल.

दस्तऐवजीकरण

- a. सफारी मार्गावरील कोणत्याही बेकायदेशीर कृतीची नोंद गेटवर / पार्क अधिकाऱ्यांना लेखी स्वरूपात द्यावी.
- b. प्रत्येक वाहनासाठी वाहन देखभाल लॉगबुक राखावे.
- c. सर्व वाहनांसाठी प्रदूषण नियंत्रण प्रमाणपत्र अनिवार्य असले पाहिजे

परिशिष्ट 1
तांत्रिक साधन सामग्रीच्या मानकांचा तपशील
(Technical Specifications)

प्रमाणपत्र तपशील - साहसी उपक्रमांसाठी वापरल्या जाणाऱ्या गिर्यारोहण साहित्याला आवश्यक किमान प्रमाणपत्र तपशील					
अ. क्र.	उत्पादनाचे नाव	ई एन स्टॅंडर्ड / प्रमाणपत्र	यूआयएए स्टॅंडर्ड / प्रमाणपत्र	उत्पादकांसाठी - उत्पादनाचे चाचणी प्रमाणपत्र	विशेष टिप्पणी
क्र. 1	क्लॉयबिंग हेल्मेट	ई एन 12492	यूआयएए 106	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 2	चेस्ट हार्नेस	ई एन 12277 टाईप डी	यूआयएए 105	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 3	सीट हार्नेस	ई एन 12277 टाईप सी	यूआयएए 105	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 4	फुल बाँडी हार्नेस - पुरुष व महिलांसाठी (अँडल्ट्स)	ई एन 12277 टाईप ए	यूआयएए 105	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 5	फुल बाँडी हार्नेस - लहान मुले - मुलींसाठी	ई एन 12277 टाईप बी	यूआयएए 105	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 6	कॅरिबिनर - प्लेन गेट	ई एन 12275 टाईप बी	यूआयएए 121	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 7	कॅरिबिनर - वायर गेट	ई एन 12275 टाईप बी	यूआयएए 121	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 8	कॅरिबिनर - स्क्रू गेट / 2 लॉक / 3 लॉक	ई एन 12275 टाईप बी / टाईप एक्स	यूआयएए 121	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 9	कॅरिबिनर - एच एम एस स्क्रू गेट / एच एम एस 2 लॉक / एच एम एस 3 लॉक (पीअर शोप कॅरिबिनर)	ई एन 12275 टाईप एच / टाईप के	यूआयएए 121	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 10	मायलॉन रॉपिड	ई एन 12275 टाईप क्यू	यूआयएए 121	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 11	क्विक ड्रॉ	ई एन 12275 टाईप बी / टाईप बी क्यू / ई एन 566	ह्याला यूआयएए स्टॅंडर्ड नाही आहे	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 12	टैप स्लिंग / वेबॉगज	ई एन 566	यूआयएए 104	स्वतःचे ब्रेकिंग स्ट्रेंथचे चाचणी प्रमाणपत्र असलेल्या उत्पादकांसाठी टीप:- कोणत्याही टेप्सची / वेबिंगची ब्रेकिंग स्ट्रेंथ किमान 2200 किलो असणे आवश्यक आहे. (हे कोणत्याही रुंदीच्या ट्यूब्युलर किंवा नॉन-ट्यूब्युलर टेप्ससाठी आहे. ही ब्रेकिंग स्ट्रेंथ यूआयएए, ई एन स्टॅंडर्डच्या शिफारशीवर आधारित आहे.)	माहिती: काही भारतीय उत्पादक या विभागात उत्पादनांची निर्मिती करत आहेत जे यूआयएए/ईएनने सांगितल्याप्रमाणे उत्पादनाच्या तपशीलांची तसेच चाचणी पद्धतीची पूर्तता करताना दिसतात.

क्र. 13	रोप्स कोर्सेस साठीच्या लॅनयार्डस्	ई एन 566 आणि / किंवा पी आर - ई एन 17109	ह्याला यूआयएए स्टॅंडर्ड नाही आहे	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 14	फिगर ऑफ 8 डिसेंडर	ह्याला ई एन स्टॅंडर्ड नाही आहे	ह्याला यूआयएए स्टॅंडर्ड नाही आहे	स्वतःचे ब्रेकिंग स्ट्रॅथचे चाचणी प्रमाणपत्र असलेल्या उत्पादकांसाठी टीप:- कोणत्याही फिगर ऑफ 8 डिसेंडरची ब्रेकिंग स्ट्रॅथ किमान 2500 किलो असणे आवश्यक आहे. (ही ब्रेकिंग स्ट्रॅथ यूआयएए, ई एन स्टॅंडर्डच्या शिफारशीवर आधारित आहे.)	माहिती: जागतिक पातळीवर कोणताही उत्पादक फिगर ऑफ 8 डिसेंडर साठी ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणपत्र प्रदान करत नाही (अपवाद असू शकतात). काही भारतीय कंपन्या येथे नमूद केलेल्या तपशीलांची पूर्तता करणारे फिगर ऑफ 8 डिसेंडर तयार करतात.
क्र. 15	ट्यूबुलर बिले डिक्वाईसेस	ई एन 15151 - 2	यूआयएए 129	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 16	असिस्टेड ब्रेकिंग डिक्वाईसेस	ई एन 15151 - 1	यूआयएए 129	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 17	सर्व प्रकारचे अॅसेंडर्स	ई एन 12841 टाईप बी	यूआयएए 126	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 18	सर्व प्रकारच्या पुलीज	ई एन 12278 आणि / किंवा पी आर - ई एन 17109	यूआयएए 127	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 19	डायनॅमिक रोप्स: सिंगल / हाफ / डबल रोप्स (कॉर्नमॅन्टल रोप्स)	ई एन 892	यूआयएए 101	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 20	सेमी स्टॅटीक रोप्स: 9 मिमी, 10 मिमी, 11 मिमी आणि 12 मिमी (कॉर्नमॅन्टल रोप्स)	ई एन 1891 टाईप ए आणि टाईप बी	यूआयएए 107	स्वतःचे ब्रेकिंग स्ट्रॅथचे चाचणी प्रमाणपत्र (स्टॅटीक लोडिंग साठी) असलेल्या उत्पादकांसाठी टीप:- कोणत्याही सेमी स्टॅटीक रोप्सची ब्रेकिंग स्ट्रॅथ किमान: 9 मिमी: 1700 किलो; 10 मिमी: 2000 किलो; 11 मिमी: 2100 किलो; 12 मिमी: 2200 किलो, असणे आवश्यक आहे. (हे कोणत्याही रुंदीच्या ट्यूब्युलर नॉन-ट्यूब्युलर टेप्ससाठी आहे. ही ब्रेकिंग स्ट्रॅथ यूआयएए, ई एन स्टॅंडर्डच्या शिफारशीवर आधारित आहे.)	माहिती: काही भारतीय उत्पादक या विभागात उत्पादनांची निमित्ती करत आहेत जे यूआयएए/ईएनने सांगितल्याप्रमाणे उत्पादनाच्या तपशीलांची तसेच चाचणी पद्धतीची पूर्तता करताना दिसतात.

क्र. 21	कर्ममॅन्टल रोप स्लिंग्स् / कॉर्ड्स् - 2 मीमी ते 8 मीमी	ई एन 564	यूआयएए 102	स्वतःचे ब्रेकिंग स्ट्रॅथचे चाचणी प्रमाणपत्र (स्टॅटीक लोडिंग साठी) असलेल्या उत्पादकांसाठी टीप:- कोणत्याही कर्ममॅन्टल रोप स्लिंग्स् / कॉर्ड्स्ची ब्रेकिंग स्ट्रॅथ किमान: 2 मीमी: 80 किलो; 3 मीमी: 200 किलो; 4 मीमी: 300 किलो; 5 मीमी: 500 किलो; 6 मीमी: 700 किलो; 7 मीमी: 900 किलो; 8 मीमी: 1250 किलो, असणे आवश्यक आहे. (हे कोणत्याही रुंदीच्या ट्यूब्युलर नॉन-ट्यूब्युलर टेप्ससाठी आहे. ही ब्रेकिंग स्ट्रॅथ यूआयएए, ई एन स्टॅंडर्ड्स्च्या शिफारशीवर आधारित आहे.)	माहिती: काही भारतीय उत्पादक या विभागात उत्पादनांची निर्मिती करत आहेत जे यूआयएए/ईएनने सांगितल्याप्रमाणे उत्पादनाच्या तपशीलांची तसेच चाचणी पद्धतींची पूर्तता करताना दिसतात.
क्र. 22	सर्व प्रकार आणि आकाराचे चोक नट्स, हेक्स	ई एन 12270	ह्याला यूआयएए स्टॅंडर्ड नाही आहे	प्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 23	सर्व प्रकार आणि आकाराचे फ्रॅन्ड्स किंवा कॅमिंग डिव्हाइसेस	ई एन 12276	ह्याला यूआयएए स्टॅंडर्ड नाही आहे	प्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे
क्र. 24	अॅकर बोल्ट - (म्हणजे वेज असलेले एक्सपान्शन बोल्टस नव्हे)	ई एन 959	ह्याला यूआयएए स्टॅंडर्ड नाही आहे	स्वतःचे ब्रेकिंग स्ट्रॅथचे चाचणी प्रमाणपत्र असलेल्या उत्पादकांसाठी - स्टेनलेस स्टील अॅकर बोल्ट. तपशील: मिनीमम् 10 मिमी व्यास, मिनीमम् लांबी 85 मिमी. किमान ब्रेकिंग स्ट्रॅथ 2500 किलो असावी. (ही ब्रेकिंग स्ट्रॅथ आकडेवारी यूआयएए, ई एन स्टॅंडर्ड्स्च्या शिफारशीवर आधारित आहे.)	माहिती: काही भारतीय उत्पादक या विभागात उत्पादनांची निर्मिती करत आहेत जे यूआयएए/ईएनने सांगितल्याप्रमाणे उत्पादनाच्या तपशीलांची तसेच चाचणी पद्धतींची पूर्तता करताना दिसतात.
क्र. 25	अॅकर बोल्ट हॅंगर	ई एन 795	ह्याला यूआयएए स्टॅंडर्ड नाही आहे	स्वतःचे ब्रेकिंग स्ट्रॅथचे चाचणी प्रमाणपत्र असलेल्या उत्पादकांसाठी - स्टेनलेस स्टील हॅंगर. हॅंगरची किमान जाडी 4 मिमी असावी. कमीत कमी ब्रेकिंग स्ट्रॅथ 2500 किलो असावी. (ही ब्रेकिंग स्ट्रॅथ आकडेवारी यूआयएए, ई एन स्टॅंडर्ड्स्च्या शिफारशीवर आधारित आहे.)	माहिती: काही भारतीय उत्पादक या विभागात उत्पादनांची निर्मिती करत आहेत जे यूआयएए/ईएनने सांगितल्याप्रमाणे उत्पादनाच्या तपशीलांची तसेच चाचणी पद्धतींची पूर्तता करताना दिसतात.

क्र. 26	चेन अँकर (पॉइंट 24 आणि 25 मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे अँकर बोल्ट्स आणि बोल्ट हँगर्ससह चेन अँकर वापरले जावेत)	ई एन 959	ह्याला यूआयएए स्टँडर्ड नाही आहे	स्वतःचे ब्रेकिंग स्ट्रॅथचे चाचणी प्रमाणपत्र असलेल्या उत्पादकांसाठी - स्टेनलेस स्टील साखळीची किमान लांबी 25 सेंटीमीटर असावी. किमान ब्रेकिंग स्ट्रॅथ 2500 किलो असावी. (ही ब्रेकिंग स्ट्रॅथ आकडेवारी यूआयएए, ई एन स्टँडर्डच्या शिफारशीवर आधारित आहे.)	माहिती: काही भारतीय उत्पादक या विभागात उत्पादनांची निर्मिती करत आहेत जे यूआयएए/ईएनने सांगितल्याप्रमाणे उत्पादनाच्या तपशीलांची तसेच चाचणी पद्धतीची पूर्तता करताना दिसतात.
क्र. 27	व्हाया फेराटा / लॅनयार्ड्स	ई एन 958	यूआयएए 128	ग्राह्य नाही	ईएन किंवा यूआयएए प्रमाणित असणे आवश्यक आहे

टीप - हा दस्तऐवज आजवर केलेल्या संशोधनावर आधारित आहे. अशी नवीन / अतिरिक्त माहिती जी ह्या मधे सामावून घेता येईल त्याचे मॅक स्वागत करते. कृपया लक्षात घ्या की हा दस्तऐवज 'डायनॉमिक अॅण्ड प्रोग्रेसिव्ह' आहे आणि पुढील आवृत्त्यांद्वारे ह्यात सुधारणा होत राहातील.

माहिती:

- यूआयएए/ईएन स्टँडर्ड नुसार, उत्पादने देणारे काही भारतीय उत्पादक आहेत. ते उत्पादनांसह चाचणी अहवाल किंवा ब्रेकिंग स्ट्रॅथ रिपोर्टही देतात. अशी उत्पादने (उदा. रोप्स, फिगर ऑफ 8 डिसेंडर, टेप्स/वेबिंग) वापरण्यास योग्य आहेत. परंतु कृपया लक्षात घ्या की कोणत्याही उत्पादकाने विकलेल्या प्रत्येक वस्तूसह, स्पेसिफिकेशन्स आणि ब्रेकिंग स्ट्रॅथ रिपोर्ट देणे आवश्यक आहे.
- कोणत्याही क्रमांकाशिवाय फक्त 'सीई' चिन्ह असलेल्या (उदा. सीई 0123 असणारे हार्नेस आणि नुसते सीई असलेले हार्नेस) उत्पादनाला यूआयएए/ईएन मानकांनुसार प्रमाणपत्र नसते, तेव्हा अशी उत्पादने वापरण्यास सुरक्षित नाहीत. उदाहरण: एक हार्नेस जे यूआयएए आणि ईएन प्रमाणीकरण आहे आणि सीई 0123 देखील आहे आणि एक हार्नेस जे फक्त 'सीई' च आहे. ह्या मधे फक्त 'सीई' असलेले हार्नेस वापरणे धोकादायक / अयोग्य आहे.
- सेमी स्टॅटीक रोप्स, कर्नमॅन्टल रोप स्लिंग्स् / कॉर्ड्स्, वेबिंगची ब्रेकिंग स्ट्रॅथ बद्दलचे स्पष्टीकरण: जागतिक पातळीवर 'केएन' म्हणजे किलो न्युटन (डायनॉमिक फोर्स मोजण्यासाठी किलो न्युटन हे मोजमाप वापरले जाते) हे रोप्स, कर्नमॅन्टल रोप स्लिंग्स् / कॉर्ड्स्, वेबिंगची ब्रेकिंग स्ट्रॅथ मोजण्यासाठी वापरले जाणारे मोजमाप आहे. त्याचे रूपांतर असे आहे की: 1 केएन = 101 किलो. त्यामुळे ह्या दस्तऐवजात, सेमी स्टॅटीक रोप्स, कर्नमॅन्टल रोप स्लिंग्स् / कॉर्ड्स्, वेबिंगची ब्रेकिंग स्ट्रॅथ दर्शविणारी आकडेवारी किलोमध्ये आहे. आंतरराष्ट्रीय मानकांनुसार उल्लेख केलेली ब्रेकिंग ही 'किमान' किंवा कमितकमी आवश्यक असलेली आकडेवारी आहे.
- गिर्यारोहणा साठी वापरात येणाऱ्या सेमी स्टॅटीक रोप्सच्या उत्पादन रचने / प्रकाराशी संबंधित महत्त्वाची आवश्यकता: 'कर्नमॅन्टल रोप' या शब्दाचा अर्थ, कर्न म्हणजे रोपचा गाभा (कोअर) आणि मॅन्टल म्हणजे रोप वरील आवरण (शीथ) असा आहे. तर हे कोअर आणि शीथ रोपचे 2 भाग आहेत. साहसी उपक्रमांसाठी वापरल्या जाणाऱ्या सर्व रोप्सची निर्मिती ह्याच प्रमाणे असणे आवश्यक आहे. दोरीच्या वस्तुमानाची (Mass) कोअर आणि शीथची टक्केवारी (रेशो) - कोअरची कमाल टक्केवारी: 70% आणि शीथची किमान टक्केवारी: 30% (दोरीच्या एकूण वस्तुमानाच्या प्रमाणात)

प्रपत्र - क

पाण्यातील साहसी उपक्रमासाठी

सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

समुद्रातील पाण्यावरील साहसी पर्यटन उपक्रमासंदर्भात महाराष्ट्र मेरीटाइम बोर्ड यांनी वॉटर स्पोर्ट्स धोरण 2015 घोषित केलेले आहे. या धोरणांतर्गत ज्या वॉटर स्पोर्ट्स करिता मार्गदर्शक तत्वे नमुद केली आहेत ती लागू राहतील. सदरचे धोरण www.mahammb.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे. समुद्राव्यतिरिक्त व महाराष्ट्र मेरीटाइम बोर्ड यांच्या वॉटर स्पोर्ट्स धोरणात नमुद नसलेले उपक्रम तसेच इतर ठिकाणी जसे नदी, धरण, तलाव या ठिकाणी पाण्यासंबंधीत करावयाच्या साहसी उपक्रमाकरिता खालील मार्गदर्शक तत्वे व याकरिता पर्यटन संचालनालयाकडे नोंदणी करणे बंधनकारक राहिल.

जलसाहसी उपक्रमासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे:-

- 1) सर्व नेते व मार्गदर्शक यांच्याकडे योग्य प्रमाणपत्र किंवा मान्यता प्राप्त संस्था किंवा असोसिएशन यांचे लायसेन्स असणे आवश्यक आहे. त्यांना संबंधित खेळाचा पुरेसा अनुभव असावा.
- 2) सर्व नेते व मार्गदर्शक उत्कृष्ट पोहणारे असावेत आणि जल सुटका, प्रथमोपचार आणि सी.पी.आर (कार्डोओ पल्मनरी रिसक्सीटेशन) प्रणालीत उत्तम प्रकारे प्रशिक्षित असावेत.
- 3) सुटका बोट नेहमी दृष्टीक्षेपात असली पाहिजे किंवा जल क्रीडेत कार्यरत असलेल्या व्यक्तीशी रेडिओद्वारे संपर्कात असली पाहिजे. खेळाच्या आवश्यकतेनुसार सुटका बोट यांत्रिक किंवा अयांत्रिक असू शकेल परंतु त्यात प्रथमोपचार साधने, अतिरिक्त लाईफ जॅकेट आणि फेकण्यासाठी दोरी / सुटका पिशवी असावी. नदीतील क्रीडा प्रकारासाठी, किमान दोन बोटी (उदा.दोन राफ्ट किंवा एक राफ्ट आणि एक / दोन सुरक्षितता / सुटका कयाक) आवश्यक आहे.
- 4) सर्व सभासदांनी तरंगत राहणारे योग्य साधन आणि जेथे आवश्यकता असेल तेथे डोक्याची उपकरणे घालणे आवश्यक आहे. नदीतील उपक्रम प्रकारासाठी शिरस्त्राण आवश्यक आहे.
- 5) पाण्यात पडण्याची शक्यता असेल अशा जल क्रीडेत सहभागी सर्व सदस्य पोहणारे असणे आवश्यक आहे.
- 6) सर्व साधने योग्य व्यक्तीच्यामार्फत किंवा उत्पादकामार्फत प्रत्येक मोसमात किंवा सहा महिन्यात, जे कमी असेल ते, तपासणे आवश्यक आहे.
- 7) प्रत्येक बोटीसाठी / क्राफ्टसाठी नोंद पुस्तिका ठेवणे आवश्यक आहे. ज्याच्यामध्ये वापर, तपासणी, दुरुस्ती आणि बदल याच्या नोंदी असतील. नदीतील नोंद पुस्तिका ही नदीतील राफ्टिंग उपक्रमाच्या नोंदीसाठी ठेवण्यात यावी.
- 8) उपक्रम स्थानापासून लांब असणाऱ्या सर्व बोटींमध्ये प्रथमोपचार साधने, आपत्कालीन साधने आणि दुरुस्ती साधने असणे आवश्यक आहे. त्यांनी जेथे आवश्यक असेल तेथे दिशा दर्शक साधने सोबत घेणे आवश्यक आहे.
- 9) सर्व बोटींमध्ये उत्पादकाने शिफारस केलेली किमान साधने आणि उपसाधने यांची यादी प्रदर्शित करावी.
- 10) संभावित धोक्यांची सूचना याच्यासह बोटीची क्षमता वर्गवारी सर्व वापरकर्त्यांना प्रामुख्याने दिसतील असे प्रदर्शित करावेत.
- 11) निषिद्ध औषधे आणि मादक द्रव्ये यांच्या अंमलाखाली असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस सहभागी होण्यास परवानगी देण्यात येऊ नये.
- 12) घटना आणि अपघात यांची माहिती ताबडतोब संबंधित सुरक्षा समितीला देण्यात यावी.
- 13) वैद्यकीय बाबी : जे गंभीर आजाराने त्रस्त आहेत उदा. कमजोर हृदय, मेंदूचा विकार, पाठ / मणक्याचा त्रास (जसे स्लीप डिस्क) आणि गरोदर महिला यांना नदीतील क्रीडा / स्कुबा डायविंग सारख्या उपक्रमात सहभागी करून घेऊ नये.
- 14) वयोमर्यादा : जल क्रीडा प्रकारासाठीची वयोमर्यादा सर्व छापील साहित्यात आणि उपक्रमाच्या मुख्य स्थानात प्रामुख्याने प्रदर्शित करणे आवश्यक आहे. नदीतील सर्व क्रीडा प्रकारासाठी वयोमर्यादा 14 वर्षे किंवा अधिक, तरंगते उपक्रम (स्तर-2) साठी 10 वर्षे किंवा अधिक नदीतील विभाग /स्थिती यानुसार उपक्रमाच्या नेत्याला वयोमर्यादा 1 किंवा 2 वर्षांने शिथिल करता येईल.

- 15) जबाबदारीतून मुक्तता पत्रक ग्राहकाने नदीतील सहलीपूर्वी सही करणे आवश्यक आहे. त्यात स्पष्टपणे नमूद केले पाहिजे की या खेळात मूलतः धोके अंतर्भूत आहेत.
- 16) नदीतील खेळामध्ये, नदीत असताना लाईफ जॅकेट सतत घातलेले असले पाहिजे. लाईफ जॅकेट योग्य प्रकारे बांधलेले असावेत आणि किमान 8-9 कि.ग्रा. तरंगण्याची क्षमता असणारे योग्य लाईफ जॅकेट वापरण्यात यावेत. फुगविले जाणारे लाईफ जॅकेट नदीतील उपक्रमात वापरण्यात येऊ नयेत.

१. रिक्टर राफ्टिंग

प्रस्तावना

रिक्टर राफ्टिंग हा जवळजवळ गेली ३० वर्षे एक लोकप्रिय साहसी कार्यक्रम म्हणून अस्तित्वात आहे. बराच काळ हा कार्यक्रम फक्त हिमालयातील नद्यांपर्यंत मर्यादित होता. (लोकप्रिय स्थळे: ऋषिकेश, मनाली आणि सिक्कीम) कारण या नद्या हिमनदीपासून उगम पावतात आणि त्यामुळे तिथे वर्षभरात कधीही राफ्टिंग करता येते.

या उलट भारतातील पठारांवर ज्या नद्यांवर मोठी धरणे आहेत आणि जिथून दिवसातील ठराविक वेळी शेतीसाठी पाणी सोडले जाते अशाच नद्यांवर रिक्टर राफ्टिंग होऊ शकते. पाणी सोडल्यानंतर लगेचच मिळणारा छोटा अवधी रिक्टर राफ्टिंगसाठी वापरला जातो. अशी उदाहरणे म्हणजे दांडेली (कर्नाटक) आणि कुंडलिका (महाराष्ट्र).

मुंबई आणि पुण्यासारख्या ठिकाणापासून जवळ असल्यामुळे कुंडलिकासारखी स्थळे अधिक लोकप्रिय होत आहेत. एखाद्याला मुंबईहून एकदिवसीय सहलीत रिक्टरराफ्टिंगचा अनुभव घेणे आता शक्य झाले आहे. रिक्टर राफ्टिंगसाठी सुरक्षेच्या योग्य पद्धती आवश्यक आहेत.

नेत्यांसाठी गरजेची माहिती

1. साहसी उपक्रमाची उद्दिष्टे
2. नेत्यांची नावे व पात्रता, नेते व सहभागी यांचे प्रमाण
3. आपत्कालीन परिस्थितीत वापरल्या जाणाऱ्या पर्यायी योजना
4. मुख्य नेत्याकडे गरजेची असलेली कागदपत्रे:
 - कायदेशीर कागदपत्रे (नोंदणीपत्र, परवाना इ.)
 - सहभागी व नेत्यांची वैयक्तिक माहिती (वैद्यकीय माहितीसकट)
 - सहभागींकडून घेतलेली हमीपत्रे
 - जिथे उपक्रम आयोजित केला आहे त्या ठिकाणचे जोखीम मूल्यांकन (risk analysis) आणि संभाव्य धोके कमी करण्यासाठीचे नियोजन
 - खालील कागदपत्रांच्या प्रती:
 - अभिप्राय फॉर्म
 - आपत्कालीन प्रतिसाद योजना
 - आपत्कालीन प्रतिसाद पद्धत
 - आपत्कालीन घटना अहवाल
 - औषधाच्या वापराचा अहवाल
 - साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल
 - सेवा दात्यांशी संबंधित माहिती (करारपत्रासहित)

सहभागी व्यक्तींना वगळण्याचे निकष:

- मद्य पिऊन आलेली व्यक्ती
- सुरक्षित पद्धतींचा अवलंब करण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- धोका उत्पन्न होऊ शकतो अशी वैद्यकीय समस्या असलेली व्यक्ती
- सुरक्षा साधने घालण्यास नकार देणारी व्यक्ती
- इजा होण्याचा धोका आहे अशी गर्भवती महिला

नेत्यांची पात्रता

औपचारिक प्रशिक्षण

- मार्गदर्शकाकडे NIWS किंवा MOT द्वारे मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय प्रशासकीय मंडळाकडून योग्यतेचे वैधप्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे. तसेच त्याच्याकडे NIWSकडून मिळालेले लाइफसेव्हिंग टेक्निक (LST) प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय प्रशासकीय मंडळाचे तत्सम प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे.
- मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय संस्थेचे कमीतकमी १६ तासांचे (२दिवस) प्रथमोपचार आणि CPR (Cardio Pulmonary Resuscitation) चे वैध प्रमाणपत्र आणि ऑपरेटरकडून मिळालेले असे प्रमाणपत्रक, या व्यक्तीस अशा विशिष्ट उपक्रमामध्ये सहाय्य करण्याचा किमान २ वर्षांचा अनुभव आहे आणि ही व्यक्ती गटांना मार्गदर्शन करण्यास आणि बचावकार्य करण्यास स्वतंत्रपणे सक्षम आहे". सर्व चतुर्थश्रेणी आणि त्यावरील नद्यांच्या उपक्रमावर काम करणाऱ्या नेत्यांसाठी WRT (White water Rescue Technician) हे प्रमाणपत्र असणे श्रेयस्कर आहे.

प्रमाणपत्रे (वैध आहे का हेतपासा)

- प्रमुख नेत्याकडे नामांकित संस्थेचे प्रथमोपचार आणि सीपीआर प्रमाणपत्र

अनुभव

साहसी उपक्रमांमध्ये गटाचे नेतृत्व करण्याचा अनुभव
वैयक्तिकसाहसीसहली
वैद्यकीय आणि अ-वैद्यकीय आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणे

कौशल्ये

- लीडरशीप टीमच्या सदस्यांवर देखरेख करण्याची क्षमता
- उपक्रमाच्या वेळी सुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे कौशल्य (सहभागींना काय करावे आणि काय करू नये याच्या सूचना देणे आणि संपूर्ण उपक्रमात सुरक्षेची काळजी घेणे)
- नेतृत्व क्षमता
- आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना जोखीम व्यवस्थापनात'सुरक्षा प्रथम' असा दृष्टीकोन
- गट व्यवस्थापन कौशल्य
- खंबीरपणे निर्णय घेण्याची क्षमता - विशेषतः धोकादायक परिस्थिती टाळण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळताना घ्यायचे निर्णय
- पर्यावरणाच्या सुरक्षिततेसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पद्धतींची सखोल माहिती

साधनसामुग्री:

यात पुढील गोष्टी अनिवार्य आहेत : उपक्रमाच्या दरम्यान नेहमी पाण्यावर कमीतकमी दोन नौका असाव्यात. यापैकी दोन्हीही राफ्ट्स/कयाक असू शकतात किंवा एक राफ्ट आणि सेफ्टी कयाक असे असू शकतात.

• तांत्रिक साधन सामग्री

- संस्थेकडे उपक्रमासाठीच्या ठिकाणासाठी लिहिलेल्या मानक कार्यप्रणालीप्रमाणे साधनसामग्री निवडावी. या मानक कार्यप्रणाली मध्ये राफ्ट्स, कयाक्स, पॅडल्स, लाइफ जॅकेट्स आणि

हेल्मेटससह सर्व साधन सामग्रीची देखभाल, दुरुस्ती आणि त्या वापरातून बाद करणे याबद्दलची माहिती दिली असावी.

- प्रथमोपचार संच
 - सर्वसहभागी तसेच नेत्यांनी हेल्मेट वापरणे आवश्यक आहे
 - सर्वराफ्ट्स मध्ये संपूर्ण राफ्टभोवती सुरक्षादोर असला पाहिजे. (याशिवाय बो-लाइन आणि स्टेम लाईन असणे देखील श्रेयस्कर आहे.)
- पंप आणि राफ्टदुरुस्तीचा संच, थ्रोबॅग, साठलेले पाणी बाहेर काढण्यासाठी बादली
- योग्यपादत्राणे— शक्यतो सॅन्डल किंवा हलक्या वजनाचे बूट वापरावेत. कोणालाही अनवाणी येण्याची परवानगी देऊ नये.
- योग्य कपडे – कोणतेही सैल किंवा ढगळ कपडे, दागदागिने किंवा इतर वस्तू वापरू नयेत.
- महत्त्वाचे संपर्क क्रमांक अंतर्भूत असलेला १ भ्रमण ध्वनी (सेल फोन)
- वॉकी-टॉकी संच

नेत्यांनी उपक्रमापूर्वी काय करावे?

1. सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्ही साठी आवश्यक बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
2. उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी राफ्ट आणि इतर साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे.
3. आपत्कालीनपरिस्थितीउद्भवल्यासपर्यायीव्यवस्था
4. प्रत्येक हंगाम सुरु होण्यापूर्वी आणि व्यावसायिक उपक्रम चालू करण्यापूर्वी योग्य देखरेखीखाली पूर्व चाचण्या घेऊन पहाव्यात.

सेवाप्रदाता:

- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याशी केलेला करार अभ्यासावा
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या सर्व कर्मचाऱ्यांची पात्रता आणि त्यांचे अशा प्रकारच्या उपक्रमासाठी गटाचे नेतृत्व करण्याचे कौशल्य तपासावे.
- प्रमुख नेत्याने सेवा दात्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या याचा आढावा घ्यावा
- या उपक्रमाच्या सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना आणि मानक प्रणाली सेवा दात्याला पाठवाव्यात आणि उपक्रमादरम्यान त्याची योग्य अंमलबजावणी होत आहे ना हे बघावे.

सहभागी व्यक्तींसाठी सूचना:

साहसी उपक्रमाची पूर्ण माहिती

एखाद्याला काही ऐन वेळेच्या वैद्यकीय समस्या असल्या तर नेत्याने उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी त्या माहिती करून घेणे आवश्यक

सांगितलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उपक्रमात उद्भवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

स्वतःची तसेच इतरांची सुरक्षितता ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे हे सांगावे

खालील गोष्टींचे आवर्जून पालन करावे:

नेत्यांसाठी: अनुकरणीय वर्तणूक, पर्यावरण सुरक्षित राहिल अशा पद्धती

सहभागींसाठी: सर्व सूचनांचे पालन करावे.

जोखीमकमी करण्यासाठी खबरदारी

प्रत्येक सहभागीची वैयक्तिक सुरक्षेची साधने (हेल्मेट, लाइफ जॅकेट किंवा वैयक्तिक फ्लोटेशन डिवाईस) तसेच गटासाठीची साधने सामग्री (राफ्ट्स किंवा पेडल्स) बरोबर आहेत का हे दोन-दोनदा तपासावे
 आपत्कालीन परिस्थितीमधील बचावाची योजना तयार असावी
 नेत्याचे पूर्ण वेळ गटाकडे लक्ष असावे.

आवश्यक असल्यास सहभागींचे प्रशिक्षण: उदा. पेडल्सचा वापर, सर्फिंग मधील शरीराची स्थिती, राफ्टिंगच्या आज्ञा इ. जर राफ्टिंगच्या कार्यक्रमात रात्रीचा मुक्काम करायचा असेल तर प्रशिक्षणामध्ये स्लीपिंग बॅगचा वापर, तंबू लावण्याची पद्धत यासारख्या गोष्टींचा समावेश करावा.
 'अल्कोहोल, तंबाखू आणि मादक द्रव्य यांच्या सेवनास परवानगी नाही': संपूर्ण गटातील प्रत्येकजण याचे काटेकोरपणे पालन करत आहे याची नेत्याने खात्री करावी.
 सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी उपक्रम थांबवण्याचा अधिकारनेत्याकडे असेल. (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)
 पर्यावरणावर कमीत कमी परिणाम होईल असे बघावे.
 जवळपासच्या मंदिरासारख्या सांस्कृतिक संरचनेचे नुकसान होणार नाही याची काळजी घ्यावी.
 कार्यक्रमादरम्यान तसेच आपत्कालीन परिस्थितीत काय करावे आणि काय करू नये
 नेत्याने गटाला याविषयी माहिती द्यावी
 आपत्कालीन परिस्थितीत प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे

उपक्रमासंबंधीच्या सूचना

- 1) सर्वसहभागी आणि नेत्यांनी पाण्यात असताना संपूर्ण वेळ लाइफजॅकेट घालणे आवश्यक आहे. लाइफजॅकेट मध्ये तरंगण्याची पुरेशी क्षमता असणे आवश्यक आहे (किमान ६.१४ किलो. परंतु शक्यतो ९ ते १० किग्रॅ.) तसेच यूएस कोस्टगार्ड प्रकार III किंवा IV चे निकष पूर्ण करणे गरजेचे आहे. फुगवण्याची जॅकेट्स किंवा "कीहोल" प्रकारची जॅकेट्स वापरू नयेत.
- 2) राफ्टिंग सुरू होण्यापूर्वी नेत्यांनी हे तपासून बघितले पाहिजे की प्रत्येकांनी लाइफजॅकेट व्यवस्थित घातल्या आहेत. (खूप सैल नाही आणि खूप घट्ट पण नाही)
- 3) राफ्टिंग वेगवान प्रवाहातले असो की साध्या प्रवाहातले असो, राफ्टिंग करताना हेल्मेट वापरणे अनिवार्य आहे. त्याचे पट्टे योग्य पद्धतीने बांधले असले पाहिजेत.
- 4) पोहू न शकणार्या सहभागींना ग्रेड ३ च्यावरील रॉपिड्सवर परवानगी नसावी.
- 5) नेत्याने प्रत्येक राफ्टिंग ट्रिपच्या आधी सहभागींना सुरक्षेच्या तपशिलांसह संपूर्ण माहिती द्यावी. सहभागी योग्य पोशाखात आहेत की नाही याची नेत्याने खात्री करावी. (अवजड कपडे, साड्या, पगडी, नेक टाय, लांबस्कर्ट आणि श्रीपीससूट पूर्णपणे टाळावेत)
- 6) कोणत्याही गंभीर आजाराने ग्रस्त असलेल्या, कमजोर हृदयाच्या किंवा अपस्माराचे झटके येणार्या लोकांना आणि गर्भवती मातांना राफ्टवर परवानगी देऊ नये.
- 7) पोहता न येणार्यांना बॉडीसर्फिंग करण्याची परवानगी देऊ नये
- 8) राफ्टिंग सूर्यास्ताच्या किमान एक तास आधी संपेल अशा प्रकारे नियोजन करावे.
- 9) या मोहिमेच्या किमान सहातास अगोदर ज्याने मद्य (कोणत्याही स्वरूपात किंवा प्रमाणात) किंवा अवैध औषधांचे सेवन केले असेल त्याला राफ्टिंग करण्याची परवानगी देऊ नये.
- 10) नदी/ किनारा स्वच्छ ठेवावा.
- 11) स्थानिक लोकांना त्रास होईल किंवा त्या परिसरातील वनस्पती आणि प्राण्यांना हानी पोचेल असे काही करू नये.
- 12) सर्व नेत्यांनी आणि उपनेत्यांनी एक नोंद वही ठेवणे अनिवार्य आहे. यात प्रत्येक राफ्टिंगच्या फेरीचा तपशील असणे आवश्यक आहे उदा. सहभागींची संख्या, नदीचा नकाशा, नदीचा भूगोल- उतार,

रॅपिड्स आणि त्यांची उंची , पाण्याची पातळी, वेग – राफ्ट वरची उपकरणे, अपघात किंवा अनुचित घटना इत्यादी. प्रत्येक मोहिमेनंतर मोहीमेच्या नेत्याने प्रत्येक नोंद वही तपासून त्यावर स्वाक्षरी करावी.

उपक्रमाची समाप्ती

सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची त्यांच्या निकषाप्रमाणे बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा. टेपच्या किंवा दोराच्या गाठी मारल्या असतील तर उपक्रम संपल्यावर तिथेच त्या सोडवून घ्याव्यात आणि मगच त्यांची बांधाबांध करावी.

ज्या साधनांना दुरुस्तीची आवश्यकता आहे किंवा टाकून द्यायची आहेत ती स्वतंत्रपणे ठेवा. त्या प्रत्येक साधनाबरोबर काय नुकसान झाले आहे याची चिठ्ठी जोडा.

श्रो बॅग्स, दोर किंवा लाइफ जॅकेट्स जर ओले झाले असतील तर ते बांधून ठेवू नका.

आवश्यक त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.

सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय घ्यावा.

कुठलाही तोंडी अभिप्राय असेल तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवा.

२. कयाकिंग आणि सी कयाकिंग

परिचय

कयाकिंग हा जागतिक पातळीवरील सर्वात लोकप्रिय वॉटर स्पोर्ट्स उपक्रमांपैकी एक आहे. , कयाकिंग हे रॅपिड्स मध्ये, संथ पाण्यात, सरोवरांमध्ये किंवा समुद्रात करणे हा एक रोमांचक अनुभव आहे ज्यासाठी कौशल्य आणि स्टॅमिना ची आवश्यकता असते. कयाकला सहसा दोन ब्लेड्स असलेले वल्हे असते आणि बॅन्डिस्ट कॉकपिट सारख्या जागेत बसलेल्या पॅडलर्सकडून ते वल्हवले जाते. कॉकपिटमधील पाणी कमी यावे यासाठी, पॅडलर्सना अधिक चांगले संरक्षण देण्यासाठी आणि थंड पाण्याच्या नद्यांवर हायपोथर्मियाची शक्यता कमी करण्यासाठी स्प्रे डेकचा वापर केला जातो. स्प्रे डेकच्या सुरक्षित वापरासाठी प्रशिक्षणाची गरज असते.

सर्व कयाकसाठी बचाव प्रक्रियेचे प्रशिक्षण आवश्यक आहे आणि वातावरणानुसार, कायाकिंगच्या प्रकारा नुसार तंत्रे वेगवेगळी असतात.

हा गतिमान खेळ असल्याने प्रशिक्षक आणि मार्गदर्शक अत्यंत अनुभवी असले पाहिजेत आणि वापरली जाणारी उपकरणे सर्वोच्च दर्जाची असली पाहिजेत.

कयाकचे अनेक प्रकार आहेत:

अ) मनोरंजनात्मक कयाक : लहान (एका व्यक्तीसाठी, लांबी सुमारे ३ मी) आणि रुंद, मोठे उघडे कॉकपिट. ते फक्त तलाव वगैरे सारख्या संथ पाण्याला अनुकूल आहेत.

ब) टुरींग कयाक : साडेतीन ते साडेचार मीटर लांबीचे, सहसा बल्कहेड्स आणि हॅचेस असतात. ते खाडी आणि खाडीसारख्या उघड्या पाण्यासाठी अनुकूल आहेत, पण मोकळा समुद्र नाही.

c) समुद्री कयाक: 4.5 ते 6 मीटर लांबी, ह्याला बल्कहेड्स आणि हॅचेस असतात, हातमुक्त पंप यंत्रणा आणि इतर उपकरणे असतात। हे जास्त करून खुल्या समुद्रात वापरतात.

ड) व्हाईट वॉटर कयाक: व्हाईटवॉटर कयाकचे अनेक प्रकार आहेत, प्रामुख्याने रिक्कर रनर, क्रीक आणि फ्रीस्टाइल - हे सर्व स्प्रेडेकसह असतात।

ई) सिट ऑन टॉप (S O T) : मनोरंजनात्मक पॅडलर्समध्ये S. O. T. कयाक हा एक लोकप्रिय पर्याय आहे. हा कयाक उलटा झाल्यास सरळ करणे सोपे जाते. दुसरीकडे पाहता, पॅडलर्स हे इतर बाहेरील गोष्टींच्या अधिक संपर्कात येतात आणि सनबर्न आणि हायपोथर्मिया इ. होऊ नये ह्यासाठी अधिक काळजी घेण्याची गरज असते. खराब किंवा सैल फिटिंग आणि हॅच कव्हर्स ई. मुळे नुकसान झाल्यामुळे पाण्याचा S. O. T. मध्ये प्रवेश होऊ शकतो आणि अशा वेळेस असे क्राफ्ट तरंगत नाहीत तर ते बुडतात.

i) मनोरंजनात्मक प्रकारात सिंगल आणि डबल, अगदी लहान आणि रुंद असे कयाक असतात. ह्या कयाक ला पॅडल् करताना वाऱ्यामुळे त्रास होऊ शकत असल्याने ते केवळ संथ पाण्याला अनुकूल आहेत.

ii) टुरींग S. O. T. लांब असतात आणि बे एरीयाच्या परिस्थितीचा सामना करण्यास सक्षम असतात.

कयाक वापरून मच्छिमारी करणाऱ्या समुदायाकडून त्यांना पसंती दिली जाते.

iii) सी गोइंग S. O. T. मध्ये समुद्री कयाकसारखी कामगिरी आणि वैशिष्ट्ये आहेत पण ह्या प्रकारच्या कयाकला बॅन्डिस्ट कॉकपिट असे डिझाईन नसते.

iv) व्हाईटवॉटर आणि सर्फ वापरासाठी अद्ययावत S. O. T. उपलब्ध आहेत. ओपन वॉटर्स मध्ये, कयाक कॅम्पसाईज झाल्यास, सेल्फ अँकर क्राफ्ट आणि पॅडलरवेगळे होण्यापासून रोखू शकतात. परंतु सेल्फ अँकर मुळे S. O. T. खाली अडकून होण्याचा धोका असतो.

ब) ईम्फेटेबल कयाक: ह्या प्रकारचे कयाक आकारानी खेळण्यापेक्षा जरा मोठे पासून ते खळाळत्या पाण्यात वापरण्यासाठीचे कयाक ईतके पर्याय उपलब्ध आहेत.

मार्गदर्शक - (Guides / Instructors)

- अ) वॉटर स्पोर्ट्स उपक्रमांसाठी प्रमुख प्रशिक्षकांना कमीतकमी खालील गोष्टी येत असल्या पाहिजेत:
- सीपीआरसह (Cardio pulmonary Resuscitation) प्रथमोपचार प्रशिक्षणाचे प्रमाणपत्र मान्यताप्राप्त प्रदात्याने दिलेले असावे आणि हे प्रशिक्षण किमान 16 तासाचे (2 दिवस) असावे.
 - विशिष्ट कयाकिंग ॲक्टिव्हिटीसाठी मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय संस्था आणि ऑपरिटरकडून प्रमाणपत्र आहे की त्या व्यक्तीला "विशिष्ट उपक्रमात मदत करण्याचा 2 वर्षांचा अनुभव आहे आणि बचाव कार्य करणाऱ्या गटांना मार्गदर्शन करण्यास स्वतंत्रपणे सक्षम आहे..
 - कयाकिंग अनुभवाच्या प्रमाणित नोंदी असलेले लॉगबुक असावे.
- ब) सोबत असलेल्या इतर मार्गदर्शकांकडे, बचाव कार्य, जीवन रक्षक तंत्र ह्याचा अनुभव असावा आणि प्रथमोपचार/सी.पी.आर ह्याचे प्रमाणपत्र मान्यताप्राप्त प्रदात्याने दिलेले असावे
- c) सर्व प्रशिक्षक आणि मार्गदर्शकांकडे खालील गोष्टी करण्याची क्षमता असली पाहिजे आणि (ॲक्टिव्हिटी च्या आधी आणि ॲक्टिव्हिटी दरम्यान हे केले आहे याची खात्री केली पाहिजे)
- उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी स्पष्टपणे संवाद साधण्याची आणि सर्वसमावेशक सुरक्षा माहिती देण्याची क्षमता अनिवार्य आहे.
 - कयाकिंग उपक्रमात सहभागी होण्याची क्षमता आणि कयाकिंग साठी निवडलेली विशिष्ट जागा ह्याचा अंदाज असला पाहिजे.
 - सहभागींना संबंधित वैद्यकीय इतिहास विचारा.
 - पर्यावरणीय परिस्थिती तपासा (हवामान, नदीची पातळी ई.)
 - धोके ओळखावेत आणि त्याचे मूल्यमापन करून ते एकतर नष्ट केले जावेत किंवा कमीत कमी हानी होईल ह्याची खात्री करण्यासाठी पद्धतशीर धोका व्यवस्थापना प्रमाणे तपासणी करावी.
- ६) ॲक्टिव्हिटी आधी, दरम्यान आणि शेवटी सर्व सहभागींची हेडकाउंट.
- vii) सहभागींच्या शारीरिक किंवा मानसिक स्थितीत बदल ओळखण्या साठी सतर्क राहा.
- ८) गटासाठी योग्य गती निश्चित करा आणि आवश्यकते नुसार विश्रांती घ्या.

साधन-सामग्री

- अ) कयाक (एक चांगल्या दर्जाचे असले पाहिजेत, सर्व अडचणींशी सामना करू शकले पाहिजेत, कॅपसाईज झाल्यावर कयाक मधुन सहज बाहेर पडता यायला पाहिजे, पाय अडकू देऊ नयेत, बुडू नयेत आणि अश्या ॲक्टिव्हिटी साठी योग्य असावेत).
- ब) पॅडल्स (कयाकच्या प्रकारासाठी योग्य, सहभागींना वापरायला सोपे, खडकांशी इम्पॅक्टसारख्या क्रियाकलापाशी संबंधित सर्व शक्तींचा सामना करण्यायोग्य, दणकत असावेत).
- c) नदीवर होणाऱ्या सर्व कयाकिंग सहलींसाठी हेल्मेट अनिवार्य आहे (कार्बनफायबर किंवा प्लास्टिकसारख्या मजबूत साहित्यापासून बनवलेले असावे, कपाळ आणि डोक्याच्या मागच्या बाजूला संरक्षण प्रदान करणारे आणि आघात शोषून घेण्यासाठी एक चांगली यंत्रणा असलेले असावे. अश्या हेल्मेटला EN 1385 स्टॅंडर्ड आवश्यक आहे).
- ड) लाइफ जॅकेट्स किंवा पर्सनल फ्लोटिंग डिव्हाइसेस (PFD) नियोजित ॲक्टिव्हिटी साठी योग्य असले पाहिजे, बीआयएस (ब्युरो ऑफ इंडियन स्टॅंडर्ड्स), अमेरिकी तटरक्षक दल, ब्रिटिश कनोइंग युनियन ई.) प्रमाणित / मंजूर केलेले असावे.
- ई) थ्रोएबल रेस्क्यू डिव्हाइसेस ताबडतोब वापरासाठी उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.
- ब) बचावकार्य करण्यास/ चालवण्यासाठी पात्र असलेल्या कर्मचाऱ्यांसह त्वरित बचावकार्यासाठी सेफ्टी कयाक उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.
- g) थंड हवामानाच्या ऑपरेशन्सदरम्यान वेटसूट आणि स्प्रे जॅकेट्सची शिफारस केली जाते.
- h) प्रशिक्षकाने सर्वांच्या सोबत रेस्क्यू बॅग, चाकू आणि शिट्ट्या बाळगणे आवश्यक आहे.
- प्रत्येक ॲक्टिव्हिटी मध्ये प्रथमोपचार किट असणे आवश्यक आहे.

ऑपरेशन्स

कयाकिंगच्या सर्व उपक्रमांची सुरुवात संपूर्ण सुरक्षा ब्रिफिंगने झाली पाहिजे. ब्रिफिंगमध्ये, वापरली जाणारी उपकरणे, डूज आणि डोन्ट्स, कृती, बचाव आणि आपत्कालीन प्रक्रियेसाठी सीमा रेषा आखित करणे आवश्यक आहे. कृती सुरु होण्यापूर्वी संबंधित जोखीम स्पष्टपणे अधोरेखित करणारा लाएबिलीटी व्हेर फॉर्मवर सर्व सहभागींनी स्वाक्षरी करणे आवश्यक आहे. कोणतीही मेडीकल / शारीरिक प्रॉब्लेम असलेल्या सहभागींना उपक्रमत सहभागी होण्याची परवानगी नाही.

जोखीम निवारण

- अ) लाइफ जॅकेट्स : पाण्यावर घालवलेल्या संपूर्ण वेळेत लाइफजॅकेट घातल्याशिवाय कयाकिंगची कोणतीही क्रिया करू नये. लाइफ जॅकेटमध्ये पुरेशी तरंगण्याची क्षमता असणे आवश्यक आहे, वॉटर स्पोर्ट्स अॅक्टिव्हिटी सुरु करण्यापूर्वी प्रशिक्षकाने लाइफजॅकेट योग्य प्रकारे बांधले पाहिजे आणि तपासले पाहिजे. लाइफजॅकेट नियोजित वापरकर्त्यासाठी योग्य आकाराचे असले पाहिजे.
- ब) मार्गदर्शक : प्रशिक्षित मार्गदर्शकच्या उपस्थितीशिवाय कयाकिंगचा कोणताही उपक्रम राबवता कामा नये.
- c) व्हाईट वॉटर कयाकिंगमध्ये फक्त सक्षम जलतरणपटूंनीच सहभागी व्हावे..
- ड) हेल्मेट : व्हाईट वॉटर कयाकिंगसाठी हेल्मेट अनिवार्य आहे. हेल्मेट चांगले फिट, घट्ट असले पाहिजे जेणेकरून हेल्मेटच्या फास्टनरला त्रास होणार नाही ह्याची नोंद घ्यावी.
- ई) इन्स्ट्रक्टर टू क्लायंट रेशो : खेळाच्या तांत्रिक स्वरूपामुळे, कंपनीने व्हाईट वॉटर कयाकिंगमध्ये ग्राहक - प्रशिक्षक गुणोत्तराचे प्रमाण नेहमी 1:4 आहे याची खात्री करावी आणि नेहमी किमान दोन पात्र प्रशिक्षक असले पाहिजेत.
- ड) कयाकांची संख्या : किमान तीन कयाक असले पाहिजेत, एकाच कयाकला परवानगी नाही.
- g) अल्कोहोल/ड्रग्स: अॅक्टिव्हिटीच्या किमान सहा तास आधी दारू/अंमली पदार्थांवर सक्त बंदी आहे.
- h) ग्राहक क्षमता : प्रशिक्षकांना त्यांच्या एबीलिटी लेव्हलपेक्षा जास्त अव्हगड जागी कयाकींगला नेले जाऊ नये. त्यांच्या तंदुरुस्तीचे मूल्यमापन केले पाहिजे आणि ते योग्य ठिकाणी घेतले पाहिजेत.
- i) साइन बोर्ड: पाणी/नदीच्या किनारी प्असलेल्या कॅम्प साईट्स/ऑपरेटर्सनी साइन बोर्ड लावले असले पाहिजेत ज्यात देखरेख केल्याशिवाय वॉटर स्पोर्ट्सउपक्रम राबवला जाणार नाही असे स्पष्टपणे नमूद केरावे.
- j) कयाकिंगची अंधारात करू नये आणि अंधाराच्या किमान एक तास आधी संपवावी.
- k) वयोमर्यादा:
- i) 12 वर्षांखालील मुलांना वेगाने वाहाणार्या नदीत / पाण्यात कयाकींला परवानगी देऊ नये.
- ii) 12 वर्षांवरील मुले फक्त ग्रेड 2 च्या रॅपीड्स मध्ये कयाकींग करू शकतात
- iii) 14 वर्षांवरील मुले ग्रेड 3 च्या रॅपीड्स मध्ये कयाकींग करू शकतात.
- iv) तलावांमध्ये मनोरंजन कयाकिंग आणि कॅनोइंगसाठी वयोमर्यादा १० वर्षे आहे. किनाऱ्यापासून (जास्तीत जास्त ५० मीटर) दूर न जाता आणि केवळ चांगल्या हवामानात कयाकिंग आणि कॅनोइंग केले जाणे आवश्यक आहे.

एसओपी आणि ऑपरेटिंग सूचना

- अ) सर्व कयाकिंग ऑपरेटर्सनी त्यांच्या ऑपरेशन्ससाठी स्टँडर्ड ऑपरेटिंग प्रोसिजर्स (एस. ओ. पी.) तयार करणे आवश्यक आहे.
- ब) उपक्रमाच्या आयोजनात एजन्सीने स्वीकारलेल्या पद्धतींचा समावेश करण्याव्यतिरिक्त, सदस्याच्या वैद्यकीय स्थितीचे मूल्यमापन करणे आणि उपक्रमाच्या आचरणाची प्रक्रिया, दुखापत टाळणे, सुरक्षेची खबरदारी, दळणवळण, हवामान ई. चा उल्लेख एस. ओ. पी. मध्ये असणे गरजेचे आहे

- i) बचाव, स्थलांतर आणि वैद्यकीय मदत यासह आपत्कालीन कृती आराखडा सुस्थितीत असणे आवश्यक आहे. कर्मचारी/ मार्गदर्शक/ चालकांना आपत्कालीन कृती आराखड्याच्या सर्व पैलूंचे वेळोवेळी प्रशिक्षण दिले पाहिजे.
- ii) जाहिरातींमध्ये अॅक्टिव्हिटी संबंधित जोखीम आणि त्यानुसार ग्राहकांना माहितीचे खरे चित्र देणे आवश्यक आहे. गार्ड्रुस आणि त्यांच्या अनुभवाची माहिती ग्राहकांना बहुदिवसीय कयाकिंग मोहिमेसाठी पाठवली पाहिजे.

दस्तऐवजीकरण

टूर ऑपरेटरने अॅक्टिव्हिटीच्या वेळी सर्व देखभाल करणे आवश्यक आहे, किमान खालील दस्तऐवज टूर लिडर कडे असावेत :

- अ) सर्व मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षकांचा तपशील, प्रमाणपत्रांच्या प्रती, अनुभवाची नोंद आणि ग्राहकांकडून आलेला अभिप्राय.
- ब) ऑपरेशन्ससाठी आवश्यक असलेल्या सर्व परवानग्या आणि परवानग्यांच्या प्रती.
- c) सर्व सहभागी, मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षक ई. चे ओळखपत्र व ईतर दस्तऐवज, विमा संरक्षण आणि नातेवाईकांच्या तपशीलाच्या प्रती.
- ड) एसओपीची प्रत.
- ई) आपत्कालीन संपर्क क्रमांकांची वर्तमान यादी

आपत्कालीन योजना आणि रेस्क्यु:

- अ) कयाकिंग सहली मध्ये पुरेशी प्रथमोपचार, वैद्यकीय उपकरणे उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.
- ब) आपात कालात स्थलांतराचे मार्ग सहभागी, मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षकांना माहिती असणे आवश्यक आहे.
- c) आवश्यकतेनुसार सर्वात जवळच्या आपत्कालीन सेवांची सविस्तर कागदपत्रे, स्थलांतर / आपत्कालीन प्रक्रिया कशी करावी ह्याच्या एसओपीची प् उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.

सुरक्षा माहिती

सर्व प्रशिक्षक आणि मार्गदर्शकांना संपूर्ण सुरक्षा माहिती देता आली पाहिजे ज्यात सुरक्षेच्या सर्व पैलूंचा समावेश आहे आणि साफे कयाकिंग टूरबद्दल सविस्तर सूचना दिल्यापाहिजेत. ही माहिती स्पष्ट आणि इंग्रजी, हिंदी किंवा प्रवाशांना समजू शकेल अशा स्थानिक भाषेत दिली पाहिजे.

वैद्यकीय समस्या

सर्व प्रशिक्षक आणि मार्गदर्शकांना वैद्यकीय समस्या नाहित ना ह्याची खात्री करणे आवश्यक आहे. हृदयरुग्ण, पाठीच्या कण्याच्या समस्या, नुकतीच शस्त्रक्रिया किंवा चिंतेची इतर कोणतीही वैद्यकीय समस्या, गरोदर महिला आणि नियमा पेक्षा कमी वयाच्या मुलांनी या उपक्रमात सहभागी करू नये. ज्यांना दम्याचा त्रास आहे, त्यांनी दमा इनहेलर नेणे आवश्यक आहे आणि ते प्राधान्याने गार्डकडे सोपवावे.

ऑपरेटर्सना मांन्याता मिळवण्यासाठीची किमान मानके

मान्यतेसाठी अनुदान मागणाऱ्या कोणत्याही संघटना, संस्था, आस्थापना किंवा कंपनीने या इच्छित निकषांची पूर्तता करावी:

- अ) संस्थेकडे अशी अॅक्टिव्हिटी चालवण्याच्या गरजांशी सुसंगत विशिष्ट उपकरणे, अनुभव असणे आवश्यक आहे.

- ब) संस्थेकडे त्यांच्या वेतनश्रेणीत पात्र कर्मचारी (किमान दोन पूर्णवेळ पात्र कर्मचारी) असणे आवश्यक आहे. या कर्मचाऱ्यांना ह्या प्रकारच्या अॅक्टिव्हिटीचा अपेक्षित अनुभव असणे आवश्यक आहे आणि त्यांच्याकडे मान्यताप्राप्त प्रदात्याने, सीपीआरसह (Cardio pulmonary Resuscitation) प्रथमोपचार प्रशिक्षणाचे प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे.
- c) संस्थेने आवश्यक परवाने/ परवान्यांसह काम करणे आवश्यक आहे.
- ड) संस्थेकडे त्यांच्या बोर्डावर किमान एक व्यक्ती अशी असणे आवश्यक आहे की जिच्याकडे ह्या अॅक्टिव्हिटीच्या प्रशिक्षणाचे प्रमाणपत्र आणि अनुभव आहे
- ई) या संस्थेची राज्य पर्यटन विभागाकडे नोंदणी असणे आवश्यक आहे आणि भारत सरकारच्या पर्यटन मंत्रालयाची मान्यता असल्यास अधिक चांगले.
- ब) संस्थेचे नोंदणीकृत कार्यालय असणे आवश्यक आहे.
- g) कयाकिंग कंपनीने 'पर्यावरणाला कमित-कमी धोका' (मिनीमायझेशन ऑफ एनव्हायरमेंटल इम्पॅक्ट) पोचेल ह्या धोरणाचे कडक पालन करणे आवश्यक आहे.

सी कयाकिंगसाठी अतिरिक्त मार्गदर्शक तत्त्वे

परिचय

सी कयाकिंग सहसा खाडी, किंवा किनाऱ्याजवळील समुद्रात / बेटांवर, समुद्री कयाक वापरून केले जाते. या सिट ऑन टॉप (S O T) कयाकमध्ये सहसा डेक झाकलेले असतात किंवा कमी कालावधीसाठी टॉप्सवर बसून कयाकींग करू शकतात. व्हाईट वॉटर कयाकच्या तुलनेत समुद्री कयाकचा वेग जास्त असतो, अधिक कार्गो क्षमता, सरळ रेषेचे पॅडलिंग सुलभ असते आणि हे कयाक लांबच्या प्रवासासाठी आरामदायी असतात. समुद्र कयाकिंग काही तासांचे / मल्टी डे सागरी प्रवासांचे पण असू शकतात.

सी कयाकिंगसाठी लागणारी अतिरिक्त साधने:

- अ) फ्लोटिंग आणि वॉटरप्रूफ कंपार्टमेंटसाठी दोन्ही टोकांवर बल्कहेड असलेला समुद्रक कयाक. जास्तीत जास्त लांबून नजरेत येण्यासाठी फ्लोरोसंट रंगाचे कयाक आणि अॅक्सेसरी इक्विपमेन्ट असल्यास जास्त चांगले.
- ब) बिलज पंप.
- c) पॅडल फ्लोट.

इतर आवश्यक साधने (मल्टी डे सागरी प्रवासासाठी)

- अ) नेव्हिगेशन चार्ट / जीपीएस/ डेक कंपास. ब) पिण्याचे पाणी आणि अन्नासाठी कंटेनर. क) लायटर किंवा वॉटरप्रूफ माचीस ड) सन प्रोटेक्शन क्रीम, सनग्लासेस आणि डोक्याचे संरक्षण ई) आपत्कालीन निवारा साधने फ) कोरड्या पिशवीत अतिरिक्त कपडे.

मार्गदर्शक / नेत्यांसाठी साधन सामुग्री:

- अ) भरती - ओहाॅटी चा वर्तमान अहवाल.
- ब) जास्तीचे (एक्सट्रा) पॅडल्स
- क) टोईंग सिस्टीम
- ड) कयाक दुरुस्ती किट/साधने.
- ई) व्हीएचएफ रेडिओ किंवा मोबाईल फोन.
- फ) अन्न आणि पिण्याचे पाणी. ग) योग्य प्रथमोपचार किट.

मल्टिडे सी कायकिंग टूर्ससाठी:

अतिरिक्त सुरक्षा ब्रिफिंग आणि चेकलिस्ट:

टूर ऑपरेटर्सनी पर्यटन, हवामान, भरती - ओहाॅटीचा प्रवाह, वारा आणि सर्फची परिस्थिती यांची खात्री करून घेणे आवश्यक आहे.

मल्टिडे सी कयाकिंग ट्रिप्ससाठी, ऑपरेटरने पर्यटकांची क्षमता सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे:

- अ) कयाक ऊलटा झाल्यास, गार्डच्या मदती शिवाय कयाकच्या बाहेर येता येणे आवश्यक आहे
- ब) सेल्फ आणि असिस्टेड रेस्क्यु येणे आवश्यक आहे
- क) कयाकचे प्रक्षेपण आणि लँडिंग तंत्र.
- ड) व्हीएचएफ रेडिओ कम्युनिकेशन.

- ई) विविध आपत्कालीन संकेत उपकरणे/ संकेत समजून घ्या.
ड) गरज पडल्यास दुसऱ्या पॅडलरला टोइंग करता येणे.
ग) नेव्हिगेशन कौशल्य.
ह) मूलभूत शिबिर कौशल्य.

सी कयाकिंग सहलींदरम्यान इतर जहाजांच्या बाबतीत सतर्क राहण्यासाठी माहिती:

- अ) नेहमी आजुबाजूच्या जाहाजांवर लक्ष ठेवा.
ब) येणाऱ्या जाहाजाने तुम्हाला पाहिले आहे असे कधीही गृहीत धरू नका.
c) शिपिंग लेन रीकाम्या ठेवा आणि शिपिंग लेन जिथे सर्वात लहान आहे त्या मार्गांनी ती पार करा. शिपिंग लेनच्या मार्गाचे उतारे तपासा.
ड) टक्कर होण्याचा संभव असल्यास लवकर मागे वळा.
ई) मल्टी डे सी कयाकिंग सहलींसाठी ऑपरेटर्सनी संघासाठी आवश्यक बचाव बॅकअप उपलब्ध असल्याची खात्री करणे आवश्यक आहे. सर्व आवश्यक बचाव उपकरणे आणि प्रस्थापित दळणवळण यंत्रणा असलेल्या रेस्क्यू बोट किंवा ग्राउंड सपोर्ट टीमच्या स्वरूपात असू शकते. आपत्कालीन कृती आराखडा बरोबर असावा आणि अशी परीस्थीती हताळण्याचे प्रशिक्षण असणे आवश्यक आहे.
च) ग्राहकांनी कधीही एकट्याने किंवा मद्य/अवैध अंमली पदार्थांच्या प्रभावाखाली कधीही कयाकींग करू नये. लाईफ जॅकेट्स/पीएफडी (पर्सनल फ्लोटिंग डिव्हाइसेस) कयाकींग साठी अनिवार्य आहे आणि पाण्यावर घालवलेल्या संपूर्ण वेळेत ते व्यवस्थित घालणे आवश्यक आहे.
g) कमीत कमी दोन सी कयाकिंगची पात्रता असलेले गाईड्स नेहमी बरोबर असणे आवश्यक आहे. दहापेक्षा जास्त पॅडलर्ससाठी तीन मार्गदर्शकांनी सहलीला जावे. गाईड्सना भरती - ओहाटेची लाटा, प्रवाह आणि वारा / हवामानाची माहिती असावी. त्यांना बचावासाठी सर्वसमावेशक सुरक्षांची माहिती आणि फर्स्ट एड/सीपीआरचे वैध प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे.

३. स्नॉर्केलिंग

परिचय

स्नॉर्केलिंग दोन प्रकारचे आहेत: किनारा- स्नॉर्केलिंग आणि बोट स्नॉर्केलिंग. पहिला किनाऱ्यावरून आणि दुसरा बोटीतून प्रक्षेपित केला जातो. स्नॉर्केलिंग ही एक जलचर क्रिया आहे जी लोकांना सागरी जगाशी संवाद साधून देते. जेव्हां ते योग्य प्रकारे केले जाते तेव्हां ते आनंददायी, समाधानकारक आणि सुरक्षित असते. तथापि, अंमलबजावणीत गुणवत्ता सुनिश्चित करण्यासाठी जास्त खबरदारी घेणे गरजेचे असते.

व्यावहारिक कारणांसाठी, 'स्नॉर्केलिंग या शब्दांत स्कूबा डाइव्ह सुरू होण्यापूर्वी किंवा संपल्यानंतर होणारे स्नॉर्केलिंग वगळले जाते. याचा अर्थ केवळ स्नॉर्केल, मास्क आणि पंखे घालून पाण्याखाली परंतु पाण्याच्या पृष्ठभागालगत पोहणे असा होतो.

प्रशिक्षक/सुपरवायझर्स: गरजेची पात्रता आणि अनुभव

अ) स्नॉर्केलिंग उपक्रम पुरवणाऱ्या प्रत्येक रिसॉर्ट/वॉटर स्पोर्ट्स सेंटरमध्ये किमान एक लाइफगार्ड असणे गरजेचे आहे.

ब) डिमार्केटेड क्षेत्रातच केले पाहिजे

c) स्नॉर्केलिंगवर आलेल्या पाहुण्यांसोबत नेहमी 'गाईड'Guide'नांवाची प्रशिक्षित आणि परवानाधारक व्यक्ति असायला हवी. पाण्यावर असताना इतर कोणतीही व्यक्ति तेथे नसावी, हे लक्षात ठेवायला हवे.

ड) किनारा स्नॉर्केलिंग (किनार्यावरून प्रक्षेपित केल्यास, कोणत्याही प्रसंगाला उपस्थित राहण्यासाठी आजूबाजूच्या परिसरात पूर्णपणे सुसज्ज रेस्क्यू बोट अंकर केली पाहिजे)

ई) जेव्हा बोटीतून स्नॉर्केलिंग सुरू केले जाते, तेव्हा पाहुण्याची देखरेख मित्राकडून केली जाते याची खात्री करण्याबरोबरच जहाजावरील व्यक्तीही त्याच्यावर सतत लक्ष ठेवून असतात.

ड) स्नॉर्केलिंग ऑपरेशनदरम्यान वापरली जाणारी रेस्क्यू बोट या मार्गदर्शक तत्वात दिलेल्या अटीनुसार असली पाहिजे.

g) स्नॉर्केलिंग लाँच करण्यासाठी वापरली जाणारी बोट बचावकार्यासाठीही वापरली जाऊ शकते तसेच ती रेस्क्यू बोटीची गरज पण पूर्ण करते.

h) उघड्या पाण्याच्या स्नॉर्केलिंग बोटीला जुळी इंजिने बसवावीत, प्रत्येकी एक

६० एचपीची किमान क्षमता. आपत्कालीन परिस्थितीत बोटीला किनाऱ्यावर लवकर

पोहोचण्यासाठी पुरेशी ताकद आहे ना? याची खात्री करण्यासाठी इंजिनची क्षमता अधिक असणे आवश्यक आहे. ट्विन इंजिन बोट कोणत्याही इंजिनमध्ये बिघाड झाला तरी लोकांना किनाऱ्यावर सुरक्षितपणे आणण्याइतकी सक्षम असते.

i) ओपन वॉटर स्नॉर्केलिंग बोटीवर ऑनबोर्ड असणे आवश्यक आहे: परवानाधारक बोट-हँडलर, कमीत कमी 02 प्रमाणित स्नॉर्केलिंग गाईड्स (ते ऑनबोर्डवरील पाहुण्यांच्या संख्येवर अधिक अवलंबून असू शकते), किमान 01 प्रमाणित लाईफ सेव्हर, 01 'लूक आऊट'.

j) सुपरवायझर हा अगदी उत्तम(तरबेज) जलतरणपटू असला पाहिजे आणि आपत्कालीन परिस्थितीत पटकन निर्णय घेण्याची क्षमता असलेला आणि प्रथमोपचार/ सी.पी.आर्.यांचे प्रशिक्षण घेतलेला असायला हवा.(असणे गरजेचे)

k) उपक्रमादरम्यान 'गार्ड तणावपूर्ण स्थितीत नाही ना, याची खात्री करणे आवश्यक आहे आणि अॅक्टिविटी सुमारे ३० मिनिटे (अर्धातास) किंवा त्यापेक्षा जास्त असल्यास किमान सात (७) फेऱ्या असाव्यात.

जलक्रीडाकेंद्रासाठी गरजेच्या गोष्टी

अ) सर्व केंद्रांची स्थानिक पर्यटन विभागाकडे नोंदणी करणे आवश्यक आहे.

ब) सर्व केंद्रांवर आपत्कालीन परिस्थिती उद्भवल्यास शुद्ध प्राणवायुचा पुरवठा असणे गरजेचे आहे. आणि स्नॉर्केलिंगसंबंधित अपघातांच्या बाबतीत आपत्कालीन कृती आराखडा तयार केला पाहिजे. आपत्कालीन कृती आराखड्यात यंत्रणांचा समावेश असला पाहिजे:

i) बेपत्ता जलतरणपटूंचा शोध घेऊन त्यांची व्यवस्था लावावी.

ii) प्रथमोपचार/सीपीआर पुरवणे.

iii) जवळच योग्य अशी वाहतुकीची व्यवस्था वैद्यकीय सेवेसाठी असावी.

iv) योग्य अधिकाऱ्यांना अहवाल सादर करावा. (पोलीस, नौदल, तटरक्षक दल, पर्यटन मंत्रालय इ.)

c) सर्व कर्मचारी या आपत्कालीन कृती आराखड्याशी परिचित असणे आवश्यक आहे आणि योग्य ती कृती करू शकले पाहिजेत.

ड) केंद्रांमधील कर्मचारी आणि ग्राहकांसाठी विमा असणे आवश्यक आहे.

आवश्यक उपकरणे

अ) स्नॉर्केलिंग उपकरणे

i) स्नॉर्केलिंग उपक्रम पुरवणाऱ्या प्रत्येक केंद्रात त्याच्या क्षमतेशी जुळणारी उपकरणे असली पाहिजेत. यामध्ये या गोष्टींचा समावेश असावा.

१) मुखवटे, प्रिस्क्रिप्शन आणि नॉन-प्रिस्क्रिप्शन दोन्ही.

२) रॅश गार्ड आणि / किंवा ओले सूट. ३) सर्व साइजचे फिन्स.

४) फिन्स बरोबर जाणाऱ्या बूटीज. ५) स्नॉर्केल.

६) गरजपडल्याससिग्नल्सच्याउपकरणांचीव्यवस्थाअसावी.

ब) स्नॉर्केलिंगसाठीवापरल्याजाणाऱ्याडाइव्हबोटी/बोटी ही बोटीची जबाबदारी आहे

मध्यवर्ती कार्यालय आणि त्यांतील सदस्य.

ii) प्रत्येक बोटीत किमान २-३ कर्मचारी असणे आवश्यक आहे, पोहणाऱ्यांच्या सुरक्षिततेसाठी हे करणे आवश्यक आहे. आणि त्यांना कोणतीही किंवा कसलीही गरज पडल्यास आधार देण्यासाठी जलतरणपटूची जादा कुमक जहाजावर असावी. त्यांनी जहाजावर उपस्थित असावे अशी शिफारस त्यांना करण्यात आली आहे:

१) लक्षणीय अनुभव असलेल्या योग्य प्राधिकरणाकडून बोट ड्रायव्हिंग/कॅप्टनचा परवाना.

२) स्नॉर्केलिंग लोकेशनचे पुरेसे ज्ञान असलेले केंद्र कर्मचारी

किंवा बेस लीडरने मंजूर केलेली इतर व्यक्ती.

३) प्रथमोपचार/सीपीआर प्रमाणपत्र.

४) ऑक्सिजन रिसेसिटेशन आणि उपचार प्रमाणपत्र किंवा पॅडी/डॅन ऑक्सिजन प्रोव्हायडर कोर्स.

५) ज्यांना पोहायला येत नाही अशांसाठी किंवा आपत्कालीन परिस्थितीसाठी लाइफ जॅकेट्स.

- iii) बोटींना फंक्शनिंग वॉकी-टॉकी, फोन, रेडिओ टेलिफोन किंवा इतर डायरेक्ट कम्युनिकेशन डिव्हाइसवापरून नेहमी केंद्राशी संवाद साधता आला पाहिजे.
- iv) स्नॉर्केल साइटवर (त्या ठिकाणी) जातांना आणि परत येतांना कोणतेही बदल झाल्यास सामावून घेण्यासाठी बोटीमध्ये पुरेसे इंधन असणे आवश्यक आहे.
- v) बोटीत दोन इंजिने असली पाहिजेत किंवा इंजिन मध्ये बिघाड झाल्यास बॅकअप इंजिन असावे.
- ६) सेंटरने बोटीमध्ये स्पेअर टँक, स्पेअर स्नॉर्केलिंग उपकरणे, प्रथमोपचार, ऑक्सिजन किट, डाइव्ह फ्लॅग आणि बोटीची शिडी उपलब्ध करून द्यावी ज्यामुळे पाण्यात सहज उतरतां येते व बाहेर पडता येते.

उपकरणांची देखभाल

अ) उपकरणांचे दरवर्षी सर्व्हिसिंग करणे गरजेचे आहे. आणि दर पाच वर्षांतून एकदा बदलली पाहिजेत.

ब) प्रत्येक वापरानंतर उपकरणे धुवावीत, वाळवावीत आणि नीट तपासावीत.

एसओपीज् आणि ऑपरेटिंगसाठी सुचना:

अ) स्नॉर्केलर्ससाठी किमान पात्रता i) स्नॉर्केल करणारे जलतरणपटू असणे आवश्यक आहे.

खालील कागदपत्र सादर करावीत:

१) अलीकडील वैद्यकीय फॉर्ममध्ये असे म्हटले आहे की ती व्यक्ती स्नॉर्केलसाठी योग्य (एकदम फीट) असावी. किंवा स्नॉर्केलिंगसाठी एखाद्याला विशिष्ट औषध किंवा वैद्यकीय उपचार न देण्याविषयी असलेले वैद्यकीय कारण असेल तर त्याने मेडिकल प्रॅक्टिशनरकडून तसे प्रमाणपत्र तयार ठेवावे.

२) त्या व्यक्तिला पोहतां येते आणि पाण्यामधील हालचालीत सहजता आहे याची हमी, तसे नसल्यास लाइफ जॅकेट घालण्याची तयारी ठेवावी. दुर्बल/पोहतां न येणाऱ्या व्यक्तींसाठी लाइफ जॅकेट अनिवार्य आहे व तशी खात्री संबंधित प्रशिक्षकाने प्रशिक्षण सुरू करण्यापूर्वी करावी.

ब) स्नॉर्केलिंग उपक्रमांची देखरेख

i) स्नॉर्केलिंग ट्रिप्सचे नियोजन करणे आवश्यक आहे - ट्रिप प्लॅनमध्ये केलेल्या कोणत्याही बदल केंद्राला कळवणे आवश्यक आहे.

ii) स्नॉर्केलिंग गार्ड एकावेळी ०२ पेक्षा जास्त व्यक्तींची देखभाल करू शकत नाही.

c) प्रतिबंधित (रिस्ट्रिक्ट्द एरिया) क्षेत्रात स्नॉर्केलिंग

i) अंदामान आणि निकोबारच्या काही भागांमध्ये लष्कर, नौदल किंवा इतर सरकारी शाखांद्वारे गस्त /नियंत्रित केली जाते. या ठिकाणी स्नॉर्केलिंग करतां येऊं शकणार नाही. यासंबंधी मान्यवर संस्थांकडून माहिती घेणे आवश्यक आहे.

ड) सांस्कृतिक आणि पर्यावरण संरक्षण

i) समुद्रातून काहीही घेऊ नये आणि विशेषतः सांस्कृतिक स्मारके/ कलाकृती घेऊ नयेत.

२) सांस्कृतिक स्मारकांचे नुकसान करणे आणि सांस्कृतिक स्मारके काढण्याला बंदी आहे.

iii) स्नॉर्केलर्सनी सागरी पर्यावरणाचे आणि तेथील रहिवाशांचे संरक्षण केले पाहिजे. स्नॉर्केलर्सनी सागरी प्राण्यांना शारीरिक इजा करून त्रास देऊं नये. प्रवाळांचे संरक्षण करावे. शार्क माशांना कोणत्याही परिस्थितीत खारू घालू नये

iv) सागरी संरक्षित क्षेत्रांसाठी (एमपीएस) आणि संरक्षित प्रजातींना हानि होईल असे वर्तन करू नये.

१) एमपीएसमध्ये पोहण्यासाठी/ स्नॉर्केलला परवाने आवश्यक असू शकतात.ते परवाने पोहण्यापूर्वी मिळवलेले असावेत.

गरजेची कागदपत्रे:

अ) प्रत्येक केंद्र/कार्यालयात समाविष्ट असणाऱ्या प्रत्येक जलतरणपटूची नोंद असणे आवश्यक आहे:

i) पूर्ण नाव आणि संपर्क माहिती.

ii) आपत्कालीन संपर्क माहिती.

iii) त्यांनी केलेल्या उपक्रमांचा तपशील.

iv) वैद्यकीय स्वरूप आणि दायित्व सवलत.

v) ही सर्व माहिती कंपनीने कमीत कमी 5 वर्षे ठेवणे आणि ठेवणे आवश्यक आहे.

जोखीम निवारण

अ) प्रत्येक प्रवासापूर्वी जलतरणपटूंना सविस्तर माहिती दिली पाहिजे. थोडक्यात सुरक्षा नियम, पाण्याची खोली, स्नॉर्केल साइट वैशिष्ट्ये, प्रवाह, प्रवेश आणि बाहेर पडण्याचे तंत्र, पर्यावरणीय विचार आणि संभाव्य धोके यांची माहिती देणे आवश्यक आहे.

ब) स्नॉर्केलिंग करताना फ्लोटेशन डिव्हाइस म्हणून लाइफ जॅकेटचा वापर करणे बंधनकारक आहे.

c) स्वतंत्रपणे स्नॉर्केलिंग करणे, किंवा मित्र वा सुपरवायझरच्या अनुपस्थितीत करण्यास परवानगी नाही.

ड) केंद्राला स्थानिक हवामानाची माहिती असणे आवश्यक आहे आणि स्नॉर्केलिंग करण्यापूर्वी प्रत्येक ठिकाणी जलतरणपटूंना विशेष परिस्थितीची माहिती देणे आवश्यक आहे.

ई) ज्या परिस्थितीत स्नॉर्केलिंग करण्यास बंदी आहे:

i) पाण्याचा प्रवाह वेगवान आहे का हे बघणे.

ii) वादळादरम्यान.

ड) स्नॉर्केलर्सनी त्यांच्या उपस्थितीची स्पष्ट खूण करणे अत्यावश्यक आहे. त्यातून कार्यरत असलेल्या कोणत्याही बोटीत इतर बोट वापरकर्त्यांना माहिती देण्यासाठी दिवस-रात्र डिस्प्ले सिग्नल (म्हणजे झेंडे) असणे आवश्यक आहे

g) डाइव्ह फ्लॅग कुठेही वापरता येतो

जिथे डायव्हर्स किंवा स्नॉर्केलर्स डुबकी मारत आहेत आणि जलतरणपटू पाण्यात असताना बोटींनी नेहमी प्रदर्शित केले पाहिजेत.

आपत्कालीन योजना आणि रेस्क्यु:

अ) कलम 3 (ब) मध्ये नमूद केलेल्या प्रमाणे सर्व केंद्रशासित एलोकांकडे आपत्कालीन कृती आराखडा असणे आवश्यक आहे.

ब) केंद्रातील सर्व कर्मचारी आपत्कालीन प्राणवायू उपकरणांशी परिचित असणे आवश्यक आहे आणि सर्व कर्मचाऱ्यांसाठी दरवर्षी प्रशिक्षण सत्रे ठेवणे आवश्यक आहे.

सुरक्षा माहिती

अ) साइट ब्रिफिंगव्यतिरिक्त, सर्व जलतरणपटूंना सुरक्षेची माहिती मिळाली पाहिजे, बोटीवर आपत्कालीन आणि प्रथमोपचार उपकरणे कोठे उपलब्ध आहेत याची सविस्तर माहिती दिली पाहिजे. बोटीत चढताना सुरक्षेची माहिती देणेही आवश्यक आहे.

ब) साइट ब्रिफिंगव्यतिरिक्त ही माहिती दिली पाहिजे.

वैद्यकीय बाबी:

अ) प्रत्येक जलतरणपटूने त्यांना स्नॉर्केलिंगपासून रोखणाऱ्या परिस्थितीतून मुक्त करणारा वैद्यकीय फॉर्म भरावा. जर त्यांना या परिस्थितीचा अनुभव येत असेल तर त्यांना एका व्यावसायिकाकडून लेखी वैद्यकीय मंजूरी मिळाली पाहिजे, त्यांना स्नॉर्केल करण्याची परवानगी दिली पाहिजे

गरजेची मूलभूत मानके:

अ) ऑपरेटरची स्थानिक पर्यटन विभागाकडे नोंदणी करावी.

ब) कर्मचाऱ्यांनी कलम (2) मध्ये परिभाषित केलेल्या पात्रतेची पूर्तता केली पाहिजे.

c) या केंद्रात जास्तीत जास्त स्नॉर्केलर्ससाठी स्नॉर्केलिंग उपकरणांचा संपूर्ण संच असला पाहिजे.

ड) ऑपरेटरकडे आपत्कालीन कृती आराखडा असणे आवश्यक आहे ज्यासाठी कर्मचाऱ्यांना नियमित प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे.

ई) केंद्रसरकारने खात्री केली पाहिजे की कोणीही 'फ्री डाइव्ह' करणार नाही. विशेषतः जिथे उथळ पाणी आहे कारण ती व्यक्ती प्रवाळावर उभे राहून डाइव्ह केले तर ते हानिकारक आहे.

ड) अशा भागातच स्नॉर्केलिंगला परवानगी आहे जिथे सक्षम अधिकाऱ्यांकडून स्नॉर्केलिंगच्या कामांसाठी स्नॉर्केलिंगची परवानगी दिली जाते.

g) कंपनीने स्ट्रिक्टली 'लिव्ह नो ट्रेस' पॉलिसीचे पालन केले पाहिजे तसेच दीर्घकालीन शाश्वतीच्या निर्देशांचे पालन केले पाहिजे.

४. काईट बोर्डिंग

परिचय

काईटबोर्डिंग हा वेकबोर्डिंग, स्नोबोर्डिंग, विंडसर्फिंग, सर्फिंग, पॅराग्लायडिंग, स्केटबोर्डिंग आणि जिम्नॅस्टिक्स या पैलूंची सांगड घालणारा सरफेस वॉटर स्पोर्ट आहे. काईटबोर्डर पॉवर काईटच्या सहाय्याने वाऱ्याच्या शक्तीचा वापर करतो आणि वेकबोर्ड किंवा छोट्या सर्फबोर्डसारख्या बोर्डवर उभा राहून पाण्यावरून प्रवास करतो (पादत्राणांसकट किंवा त्यांच्या विना)

काईटबोर्डिंग ही वेढे रायडिंगसाठी विशिष्ट शैली आहे, ज्यासाठी खासकरून बनवलेले सर्फबोर्ड किंवा बोर्ड वापरतात.

काईटबोर्डिंग हा एक नवीन खेळ आहे, ज्याला जगभरात लोकप्रियता मिळत आहे. हा एक वैयक्तिक खेळ आहे आणि ह्यात नवोदितांसाठी 'जॉय राइड्स' नसतात. मोकळ्या पाण्यात पोहण्याचे पूर्वकौशल्य असलेल्या विद्यार्थ्यांना हा खेळ शिकवावा लागतो. काईटबोर्डिंग ऑपरेटर्स नवोदितांसाठी धडे देतात, आणि अनुभवी रायडर्सना साहित्य भाड्याने देतात, किंवा सहली आयोजित करतात. काईटबोर्डिंग वाऱ्याच्या स्थितीवर अवलंबून असल्यामुळे धडे देण्याच्या ठिकाणी अध्यापन आणि सरावासाठी योग्य परिस्थिती असायला हव्यात. भारतात काईटबोर्डिंग कोणताही अपघात झालेला नाही. खबरदारी, जागरूकता आणि सुरक्षा मानके ह्यांनी अपघात रोखले जाऊ शकतात.

प्रशिक्षित मनुष्यबळ

काईटबोर्डिंग धडे घेण्याची जबाबदारी असलेल्यांना धडे, बचाव तंत्र, पॉवरबोट हाताळणी आणि प्रथमोपचार/सी.पी.आर. ह्याची संपूर्ण माहिती असणे गरजेचे आहे.

मार्गदर्शक/ प्रशिक्षक

काईटबोर्डिंग प्रशिक्षकांकडे कमीत कमी खालील गोष्टी असल्या पाहिजेत;

काईटबोर्डिंगसाठी मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय संस्थेची पात्रता आणि ऑपरेटरकडून "काईटबोर्डिंग चा ३ वर्षे अनुभव आहे आणि स्वतंत्रपणे शिकवण्यास, मदत करण्यास, सहलींचे नेतृत्व करण्यास आणि बचावकार्य करण्यास स्वतंत्रपणे सक्षम आहे" - असे प्रमाणपत्र.

काईटबोर्डिंगच्या धड्यांचे प्रमाणित रेकॉर्ड असलेले लॉगबुक/ई-बुक.

मान्यताप्राप्त वैध प्रथमोपचार/सीपीआर प्रमाणपत्र.

मान्यताप्राप्त पॉवरबोट परवाना प्रमाणपत्र.

मान्यताप्राप्त ओपन वॉटर लाइफगार्ड सर्टिफिकेट.

उपकरणे

LEI/FOIL डिपॉवर सक्षम आणि पाणी लॉच काईट वाऱ्याच्या वेगवेगळ्या परिस्थितीत व्यवस्थित चालणारे विविध काईट.

शिकवण्यासाठी छोट्या आणि अनुभवी रायडर्ससाठी मोठ्या लाइन आणि काईटच्या आकाराशी जुळणारे काईट-बार.

नवोदितांसाठी बोर्डलीज नसलेल्याबोर्डवर पाय अडकवण्यासाठी पट्टे असलेले काईटबोर्ड.

ग्राहकांसाठी वेगवेगळ्या आकारात सेफ्टी लीश, हेल्मेट आणि हार्नेस.

धडे सुरु करण्यापूर्वी वाऱ्याचा वेग तपासण्यासाठी एक अॅनेमोमीटर.
समुद्रकिनार्यावरील प्रशिक्षणासाठी दोन लाइन असलेले प्रशिक्षक काइट
लाइफ जॅकेट्स किंवा पर्सनल फ्लोटिंग डिव्हाइसेस (PFD) - (तरंगण्याची किमान आवश्यकता
पूर्ण करणे आवश्यक आहे - ISI, अमेरिकी तटरक्षक दल, ब्रिटिश कॅनो युनियन किंवा समकक्ष)
ह्यांनी प्रमाणित/ मंजूर केले पाहिजे.
मोकळ्या पाण्याचे प्रशिक्षण असल्यास, बचाव कार्य करण्यासाठी/ चालवण्यासाठी पात्र
असलेल्या कर्मचाऱ्यांबरोबर त्वरित तैनात करण्यासाठी सुरक्षा / बचावासाठी बोटी जवळच्या
परिसरात (दृश्य अंतरावर) उपलब्ध असाव्यात याची खात्री केली पाहिजे.

तपासणी आणि देखभाल धोरण

तपासणी आणि देखभालीसाठी प्रणाली आणि उपकरणांचे पूर्ण ज्ञान असणे आवश्यक आहे.
तपासणी करणारा कमीत कमी योग्य मार्गदर्शक/ प्रशिक्षक असणे आवश्यक आहे. त्यांच्या
कार्यपद्धती आणि जोखीम मूल्यांकनानुसार नियमितपणे केलेल्या पद्धतीनुसार प्रत्येक वापरापूर्वी
मूलभूत तपासणी करणे आवश्यक आहे.
काइट प्रशिक्षक, मदतनीस आणि रेस्क्यू बोट यांनी दळणवळणाची उपकरणे नेहमी वाहून नेणे
आवश्यक आहे.

ऑपरेशन्स

उपक्रम सुरु करण्याआधी संपूर्ण हवामान तपासणी करणे आवश्यक आहे आणि कोणतेही कार्य
सुरु करण्यापूर्वी प्रदर्शित करणे आवश्यक आहे.
काइटबोर्डिंगच्या सर्व उपक्रमांची सुरुवात संपूर्ण सुरक्षा माहितीने करणे आवश्यक आहे. या
माहितीत वापरली जाणारी उपकरणे, काय करावे आणि काय करू नये करू, बचाव आणि
आपत्कालीन प्रक्रिया आणि तत्कालीन हवामानाच्या परिस्थितीसाठी उपक्रमांची सीमा आखणे
आवश्यक आहे. सर्व सहभागींना दायित्व माफी फॉर्मवर स्वाक्षरी करणे आवश्यक आहे, उपक्रम
सुरु होण्यापूर्वी संबंधित जोखीम स्पष्टपणे अधोरेखित करणे आवश्यक आहे. जर कोणतीही
वैद्यकीय कारणास्तव सहभागी होणारी व्यक्ती अपात्र असेल तर त्यांनी उपक्रम सुरु होण्यापूर्वी
कळवले पाहिजे आणि त्यांना सहभागी होण्याची परवानगी नसावी.
मोकळ्या पाण्यात पोहण्याचे पूर्वकौशल्य असलेल्या विद्यार्थ्यांनाच धडे दिले पाहिजेत.
काइटबोर्डिंगच्या प्रशिक्षकाने उड्डाणापूर्वी तपासणी करावी.
विरुद्ध दिशेनी येणाऱ्या वाऱ्यावर स्वार होऊन उड्डाण करू शकणाऱ्या अनुभवी स्वतंत्र
रायडर्सनाच काइट भाड्याने द्यावेत.
विरुद्ध दिशेनी येणाऱ्या वाऱ्यावर स्वार होऊन उड्डाण करू शकणाऱ्या अनुभवी स्वतंत्र रायडर्स
साठीच काइट सफर आयोजित कराव्या.
सुरक्षा बोट असल्याशिवाय काइटचे धडे, भाड्याने देणे किंवा सहली आयोजित करू नयेत. धडे
सुरु करण्यापूर्वी सुरक्षा बोट पाण्यावर असणे आवश्यक आहे. सुरक्षा / बचावासाठी बॅकअप
बोटीची उपलब्धता जवळच्या परिसरात (दृश्य अंतरावर) उपलब्ध असणे आवश्यक आहे
जेणेकरून ती बोट बचावकार्य करण्यास पात्र असलेल्या कर्मचाऱ्यांसह त्वरित तैनात करता
यावी.

जोखीम निवारण

लाइफजॅकेट्स : पाण्यात घालवलेल्या संपूर्ण वेळेत लाइफजॅकेट/न घालता काइटबोर्डिंगच्या कोणताही कृती करू नये. लाइफजॅकेटला पुरेशी तरंगण्याची कुवत असणे आवश्यक आहे, कृती सुरु करण्यापूर्वी प्रशिक्षकाने लाइफजॅकेट योग्य प्रकारे बांधले पाहिजे आणि तपासले पाहिजे. लाइफजॅकेट इच्छित वापरकर्त्यासाठी योग्य आकाराचे असले पाहिजे.

प्रशिक्षित लाइफगार्ड किंवा मार्गदर्शकाच्या उपस्थितीशिवाय काइटबोर्डिंगचा कोणताही उपक्रम राबवता कामा नये.

उपक्रमादरम्यान आणि आधी किमान सहा तास आधी दारू/अंमली पदार्थांवर सक्त बंदी असावी.

माहिती फलक - देखरेखीशिवाय काइटबोर्डिंगचे कोणतेही काम केले जाणार नाही, असे स्पष्टपणे नमूद केले असावे.

काइटबोर्डिंगचे कोणताही उपक्रम अंधारात आयोजित करू नये आणि अंधाराच्या एक तास आधी संपवावा.

SOP (आदर्श कार्यपद्धती) आणि ऑपरेटिंग सूचना

- सर्व काइटबोर्डिंगचे ऑपरेटर्सनी त्यांच्या ऑपरेशन्ससाठी मानक ऑपरेटिंग प्रक्रिया राखणे आणि अद्ययावत करणे आवश्यक आहे.
- उपक्रमाच्या आयोजनात एजन्सीने स्वीकारलेल्या पद्धतींचा समावेश करण्याव्यतिरिक्त, जसे की सदस्यांच्या वैद्यकीय स्थितीचे आणि अनुभवाचे मूल्यमापन करणे, कृती चालवण्याच्या प्रक्रिया, दुखापत टाळणे, सुरक्षेची खबरदारी, दळणवळण, हवामान, प्रक्रिया इत्यादींचा कार्यपद्धतीत समावेश असावा
- आपत्कालीन कृती योजना असली पाहिजे आणि वैद्यकीय मदतीसाठी व्यवस्था माहिती असणे आवश्यक आहे. आपत्कालीन परिस्थितीत बाहेर काढण्याच्या मदतीसाठी ही व्यवस्था आधीपासून करून ठेवणे आवश्यक आहे.
- जाहिरातींनी संबंधित सर्व अडचणी आणि धोक्यांचे खरे चित्र दिले पाहिजे आणि खोटे आश्वासन देण्याचे टाळले पाहिजे. सर्व विद्यार्थ्यांना याची जाणीव असली पाहिजे की काइटबोर्डिंग हा खेळ पात्र प्रशिक्षकाच्या मार्गदर्शनाखालीच शिकावा लागतो.

दस्तावेजिकरण

- a) काइटबोर्डिंग ऑपरेटरने खालील दस्तावेज ठेवणे आवश्यक आहे:
- b) प्रमाणपत्रांच्या प्रती, अनुभवाची नोंद आणि ग्राहकांकडून अभिप्रायासह सर्व प्रशिक्षकांचा तपशील.
- c) ऑपरेशन्ससाठी आवश्यक असलेल्या सर्व परवानग्या आणि परवानग्यांच्या प्रती.
- d) ओळख दस्तावेजांच्या प्रती, सर्व सहभागी आणि प्रशिक्षकांसाठी नातेवाईकांचा आपत्कालीन संपर्क तपशील.
- e) एसओपीची प्रत.
- f) आपत्कालीन संपर्क क्रमांकांची वर्तमान यादी.

आपत्कालीन परिस्थिती आणि बचाव

- आयोजकांकडे पुरेशी प्रथमोपचार वैद्यकीय उपकरणे उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.
- आपात्कालीन परिस्थितीत निर्वासन मार्ग पाहिजेत आणि सहभागी, मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षकांना ते माहिती पाहिजे.
- सविस्तर आणि कागदोपत्री निर्वासन / आपत्कालीन कृती आराखडा आयोजका बरोबर उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.

सुरक्षा माहिती

- संपूर्ण सुरक्षा माहिती देणे आवश्यक आहे, ह्यात खालील गोष्टींचा समावेश असावा
 - उपकरणे सुरक्षा यंत्रणा
 - सभोवतालचा पर्यावरण
 - जागरूकता
 - उपक्रामाच्या ठिकाणी असलेले धोके
- खेळासाठी किमान फिटनेसची गरज.
- सुरक्षा माहिती दरम्यान व्यक्त होणारे सर्व मुद्दे नेहमी प्रशिक्षकाच्या संदर्भासाठी सूचीबद्ध करणे आवश्यक आहे.
- प्रशिक्षकाने सुरक्षा माहिती देताना सहभागींची माहिती गोळा केली पाहिजे.

वैद्यकीय पैलू

- सहभागीला मोकळ्या पाण्यात आरामात पोहता येते याची प्रशिक्षकाने खात्री करणे आवश्यक आहे.
- प्रशिक्षकाने सहभागीला शिकण्यासाठी किंवा सहलीत सहभागी होण्यासाठी वैद्यकीयदृष्ट्या योग्य असल्याची खात्री करणे आवश्यक आहे.
- आधीच्या दुखापती किंवा वैद्यकीय चिंतांबद्दल काही शंका असल्यास सहभागीकडून स्वाक्षरी केलेली घोषणा आवश्यक आहे.
- ज्यांना हृदयविकार, अपस्मार, पाठीच्या कण्याच्या समस्या, अलीकडील शस्त्रक्रिया किंवा इतर कोणत्याही वैद्यकीय स्थिती असल्यास काइटबोर्डिंग करू नये. गर्भवती महिलांनी काइटबोर्डिंग टाळले पाहिजे.

ऑपरेटर्ससाठी शिफारस केलेली 'मूलभूत मानके'

सर्व काइटबोर्डिंग ऑपरेटर्सनी मान्यता मिळवण्यासाठी खालील किमान मानकांचे पालन केले पाहिजे: काइटबोर्डिंग ऑपरेटर्स ही एक व्यावसायिक संस्था असली पाहिजे. मालक किंवा कर्मचारी खेळात अनुभवी आणि प्रमाणित असणे आवश्यक आहे. खालील मुद्द्यांमध्ये मान्यतेसाठी विचारात घेतले जाणारे आवश्यक मुद्दे समाविष्ट आहेत.

प्रमाणित प्रशिक्षक आणि मार्गदर्शक

1. काइटबोर्डिंग साठी मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय संस्थेची पात्रता आणि ऑपरेटरकडून प्रमाणपत्र की "त्या व्यक्तीला विशिष्ट उपक्रमात काम करण्याचा 3 वर्षांचा अनुभव आहे आणि स्वतंत्रपणे अध्यापन, मदत, सहली आणि बचाव कार्य करण्यास सक्षम आहे."
2. मान्यताप्राप्त आणि वैध प्रथमोपचार/सीपीआर प्रमाणपत्र.
3. मान्यताप्राप्त पॉवरबोट परवाना प्रमाणपत्र.
4. मान्यताप्राप्त ओपन वॉटर लाइफगार्ड सर्टिफिकेट.

जागेचा नकाशा आणि माहिती

- 1) काइटबोर्डिंगच्या जागेचा नकाशा सर्व सहभागींना स्पष्टपणे प्रदर्शित केला पाहिजे ज्यात "सुरक्षित क्षेत्र" आणि "धोका क्षेत्र" असेचिन्ह असावे.
- 2) सर्व सहभागींना संपूर्ण सुरक्षा माहिती देणे आवश्यक आहे आणि ऑपरेशन बेसवर प्रदर्शित केलेले महत्त्वाचे मुद्दे दस्तऐवजीकरण करणे आवश्यक आहे.

लाईफगार्ड आणि रेस्क्यू बोट

- मोकळ्या पाण्याचे प्रशिक्षण देत असल्यास, बचाव कार्य करण्यास पात्र असलेल्या कर्मचाऱ्यांसोबत त्वरित तैनात करता येणाऱ्या सुरक्षा/बचावासाठी बोटी उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.

ऑपरेशन्स आणि देखभाल मॅन्युअल

- मानक ऑपरेटिंग प्रक्रिया, आपत्कालीन कृती आराखडा आणि उपकरणे चेकलिस्टच्या तपशीलासह मॅन्युअलची एक प्रत लोकेशनवर असावी
- पुस्तिका दरवर्षी अद्ययावत करणे आवश्यक आहे.

दर्जेदार उपकरणे

- अध्यापन, सहली किंवा भाड्यासाठी वापरली जाणारी उपकरणे उत्कृष्ट स्थितीत ठेवणे आवश्यक आहे.
- काइटबोर्डिंग ऑपरेटरकडे जमिनीवरील अभ्यासासाठी लहान आकाराचे प्रशिक्षक काइट असावेत. नवोदितांच्या प्रशिक्षणासाठी छोट्या लाइन असलेले बार अनिवार्य आहेत.
- लाईफ-जॅकेट्स, हार्नेस आणि हेल्मेट सर्व आकारात (XS, S, M, L, XL) जोड्यांमध्ये उपलब्ध असले पाहिजेत.

कंपनीने 'नो ट्रेस' पॉलिसीचे पालन केले पाहिजे

५. रिक्टर कूझिंग

परिचय

नदीच्या कूझचे काम म्हणजे एका छोट्या आकाराच्या कूझ जहाजात, उपक्रमांचा अनुभव घेण्यासाठी आणि नदीच्या काठावर असलेल्या ठिकाणांना भेटी देणे. इ. जहाजांमध्ये तारांकित हॉटेल्सच्या सुविधा उपलब्ध असून इतरही आवश्यक गोष्टी उपलब्ध असतात. तसेच जहाजातून सफारी आणि सहली केल्या जातात. साहसी उपक्रम पाण्यावर आधारित असल्याने मार्गदर्शक तत्वांचे निष्ठेने व काटेकोरपणे पालन करणे आवश्यक आहे, की ज्यायोगे उपक्रम सुरक्षितपणे राबवला जाईल आणि ॲक्टिविटी सुरक्षितपणे होईल. तसेच पाहुणे आणि कर्मचारी यांना नेव्हिगेशनदरम्यान अपघात होण्याची शक्यता नाही ना याची खात्री करावी व तशी दक्षता राखावी.

मार्गदर्शक / प्रशिक्षक

रिक्टर कूझ जहाजाचे कामकाज नेव्हिगेशन, टुरिझम आणि हॉस्पिटॅलिटी या तीन प्रमुखांमध्ये विभागले जाऊ शकते.

नेव्हिगेशन चे नेतृत्व मास्टर ऑफ द शिपचे आहे

ज्याच्याजवळ परवाना असणे बंधनकारक व गरजेचे आहे. तसेच तो फर्स्ट क्लास मास्टर रँक असणे आवश्यक आहे. तसेच तो पात्र आहे, अशी हमी परवानाधारक सेकंड क्लास मास्टरने दिलेली असावी व त्याचा त्याला पाठिंबा असावा. साधारणपणे जहाजांत एक परवानाधारक इंजिन ड्रायव्हर असतो. जो ऑन-बोर्ड वर इंजिनीअर म्हणून असूनही इतर जबाबारीची कामे सुद्धा तो करतो. तसेच त्याला सेकंड क्लास इंजिन ऑपरेटरचा पाठिंबा असतो. या सर्व गोष्टी स्पष्टपणे इनलँड व्हेसल ऑपरेशनस् स्टॅट्युटरी लॉज मध्ये आहेत.

इक्विपमेंट

या प्रकरणातील उपकरणे हे जहाज आहे आणि हे देशातील सागरी जहाज बांधणीच्या कायदानुसार बांधण्याची गरज आहे. हे कायदे स्पष्टपणे मांडले जातात आणि संबंधित राज्य सरकार अंतर्गत जलमार्ग अधिकाऱ्यांकडून त्यांच्यावर लक्ष ठेवले जाते.

आंतरराष्ट्रीय गुणवत्ता मानांकनासाठी, जहाजाची रचना आणि बांधकाम इंडियन रजिस्टरऑफ शिप्स, लॉर्ड्स इत्यादी जहाज वर्गीकरण सोसायटीच्या सर्वेक्षण आणि मंजूरी नियंत्रणाखाली असू शकते. या संस्थांअंतर्गत जहाजाची रचना आणि वेल्डिंगच्या गुणवत्तेसह बांधकामाच्या प्रत्येक टप्प्याची इत्यादी पात्र सर्वेक्षकांकडून तपासणी केली जाते ज्यांना जहाजाचा दर्जा प्रमाणित करणे कायदेशीररित्या बंधनकारक आहे.

काही दुर्घटना घडल्यास, mishap, कांही कारण आढळल्यास

बांधकामाचा दर्जा कमी असेल तर जहाजाच्या बांधकामाच्या सर्व्हेअरला कायद्याने गुन्हेगार म्हणून जबाबदार धरले जाते. ओरीजिनल उपकरण

उत्पादकाच्या उत्पादन प्रकल्पात बांधकाम सुरू असताना जहाजाचे प्रमाणपत्र देणाऱ्या क्लाससर्टिफिकेशन सोसायटीच्या सर्वेक्षकांकडून प्रत्येक टप्प्यावर तपासणी केली जाते.

तपासणी आणि देखभाल प्रक्रिया

वर्ग सर्टिफिकेशन सोसायटी आणि राज्य जलमार्ग प्राधिकरण जहाजाला प्रमाणित करण्यासाठी आणि जहाजाला फिटनेस सर्टिफिकेट देण्यासाठी वार्षिक तपासणी करतात. दर पाच वर्षांनी जहाजाला शुद्ध पाण्यात काम केल्यास कोरडे राहावे लागते आणि खान्या पाण्यात काम केल्यास दर दोन वर्षांनी टी जहाजाच्या पाण्याखाली गेलेल्या भागांचीदोन्ही संस्थांकडून सखोल तपासणी केलीजाते.

एसओपी आणि ऑपरेटिंग प्रक्रिया

क्रूज जहाजाच्या नेव्हिगेशन भागाचे काम

जहाजाच्या फर्स्ट क्लास मालकानेआणि इंजिन

आणि यंत्रांसाठी, मुख्य अभियंता म्हणून काम करणाऱ्या एल.सी. ड्रायव्हरने निश्चित केलेल्या ऑपरेटिंग सिस्टिमनुसार आहे. हे दैनंदिन लॉग बुकमध्ये सूचीबद्ध आहेत आणि प्रत्येक यंत्राची नियमित देखभाल आणि दुरुस्ती वेळोवेळी केली जाते. क्लास सर्टिफिकेशन सोसायटी आणि राज्याच्या वैधानिक प्राधिकरणाच्या वार्षिक तपासणीचा हा एक भाग आहे.

दस्तऐवजीकरण

वर्ग सर्टिफिकेशन सोसायटी आणि राज्य वैधानिक प्राधिकरण या दोघांनी केलेल्या कामकाजाचा सर्वेक्षण अहवाल आणि परवाना हा मुख्य कागदपत्रांचा भाग आहे.

जोखीम निवारण

जहाज, कर्मचारी आणि पाहुण्यांचा विमा, प्रारंभिक रचना आणि बांधकाम देखरेख, नियमित वार्षिक देखभाल तपासणी आणि पात्र क्रू मॅम्बर्सची नेमणूक हा एक भाग आहे जोखीम निवारण प्रक्रिया. रिव्हर क्रूज ऑपरेटरला 'एटीओएआय' सुरक्षा मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार किनारपट्टीवरील सर्व सहली केल्या जातात याची खात्री करावी लागेल.

आणीबाणी आणि बचाव

ही जहाजे वैधानिक आणि वर्ग प्रमाणीकरण प्रक्रियेनुसार सज्ज आहेत, एफएफए (फायर फायटिंग अप्लायन्सेस) आणि एलएसए (लिफ्ट सेव्हिंग अप्लायन्सेस) आहेत. या प्रणाली आणि परवाना प्रक्रियेचा भाग असलेल्या कर्मचाऱ्यांचे प्रशिक्षण कोणत्याही आपत्कालीन/बचावकार्यासाठी पुरेसे आहे. रिव्हर क्रूज जहाज असल्यामुळे ते जमिनीच्या जवळ आहेत आणि समुद्रातील जहाजांच्या तुलनेत आव्हाने खूपच कमी आहेत.

सेफ्टी ब्रीफिंग

ज्या जहाजाच्या सर्व आपत्कालीन कवायती समजावून / प्रात्यक्षिक केल्या जातात त्या जहाजावर चढण्याबाबत सर्वसमावेशक सुरक्षा माहिती देणे आवश्यक आहे. चित्रात्मक प्रात्यक्षिके, लाइफ वेस्टचा वापर, बोर्डिंग लाइफबोटीसाठी मस्टर स्टेशनस इत्यादींचे सविस्तर स्पष्टीकरण देणे आवश्यक आहे.

वैद्यकीय बाबी

रिव्हर क्रूझच्या बहुतेक जहाजांमध्ये

एक वरिष्ठ नर्सिंग अटेंडंट आहे जो उच्च शिक्षित पहिला प्रतिसादकर्ता आहे. शिवाय, रिव्हर क्रूझ जहाजे वारंवार रस्ते प्रमुखांना प्रवेश असल्यामुळे बाहेर पडल्यास लँड अॅम्ब्यूलन्स आणि हेलिकॉप्टर्स या दोन्हीची व्यवस्था केली जाऊ शकते.

ऑपरेटर्सना मान्यता देण्यासाठी मूलभूत किमान मानके

- अ) रिव्हर क्रूझ जहाजांनाराज्य वैधानिक प्राधिकरणाकडून मंजूरी असणे बंधनकारक आहे. क्लास सर्टिफिकेशन सोसायटीकडून सर्वेक्षण / मंजूरी मिळवण्याचीही शिफारस करण्यात आली आहे, ज्यांचे सर्व्हे पाळलेच पाहिजेत असे (पळवाटा नसलेले) आणि उच्च दर्जाचे आहेत.
- ब) कंपनीने काळजीपूर्वक व कडकपणे 'नो ट्रेस' पॉलिसीचे पालन केले पाहिजे आणि उच्च टिकाऊपणाच्या मानकांचे पालन केले पाहिजे.

6. स्कुबा डाईव्हिंग

स्कुबा (सेल्फ कंटेंड अंडरवॉटर ब्रीदिंग ऑपरेटस) डायव्हिंग हा एक पाण्यातील साहसी उपक्रम आहे ज्यामुळे लोकांना सागरी जगाशी ओळख करता येते. योग्यरीत्या केल्यास हा उपक्रम आनंददायक, परिपूर्ण आणि सुरक्षित आहे. परंतु अंमलबजावणीत गुणवत्ता निश्चित करण्यासाठी सावधगिरी बाळगणे आवश्यक आहे.

या मार्गदर्शक सूचनेत 'डायव्हिंग' हा शब्द फक्त मनोरंजनासाठी केलेल्या डायव्हिंगचे वर्णन करण्यासाठी वापरला आहे. व्यावसायिक आणि लष्करी डायव्हर आणि इतर व्यावसायिक डायव्हर यांनी सुद्धा त्यांच्या या नियमांचे पालन केले पाहिजे.

डाइव्ह प्रशिक्षक आणि डायव्ह मास्टर :

किमान पात्रता आणि अनुभव

- प्रत्येक स्कुबा डायव्हिंग सेंटरमध्ये कमीतकमी एक डायव्ह प्रशिक्षक आणि एक डायव्ह मास्टर असणे आवश्यक आहे.
- डाइव्ह प्रशिक्षकाकडे मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय / आंतरराष्ट्रीय डायव्हिंग संस्था / संघटना (एनआयडब्ल्यूएस / पीएडीआय, एनएयूआय, सीएमएस इत्यादी) कडून वैध शिकवणी परवाना असणे आवश्यक आहे.
- डाइव्ह मास्टरकडे अद्ययावत व वैध परवाना असणे आवश्यक आहे.
- केवळ डायव्हर प्रशिक्षक प्रशिक्षण देऊ शकतात आणि विद्यार्थ्यांना प्रमाणित करू शकतात. डाइव्ह मास्टर सहाय्यक भूमिका निभावतात. कोणत्याही परिस्थितीत डाइव्ह मास्टरला प्रशिक्षण देण्याची परवानगी देऊ नये.
- डायव्हर केंद्राने हे सुनिश्चित केले पाहिजे की त्यांच्याकडे उपक्रमासाठी पुरेसे प्रशिक्षक आहेत. तसेच उपक्रमाला लागणार्या यादीनुसार उपकरणेदेखील आहेत.
- मनोरंजनासाठी डाइव्ह आयोजित करणार्या डाइव्ह केंद्रामध्ये किमान एक साइट सुपरवायझर (ईएफआर सर्टिफाइड लाइफ सेव्हर), एक प्रमाणित प्रशिक्षक, दोन प्रमाणित डाइव्ह मास्टर, एक ईएफआर प्रमाणित लाइफ सेव्हर व आवश्यकतेनुसार सहाय्यक कर्मचारी (बोट-बॉय) असावेत.
- सर्व डाइव्ह केंद्रांची मानकांनुसार स्वतःची वेबसाइट असणे आवश्यक आहे आणि त्यात प्रदान केलेल्या सर्व उपक्रमांची माहिती असली पाहिजे. याशिवाय त्यात अतिथी / प्रशिक्षणार्थींच्या माहितीसाठी उपक्रमाची फी, कालावधी, पात्रता, प्रत्येक कोर्सची माहिती इत्यादी देखील नमूद करणे आवश्यक आहे.

- उपक्रम मनोरंजनासाठी असो वा प्रशिक्षणासाठी, सर्व सहभागींसाठी निर्धारित उपक्रमाच्या अनुषंगाने वर्गभिक्षण सत्र आयोजित करावे. हे सुनिश्चित करणे डाइव्ह केंद्रासाठी अनिवार्य आहे.
- सूचना फलक

डायव्हिंग केंद्र - आवश्यक बाबी

- सर्व डायव्हिंग केंद्र स्थानिक पर्यटन विभागात नोंदणीकृत असणे आवश्यक आहे.
- सर्व डायव्हिंग केंद्र आपत्कालीन ऑक्सिजनने सुसज्ज असले पाहिजेत आणि त्यांच्याकडे डायव्हिंग संबंधित अपघातांच्या बाबतीत आपत्कालीन योजना तयार असावी. आपत्कालीन योजनेत खालील बाबींचा समावेश असावा:
 - हरवलेल्या डायव्हरांचा शोध आणि बचाव
 - प्रथमोपचार प्रदान करणे
 - जवळच्या योग्य वैद्यकीय सुविधेपर्यंत वाहतूक व्यवस्था
 - योग्य अधिकार्यांना अहवाल (पोलिस, नौदल, तटरक्षक दल, पर्यटन मंत्रालय इ.)
- 3. डायव्हिंग केंद्राचे सर्व कर्मचारी या आपत्कालीन योजनेशी परिचित असले पाहिजेत आणि योग्य ते कार्य करण्यास सक्षम असले पाहिजेत.
- 4. डाइव्ह सेंटरमध्ये बेस लीडर किंवा व्यवस्थापक असणे आवश्यक आहे जो डायव्हर केंद्राच्या उपक्रमासाठी जबाबदार असेल. डायव्ह सेंटर व्यवस्थापक प्रशिक्षक किंवा डायव्ह मास्टर असणे आवश्यक आहे.
- 5. डायव्हिंग केंद्राचा बेस लीडर अनुपस्थित असल्यास, सहाय्यकाने केंद्राची जबाबदारी स्वीकारली पाहिजे.
- 6. डायव्हिंग केंद्रात आयोजित होणार्या अभ्यासक्रमांसाठी पुरेशी उपकरणे सुटे भाग, प्रशिक्षण सामग्री असणे आवश्यक आहे.
- 7. डायव्हिंग केंद्रात सर्व सेवा, आयोजित होणार्या अभ्यासक्रम आणि त्यांचे शुल्क यांची यादी लेखी स्वरूपात उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.
- 8. डायव्हिंग केंद्रात मध्ये कर्मचार्यांसाठी आणि सहभागींसाठी डीकंप्रेशन चेंबर ट्रीटमेंटच्या कव्हरेजचा समावेश असलेला डाइव्ह विमा असणे आवश्यक आहे.

साधनसामग्री

डायव्हिंग उपकरणे

प्रत्येक डायव्हिंग केंद्रात त्याच्या उपक्रमासाठी लागणारी संपूर्ण उपकरणे पुरेशा प्रमाणात असावी. यात खालील गोष्टींचा समावेश असावा:

1. हवा आणि / किंवा नायट्रॉक्स सिलेंडर (योग्य रीत्या लेबल केलेले).
2. मनोरंजनासाठी आयोजित होणार्या डायव्हिंगसाठी बॉयन्सी कंट्रोल डिव्हाइस (बीसीडी) विविध आकारात आणि लो प्रेशर इन्फ्लेटर. बीसीडीची देखभाल निर्मात्यांच्या सूचनेनुसार करावी.
3. निर्मात्याद्वारे मनोरंजनासाठी आयोजित होणार्या डायव्हिंगसाठी मान्यता दिलेले आणि देखभाल केलेले रेग्युलेटर. यामध्ये सबमर्सिबल प्रेशर गेज आणि पर्यायी हवा स्रोत असावेत.
4. निर्मात्याद्वारे मनोरंजनासाठी आयोजित होणार्या डायव्हिंगसाठी मान्यता दिलेले आणि देखभाल केलेले मास्क, फिन, स्नोर्कल, वेट सूट.
5. वजन आणि वजन पट्टे.
6. डायव्हिंग केंद्रात कर्मचाऱ्यांसाठी पाण्याची खोली, वेळ आणि डीकंप्रेशन बदल माहिती पुरवणारे डाइव्ह कॉम्प्युटर.
7. डायव्हरना आपले वेळापत्रक तयार करण्यासाठी डाईव्ह टेबल्स (तक्ता) उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.
8. इमर्जन्सी सिग्नलिंग डिव्हाइस - रिफ्लेक्टिव्ह इन्फ्लेटेबल सरफेस बलून (सरफेस मार्कर बॉय) आणि शिष्टी.
9. रात्रीच्या डायव्हिंगसाठी उपयुक्त पाण्याखालचे टॉर्च.

डाइव्ह नौका

नौका डायव्हिंग आयोजित करणाऱ्या सर्व डाइव्ह सेंटर्समध्ये अटीनुसार आणि खालीलनुसार डाइव्ह नौका असणे आवश्यक आहे:

1. सहभागींच्या संख्येनुसार क्षमतेची. भरलेले सिलिंडर, सर्व आवश्यक सुरक्षा, बचाव आणि रिकव्हरी उपकरणे, प्रथमोपचार किट, इमर्जन्सी ऑक्सिजन सिलिंडर ठेवण्यासाठी कप्पे असलेली.
2. नौकेत प्रथमोपचार, सीपीआर इत्यादी देण्यासाठी पुरेशी जागा असावी.
3. नौकेला प्रत्येकी किमान साठ एचपीची दोन इंजिने असली पाहिजेत; किंवा इंजिन मध्ये बिघाड झाल्यास बॅकअप इंजिन असले पाहिजे.
4. नौकेची एम.एस. अॅक्ट / आय.व्ही. अॅक्टनुसार नोंदणी असणे आवश्यक आहे आणि नौकेची बांधणी आयआरएस किंवा त्यातील दुस-या सक्षम प्राधिकरणाने मंजूर केल्याप्रमाणे असणे आवश्यक आहे. नौकेची वार्षिक पुनर्नोंदणी केली पाहिजे आणि अशाच नौका उपक्रमासाठी वापरल्या पाहिजेत.
5. कायदानुसार नौकेला आणि सहभागींना वैध विमा संरक्षण असणे आवश्यक आहे.

6. परवानाधारक मास्टरनेच नौका चालवली पाहिजे. त्याच्याकडे "बोट हँडलिंग आणि लाइफ सेव्हिंग " चे वैध प्रमाणपत्र असले पाहिजे.
7. डाइव्ह प्रशिक्षक आणि डाइव्ह मास्टर व्यतिरिक्त, योग्य प्रमाणित जीवन बचत तंत्र असलेल्या किमान एका व्यक्तीला संपूर्ण उपक्रमादरम्यान डाइव्ह नौकेवर असणे आवश्यक आहे.
8. नौकेवर असताना प्रत्येकाने योग्य आकाराचा पीएफडी (पर्सनल फ्लोटेशन डिव्हाइस) घालणे बंधनकारक आहे.
9. डायव्हिंग ठराविक ठिकाणीच केले जाते, जेथे साइटचे सीमांकन इत्यादींसह मानके आणि अटीनुसार सर्व खबरदारी घेतली जाते.

उपकरणे - देखभाल

1. डाइव्हिंग सेंटरमध्ये उच्च दाबाच्या हवेचे सिलिंडर भरण्यात येत असतील, तर गेल्या पाच वर्षांत हायड्रोस्टॅटिक प्रेशर चाचणी न झालेले सिलिंडर वापरू नयेत. डाइव्ह सेंटरच्या कर्मचाऱ्यांना याची जाणीव करून द्यावी.
2. उपकरणे आणि कॉम्प्रेसर ची देखभाल दरवर्षी केली पाहिजे आणि हवेची गुणवत्ता टिकवून ठेवण्यासाठी कॉम्प्रेसर्सचे तेल नियमितपणे बदलणे आवश्यक आहे.
3. प्रत्येक डाइव्हनंतर सर्व उपकरणे धुवून, वाळवून नीट तपासणे आवश्यक आहे.

मानक प्रणाली (SOP) आणि उपक्रम सूचना

निव्वळ मनोरंजनासाठी डाइव्ह करणारे : किमान पात्रता

निव्वळ मनोरंजनासाठी डाइव्ह करणाऱ्याने खालील कागदपत्रे डाइव्ह सेंटरला सादर करणे आवश्यक आहे:

1. मान्यताप्राप्त एजन्सीकडून खुल्या पाण्यात डाइव्ह मारण्याचा परवाना.
2. खुल्या पाण्यात डाइव्हचा अनुभव प्रमाणित करणारे लॉग बुक.
3. "ही व्यक्ती स्कूबा डाइव्हसाठी योग्य आहे" असे नमूद करणारे वैद्यकीय प्रमाणपत्र.
4. डायव्हर नोंदणी फॉर्म पूर्ण केला असावा (जो डाइव्ह सेंटरमध्ये पूर्ण करता येतो).

डायव्हिंग उपक्रमांवर देखरेख

1. सर्व डायव्हिंग प्रशिक्षण आणि प्रमाणपत्र केवळ स्कूबा डायव्हिंग प्रशिक्षकाद्वारेच केले जावे. ते मानकानुसार सहाय्यक प्रशिक्षक किंवा डाइव्ह मास्टरची मदत घेऊ शकतात.
2. सर्व डाइव्ह प्रशिक्षक त्यांच्या डाइव्ह प्रशिक्षण एजन्सीबरोबर सक्रिय अध्यापन स्थितीत असणे आवश्यक आहे.

3. जर स्कूबा डायव्हर प्रमाणित असेल, पण गेल्या बारा महिन्यांत त्याने डाइव्ह मारल्याचा पुरावा दाखवता येत नसेल, तर त्याला 'आवश्यक स्कूबा डायव्हिंग कौशल्य' समाविष्ट असलेला रिफ्रेशर अभ्यासक्रम करणे आवश्यक आहे.
4. डाइव्ह मारण्याचे नियोजन करणे आवश्यक आहे - डाइव्ह सेंटर्सना नौका आणि डायव्हर्सच्या डाइव्ह योजनेमध्ये कोणत्याही बदलांची माहिती असणे आवश्यक आहे.
5. डाइव्ह प्रशिक्षक किंवा डाइव्ह मास्टर यांनी एका वेळी पाण्यात पाच पेक्षा जास्त डायव्हर्सना मार्गदर्शन करू नये.

स्कूबा डायव्हिंगची प्राथमिक ओळख

1. प्रमाणित स्कूबा डायव्हर नसलेल्या व्यक्तीला 'डिस्कव्हर स्कूबा डाइव्ह' (डीएसडी) च्या माध्यमातून डायव्हिंग करता येते.
2. हे काम डाइव्ह प्रशिक्षक किंवा डाइव्ह मास्टरच्या उपस्थितीत करणे आवश्यक आहे.
3. सहभागी आणि प्रशिक्षक किंवा डीएमचे प्रमाण 1:1 असणे आवश्यक आहे; म्हणजे कोणत्याही वेळी, प्रशिक्षक किंवा डीएम डीएसडीदरम्यान एकापेक्षा अधिक डायव्हरला मार्गदर्शन करू शकत नाही.
4. डीएसडीसाठी जास्तीत जास्त परवानगी दिलेली खोली बारा मीटरपेक्षा जास्त असू नये.

प्रतिबंधित क्षेत्रात स्नॉर्केलिंग

अंदमान आणि निकोबारच्या काही भागांमध्ये लष्कर, नौदल किंवा इतर सरकारी शाखांद्वारे गस्त घातली जाते किंवा नियंत्रण केले जाते .या ठिकाणी स्नॉर्केलिंग करता येत नाही. यासंबंधी मान्यवर संस्थांकडून माहिती घेणे आवश्यक आहे.

सांस्कृतिक आणि पर्यावरण संरक्षण

- i) समुद्रातून काहीही घेऊ नये आणि विशेषतः सांस्कृतिक स्मारके/ कलाकृती घेऊ नयेत.
 - ii) सांस्कृतिक स्मारकांचे नुकसान करणे किंवा त्यातून काहीही काढण्याला बंदी आहे.
 - iii) स्नॉर्केलर्सनी सागरी पर्यावरणाचे आणि तेथील रहिवाशांचे संरक्षण केले पाहिजे. स्नॉर्केलर्सनी सागरी प्राण्यांना शारीरिक इजा करून त्रास देऊ नये. प्रवाळांचे संरक्षण करावे.शार्क माशांना कोणत्याही परिस्थितीत खायला घालू नये
 - iv) सागरी संरक्षित क्षेत्रांसाठी (MPAs) आणि संरक्षित प्रजातींना हानी पोचेल असे वर्तन करू नये.
- सागरी संरक्षित क्षेत्रांमध्ये(MPAs) पोहण्यासाठी/ स्नॉर्केलला परवाने आवश्यक असू शकतात.ते परवाने पोहण्यापूर्वी मिळवलेले असावेत.

दस्तावेजकीकरण

प्रत्येक डाइव्ह सेंटर/ऑफिसमध्ये प्रत्येक डायव्हरची नोंद असणे आवश्यक आहे, ज्यात खालील बाबी समाविष्ट असाव्या:

- पूर्ण नाव आणि संपर्क माहिती.
- आपत्कालीन संपर्क माहिती.
- त्यांनी केलेल्या डाइव्ह/कोर्सेसचा तपशील (कालावधी, खोली, इत्यादी).
- ही सर्व माहिती डाइव्ह कंपनीने कमीत कमी 7 वर्षे ठेवणे आवश्यक आहे.

जोखीम निवारण

- डाइव्ह सेंटरच्या कर्मचाऱ्यांनी प्रत्येक डाइव्ह मारण्यापूर्वी डायव्हर्सना पूर्णपणे माहिती देणे आवश्यक आहे. थोडक्यात सुरक्षा नियम, खोली मर्यादा, डाइव्ह साइट ची वैशिष्ट्ये, प्रवाह, प्रवेश आणि बाहेर पडण्याचे तंत्र, पर्यावरणीय विचार आणि संभाव्य धोके यांची माहिती समाविष्ट असली पाहिजे.
- प्रत्येक डाइव्ह दरम्यान दर पाच मीटर नंतर कमीत कमी तीन मिनिटे सुरक्षेसाठी थांबणे आवश्यक आहे. डायव्हर्सनी सुरक्षा स्टॉप घेताना सिलेंडरचा दाब कमीत कमी 50 बार आहे ना ह्याची खात्री करावी.
- डायव्हिंगच्या सर्व उपक्रमांसाठी बॉयन्सी कंट्रोल डिव्हाइसचा (बीसीडी) वापर पूर्णपणे अनिवार्य आहे.
- डाइव्ह मास्टर किंवा डाइव्ह प्रशिक्षकाच्या अनुपस्थितीत कोणालाही एकट्याने डायव्हिंग करण्याची परवानगी नाही.
- डाइव्ह सेंटर्सना स्थानिक हवामानाची जाणीव असणे आवश्यक आहे आणि डायव्हर्सना प्रत्येक डाइव्ह च्या ठिकाणी विशिष्ट परिस्थितीची माहिती देणे आवश्यक आहे.
- या परिस्थितीत डायव्हिंग करण्यास बंदी आहे:
- 30 मीटरपेक्षा जास्त खोल डायव्हिंग करण्यास बंदी आहे.
- विमान प्रवासाच्या 12 तास आधी डायव्हिंग करण्यास बंदी आहे.
- डायव्हर्सनी स्पष्टपणे आपल्या उपस्थितीची खूण करणे अत्यावश्यक आहे. उपक्रम आयोजित करणाऱ्या कोणत्याही नौकेत इतर नौकांना माहिती देण्यासाठी दिवस-रात्र झेंडे असणे आवश्यक आहे.
- डायव्हर्स जिथे डाइव्ह करत आहेत तिथे डायव्हर्स पाण्यात असताना नेहमी डाइव्ह नौकांनी डाइव्ह झेंडे प्रदर्शित केले पाहिजेत. डाइव्ह झेंड्यांचा उपयोग आजूबाजूच्या बोटी, जेट स्की आणि आसपासच्या इतरांना संकेत देण्यासाठी केला जातो आणि त्यांनी सावध राहिले पाहिजे.

आणीबाणी आणि बचाव

- सर्व डाइव्ह सेंटर्समध्ये मध्ये वरती नमूद केल्याप्रमाणे आपत्कालीन कृती योजना असणे आवश्यक आहे.
- सर्व डाइव्ह सेंटर कर्मचाऱ्यांना आपत्कालीन प्राणवायू उपकरणांची माहिती असणे आवश्यक आहे आणि सर्व कर्मचाऱ्यांसाठी दरवर्षी प्रशिक्षण सत्रे दिली पाहिजेत.

सुरक्षा माहिती

- सर्वसमावेशक डाइव्ह ब्रिफिंग व्यतिरिक्त, सर्व डायव्हरला सुरक्षा माहिती दिली पाहिजे, ज्यात बोटीवर आपत्कालीन आणि प्रथमोपचार उपकरणांच्या माहितीचा समावेश असावा. बोटीत चढल्यानंतर बोटीची सुरक्षा माहितीही देणे आवश्यक आहे.
- ही माहिती डाइव्ह ब्रिफिंग व्यतिरिक्त केली पाहिजे.

वैद्यकीय चिंता

- “या व्यक्तीला स्कूबा डाइव्हमध्ये अडथळा येईल अशी कोणतीही वैद्यकीय स्थिती नाही.” असे नमूद करणारे वैद्यकीय प्रमाणपत्र.
- स्कूबा डायव्हिंग सेंटरच्या प्रमाणपत्र एजन्सीने दिलेल्या वैद्यकीय निवेदनात या वैद्यकीय स्थितींची यादी असावी.

ऑपरेटर्सना मंजूरी मिळण्यासाठी किमान मानके

- डाइव्ह ऑपरेटरची स्थानिक पर्यटन विभागाकडे नोंदणी करावी.
- डाइव्हिंग केंद्र एक किंवा अधिक आंतरराष्ट्रीय स्कूबा डायव्हिंग एजन्सीशी संलग्न असले पाहिजे.
- डाइव्ह कर्मचाऱ्यांनी ज्या एजन्सीजशी डायव्ह सेंटर संलग्न आहे त्या संस्थांच्या आवश्यक पात्रता पूर्ण कराव्यात.
- डाइव्ह सेंटरमध्ये कमाल क्षमतेनुसार उपकरणांचा संपूर्ण संच असला पाहिजे.
- डाइव्ह सेंटरने आपल्या एजन्सीच्या सुरक्षा मानकांचे आणि आणि प्रमाणपत्रांच्या कागदपत्रांचे पालन केले पाहिजे.
- डाइव्ह सेंटरमध्ये आपत्कालीन योजना असणे आवश्यक आहे ज्यासाठी डाइव्ह सेंटरच्या कर्मचाऱ्यांना वेळोवेळी नियमित प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे.
- डाइव्ह सेंटरने ‘कमीत कमी परिणाम’ पद्धतीचे काटेकोरपणे पालन करावे.

प्रपत्र – ब

भाग – 3

जमिनीवरील साहसी उपक्रमांसाठी

काही प्रारूप आणि नमुने

जमिनीवरील साहसी उपक्रमांसाठी काही आदर्श प्रारूप आणि
नमुने

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	शीर्षक
1	आणीबाणी प्रतिसाद योजना
2	आणीबाणी प्रतिसाद कार्यपद्धती (Indoor)
3	आणीबाणी प्रतिसाद कार्यपद्धती (Outdoor)
4	मानक कार्यप्रणाली - वैयक्तिक सामग्री
5	प्रस्तरावरोहणासाठी (rappelling) नमुना मानक कार्यप्रणाली
6	धबधब्यातून अवरोहणासाठी (waterfall rappelling) मानक कार्यप्रणाली
7	एखादी व्यक्ती हरवल्यास काय करावे याची कार्यपद्धती
8	उपक्रम पुनरावलोकन (नमुना)
9	गंभीर घटनेची समीक्षा (नमुना)

1. आणीबाणी प्रतिसाद योजना

(याची एक प्रत काढून मुख्य नेत्याच्या फोल्डरमध्ये ठेवणे गरजेचे आहे)

नेत्यांनी आणीबाणी प्रतिसाद पद्धतीचे पालन करावे आणि या दस्तऐवजात दिलेली माहिती इतर संस्थांशी किंवा गरजेचे असेल तेव्हा इतर व्यक्तींशी संपर्क साधण्यासाठी वापरावी. संपर्क करणाऱ्यांनी आपल्याला काय बोलायचे आहे हे लिखित स्वरूपात बरोबर घेऊन त्यानंतरच फोन करावा. असा संपर्क करताना काय बोलावे याची एक नमुना माहिती खाली दिलेली आहे (परंतु याखेरीज अन्य जरूरीचेची बाब असेल तर तीही आपण कळवू शकतो.)

- संपर्क करणाऱ्याचे नाव, साहसी उपक्रमाचा प्रकार आणि स्थळ
- आणीबाणीचा प्रकार
- परिणाम काय होऊ शकतात याची थोडक्यात माहिती (जर वैद्यकीय आणीबाणी असेल तर रुग्ण किती आहेत, साधनसामग्रीचे काय नुकसान झाले आणि आजूबाजूच्या परिसरात काय परिस्थिती आहे याची माहिती)
- या परिस्थितीत सापडलेल्या लोकांना सध्या असलेला धोका
- नेतृत्व चमूचे परिस्थितीविषयी आकलन आणि त्यासंदर्भातील योजना
- पुढील संपर्क करायची वेळ

आपत्कालीन दूरध्वनी क्रमांक	व्यक्तीचे नाव

साहसी उपक्रमाचा प्रकार	तारखा	ठिकाण

	सर्वात जवळ असलेले वैद्यकीय केंद्र	रुग्णवाहिका
नाव		
संपर्क क्रमांक		

ठिकाण		
प्रतिसादासाठी वेळ		

सर्वात जवळचा दूरध्वनी क्रमांक	
नाव	
ठिकाण	
प्रतिसादासाठी वेळ	

इतर महत्त्वाची माहिती (उदा. आणीबाणीत संपर्कासाठी दूरध्वनी क्रमांक, सरकारी कार्यालयांचे दूरध्वनी क्रमांक)

2. बंदिस्त जागेत उपक्रम असल्यास प्रतिसाद द्यायची कार्यपद्धती

एखाद्या बंदिस्त जागी चालू असणाऱ्या साहसी उपक्रमात काही आणीबाणीचा प्रसंग निर्माण झाल्यास

प्रतिसाद देताना मुख्य नेत्यामध्ये जरूरीचेचे कौशल्य असणे अपेक्षित आहे. तसेच त्याच्याकडे प्रथमोपचाराचे कौशल्य असणे गरजेचे आहे. मुख्य नेत्याच्या अनुपस्थितीत उपनेता किंवा सहाय्यक नेता हे सर्व करू शकला पाहिजे. तसेच त्याला परिस्थितीचा ताबा घेता आला पाहिजे .

	कार्यपद्धती	जबाबदार नेता
1	परिस्थितीचा ताबा घेऊन आपली नेता म्हणून घोषणा करा आणि जागेची पाहणी करून उपस्थित सर्व लोक सुरक्षित आहेत का याची चाचपणी करा; धोके काय आहेत हे निश्चित करा.	मुख्य नेता
2	परिस्थितीनुरूप सर्व नेत्यांची कामे ठरवून द्या. उदा. एक जण धोका कमी करण्याकडे लक्ष देईल, एक जण अतिरिक्त मदत जरूरीचे असल्यास संपर्क करेल, एक जण सहभागी व्यक्तींच्या गटाचा ताबा घेईल, एक नेता वैद्यकीय काळजी घेईल (मात्र असा नेता प्रथमोपचार देण्यास पात्र असावा).	मुख्य नेता
3	आपल्या संस्थेला दूरध्वनी करून किंवा वैयक्तिक निरोप्या पाठवून निरोप कळवावा (जरूरीचे असल्यास). परिस्थितीचे गांभीर्य किती आहे यावर संपर्क कसा करावा हे अवलंबून राहिल.	नेतृत्व चमूचा सभासद
4	अशा प्रसंगात अनेक गोष्टी एकाच वेळी करायला लागतात. म्हणून काय करायचे आहे याच्या स्पष्ट सूचना द्याव्यात (नेते आणि सहभागी-दोघांनाही). सर्व लोकांना सुरक्षित जागी हलवावे आणि त्यानंतर जरूरीचे असल्यास आणि जरूर तेव्हा त्यांची तेथून सुटका करावी.	मुख्य नेता
5	(वैद्यकीय आणीबाणी असल्यास...) प्रथमोपचाराचे नियम पाळावेत. जखमींची संख्या किती आहे याची निश्चिती करा आणि काय प्रतिसाद गरजेचा आहे ते ठरवा. जरूर असल्यास नेत्यांच्या कामामध्ये बदल करा.	नेतृत्व चमूचा सभासद

	कार्यपद्धती	जबाबदार नेता	
6	(वैद्यकीय आणीबाणी असल्यास...) रुग्णास तुमच्याकडे असलेल्या प्रथमोपचाराच्या प्रशिक्षणाप्रमाणे प्रथमोपचार द्या. प्रत्येक गोष्ट व्यवस्थित नोंदवून ठेवा. काय इजा/आजार झाला आहे, परिस्थितीबद्दलचे आकलन काय आहे, निष्कर्ष काय आहेत आणि प्रथमोपचार काय दिला आहे, रुग्णाच्या परिस्थितीत काय बदल होतोय आणि रुग्णासाठी तुम्ही सध्या काय ठरवले आहे.	नेतृत्व चमूचा सभासद	
7	(वैद्यकीय आणीबाणी असल्यास...) रुग्णास सध्या असलेल्या जागेपासून अधिक चांगल्या ठिकाणी हलवण्याची गरज आहे का किंवा जिथे वैद्यकीय सेवा उपलब्ध आहे अशा ठिकाणी हलविण्याची गरज आहे का याची चाचपणी करा.	मुख्य नेता	
8	रुग्णास जर हलवण्याची गरज नसेल तर वैद्यकीय मदत येईपर्यंत रुग्णाकडे लक्ष द्या	रुग्णास जर हलवण्याची गरज असेल, तर योग्य पद्धतीने हलवावे. ज्या रुग्णास हलवले जाते. त्याच्याबरोबर खालील गोष्टींची माहिती ठेवा: अ. सहभागी होण्यापूर्वी रुग्णाने तुम्हाला देलेली त्याची वैद्यकीय माहिती ब. काय घडलं, त्याबद्दलचे तुमचे आकलन आणि तुम्ही रुग्णावर केलेले उपचार याबद्दल एक थोडक्यात घटना अहवाल तयार करा.	मुख्य नेता
	हे करू नका:		
9	1. एका जागेवरून दुसऱ्या जागेवर हलवण्याचा ताण रुग्ण सहन करू शकेल याबद्दल जर तुमची खात्री नसेल तर त्याला हलवू नका. 2. रुग्णाला कुठलेही औषध देऊ नका. अशा व्यक्तीला पाणी प्यायला व खायला न देणं हे योग्य असतं. पाणी द्यायचं असेल तर प्रथमोपचार पद्धतीत सांगितल्याप्रमाणेच द्यावे.	मुख्य नेता	

3. बाह्य ठिकाणी उपक्रम असल्यास आणीबाणी प्रतिसाद कार्यपद्धती

एखाद्या बाह्य ठिकाणी चालू असणाऱ्या साहसी उपक्रमात जर काही आणीबाणीचा प्रसंग निर्माण झाल्यास:

प्रतिसाद देताना मुख्य नेत्यामध्ये जरूरीचेचे कौशल्य असणे अपेक्षित आहे. तसेच त्याच्याकडे प्रथमोपचाराचे कौशल्य असणे गरजेचे आहे. मुख्य नेत्यांच्या अनुपस्थितीत उपनेता किंवा सहाय्यक नेता हे सर्व करू शकला पाहिजे तसेच त्याला परिस्थितीचा ताबा घेता आला पाहिजे.

	कार्यपद्धती	जबाबदार नेता
1	परिस्थितीचा ताबा घेऊन आपली नेता म्हणून घोषणा करा आणि जागेची पाहणी करून उपस्थित सर्व लोक सुरक्षित आहेत का याची चाचपणी करा; धोके काय आहेत हे निश्चित करा.	मुख्य नेता
2	परिस्थितीनुरूप सर्व नेत्यांची कामे ठरवून द्या. उदा. एक जण धोका कमी करण्याकडे बघेल, एक जण अतिरिक्त मदत जरूरीचेची असल्यास संपर्क करेल, एक जण सहभागी व्यक्तींच्या गटाचा ताबा घेईल, एक नेता वैद्यकीय काळजी घेईल. मात्र असा नेता प्रथमोपचार देण्यास पात्र असावा.	मुख्य नेता
3	आपल्या संस्थेला फोन करून किंवा वैयक्तिक निरोप्या पाठवून निरोप कळवावा (जरूरीचेचे असल्यास). परिस्थितीचे गांभीर्य किती आहे यावर संपर्क कसा करावा हे अवलंबून राहिल.	मुख्य नेता
4	अशा प्रसंगात अनेक गोष्टी एकाच वेळी करायला लागतात. म्हणून काय करायचे आहे याच्या स्पष्ट सूचना द्याव्यात (नेते आणि सहभागी- दोघांनाही). सर्व लोकांना सुरक्षित जागी हलवावे आणि त्यानंतर जरूरीचे असल्यास आणि जरूर तेव्हा त्यांची तेथून सुटका करावी.	मुख्य नेता

	कार्यपद्धती	जबाबदार नेता
5	(वैद्यकीय आणीबाणी असल्यास...) प्रथमोपचाराचे नियम पाळावेत. जखमींची संख्या किती आहे याची निश्चिती करा आणि काय प्रतिसाद जरूरीचे आहे ते ठरवा. गरज असल्यास नेत्यांच्या कामामध्ये बदल करा.	मुख्य नेता
6	(वैद्यकीय आणीबाणी असल्यास...) वैद्यकीय आणीबाणीच्या प्रसंगी सर्वात जवळच्या केंद्राशी मदतीसाठी संपर्क करू शकता (इस्पितळ, प्राथमिक आरोग्य केंद्र). स्थानिक पोलीस कार्यालयाशी संपर्क करण्याविषयी निर्णय घ्या.	मुख्य नेता
7	तुमच्याकडे असलेल्या प्रथमोपचाराच्या प्रशिक्षणाप्रमाणे प्रथमोपचार द्या. रुग्णाची 'अतिरिक्त काळजी' घ्या. प्रत्येक गोष्ट व्यवस्थित नोंदवून ठेवा. काय इजा/आजार झाला आहे, परिस्थिती बदलचे आकलन काय आहे, निष्कर्ष काय आहेत आणि प्रथमोपचार काय दिला आहे, रुग्णाच्या परिस्थितीत काय बदल होतोय आणि रुग्णासाठी तुम्ही सध्या काय ठरवले आहे.	नेतृत्व चमूचा सभासद
8	त्यानंतर तुमच्या संस्थेशी संपर्क करा अ. फोन करणाऱ्याचे नाव ब. त्याचे ठिकाण क. रुग्णाचे नाव ड. रुग्णाचा मुख्य त्रास इ. तुमची गरज- अत्यंत सुस्पष्टपणे सांगा. फ. जर शक्य असेल तर ज्याला फोन केलाय त्याच्याशी चर्चा करून तातडीने काही योजना बनवा; अथवा पुढच्या संपर्काची वेळ ठरवा. ग. फोनवर उपलब्ध राहा.	नेतृत्व चमूचा सदस्य

	कार्यपद्धती	जबाब दार नेता
9	<p>बाधित व्यक्तीला हलवण्याची योजना करताना खालील गोष्टींचा विचार करावा:</p> <p>अ. ठिकाणाची दुर्गमता</p> <p>ब. इजेचे किंवा आजाराची तीव्रता आणि रुग्णाच्या अवस्थेतील बदल (असल्यास)</p> <p>क. ठिकाणाचे स्वरूप (नदी किनारा, डोंगर, जंगल वगैरे)</p> <p>ड. हवामान (थंड, उष्ण, पावसाळी, बर्फवृष्टी वगैरे.)</p> <p>इ. बचाव कार्यासाठी उपयोगी होईल अशी सोय (व्यक्ती, वाहन, इतर सामग्री, वैद्यकीय मदत)</p> <p>फ. संपर्कासाठी उपलब्ध साधने आणि संपर्क साधण्यातील अडचणी</p> <p>ग. मदतीसाठी निरोप्या पाठवायला लागण्याची शक्यता (निरोप्याने एकटे जाऊ नये.)</p> <p>ह. जर बाधित व्यक्तीची अतिरिक्त काळजी घ्यायला लागली तर त्यासाठी योजना</p>	मुख्य नेता
10	बचाव कार्याची अंमलबजावणी करा.	मुख्य नेता
11	<p>आणीबाणी प्रसंगी तुम्ही दिलेला प्रतिसाद आणि रुग्णाला तुम्ही दिलेला प्रथमोपचार यातून तुमच्याकडे जमा झालेल्या माहितीप्रमाणे 'गंभीर घटना अहवाल' बनवा. हा अहवाल तुमच्या संस्थेकडे सुपूर्द करा. असा अहवाल शक्य तेवढ्या लवकर देणे गरजेचे आहे.</p>	मुख्य नेता

4. मानक कार्यप्रणाली - वैयक्तिक सामग्री

शिरस्त्राण (हेल्मेट) (EN 12492, UIAA 106)

- i. हेल्मेटचा हेडबँड प्रत्येक सहभागीच्या डोक्यावर व्यवस्थित बसला आहे की नाही हे तपासा. हेल्मेट डोक्यावर असे बसवा की 1) ते व्यवस्थित घट्ट बसले पाहिजे मात्र त्यामुळे त्रास होता कामा नये आणि 2) हेल्मेट घातल्यानंतर सहभागीला न अडखळता वावरता आले पाहिजे, दिसण्यात काही अडचण निर्माण होता कामा नये.
- ii. हेल्मेटचा पट्टा हनुवटीजवळ इतपत घट्ट करावा ज्याने हेल्मेट डोक्यावरून घसरून पडणार नाही पण सहभागीस त्रासदायकही होणार नाही. हे तपासण्यासाठी 'दोन बोटांची तपासणी' ही सोपी पद्धत आहे. सहभागीला आपली दोन बोटे हनुवटी आणि हेल्मेटच्या पट्ट्याच्या मध्ये घालायला सांगावे. त्या व्यक्तीला जर हे करता आले, तर पट्टा व्यवस्थित घट्ट केला आहे असे समजावे. हेल्मेट डोक्यावरून डोळ्याकडे घसरत किंवा डोक्याच्या मागे घसरत नाहीये ना याची खात्री करा.
- iii. हेल्मेटच्या पट्ट्यांमध्ये वेढा बसलेला नाहीये ना आणि हेल्मेटचे पट्टे सहभागीच्या कानाला टोचत नाहीयेत ना हे तपासा.
- iv. नेत्याने सांगेपर्यंत हेल्मेट काढायचे नाही याची सहभागींना स्पष्ट कल्पना द्या.
- v. प्रस्तरोहणासाठी वापरली जाणारी मान्यताप्राप्त अशीच हेल्मेट वापरावीत- तपशिलासाठी भाग 2-अ मधील "साहसी उपक्रमातील साधनांचे तांत्रिक तपशील" पाहा.

हार्नेस (EN12277, UIAA 105)

- हार्नेस घालण्यापूर्वी कमरेचा पट्टा आणि पायांचे लूप सैल असल्याची खात्री करून घ्या.
- सहभागींना हार्नेस कमरेवर आणि पाय योग्य लूपमध्ये घालायला सांगा. सुरक्षा दोर (बिले) / tie-in लूप पुढच्या बाजूला असले पाहिजेत.
- प्रथम हार्नेसचा पट्टा कमरेजवळ (ओटीपोटावर) घट्ट करावा. हे महत्त्वाचे आहे. असा पट्टा घट्ट असावा पण सहभागीला आरामदायी

असावा. कमरेचा पट्टा घट्ट कसा करावा याबद्दल उत्पादकाने ज्या सूचना दिलेल्या आहेत त्या वाचाव्यात. काही हार्नेस बांधताना त्यांचा घट्ट करण्याचा पट्टा 'double back' पद्धतीने उलट परत बक्कलमधून फिरवावा लागतो.

त्यानंतर पायांचे लूप सारखेच घट्ट करावेत. तेही घट्ट असावेत पण सहभागीला आरामदायी असावेत.

हार्नेस कसे घातले आहे हे तपासताना ते सहभागीच्या पार्श्वभागावरून खाली घसरत नाही ना हे बघावे. थोडक्यात म्हणजे हार्नेस 'लो वेस्ट जीन्स' सारखे घालता कामा नये.

मान्यताप्राप्त दर्जा असलेलीच हार्नेस वापरावीत. तपशिलासाठी भाग 2-अ मधील "साहसी उपक्रमातील साधनांचे तांत्रिक तपशील" पाहा.

टीप: एखाद्या प्रस्तरावरोहण उपक्रमाचे यशस्वी आयोजन करण्यासाठी कोणकोणती पावले उचलली याची एक मानक कार्यप्रणाली संस्थांनी तयार करावी. उदाहरणार्थ कॅरबिनर आणि बिले डिव्हाईस जोडणे, सुरक्षा दोर पुरवण्याची कृती (belaying action), प्रस्तरावरोहण सुरू करण्यापूर्वी सहभागींना काय सूचना द्याव्यात इत्यादी.

5. एका 90 फूट कड्यावरून अवरोहण करण्यासाठी नमुना मानक कार्यप्रणाली

उपक्रमाची माहिती

हल्ली प्रस्तरावरोहणाचा म्हणजेच रॅपलिंगचा आनंद नवशिक्यांसह अनेक जण घेतात. जरी हा उपक्रम आनंददायी असला तरी योग्य ती काळजी घेतली नाही तर त्यात इजा आणि गंभीर अपघात होऊ शकतो. असे उपक्रम बऱ्याच वेळा आयोजित होत असल्याने आणि त्यात नवशिकेही सहभाग घेत असल्याने संस्थांनी आयोजनात योग्य ती काळजी आणि सुरक्षितता बाळगण्याची गरज आहे. अवरोहण तंत्राचा उपयोग प्रस्तरारोहण, गुहा शोधताना किंवा कारखाने अशा विविध ठिकाणी केला जातो.

ही नमुना कार्यप्रणाली जास्तीत जास्त तीस जण सहभागी होत असलेल्या सत्रासाठी आहे. अवरोहणासाठी एक दोर आणि त्याबरोबर त्याची सुरक्षा दोर प्रणाली (belay system) गृहीत धरली आहे.

नेत्यासाठी उपयुक्त माहिती

उपक्रमाची उद्दिष्टे

हा उपक्रम मनोरंजनासाठी आयोजित केला आहे. (उद्देश कोणता आहे याने कार्यप्रणाली आणि सुरक्षिततेसाठी असलेल्या निकषावर कोणताही फरक पडत नाही.)

नेत्यांची नावे आणि त्यांच्या पात्रतेसह नेता-सहभागी संख्येचे प्रमाण

या सत्रासाठी कमीत कमी चार नेत्यांचा चमू असावा:

एक नेता सहभागींना कड्याच्या तळापासून माथ्यापर्यंत घेऊन जायला आणि त्यांना हार्नेस बांधायला मदत करण्यासाठी.

दुसरा नेता हार्नेस तपासण्यासाठी आणि अवरोहण कसे चालू करायचे हे समजावण्यासाठी.

तिसरा नेता प्रत्येक सहभागीस सुरक्षा दोर देण्यासाठी.

एक नेता अवरोहण संपण्याच्या ठिकाणी उभा राहून सहभागी व्यक्तीला सूचना देण्यासाठी आणि अवरोहण संपल्यावर वैयक्तिक सामग्री सोडवून घेण्यासाठी

- जरूरीचे असल्यास अवरोहकाची सुटका करण्यासाठीचे कौशल्य अंगी असणारा एक नेता कड्याच्या माथ्यावर असेल. अशा नेत्याने बचावासाठी जरूरीची सर्व सामग्री घेऊन तयार असले पाहिजे.

जर गटात सर्व प्रौढ व्यक्ती असतील तर अशा गटावर पूर्ण वेळ लक्ष ठेवण्यासाठी एक अतिरिक्त नेता असावा. जर गट लहान मुलांचा असेल तर त्यांच्यावरही लक्ष ठेवण्यासाठी दोन अतिरिक्त नेते असावेत. (यापैकी एकाच्या जागी लहान मुलांच्या गटाबरोबर कोणी प्रौढ व्यक्ती असेल तर अशा व्यक्तीची नेमणूक करता येईल. परंतु त्या व्यक्तीला कोणतीही तांत्रिक जबादारी देऊ नये.)

अवरोहण टप्प्याच्या पायथ्याशी आणि माथ्यावर जायचा मार्ग: हे मार्ग सुरक्षित आहेत याची खात्री करून घ्या आणि सहभागींना सोबतीची किंवा दोराच्या मदतीची गरज लागणार आहे का हे तपासून घ्या.

कड्याच्या माथ्यावर, अवरोहण सुरू होण्याच्या ठिकाणी जाण्यासाठी एक पायवाट आहे. वाटेत एक थोडासा अवघड प्रस्तर टप्पा आहे. तो पार करताना नवशिक्या लोकांवर लक्ष ठेवावे लागेल. मात्र त्या ठिकाणी दोर बांधायची गरज नाही. कड्याच्या तळाशीच सहभागींना हार्नेस घालावे आणि त्यांना कड्याच्या माथ्यावर घेऊन जाताना एका नेत्याने सोबत करावी. कड्याच्या तळात असलेली जागा सुरक्षित आहे. मात्र अवरोहण चालू असताना गट कड्याच्या तळापासून दूर आहे ना याची खात्री करून घ्यावी. अवरोहण पूर्ण करून सहभागी तळाशी पोहोचून सुरक्षा दोरातून मोकळा झाल्यानंतर लगेचच त्याला तळाच्या जागेपासून लांब जायला सांगावे.

आणीबाणीच्या प्रसंगासाठी पर्यायी व्यवस्था (पर्यायी अवरोहण मार्ग किंवा उपक्रम)

या जागी अवरोहण कोरड्या वातावरणात करावयाचे आहे (ज्या वेळी कड्यावरून पाणी पडत नसते). त्यामुळे पर्यायी योजना तयार असण्याची गरज नाही. उपक्रमपूर्व चाचपणी करताना जर हे ठिकाण असुरक्षित वाटले (उदाहरणार्थ काही रॉकफॉल झाल्यास) नेत्यांनी प्रस्तरारोहण रद्द करावे आणि गटाला पर्यायी जागी घेऊन जावे.

• मुख्य नेत्याच्या फोल्डरमध्ये असावयाची कागदपत्रे:

- नोंदणी, परवानगी पत्र इत्यादी
संस्थेच्या नोंदणी कागदपत्रांची प्रत
- नेत्यांची आणि सहभागींच्या वैद्यकीय माहितीसह वैयक्तिक तपशील
जेव्हा मिळेल तेव्हा देण्यात येईल.
- सहभागींकडून घ्यावयाचे हमीपत्र
जेव्हा मिळेल तेव्हा देण्यात येईल.

- उपक्रमाच्या जागेचे/क्षेत्राचे जोखीम मूल्यांकन आणि निवारण
या ठिकाणी अवरोहणासाठीचा जोखीम तक्ता नेत्याला देण्यात येईल आणि त्यावर चर्चा होईल.

महत्त्वाचे मुद्दे:

अ) कड्याच्या माथ्यावर पुरेशी झाडे आहेत. त्यांचा उपयोग अवरोहणासाठी अँकरिंग करण्यासाठी करता येईल.

ब) अवरोहण टप्प्यात कुठेही सुटू शकणारे दगड नाहीत याची खातरजमा जोखीम मूल्यांकन करताना केली आहे.

परंतु उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी खबरदारी म्हणून एकदा चाचणी अवरोहण करणे गरजेचे आहे. त्यानंतरच सहभागींना खाली पाठवावे.

- अभिप्राय नमुना
- आपत्कालीन प्रतिसाद योजना
आपल्याला देण्यात आलेले मोबाईल संच हे पूर्णपणे चार्ज आहेत आणि त्यात जरूरीचे सर्व महत्त्वाचे दूरध्वनी क्रमांक नोंदवून ठेवले आहेत ना याची मुख्य नेत्याने खात्री करावी.
- आपत्कालीन घटना अहवाल
- औषधाच्या वापराचा अहवाल
- साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल
- कराराच्या कागदपत्रांसह सेवादात्यांशी संबंधित माहिती
- लागू नाही

नेत्यांची पात्रता

- औपचारिक प्रशिक्षण
- प्रमाणपत्र (वैध आहे का मुदत संपली आहे ते तपासावे)
- अनुभव
- कौशल्य
- अवरोहणाच्या मार्गदर्शक सूचनेमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे

साधनसामग्री

तांत्रिक साधनसामग्री

साधनसामग्रीची निवड करताना अशा विवक्षित स्थळी उपक्रम करण्यासाठी संस्थेने तयार केलेल्या मानक प्रणालीचा आधार घ्यावा.

- UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री ह्या उपक्रमात वापरायच्या तांत्रिक मानकांचा (Technical Specifications) तपशील भाग 2-अ मधील "साहसी उपक्रमातील साधनांचे तांत्रिक तपशील" येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरू होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅराबिनर, बिले डिव्हाइस, अॅसेंडर इत्यादी

श्रेयस्कर: मुख्य नेत्याने संस्थेच्या याआधीच्या प्रस्तरावरोहण सत्रांमध्ये भाग घेतलेला असावा आणि त्याला संबंधित मानक कार्यप्रणालीची माहिती असावी (उदाहरणार्थ अॅकरिंगची पद्धत, सहभागी आणि नेत्यांसाठी वैयक्तिक साधनसामग्री, उंचावरील ठिकाणी सुरक्षितता घेण्याची पद्धत, सुरक्षा दोर द्यायची पद्धत आणि सुरक्षिततेसाठी पर्यायी व्यवस्था)

- 10 मि.मी. व्यासाचे पन्नास मीटर लांबीचे दोन स्टॅटिक दोर (एक प्रस्तरावरोहणासाठी आणि एक सुरक्षा दोर देण्यासाठी)
- बचाव कार्यासाठी एक 50 मीटर लांबीचा आणि अकरा मि.मी. व्यासाचा एक स्टॅटिक दोर.
- 10 मि.मी. व्यासाचे आणि 10 मीटर लांबीचे 6 त 8 छोटे दोर (anchoring साठी)
- 1 इंच रुंदी आणि किमान 1 मीटर लांबी असलेल्या 15 Tubular टेप.
- 7 मि.मी. व्यास आणि किमान 1 मीटर लांबी असलेल्या 15 दोराच्या स्लिंग
- 10 ते 12 दोर संरक्षक (गोणपाट, पारदर्शक ट्यूब, sheath इत्यादी)
- इंग्रजी D आकाराचे 10 ते 15 स्क्रू कॅराबिनर
- अंडाकृती आकाराचे 8 ते 10 कॅराबिनर
- 4 ते 5 इंग्रजी 8 आकाराचे डिसेन्डर
- 2 ते 3 belay device
- 5 ते 7 शिरस्त्राणे (helmets)

- 10 ते 12 छातीशी लावायचे लूप (chest loop)
- 10 ते 12 सीट हार्नेस (ती वेगवेगळ्या मापाची असावीत किंवा XS ते XXXL अशा मापाच्या कोणासाठीही संपूर्णपणे adjust करता येतील अशी असावीत.)
- 5 ते 7 जोड्या हातमोजे
- 2 जोड्या ascenders (जुमार)
- 3 ते 4 कॅनव्हास कापडाच्या पाठपिशव्या (haul bags)

कड्याच्या माथ्यावर पुरेशी झाडे आहेत. त्यांचा उपयोग अवरोहणासाठी अँकरिंग करण्यासाठी करता येईल

- आणीबाणी संच

मोबाइल संच हे पूर्णपणे चार्ज आहेत आणि त्यात जरूरीचे ते सर्व महत्त्वाचे दूरध्वनी क्रमांक नोंदवून ठेवले आहेत.

संपर्क साधने निवडताना खालील बाबींचा वचार केला आहे:

- अवरोहण करावयाच्या कड्याचा माथा आणि तळातील नेत्यांमधील संभाषण
 - ठिकाणाची दुर्गमता
 - मोबाइल फोनच्या सिग्नलची विश्वासाहता
 - कायदेशीर पैलू
 - प्रथमोपचार संच
- या संचातील वस्तू मुख्य नेत्याच्या पात्रतेनुसार आणि अवरोहण ठिकाणाच्या जोखीम मूल्यांकनानुसार आहेत.

उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी नेत्यांनी करावयाच्या कृती

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्हीसाठी गरजेच्या बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
- हे काम मुख्य नेत्याने गटाला उपक्रमाच्या स्थळी घेऊन जाण्यापूर्वी करायचे आहे.
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / ढिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
- हे करणे अनिवार्य आहे आणि सत्र संपल्यावर नेत्याने द्यायच्या अहवालात या बाबीची नोंद असावी.
- साधनसामग्रीची मानके आणि त्याला काही नुकसान झाले आहे का हे तपासून घ्या.

हे करणे अनिवार्य आहे आणि सत्र संपल्यावर नेत्याने द्यायच्या अहवालात या बाबीची नोंद असावी.

- सेटअप उभारण्याची प्रक्रिया: अवरोहणाच्या प्रत्येक दोराच्या खाली असलेल्या टोकाशी गाठ मारणे, जिथे दोर कड्याच्या / खडकाच्या टोकावर घासला जाण्याची शक्यता आहे आणि दोर एकमेकांमध्ये गुंतण्याची शक्यता आहे अशा ठिकाणी दोर संरक्षण साधनांनी संरक्षित करावेत, प्रत्येक नेत्यासाठी वेगवेगळ्या ठिकाणी self-anchor आहे हे तपासणे

नेत्यांनी एकमेकांचे सेटअप तपासावेत - विशेषतः सर्व अँकर पॉइंट्स आणि सेल्फ-अँकर सेटअप

9. जरूरीचे असल्यास एक पूर्वचाचणी घ्यावी

अनिवार्य

10. ज्यांचे अवरोहण झाले आहे किंवा अजून व्हायचे आहे अशा व्यक्तींच्या सुरक्षिततेसाठी अवरोहण सुरवात करण्याच्या आणि संपण्याच्या ठिकाणी इतरांना जायला मज्जाव करावा.

- उपक्रमाच्या स्वरूपानुसार नेते आणि सहभागी यांच्या संख्येचे प्रमाण तपासा जोखीम मूल्यांकन करताना या पैलूवर विचार करण्यात आला आहे. परंतु अजून एखाद्या नेत्याची गरज आहे असे जर मुख्य नेत्याला वाटले तर त्याने तशी विनंती संस्थेला करावी.

सेवादाते

लागू नाही.

सहभागी व्यक्तींना द्यायची माहिती

- उपक्रमाचे तपशीलवार वर्णन करावे.
कड्याच्या पायथ्याशी एखाद्या मोठ्या प्रस्तरावर, जिथे गट सुरक्षित आणि आरामात आहे, तिथे नेत्याने प्रात्यक्षिक दाखवताना हे करावे.
- नेत्याला माहिती असलेच पाहिजेत अशी कुणालाही ऐनवेळी काही आरोग्यविषयक समस्या आहेत का याची तपासणी.
उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी मुख्य नेत्याने याची खात्री करून घ्यावी.

- उपक्रमात असलेले अंगभूत धोके आणि दिलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उद्धवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात
नेत्याने उपक्रमाच्या सुरुवातीलाच अशी सूचना सर्व गटाला द्यावी.
- आपली स्वतःची सुरक्षा आणि इतरांची सुरक्षा यासंदर्भात सहभागींची जबाबदारी: सुरक्षिततेसंदर्भात सगळ्यांकडून काय अपेक्षा आहे हे नेत्याने सगळ्यांना आधीच स्पष्ट करून सांगावे.
- अनिवार्य कार्यपद्धती
नेत्यांच्या चमूसाठी: आदर्श वागणूक, जेव्हा कड्याच्या माथ्यावर असाल तेव्हा संपूर्ण वेळ स्वतःला दोराने सुरक्षित केलेले असणे (self-anchored), पर्यावरणपूरक पद्धती.
सहभागींसाठी: बूट आणि इतर सर्व वैयक्तिक सुरक्षा साधने उतरवू नयेत, नेत्याने उतरवून दिलेली जागा सोडून जाऊ नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.
- जोखीम कमीत कमी असावी यासाठी घ्यायची काळजी
दोर रक्षणाच्या सर्व जागा नेत्याने दोन-दोनदा तपासाव्यात.
कुणालाही वैयक्तिक साधनसामग्री घातली असेल तर तीही दोनदा तपासावी.
नेत्यांनी गटावर संपूर्ण वेळ लक्ष ठेवावे (गटातील प्रौढ व्यक्तीची मदत अतांत्रिक गोष्टींसाठी घेता येईल. परंतु गटाच्या सुरक्षेची जबाबदारी नेत्यांच्या चमूचीच असेल.)
- जरुरीचे असल्यास सहभागी व्यक्तींचे प्रशिक्षण
- 'तंबाखू, मद्य आणि इतर मादक पदार्थ सेवन निषिद्ध' असल्याचे धोरण.
प्रत्येक सहभागी या धोरणाचे पालन करतोय यावर नेत्यांनी लक्ष ठेवावे.
- जरुर त्यावेळी उपक्रम थांबवण्याचा नेत्यांना अधिकार.
सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी नेत्यांनी खंबीरपणे वागावे (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)
- पर्यावरणावर अनिष्ट परिणाम कमीत कमी होईल याचे पालन
कचरा करू नये
झाडांच्या फांद्या किंवा झुडपे तोडू नयेत.
आजूबाजूच्या कुठल्याही ऐतिहासिक, सांस्कृतिक वारसा असलेल्या वास्तूंचे नुकसान करू नये.
शौचविधीसाठी खड्डा करण्यासाठी छोटे खुरपे नेत्याने बरोबर ठेवावे.
- आपत्कालीन परिस्थिती आणि उपक्रमादरम्यान काय करावे आणि काय करू नये याची माहिती

नेत्याने गटाला माहिती द्यावी - आणीबाणी प्रसंगी प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे.

उपक्रमासाठी/प्रत्यक्ष कृतीसाठी सूचना (नेत्यासाठी)

- हा उपक्रम आयोजित करताना कुठल्याही प्रकारची घाई करू नका. अवरोहण करणाऱ्या प्रत्येकाला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व जरूर ती सुरक्षा तपासणी करा.
अवरोहण आणि त्यासाठी सुरक्षा दोर पुरवण्यासाठी (belay) शिफारस केलेली anchoring पद्धत वापरा.
- सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचाव कार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा.
- सहभागीचे मोकळे केस, सैल कपडे आणि दागिने रॅपलिंगच्या साधनांत अडकणार नाहीत याची खात्री करावी.
- सहभागीने अवरोहण सुरू करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - 'स्पर्श-नाव-खात्री' ('Touch-Say-Confirm') ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा.)
- धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा.
- ज्यांनी अवरोहण पूर्ण केले आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे लक्ष ठेवा
- हवामानात काय बदल होत आहेत याकडे लक्ष असू द्या. सुटे दगड, धोकादायक प्राणी यांच्यावर नजर ठेवा.
- पर्यावरणावर काय परिणाम होत आहे याकडे लक्ष असू द्या- जरूरीचे असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा

उपक्रम समाप्ती

- सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा.
दुरुस्ती गरजेची असलेली साधनसामग्री किंवा वापरातून काढून टाकायची साधनसामग्री वेगळी बांधा. त्या प्रत्येक साधनावर काय हानी झाली आहे याचे लेबल लावून ठेवावे.
ओली हार्नेस किंवा दोर बांधून ठेवू नका.
- जरुरीच्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.
- सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा
लेखी स्वरूपात न मिळालेला काही व्यक्तिनिष्ठ (subjective) अभिप्राय असला तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवावा.

6. एका 100 फूट कड्यावरून पडणाऱ्या धबधब्यातून करायच्या प्रस्तरावरोहणासाठी नमुना मानक कार्यप्रणाली

उपक्रमाची माहिती

धबधब्यातून अवरोहण (तांत्रिक नाव- Canyoning) वाहत्या धबधब्यातून अवरोहण.

या उपक्रमात नवशिक्या लोकांसह अनेक जण भाग घेत असतात. अवरोहण हा एक तांत्रिक उपक्रम आहे. जर ते करताना सुरक्षितता बाळगली नाही तर गंभीर अपघात होण्याची शक्यता असते. हा साहसी उपक्रम मोठ्या प्रमाणावर आयोजित केला जातो आणि त्यात नवशिके लोकही भाग घेतात. म्हणून संस्थांनी सुरक्षेची विशेष काळजी घेऊन हा उपक्रम आयोजित केला पाहिजे.

ही नमुना कार्यप्रणाली जास्तीत जास्त तीसजण सहभागी होत असलेल्या सत्रासाठी आहे. अवरोहणासाठी दोन दोर आणि त्याबरोबर त्याची सुरक्षा दोर प्रणाली गृहीत धरली आहे. यातील एक अवरोहण दोर सहभागींसाठी आणि दुसरा गरज पडल्यास बचाव कार्यासाठी वापरण्यासाठी आहे.

नेत्यासाठी उपयुक्त माहिती

उपक्रमाची उद्दिष्टे

हा उपक्रम मनोरंजनासाठी आयोजित केला आहे. (उद्देश कोणता आहे याने कार्यप्रणाली आणि सुरक्षिततेसाठी असलेल्या निकषावर कोणताही फरक पडत नाही.)

नेत्यांची नावे आणि त्यांच्या पात्रतेसह नेता-सहभागी संख्येचे प्रमाण

या सत्रासाठी कमीत कमी 5 ते 6 नेत्यांचा चमू असावा:

- एक नेता सहभागींना कड्याच्या तळापासून माथ्यापर्यंत घेऊन जायला आणि त्यांना हार्नेस बांधायला मदत करण्यासाठी.
- दुसरा नेता हार्नेस तपासण्यासाठी आणि अवरोहण कसे चालू करायचे हे समजावण्यासाठी.
- तिसरा नेता प्रत्येक सहभागीस सुरक्षा दोर देण्यासाठी.

- एक नेता अवरोहण संपण्याच्या ठिकाणी उभा राहून सहभागी व्यक्तीला सूचना देण्यासाठी आणि अवरोहण संपल्यावर वैयक्तिक सामग्री सोडवून घेण्यासाठी
- जरूरीचे असल्यास अवरोहकाची सुटका करण्यासाठीचे कौशल्य अंगी असणारा एक नेता कड्याच्या माथ्यावर असेल. अशा नेत्याने बचावासाठी जरूरीची सर्व सामग्री घेऊन तयार असले पाहिजे.

जर गटात सर्व प्रौढ व्यक्ती असतील तर अशा गटावर पूर्ण वेळ लक्ष ठेवण्यासाठी एक अतिरिक्त नेता असावा. जर गट लहान मुलांचा असेल तर त्यांच्यावरही लक्ष ठेवण्यासाठी दोन अतिरिक्त नेते असावेत. (यापैकी एकाच्या जागी लहान मुलांच्या गटाबरोबर कोणी प्रौढ व्यक्ती असेल तर अशा व्यक्तीची नेमणूक करता येईल. परंतु त्या व्यक्तीला कोणतीही तांत्रिक जबादारी देऊ नये.)

अवरोहण टप्प्याच्या पायथ्याशी आणि माथ्यावर जायचा मार्ग: हे मार्ग सुरक्षित आहेत याची खात्री करून घ्या आणि सहभागींना सोबतीची किंवा दोराच्या मदतीची गरज लागणार आहे का हे तपासून घ्या.

कड्याच्या माथ्यावर, अवरोहण सुरू होण्याच्या ठिकाणी जाण्यासाठी एक पायवाट आहे. वाटेत एक थोडासा अवघड प्रस्तर टप्पा आहे. तो पार करताना नवशिक्या लोकांवर लक्ष ठेवावे लागेल. ओलसर हवेत मात्र दोर बांधण्याची गरज आहे. कड्याच्या तळाशीच सहभागींना हार्नेस घालावे. प्रत्येक सहभागी आणि नेत्याने fixed rope मध्ये स्वतःला बांधून घ्यावे. बरोबर एक नेता असेल तरच सहभागी अवरोहण मार्गाच्या माथ्याकडे जातील. माथ्यावर पोहोचल्यावर देखील अवरोहण सुरू होण्याच्या ठिकाणी पोहोचेपर्यंत fixed rope मधून मोकळे होऊ नये. थोडक्यात म्हणजे तळातून निघाल्यावर माथ्यावर पोचून अवरोहण पूर्ण करून पुन्हा तळात येईपर्यंत नेते आणि सहभागी हे पूर्ण वेळ कुठल्यातरी प्रकारे सुरक्षित पद्धतीने बांधलेले असतील.

टीप: जोरदार पावसानंतर ज्या ठिकाणी अवरोहण संपते अशा तळातल्या ठिकाणी पाणी असते. जर हे पाणी तीन फुटापेक्षा खोल असेल तर प्रत्येक अवरोहकाने जीवरक्षक जॅकेट घातले पाहिजे. तळात असलेल्या नेत्याने देखील असे जॅकेट घातले पाहिजे आणि एका मजबूत अशा ठिकाणी स्वतःला लांब टेपच्या सहाय्याने किंवा दोराच्या स्लिंगने सुरक्षित

केले असले पाहिजे. तळात असणाऱ्या लोकांसाठी ती जागा सुरक्षित आहे याची खात्री करून घ्या. गट अवरोहण मार्गापासून लांब राहिल याची खात्री करून घ्या. अवरोहण दोर आणि सुरक्षा दोरातून मोकळे झाल्यावर सहभागीला धबधब्याच्या तळातून दूर जायला सांगा.

आणीबाणीच्या प्रसंगासाठी पर्यायी व्यवस्था (पर्यायी अवरोहण मार्ग किंवा उपक्रम)

धोका: वाहणाऱ्या पाण्यामुळे मार्गातला एखादा दगड सुटण्याची नेहमीच शक्यता असते. विशेषतः पावसाळ्यात ही शक्यता खूप असते. म्हणून प्रवाहातील सुटे दगड शक्य तेवढे हटवण्याचा प्रयत्न करावा. उपक्रमपूर्व चाचपणी करताना जर हे ठिकाण असुरक्षित वाटले (उदाहरणार्थ धबधब्यातून काही दगड पडत असल्यास किंवा पाणी खूपच गढूळ झाले असल्यास) तर नेत्यांनी प्रस्तरावरोहण रद्द करावे आणि गटाला पर्यायी जागी घेऊन जावे. जर वाटेत प्रवाह ओलांडायला लागणार असतील तर नेत्यांच्या चमूने अशा प्रत्येक प्रवाहातील जोखमीचा आढावा घ्यावा. जरूरीचे असल्यास सहभागींना दोराच्या सहाय्याने प्रवाह ओलांडू द्यावा.

मुख्य नेत्याच्या फोल्डरमध्ये असावयाची कागदपत्रे:

- नोंदणी, परवानगी पत्र इ.
संस्थेच्या नोंदणी कागदपत्रांची प्रत
- नेत्यांच्या आणि सहभागींच्या वैद्यकीय माहितीसह वैयक्तिक तपशील
- सहभागींकडून घ्यावयाचे हमीपत्र
जेव्हा मिळेल तेव्हा देण्यात येईल.
- उपक्रमाच्या जागेचे/क्षेत्राचे जोखीम मूल्यांकन आणि निवारण
- उपक्रमाच्या जागेचे/क्षेत्राचे जोखीम मूल्यांकन आणि निवारण

या ठिकाणी अवरोहणासाठीचा जोखीम तक्ता नेत्याला देण्यात येईल आणि त्यावर चर्चा होईल.

महत्त्वाचे मुद्दे:

अ) कड्याच्या माथ्यावर पुरेशी झाडे आहेत. त्यांचा उपयोग अवरोहणासाठी अँकरिंग करण्यासाठी करता येईल.

ब) अवरोहण टप्प्यात किंवा वाहत्या पाण्यात कुठेही सुटू शकणारे दगड नाहीत याची खातरजमा जोखीम मूल्यांकन करताना केली आहे. परंतु उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी

खबरदारी म्हणून धबधब्यातून सहभागींना पाण्यातून पाठवण्यापूर्वी एक अवरोहण चाचणी घेणे गरजेचे आहे. त्यानंतरच सहभागींना खाली पाठवावे.

पाण्याच्या पातळीत काही मोठे बदल होत आहेत का हे पाहण्यासाठी त्यावर सतत लक्ष ठेवणे गरजेचे आहे. तुमच्याकडे आणीबाणी आणि बचावासाठी योजना तयार ठेवा आणि नेत्यांच्या चमूला त्याची पूर्ण माहिती आहे याची खात्री करून घ्या. नेत्यांच्या चमूने गटात कोणत्याही सहभागीला गारव्यामुळे त्रास होत आहे का आणि कुणाच्या शरीराचे तापमान कमी होतेय का (hypothermia) यावर लक्ष ठेवा. प्रथमोपचारासंबंधी मार्गदर्शक सूचना आणि शिष्टाचार याचे पालन करा.

- अभिप्राय नमुना
- आपत्कालीन प्रतिसाद योजना
आपल्याला देण्यात आलेले मोबाइल संच हे पूर्णपणे चार्ज आहेत आणि त्यात जरूरीचे ते सर्व महत्त्वाचे दूरध्वनी क्रमांक नोंदवून ठेवले आहेत ना याची मुख्य नेत्याने खात्री करावी.
- आपत्कालीन घटना अहवाल
- औषधाच्या वापराचा अहवाल
- साधनसामग्रीचा वापर आणि त्यांच्या नुकसानीचा अहवाल
- कराराच्या कागदपत्रांसह सेवादात्यांशी संबंधित माहिती
लागू नाही

नेत्यांची पात्रता

- औपचारिक प्रशिक्षण
- प्रमाणपत्र (वैध आहे का मुदत संपली आहे ते तपासावे)
- अनुभव
- कौशल्य
अवरोहणाच्या मार्गदर्शक सूचनेमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे

साधनसामग्री:

तांत्रिक साधनसामग्री

साधनसामग्रीची निवड करताना अशा विवक्षित स्थळी उपक्रम करण्यासाठी संस्थेने तयार केलेल्या मानक प्रणालीचा आधार घ्यावा.

- UIAA किंवा CE / EN, ANSI किंवा तांत्रिक साधनसामग्री ह्या उपक्रमात

वापरायच्या तांत्रिक मानकांचा (Technical Specifications) तपशील भाग 2-अ मधील "साहसी उपक्रमातील साधनांचे तांत्रिक तपशील" येथे दिला आहे, तशी साधनसामग्री वापरावी. उपक्रम सुरू होण्यापूर्वी साधनसामग्री सुस्थितीत आहे ना हे तपासून घ्यावे. उदा. सर्व दोर, हार्नेस, टेप स्लिंग, हेल्मेट, कॅराबिनर, बिले डिव्हाइस, अॅसेंडर इत्यादी

- दहा मिमि व्यासाचे पन्नास मीटर लांबीचे 4 ते 5 स्टॅटिक दोर (2 प्रस्तरावरोहणासाठी आणि 2 सुरक्षा दोर देण्यासाठी). एक संच अवरोहण करण्यासाठी वापरावा आणि एक संच बचावकार्यासाठी तयार ठेवावा
- 10 मि.मी. व्यासाचे आणि 10 मीटर लांबीचे 6 छोटे दोर (anchoring साठी)
- 1 इंच रुंदी आणि किमान 1 मीटर लांबी असलेल्या 15 Tubular टेप.
- 7 मि.मी. व्यास आणि किमान 1 मीटर लांबी असलेल्या 15 ते 20 दोराच्या स्लिंग
- 10 ते 15 दोर संरक्षक (गोणपाट, पारदर्शक ट्यूब, sheath इत्यादी)
- इंग्रजी D आकाराचे 10 ते 15 स्क्रू कॅरबिनर
- अंडाकृती आकाराचे 8 ते 10 कॅरबिनर
- 5 ते 7 इंग्रजी 8 आकाराचे डिसेन्डर
- 3 ते 4 belay device
- 12 ते 15 शिरस्त्राणे (helmets)
- 10 ते 12 छातीशी लावायचे लूप (chest loop)
- 10 ते 12 सीट हार्नेस (ती वेगवेगळ्या मापाची असावीत किंवा XS ते XXXL अशा मापाच्या कोणासाठीही संपूर्णपणे adjust करता येतील अशी असावीत.)
- 5 ते 7 जीवरक्षक जॅकेट
- 8 ते 10 जोड्या हातमोजे
- 2 जोड्या ascenders (जुमार)
- 3 ते 4 कॅनवास कापडाच्या पाठपिशव्या (haul bags)

- आणीबाणी संच

मोबाइल संच हे पूर्णपणे चार्ज असावेत आणि त्यात जरूरीचे ते सर्व महत्त्वाचे दूरध्वनी क्रमांक नोंदवून ठेवले असावेत.

संपर्क साधने निवडताना खालील बाबींचा वचार केला आहे:

- अवरोहण करावयाच्या कड्याचा माथा आणि तळातील नेत्यांमधील संभाषण
- ठिकाणाची दुर्गमता

- मोबाइल फोनच्या सिग्नलची विश्वासाहता
- कायदेशीर पैलू
- प्रथमोपचार संच
या संचातील वस्तू मुख्य नेत्याच्या पात्रतेनुसार आणि या अवरोहण ठिकाणच्या जोखीम मूल्यांकनानुसार आहेत.

उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी नेत्यांनी करावयाच्या कृती

- सहभागी व्यक्तींच्या वैद्यकीय पार्श्वभूमीचा आढावा घ्यावा. यामध्ये प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक अशा दोन्हीसाठी गरजेच्या बाबी जागच्या जागी आहेत का ते पाहणे (उदा. औषधांचे दोन संच माहीत असलेल्या ठिकाणी असणे)
हे काम मुख्य नेत्याने गटाला उपक्रमाच्या स्थळी घेऊन जाण्यापूर्वी करायचे आहे.
- उपक्रमाच्या जागी काही नैसर्गिक धोके आहेत का हे तपासावे (उदा. सरपटणारे प्राणी / कीटक / पडलेली झाडे / ढिले झालेले किंवा हलणारे दगड)
हे करणे अनिवार्य आहे आणि सत्र संपल्यावर नेत्याने द्यायच्या अहवालात या बाबीची नोंद असावी.
- साधनसामग्रीची मानके आणि त्याला काही नुकसान झाले आहे का हे तपासून घ्या.
हे करणे अनिवार्य आहे आणि सत्र संपल्यावर नेत्याने द्यायच्या अहवालात या बाबीची नोंद असावी.
- सेटअप उभारण्याची प्रक्रिया: अवरोहणाच्या प्रत्येक दोराच्या खाली असलेल्या टोकाशी गाठ मारणे, जिथे दोर कड्याच्या / खडकाच्या टोकावर घासला जाण्याची शक्यता आहे आणि दोर एकमेकांमध्ये गुंतण्याची शक्यता आहे अशा ठिकाणी दोर संरक्षण साधनांनी संरक्षित करावेत, प्रत्येक नेत्यासाठी वेगवेगळ्या ठिकाणी self-anchor आहे हे तपासणे
नेत्यांनी एकमेकांचे सेटअप तपासावेत - विशेषतः सर्व अँकर पॉइंट्स आणि सेल्फ-अँकर सेटअप

11. जरूरीचे असल्यास एक पूर्वचाचणी घ्यावी

अनिवार्य

12. ज्यांचे अवरोहण झाले आहे किंवा अजून व्हायचे आहे अशा व्यक्तींच्या सुरक्षिततेसाठी अवरोहण सुरूवात करण्याच्या आणि संपण्याच्या ठिकाणी इतरांना जायला मज्जाव करावा.

- उपक्रमाच्या स्वरूपानुसार नेते आणि सहभागी यांच्या संख्येचे प्रमाण तपासा

जोखीम मूल्यांकन करताना या पैलूवर विचार करण्यात आला आहे. परंतु अजून एखाद्या नेत्याची गरज आहे असे जर मुख्य नेत्याला वाटले तर त्याने तशी विनंती संस्थेला करावी.

सेवादाते

लागू नाही

सहभागी व्यक्तींना द्यायची माहिती

- उपक्रमाचे तपशीलवार वर्णन
कड्याच्या पायथ्याशी एखाद्या मोठ्या प्रस्तरावर, जिथे गट सुरक्षित आणि आरामात आहे, तिथे नेत्याने प्रात्यक्षिक दाखवताना हे करावे.
- नेत्याला माहिती असलेच पाहिजेत अशी कुणालाही ऐनवेळी काही आरोग्यविषयक समस्या आहेत का याची तपासणी.
उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी मुख्य नेत्याने याची खात्री करून घ्यावी.
- उपक्रमात असलेले अंगभूत धोके आणि दिलेल्या सूचनांचे पालन न केल्यास उद्भवणारे धोके आणि त्याचे परिणाम याविषयी नेत्याने सगळ्या गटाला स्पष्ट सूचना द्याव्यात.
नेत्याने उपक्रमाच्या सुरुवातीलाच अशी सूचना सर्व गटाला द्यावी.
- आपली स्वतःची सुरक्षा आणि इतरांची सुरक्षा यासंदर्भात सहभागींची जबाबदारी: सुरक्षिततेसंदर्भात सगळ्यांकडून काय अपेक्षा आहे हे नेत्याने सगळ्यांना आधीच स्पष्ट करून सांगावे.
- अनिवार्य कार्यपद्धती
नेत्यांच्या चमूसाठी: आदर्श वागणूक, जेव्हा कड्याच्या माथ्यावर असाल तेव्हा संपूर्ण वेळ स्वतःला दोराने सुरक्षित केलेले असणे (self-anchored), पर्यावरण पूरक पद्धती.
सहभागींसाठी: बूट आणि इतर सर्व वैयक्तिक सुरक्षा साधने उतरवू नयेत, नेत्याने ठरवून दिलेली जागा सोडून जाऊ नये, सर्व सूचनांचे पालन करावे.
- जोखीम कमीत कमी असावी यासाठी घ्यायची काळजी
दोर रक्षणाच्या सर्व जागा नेत्याने दोन-दोनदा तपासाव्यात.
कुणालाही वैयक्तिक साधनसामग्री घातली असेल तर तीही दोनदा तपासावी.
नेत्यांनी गटावर संपूर्ण वेळ लक्ष ठेवावे (गटातील प्रौढ व्यक्तीची मदत अतांत्रिक गोष्टींसाठी घेता येईल. परंतु गटाच्या सुरक्षेची जबाबदारी नेत्यांच्या चमूचीच असेल.)
- जरुरीचे असल्यास सहभागी व्यक्तींचे प्रशिक्षण
- 'तंबाखू, मद्य आणि इतर मादक पदार्थ सेवन निषिद्ध' असल्याचे धोरण.

प्रत्येक सहभागी या धोरणाचे पालन करतोय यावर नेत्यांनी लक्ष ठेवावे.

- जरूर त्यावेळी उपक्रम थांबवण्याचा नेत्यांना अधिकार .
सुरक्षितता धोक्यात येईल अशा वेळी नेत्यांनी खंबीरपणे वागावे (उदा. नैसर्गिक घटक, साधनसामग्रीला होणारी हानी, सहभागी व्यक्तींचे असहकार्य)
- पर्यावरणावर अनिष्ट परिणाम कमीत कमी होईल याचे पालन
कचरा करू नये
झाडांच्या फांद्या किंवा झुडपे तोडू नयेत.
आजूबाजूच्या कुठल्याही ऐतिहासिक, सांस्कृतिक वारसा असलेल्या वास्तूंचे नुकसान करू नये.
शौचविधीसाठी खड्डा करण्यासाठी छोटे खुरपे नेत्याने बरोबर ठेवावे.
- आपत्कालीन परिस्थिती आणि उपक्रमादरम्यान काय करावे आणि काय करू नये याची नेत्याने गटाला माहिती द्यावी.
आणीबाणी प्रसंगी प्रत्येकाकडून काय अपेक्षा आहेत हे नेत्याने स्पष्ट करावे.

उपक्रमासाठी/प्रत्यक्ष कृतीसाठी सूचना (नेत्यासाठी)

- हा उपक्रम आयोजित करताना कुठल्याही प्रकारची घाई करू नका. अवरोहण करणाऱ्या प्रत्येकाला नवीनच समजून त्याची प्रत्येक टप्प्यावर सर्व जरूर ती सुरक्षा तपासणी करा.
अवरोहण आणि त्यासाठी सुरक्षा दोर पुरवण्यासाठी (belay) शिफारस केलेली anchoring पद्धत वापरा.
- सुरुवातीपासूनच आपत्कालीन संच आणि प्रथमोपचार संचासह बचाव कार्य नेता हा योग्य ठिकाणी उपस्थित असावा
- सहभागीचे मोकळे केस, सैल कपडे आणि दागिने रॅपलिंगच्या साधनांत अडकणार नाहीत याची खात्री करावी.
- सहभागीने अवरोहण सुरू करण्यापूर्वी वैयक्तिक साधनांची शेवटची तपासणी करा - 'स्पर्श-नाव-खात्री' ('Touch-Say-Confirm') ही पद्धत वापरा: म्हणजे सहभागीच्या वैयक्तिक साधनांमधल्या प्रत्येक गोष्टीस स्पर्श करा, त्याचे नाव मोठ्याने सांगा व ते योग्य ठिकाणी योग्य स्थितीत आहे ना याची खात्री करा)
- धोके टाळण्यासाठी सगळ्या कृती आणि त्यांचा क्रम हा जोखीम व्यवस्थापनेतल्या तक्त्यानुसार आहे याची खात्री करा.

- ज्यांनी अवरोहण पूर्ण केले आहे किंवा आपला क्रमांक येण्याची वाट पाहत आहेत अशा सहभागी व्यक्तींकडे लक्ष ठेवा
- हवामानात काय बदल होत आहेत याकडे लक्ष असू द्या. सुटे दगड, धोकादायक प्राणी यांच्यावर नजर ठेवा.
- पर्यावरणावर काय परिणाम होत आहे याकडे लक्ष असू द्या- जरुरीचे असल्यास सहभागींकडून काय अपेक्षा आहेत हे परत सांगा.

उपक्रम समाप्ती

- सर्व साधनसामग्री आणि संच हे व्यवस्थित तपासून त्यांची बांधाबांध केली आहे ना याची खात्री करा.
दुरुस्ती गरजेची असलेली साधनसामग्री किंवा वापरातून काढून टाकायची साधनसामग्री वेगळी बांधा. त्या प्रत्येक साधनावर काय हानी झाली आहे याचे लेबल लावून ठेवावे.
ओली हार्नेस किंवा दोर बांधून ठेवू नका.
- जरुर त्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करा.
- सहभागी व्यक्ती आणि नेते यांचा अहवाल आणि अभिप्राय प्राप्त करा.
लेखी स्वरूपात न मिळालेला काही व्यक्तिनिष्ठ (subjective) अभिप्राय असला तर तो संस्थेच्या कार्यालयात कळवावा.

7. एखादी व्यक्ती हरवल्यास काय करावे याची कार्यपद्धती

या कार्यपद्धतीत खालील उपविभाग आहेत.

- A) आपल्या गटातून वेगळे होऊ नये म्हणून काय काळजी घ्यावी?
- B) जर गटातून वेगळे झालेच तर सहभागींनी काय करावे याची माहिती
- C) हरवलेल्या माणसाला प्रतिसाद देण्यासाठीची पद्धत

एकटी व्यक्ती किंवा एकापेक्षा जास्त व्यक्ती गटापासून वेगळ्या झाल्या आणि त्या हरवल्यावर काय करावे याची माहिती या दस्तऐवजात दिली आहे. खालील दिलेल्या मुद्द्यांना काही अपवाद असू शकतात. त्याची माहिती जिथे जरूरी आहे तिथे दिली आहे.

• आपल्या गटातून वेगळं होऊ नये म्हणून काय काळजी घ्यावी?

- आपल्या उपक्रमातील गटात असताना सहभागींनी कसे वावरावे याचे नियम संस्थांनी करावेत. वेगवेगळ्या क्षमता आणि स्वभाव असलेल्या व्यक्तींना यांना एकत्र ठेवण्यासाठी हे जरूरीचे आहे. उदाहरणार्थ एखाद्याला पक्षीनिरीक्षणात रस असला तरी त्याच्यामुळे गटाच्या सर्वसाधारण चालण्याच्या वेगाला किंवा गटाच्या वेळापत्रकाला काही बाधा येता कामा नये. दुसरे उदाहरण म्हणजे एखाद्या अति उंचीवरील ट्रेकमध्ये कोणाला गटाच्या फार पुढे जाऊ देता कामा नये. कारण त्यामुळे त्या व्यक्तीला वातावरणाशी जुळवून घेण्यासाठी त्रास होऊ शकतो.
- उपक्रमाच्या गरजेनुसार आणि 'पाऊल खुणा मागे सोडू नका' या तत्वाच्या अधिक चांगल्या पालनासाठी मुख्य गटाची छोट्या-छोट्या उपगटात विभागणी करावी. प्रत्येक छोट्या गटाला एक नेता असावा आणि आणीबाणीची परिस्थिती कशी हाताळावी याची निश्चित योजना आखून आणि भेटण्याच्या वेळा ठरवून सर्व लहान गटांनी वावरावे (उदा.- राफ्टिंग गट, हायकिंग गट, कयाक गट वगैरे अशा वेगवेगळ्या चमूत विभागणी होईल आणि ते विविध ठिकाणी जातील). ज्या उपक्रमासाठी उपगट तयार केला आहे तो उपक्रम होईपर्यंत सर्व सहभागी एकत्र राहतील आणि अशा उपक्रमाचे सर्व नियम पाळतील. उदाहरणार्थ एक दिवसापेक्षा जास्त दिवसाच्या ट्रेकसाठी सर्व सभासद एकमेकांच्या दृष्टिक्षेपात आणि हाकेच्या अंतरात राहावेत. असे दृष्टिक्षेपाचे आणि हाकेचे अंतर ठिकाणानुसार बदलू शकते. उदा. नदीचा आवाज एखाद्याने ओरडून मारलेली हाक दडपून टाकू शकतो.

- छायाचित्रण, नैसर्गिक विधी किंवा निव्वळ कमी वेगामुळे एखादा सहभागी आपल्या गटापासून वेगळा होत नाही ना याकडे नेत्यांचे लक्ष असले पाहिजे आणि सर्व गट एकत्र राहतोय यासाठी नेत्याने प्रयत्न केले पाहिजेत. उदाहरणार्थ हाईक करताना जिथे वाटा फुटतात किंवा नदी वाटेत आडवी येते अशा ठिकाणी सर्व गट एकत्र असला पाहिजे.
- चालताना थोड-थोड्या वेळाने थांबावे. त्यामुळे विश्रांती मिळते, थोडं खाता येतं आणि आपण तंदुरुस्त राहतो. शिवाय ग्रुप एकत्र ठेवायला मदत होते. मुलांना भूक जास्त लागते. म्हणून अशा गटासाठी जास्त वेळा थांबावे लागते.
- एखादा आजारी, जखमी किंवा अतिशय हळू चालणारा सहभागी असेल तर एका नेत्याबरोबर त्याला वेगळं करून पाठवता येईल का याची चाचपणी करा. अर्थातच हे करताना सर्व संभाव्य धोके आणि त्यांचा परिणाम याचाही विचार करून ठेवा. एखाद्या हाईकमध्ये नदी ओलांडणे किंवा कयाक चमूला जोरदार प्रवाह पार करायला लागणे अशी जोखीम असेल तर गट विभागून देऊ नये.
- जर एखाद्या सभासदाला गटापासून लांब जायचे असेल (उदा. पाणी भरणे किंवा नैसर्गिक विधी करणे) तर त्याने नेत्याला सांगूनच जावे. याला दुसरा पर्याय म्हणजे त्याने कोणालातरी बरोबर घेऊन जावे.
- नैसर्गिक विधीस जाताना कधी-कधी सहभागींना पायवाट किंवा शिबीर सोडून लांब जावं लागतं आणि त्यावेळी वाट चुकण्याचा धोका असतो. अशा वेळी सहभागीला हाकेच्या टप्प्यात राहण्यास सांगावे. जर एखाद्याला आपण हरवलो आहोत असे वाटले तर त्याने भाग- ब मध्ये दिलेल्या सूचनांचे पालन करावे. काळोखात नैसर्गिक विधीसाठी जाताना सहभागीने खालीलपैकी एका किंवा जास्त मार्गदर्शक सूचनांचे पालन करावे.

४०. आपल्या तंबूतला माणसाला सांगून जावे.

४१. हेड टॉर्च किंवा साधा टॉर्च तंबूत चालू करून मग बाहेर जावे. जर काही कारणाने तुम्ही रस्ता चुकला तर तुम्हाला त्यामुळे परत येणे सोपे जाईल.

४२. खूप तीव्र चढणीच्या मार्गावर जाऊ नये आणि 'पाऊलखुणा सोडू नका' या तत्वाचे पालन करावे. म्हणजे पाण्याच्या जवळ जाऊ नये.

- खालील गोष्टींचा विचार करा:

- एक प्रत्येक नेत्याकडे एक शिटी असावी. (यासंबंधात संस्थांनी आपत्कालीन स्थितीत पाळावयाचे नियम करावेत).

xxxvi) शिबिरस्थळापासून दूर असताना काही उबदार कपडे, थोडंसं खायचं सामान किंवा राहण्यासाठी एखादा तंबू अशा गोष्टी प्रत्येक नेत्याकडे असाव्यात.

- प्रत्येक साहसी उपक्रमाची विचारपूर्वक आखणी करावी आणि त्यात वाईट हवामानामुळे वाया जाऊ शकणाऱ्या दिवसांसाठीही तरतूद असावी.
- संस्थेच्या कार्यालयात प्रत्येक साहसी उपक्रमाचा तपशीलवार आराखडा असावा (उदा. दिवसवार वेळापत्रक, वेळापत्रकाप्रमाणे गट, उपगट कुठे जाणार आहे, त्यांना लागणारे अन्न, प्रथमोपचार साहित्य, आपत्कालीन संच आणि इतर काही जरूर गोष्टींचा विचार करावा.

● जर गटातून वेगळे झालेच तर सहभागींनी काय करावे याची माहिती

- जर एखाद्या माणसाला असे वाटले की तो गटापासून वेगळा झाला आहे तर त्याने आपण हरवलो आहोत का याचा निर्णय करावा.
- जर एखाद्या व्यक्तीला असे वाटले की तो हरवला आहे तर त्याने आपण ज्या वाटेने आलो ती वाट शोधायचा प्रयत्न करावा आणि एखादी ओळखीची खूण असेल ती शोधायचा प्रयत्न करावा. त्यानंतर अशा ठिकाणी गट तिला शोधून काढेपर्यंत थांबावे. मात्र जर वाट शोधणे हे धोकादायक असेल किंवा तुम्हाला हरवल्यानंतर पुन्हा वाट शोधण्याबद्दल आत्मविश्वास नसेल तर हे करायचा प्रयत्न करू नका.
- बहुतेक वेळा एकाच जागी थांबून राहणे हे जास्त श्रेयस्कर असते कारण त्यामुळे बचाव चमू तुम्हाला शोधू शकतो. भटकणाऱ्या माणसाला शोधणे जास्त कठीण असतं आणि त्यामुळे असा भटकणारा माणूस धोकादायक परिस्थितीत सापडू शकतो. एकाच जागी थांबून राहणं हे धोकादायक परिस्थितीत मात्र उपयोगी नसतं. उदाहरणार्थ जर नदीतील पाणी वाढत असेल किंवा डोंगरकड्यावरील अरुंद वाटेवर वादळ सुरू झालं असेल किंवा तीव्र चढाई असेल तर अशा वेळी हरवलेल्या माणसाने सुरक्षित जागी जाऊन थांबावे आणि बचावासाठी लोक येईपर्यंत वाट पाहावी.

53. बचाव चमूतल्या माणसाच्या हालचालीबद्दल सावध राहावे आणि त्यांचे लक्ष वेधून घेण्यासाठी गरज पडल्यास ओरडावे किंवा शिड्डी वाजवावी.

C. हरवलेल्या माणसाला प्रतिसाद देण्यासाठी ची पद्धत

C-I नेत्यांसाठी मार्गदर्शक सूचना

- जर शक्य असेल तर असा माणूस कधीपासून हरवलाय हे निश्चित करा. त्यामुळे आपल्याला साधारण वेळ कळते आणि त्यानंतर त्या हरवलेल्या

माणसाची वाट पाहायची, त्याला शोधायला जायचं की त्याच्या बचावाला जायचं हे ठरवा. जर मुख्य नेताच हरवला असेल तर सहाय्यक नेत्यांनी परिस्थितीचा ताबा घेतला पाहिजे.

- गटातील इतर सभासद एकत्र ठेवा आणि हरवलेल्या माणसांची संख्या वाढवू नका. जर शक्य असेल तर गटाबरोबर एक नेता ठरवा.
- जर एखाद्या रिसॉर्टवर किंवा शिबिरात एखादा अभ्यासक्रम चालू असेल तर त्यांच्या कार्यालयात हरवलाय हे लगेच कळवा. हरवलेल्या माणसाबद्दल काही माहिती म्हणजे त्याला शेवटचा कधी बघितले होते, कुणी बघितले होते, तेव्हा काय करत होते, हरवण्याचा ठिकाणाहून वाट कुठे जाते इत्यादी.
- अशी व्यक्ती का हरवली असावी याची सर्व माहिती लगेच गोळा करा. याचा उपयोग सुरूवातीला मर्यादित भागात आणि थोडक्यात शोध घ्यायला होतो. तिकडे काही धोके आहेत का उदाहरणार्थ. दगड पडण्याची शक्यता, तीव्र उतार, नदी, ओढे वगैरे) कुठल्या वाटेवर शेवटचे पाहिले होते आणि वाट चुकून अशी व्यक्ती कुठे गेली असण्याची शक्यता आहे.
- उपक्रमाचे ठिकाण आणि भूभाग याचा अंदाज घेऊन नेतृत्व चमूने मर्यादित भागात आणि थोडक्यात शोधमोहीम किती वेळ चालवायची हे ठरवावे. सर्वसाधारणपणे अशी मर्यादित शोधमोहीम एक तासापेक्षा जास्त नसावी. यासाठी गटातील प्रौढ सहभागींची तुम्ही मदत घेऊ शकता आणि त्यांना छोट्या परिघात शोधायला सांगू शकता. मात्र लहान मुलं आणि कुमारवयीन मुलांना अशा शोध मोहिमेत सहभाग करून देऊ नये.
- एक तासानंतरही जर हरवलेली व्यक्ती सापडली नाही तर तुमच्या संस्थेने आखून दिलेली आणीबाणी प्रतिसाद योजना पाळायला सुरूवात करा. (ही योजना आणीबाणी प्रतिसाद पद्धतीपेक्षा वेगळी असते.)

C-II संस्थेसाठी मार्गदर्शक सूचना

- प्रत्येक गटाबरोबर आणीबाणी प्रसंगी वापरता येईल असा एक मोबाइल फोन असेल.
- हरवलेल्या व्यक्तीबद्दल अहवाल देताना एक ठरावीक मसुदा असावा. असा मसुदा बंदिस्त जागेत म्हणजेच रिसॉर्ट किंवा शिबिर स्थळासाठी वेगळा असेल आणि हायकिंग, रिव्हर रनिंग, फ्लाइंग अशा उपक्रमासाठी वेगळा असेल.
- एखादा सहभागी हरवला आहे याची खात्री नेतृत्व चमूने केल्यावर मुख्य नेता अशा हरवलेल्या सहभागीची माहिती संस्थेकडे देईल.

एखाद्या रिसॉर्ट किंवा कॅम्प साइटवर बंदिस्त ठिकाणी कार्यरत असलेल्या गटांसाठी

- माणूस हरवल्याची माहिती नेत्याने खालील ठिकाणी द्यावी:
रिसॉर्ट किंवा कॅम्प साइटच्या ऑफिस मध्ये
संबंधित स्थानिक सरकारी कार्यालयांमध्ये गरज पडल्यास माहिती द्यावी.
- मुख्य नेत्याकडून अहवाल घेऊन किंवा त्याच्या बरोबर मीटिंग घेऊन सर्व माहिती गोळा करावी.
- जिथे असा माणूस शेवटचा दिसला होता अशा भागात एक झटपट शोधमोहीम हाती घ्यावी मात्र अशा शोध मोहिमेसाठी एक तासापेक्षा जास्त वेळ खर्च करू नये. त्यानंतर तपशीलवार शोधमोहीम हाती घ्यावी. असा बचाव चमू मोठा असेल आणि बचाव संच, प्रथमोपचार संच आणि बचावाच्या इतर साधनांनी युक्त असेल. सुटका करण्यासाठी वाहन तयार ठेवावे.
सरकारी कार्यालयांना संपर्क करायचा विचार करावा. कधीकधी शोधमोहीम चालू असताना कुठल्याही क्षणी याची गरज पडू शकते.

हायकिंग, रिव्हर रनिंग, फ्लाइंग अशा उपक्रमासाठी गेलेल्या गटांसाठी

एखाद्या व्यक्तीचे वय, हवामान अशा घटकांचा विचार करून नेत्याने ठरवावे की सहभागी व्यक्ती हरवली आहे याची माहिती संस्थेस तात्काळ द्यायची का जिथे तो माणूस शेवटचा दिसला होता तिथे आसपास साधारण तासाभराची शोधमोहीम झाल्यानंतर द्यायची.

मोबाइल किंवा अन्य संपर्क साधनांच्या सहाय्याने नेत्याशी बोलून अहवाल द्यावा आणि किंवा वैयक्तिकरित्या माहिती आणणाऱ्या निरोप्याबरोबर बोलून माहिती घ्यावी.

एक चमू तातडीने पाठवण्याचा विचार करावा. या सूचनेची व्यवहार्यता जिथे व्यक्ती हरवली आहे अशा शेवटच्या ठिकाणापासून रस्ता किती दूर आहे, गट रस्त्यापासून किती दूर आहे, वेळ कुठली आहे याच्यावर ठरेल.

बचाव साहित्य आणि प्रथमोपचार साहित्य यांनी सज्ज असलेल्या शोध आणि बचत चमूच्या सहाय्याने एक विस्तृत शोध मोहीम राबवा.

सुटकेसाठी वाहन तयार ठेवावे.

सरकारी कार्यालयांना संपर्क करायचा विचार करावा कधीकधी शोधमोहीम चालू असताना कुठल्याही क्षणी याची गरज पडू शकते.

8 - उपक्रम पुनरावलोकन (नमुना)

दिनांक _____

संस्थेचे नाव

उपक्रमाचे वर्णन

ठिकाण

मुख्य नेता _____ उपनेते _____

सहभागींची माहिती

थोडक्यात लिहा. तुमच्या टिप्पणी आकडेवारीच्या आधारे करा. वस्तुनिष्ठ राहा. तर्काधिष्ठित विधाने टाळा. उपक्रमात सुधारणेच्या दृष्टीनेच सूचना करा. ज्या गोष्टी चांगल्या झाल्या आहेत त्या नमूद करा आणि सुधारणा कुठे हवी आहे ते सांगा.

1. नियोजन- आपण काय चांगले केले? अजून वेगळ्या पद्धतीने काही करता आले असते का?

2. उद्दीष्ट - ठरवलेली उद्दिष्ट साध्य झाली का? कुठवर? अजून वेगळ्या पद्धतीने काही करता आले असते का?

3. जोखीम व्यवस्थापन -आपण काय चांगले केले? अजून वेगळ्या पद्धतीने काही करता आले असते का

4. नेतृत्व - नेत्यांनी काय चांगले केले? अजून वेगळ्या पद्धतीने काही करता आले असते का ?

(चमूतील कुठल्याही सदस्याचा काही विशिष्ट अभिप्राय मिळाला असेल तर तो नमूद करा)

5. सांघिक काम- आपण काय चांगले केले? अजून वेगळ्या पद्धतीने काही करता आले असते का?

(चमूतील कुठल्याही सदस्याचा काही विशिष्ट अभिप्राय मिळाला असेल तर तो नमूद करा)

6. काही ठळक घटना घडली आहे का? (एखादा गंभीर प्रसंग)

7. सहभागींनी आणि या उपक्रमाशी निगडित अन्य कोणी दिलेल्या अभिप्रायाचा सारांश द्या

8. आपण काय शिकलो? भविष्यात असा उपक्रम करताना किंवा इतरत्रही आपण काय वेगळे करू?

9. नेत्यांना काही अतिरिक्त प्रशिक्षण जरूरीचे आहे का?

10. हरवलेली/हानी झालेली साधनसामग्री

11. वापरलेली औषधे / पुन्हा भरून ठेवण्यासाठी.

9 - गंभीर घटनेची समीक्षा (नमुना)

दिनांक _____

संस्थेचे नाव

उपक्रमाचे वर्णन

ठिकाण

मुख्य नेता _____ उपनेते _____

सहभागींची माहिती

घटनेचे वर्णन (थोडक्यात, तथ्यानुसार, कारण काय आहे, परिणाम नमूद करा आणि काय कार्यवाही केली)

मूळ कारण विश्लेषण:

जोखीम मूल्यांकन (हवामानामुळे घडली आहे का, की एखाद्या मानवी कृतीमुळे घडली आहे का?)

धोका

मानवी क्रिया

निष्कर्ष

बोध

अशा घटनेची पुनरावृत्ती होऊ नये म्हणून करावयाच्या कृतीची शिफारस

प्रपत्र – ड

हवेतील साहसी उपक्रमासाठी

सुरक्षा मार्गदर्शक सूचना

हवाई उपक्रमासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे :-

- 1) सर्व हवाई उपक्रम प्रकार मान्यताप्राप्त संस्था, क्लब किंवा असोसिएशन यांचे लायसन्स किंवा योग्य प्रमाणपत्र धारक प्रशिक्षक किंवा मार्गदर्शक यांच्या अधिपत्याखाली आयोजित करण्यात यावेत.
- 2) पायलट आणि पॅराशूटच्या साह्याने उतरणारे सर्व यांची वैद्यकीय तपासणी करण्यात आलेली असावी आणि ते हवाई उपक्रमात भाग घेण्यासाठी पात्र असल्याचे प्रमाणित करण्यात आलेले असावेत.
- 3) वैद्यकीय दृष्ट्या प्रवासी पात्र असावा आणि त्याला आपत्कालीन प्रणालीची माहिती दिलेली असावी.
- 4) सर्व हवाई उपक्रम प्रकार दिवसा उजेडी आयोजित केले जावेत.
- 5) यांत्रिक उड्डाण परवानगी, उदा. मायक्रो लाईट आणि यांत्रिक हॅंग ग्लायडर अशांच्या नियंत्रित हवाई क्षेत्रातील उड्डाणासाठी संबंधित हवाई वाहतूक नियंत्रण विभागाची परवानगी घेणे आवश्यक आहे. अनियंत्रित हवाई क्षेत्रातील उड्डाण भरण्यासाठी व खाली उतरण्यासाठी परवानगी देण्यास जबाबदार व्यक्ती स्थानावर उपलब्ध असली पाहिजे.
- 6) यंत्र विरहित उड्डाणासाठी, उदा. हॅंग ग्लायडिंग आणि पॅराग्लायडिंग करताना लॉच मास्टर उड्डाणाच्या स्थानावर आणि उतरण्याच्या क्षेत्रात, उतरण्याचा विभाग सुरक्षा अधिकारी हजर असावा.
- 7) योग्य प्रशिक्षित व्यक्तीसह प्रथमोपचार साधने नेहमी उपलब्ध असली पाहिजेत.
- 8) पायलट, प्रवासी आणि पॅराशूटच्या साह्याने उतरणारे या सर्वांनी बजाव शिरस्त्राण घालणे आवश्यक आहे.
- 9) सर्व हवाई उपक्रम आकाश ढग विरहित असताना, पृष्ठभाग दृष्टीक्षेपात असताना आणि एक नॉटिकल माईल दृश्यमानता करणे आवश्यक आहे.
- 10) निषिद्ध औषधे आणि मादक द्रव्ये यांच्या अंमलाखाली असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस हवाई उपक्रमात सहभागी होण्यास परवानगी देण्यात येऊ नये.
- 11) टक्कर टाळण्यासाठी नियम : (या नियमांकरिता मायक्रो लाईट आणि यांत्रिक हॅंग ग्लायडर इत्यादी हवाई जहाज असे वाचण्यात यावेत.)
 - कोणतेही हवाई जहाज त्यांची टक्कर होण्याचा धोका निर्माण होईल अशा पध्दतीने उडवू नये.
 - रचनाकार पध्दतीने उड्डाणाची शिफारस करण्यात येत नाही.
 - दुसऱ्या हवाई जहाजापासून पुरेसे अंतर नसेल तर त्यांच्या खालून, वरून किंवा समोरून जाणे सर्व हवाई जहाजांनी टाळले पाहिजे.
 - खालील उंचीवरील हवाई जहाजाला नेहमीच प्रथम मार्गस्थ होण्याचा हक्क असतो, अपवाद आपत्कालीन परिस्थितीतील हवाई जहाज.
 - जर दोन हवाई जहाज एकमेकांच्या दिशेने पुढे जात असतील तर त्यांनी त्यांच्या उजव्या बाजूला वळण घेतले पाहिजे.
 - कोणत्याही परिस्थितीत ओलांडून पुढे जाण्यास परवानगी नाही.
- 12) सर्व हवाई जहाज, पॅराशूट आणि हवेवर तरंगत जाणारे कोणतेही साधन लायक व्यक्तीने रोज तपासले पाहिजे आणि योग्य असल्याचे प्रमाणित केले पाहिजे.
- 13) सर्व हवाई जहाज, पॅराशूट आणि हवेवर तरंगत जाणारे कोणतेही साधन यांच्यासाठी नोंद पुस्तिका ठेवणे आवश्यक आहे. ज्याच्यात वापर, तपासणी, बदल आणि दुरुस्ती यांच्या नोंदी असतील.

14) हवाई उपक्रमातील हवेवर तरंगत जाणाऱ्या कोणत्याही साधनाची दुरुस्ती आणि बदल उत्पादकाच्या परवानगीने करण्यात यावेत.

हवाई उपक्रम सुविधा देणारे सर्व क्लब, असोसिएशना, सरकारी आणि इतर संस्था यांनी उपक्रमाची नियमावली पुस्तिका तयार ठेवणे आणि ती हवाई उपक्रमाच्या स्थानावर उपलब्ध ठेवणे आवश्यक आहे. त्याची एक प्रत संबंधित सुरक्षा समितीला पाहणीसाठी पाठविण्यात यावी. या नियमावली पुस्तिकेत प्रमाणभूत कृतीची कार्यप्रणाली, साधनांच्या आवश्यक तपासण्यांची यादी, साधने आणि आपत्कालीन कार्यप्रणाली यांचा तपशिल आणि वैशिष्ट्यांची माहिती अंतर्भूत असावी.

1) पॅराग्लाइडिंग

१. उड्डाण प्रशिक्षण केंद्र/ संस्था

असे नोंदणीकृत केंद्र जिथे अधिकृत संस्थेचा परवानाधारक शिक्षक असेल, जे मूलभूत पातळीपासून उच्च पातळीपर्यंत प्रशिक्षण पुरविते.

कमीतकमी एक पात्र शिक्षक आणि एक पात्र सहाय्यक शिक्षक असायला हवेत. उड्डाण प्रशिक्षण देणाऱ्या केंद्रात केवळ एकच पात्र प्रशिक्षक असू नये.

मुख्य फ्लाईंग इंस्ट्रक्टर (सीएफआय) आणि वरिष्ठ शिक्षक नवशिक्या आणि पात्र सदस्यांसाठी नोंदणीकृत केंद्रामध्ये प्रशिक्षण देतात. प्रशिक्षक क्रॉस कंट्री फ्लाईंग, एसआयव्ही आणि Acro यासारखे कोणतेही अतिरिक्त प्रमाणपत्र देखील घेऊ शकतात.

२. उड्डाण प्रशिक्षण केंद्र / संस्थांकडे आवश्यक कागदपत्रे

- दैनिक उड्डाणाच्या नोंदी रेकॉर्ड
- विद्यार्थी प्रशिक्षण आणि उड्डाण नोंदी
- उपकरण यादी आणि वापर ह्याच्या नोंदी (वार्षिक Porosity आणि Line Length तपासणी)
- आवश्यकतेनुसार नोंदणी, परवानग्या आणि कराराची पत्रे
- प्रशिक्षक / Tandem पायलट्स टीम उड्डाण नोंदी
- अपघात अहवाल

३. तपासणी व लेखापरीक्षण

- संस्थेतील परिभाषित मानकांवर लक्ष ठेवणारी एक अंतर्गत तपासणी समिती आणि लेखापरीक्षण समिती असावी. नियतकालिक तपासणी आणि लेखापरीक्षण केले जाणे आवश्यक आहे आणि संदर्भासाठी लेखी नोंदी ठेवल्या पाहिजेत.
- एक तपासणी समिती आणि लेखापरीक्षण समिती असावी जी संस्थेच्या मानदंडांवर नजर ठेवू शकेल.
- निरीक्षक आणि बाह्य लेखा परीक्षक म्हणून काम करणारे नियुक्त व्यावसायिकांच्या पथकाने प्रत्येक वर्षी प्रत्येक केंद्राला भेट देण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.
- तपासणीचा अहवाल सीएफआय ला पुरवणे आवश्यक आहे.
- लेखी अहवाल नोंदविला गेला पाहिजे आणि त्याची प्रत सीएफआयला द्यावी.

४. केंद्रातील प्रशिक्षण सुविधा

केंद्रातील वर्ग - योग्य मूलभूत सूचना देण्यासाठी केंद्रांमध्ये दृकश्राव्य माध्यमांचा वापर करण्यासाठी लागणारी यंत्रणा असावी.

जेथे जेथे शक्य असेल तेथे वर्ग अशा संसाधनांसह सुसज्ज असावे -

- व्हाइट बोर्ड किंवा फ्लिप चार्ट
- स्मार्ट टीव्ही / डीव्हीडी प्रोजेक्शन उपकरणे
- ओव्हरहेड प्रोजेक्टर
- प्रशिक्षण समृद्ध करण्यासाठी मॉडेल्स, पोस्टर, रेखाचित्रे, चार्ट, छायाचित्रे इत्यादींचा उपयोग करून ते प्रदर्शित केले पाहिजेत.

सिम्युलेटर - हार्नेस सेटिंग्ज, नियंत्रण ओळखणे, वळणे आणि वेट शिफ्ट सराव यासाठी

फ्लाइंगमधील अनुभवाचे अनुकरण करण्यासाठी नियंत्रण टॉगलसह कमीतकमी साधा रायसर हॅंग-पॉईंट सिम्युलेटर असावा.

५. केंद्रातील उपकरणे / साधने

- प्रशिक्षणासाठी योग्य प्रमाणन असलेली, चांगल्या स्थितीत असलेली उपकरणे वापरली जाणे आवश्यक आहे.
- प्रशिक्षण साधन विद्यार्थ्यांच्या शरीराच्या वजनानुसार योग्य आकाराचे असावे.
- ह्याचप्रमाणे पॅराग्लाइडर, पाठीसाठी योग्य आधार असणारे हार्नेस, सेफ्टी रिझर्व, रेडिओ आणि हेल्मेटसह सर्व साधने योग्य प्रमाणित असायला हवी.

६. उड्डाण होणाऱ्या जागांसाठी मार्गदर्शक तत्त्वे

पॅराग्लाइडिंग हा हवामानावर अवलंबून राहणारा खेळ आहे. भूप्रदेश आणि वारा यांचे चांगले ज्ञान या खेळात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावते. प्रशिक्षणासाठी निवडलेली जागा निवडताना, उड्डाण आणि प्रशिक्षण सुरक्षेसाठी एरोलॉजिकल पैलू समजून घेणे आवश्यक आहे.

उड्डाणाच्या ठिकाणाचे जोखीम मूल्यांकन, पुनरावलोकन आणि दस्तऐवजीकरण

- उड्डाणाच्या ठिकाणाचे जोखीम मूल्यांकन केले जाणे आवश्यक आहे. विजेच्या तारा, धोक्याच्या जागा, थर्मलचे स्रोत, वेन्चुरी क्षेत्र, लिफ्ट क्षेत्र, सिंक क्षेत्र इत्यादींची नोंद ठेवली पाहिजे.
- साइट वापरत असलेल्या संस्थांमध्ये जोखीम स्रोत, मागील घटना, त्यांची कारणे आणि त्यांचे संभाव्य परिणाम यांच्या लेखी नोंदी असणे आवश्यक आहे. या दस्तऐवजात पूर्वीच्या नोंदी, सैद्धांतिक विश्लेषण, माहिती आणि तज्ञांची मते इत्यादींचा विचार केला पाहिजे.

- एखाद्या विशिष्ट जागेसाठी या दस्तऐवजात जोखमीची पातळी देखील परिभाषित केली जाऊ शकते.
- जर पॅराग्लाइडिंग साठी पात्र व्यक्तींनी जागा मंजूर केली असेल तर परवान्यासाठी अधिका-यांना संबोधित करताना तेथील नेमके अक्षांश-रेखांशाचे संदर्भ दिले पाहिजेत.

४.१.८ साधने

- पॅराग्लाइडर EN / SHV / DHV / AFNOR द्वारे प्रमाणित केलेले असणे आवश्यक आहे.
- रिझर्व्ह पॅराशूट, हार्नेस आणि हेल्मेट CEN च्या मानदंडांनुसार प्रमाणित केले जाणे आवश्यक आहे.

४.२ व्यावसायिक नसलेल्या लोकांसाठी पात्रता

४.२.१ छंद म्हणून उड्डाण करणारे

भारतातील अशांसाठी एफआयएआय सेफ प्रो रेटिंग प्रणालीचा (CIVL, FFVL, APPI, BHPI आणि USHPA यासारख्या आंतरराष्ट्रीय मान्यता प्राप्त संघटनांनी नुकताच सुधारित केलेला) संदर्भ वापरता येतो.

छंद म्हणून उड्डाण करणाऱ्याची जबाबदारी

स्टेज 5 - सीनियर पायलट (ब्राउन) प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे.

पॅराग्लाइडिंगशी संबंधित मूल्ये, जोखीम आणि अनुशासन समजून घेण्यासाठी प्रशिक्षण शाळांकडून चांगले प्रशिक्षण मिळाले असावे.

वैयक्तिक अपघात विमा संरक्षण असणे आवश्यक आहे

थर्ड पार्टी विमा असावा.

पायलट्सनी हवाई कायद्याचे पालन केले पाहिजे.

लॉगबुक राखले असावे

सर्व घटना व अपघातांचा अहवाल स्थानिक पॅराग्लाइडिंग असोसिएशनला लेखी स्वरूपात नोंदविला गेला पाहिजे.

प्रमाणित उपकरणे (ग्लाइडर, हार्नेस, हेल्मेट, राखीव इ.) वापरूनच उड्डाण करावे

सर्व उड्डाणांच्या वेळी आणि किटिंग / ग्राउंड हाताळणी करताना CEN ९६६ प्रमाणित हेल्मेट परिधान केले पाहिजे.

नवीन जागेवर उड्डाण करताना, वैमानिकांनी स्वतः ला त्या ठिकाणाची नीट ओळख करून घेतली पाहिजे आणि स्थानिक क्लब / असोसिएशन च्या नियमांचे पालन केले पाहिजे.

मानसिक आणि शारीरिकदृष्ट्या तंदुरुस्त असतानाच उड्डाण करावे.

पायलटने अनुकरणीय पद्धतीने कार्य केले पाहिजे आणि चांगली "एअरमनशिप" दर्शविली पाहिजे.

फक्त छंद म्हणून उड्डाण करणाऱ्यांना एकट्याने उड्डाण करू नये अशी शिफारस आहे दर दोन वर्षांनी प्रथमोपचार आणि EFR प्रमाणपत्राचे नूतनीकरण करावे अशी शिफारस आहे छंद म्हणून उड्डाण करणारे त्यांच्या स्वतः च्या सुरक्षेसाठी पूर्णपणे जबाबदार असतात

४.२.२ बिगर व्यावसायिक (हौशी) टँडम पायलट

वयाची अट - किमान १८ वर्षे

IPPI 5 प्रमाणित असावे. (एका वर्षापेक्षा जास्त पॅराग्लाइडिंगचा अनुभव, advanced SIV, XC) आणि प्राथमिक चाचणी परीक्षा उत्तीर्ण असावा.

मान्यताप्राप्त असोसिएशनच्या व्यावसायिकांकडून घेण्यात येणाऱ्या अशा प्रशिक्षण कार्यक्रम (ज्यात टँडम उड्डाण प्रक्रिया, उपकरणे इत्यादीचे ज्ञान समाविष्ट असू शकते) अशात नोंदणी करू शकतात. प्रशिक्षकाच्या थेट नियंत्रणाखाली पायलट किंवा प्रवासी म्हणून टँडेम उड्डाणे देखील करू शकतात.

AFI सेफ प्रो प्रोग्राम अलीकडेच सुधारित केला गेला आहे आणि त्यात नॉन कर्मशियल टँडम पायलट रेटिंग समाविष्ट आहे. हा कार्यक्रम CIVL, FFVL, APPI, BHPI आणि USHPA यासारख्या आंतरराष्ट्रीय मान्यता प्राप्त संघटनांच्या सदस्यांनी सुधारित केला आहे. पात्रतेचा पुरावा मिळविण्यासाठी नॉन कर्मशियल टँडेम पायलट्सची क्षमता AFI सेफ प्रो प्रोग्राममध्ये नमूद केलेल्या निकषांचा संदर्भ घेऊन अधिकृत असोसिएशनच्या पात्र व्यावसायिकांकडून तपासणी केली जाणे आवश्यक आहे.

प्रथमोपचार प्रशिक्षण (रेडक्रॉस किंवा इतर बचाव संस्था समतुल्य) याचा पुरावा सादर करणे आवश्यक आहे.

VFR आणि VMC परिस्थितीत उड्डाण करता येणे आवश्यक आहे. ढगात किंवा रात्री उड्डाणास काटेकोरपणे परवानगी नसणार.

४.३ व्यावसायिक पात्रता

४.३.१ व्यावसायिक टँडेम पायलट

वयाची अट - किमान १८ वर्षे

शैक्षणिक पात्रता - माध्यमिक (SSC) परीक्षा उत्तीर्ण

IPPI 5 अँडव्हान्स पायलट.

कमीतकमी एका वर्षासाठी अव्यावसायिक टँडेम पायलट म्हणून काम केलेले असावे

टँडेम पायलट म्हणून कमीतकमी १०० तास उड्डाण केल्याचा पुरावा

वैध प्रथमोपचार प्रमाणपत्र

उत्कृष्ट भाषा कौशल्ये (इंग्रजी, हिंदी आणि स्थानिक भाषा) उच्च सुरक्षिततेच्या बाबतीत सक्षम असावे

अधिकृत असोसिएशनच्या प्रशिक्षकाकडून घेतलेली टँडेम पायलटच्या व्यावसायिकतेचे मूल्यांकन करणारी सिद्धांत आणि व्यावहारिक परीक्षा उत्तीर्ण.

प्रमाणित ग्लायडर, पायलट आणि पॅसेंजर हार्नेस, हेल्मेट वापरणारा

उत्तम स्थितीतील टँडेम साधन असणारा

थर्ड पार्टी विमा अनिवार्य

पायलट व प्रवासी विमा अनिवार्य

सर्व घटना व अपघातांचा अहवाल अधिकार्यांना द्यावा

अनुकरणीय पद्धतीने कार्य करणारा

टँडेम उड्डाणात अॅक्रोबॅटिक्स (कसरती) करू नयेत

स्प्रेडर बार 500 उड्डाण किंवा 5 वर्षांनंतर (जे आधी होटल तेव्हा) बदलणे आवश्यक आहे

मद्य किंवा अमली पदार्थांच्या प्रभावाखाली उड्डाण करू नये.

VFR आणि VMC परिस्थितीत उड्डाण करता येणे आवश्यक आहे. ढगात किंवा रात्री उड्डाणास काटेकोरपणे परवानगी नसेल.

४.३.२ सहाय्यक शिक्षक

पॅराग्लाइडिंग शिकविण्यासाठी इच्छुक असणाऱ्यांसाठी असिस्टंट इंस्ट्रक्टर रेटिंग ही पहिली पात्रता आहे.

वयाची अट - किमान १८ वर्षे

अधिकृत असोसिएशनच्या पात्र प्रशिक्षकाअंतर्गत प्रशिक्षण असावे, जे सामान्यतः 160 तास (20 दिवस) इतक्या कालावधीचे असते. इंस्ट्रक्टर टीमच्या निर्णयाप्रमाणे हा कालावधी बदलू शकतो. सहाय्यक शिक्षकांनी कमीतकमी 2 वर्षे पात्र प्रशिक्षकाखाली काम करणे आवश्यक आहे.

सहाय्यक शिक्षकांनी संरचित कार्यक्रम आणि अभ्यासक्रमांद्वारे विद्यार्थ्यांना दर्जेदार ज्ञान आणि कौशल्य प्रदान करण्यास सक्षम असावे.

सहाय्यक प्रशिक्षकाने पात्र प्रशिक्षकाच्या देखरेखीखाली काम करावे.

वैध प्रथमोपचार प्रमाणपत्र

किमान एक वर्षासाठी कमीतकमी अव्यावसायिक टॅडेम पायलट रेटिंग असावे.

वैमानिक म्हणून किमान १०० टॅडेम उड्डाणे केली असावी.

एस.एस.सी. उत्तीर्ण

अनपेक्षित कृती झाल्यास योग्य प्रतिक्रिया देण्यासाठी प्रशिक्षणासह मार्गक्रमण आणि प्रशिक्षण घेऊन उतरणे. एखाद्या विद्यार्थ्यांच्या फ्लाइटला मार्गदर्शन करताना सुरक्षितता प्रक्रियेचा व्यापक अभ्यास आणि सराव केला पाहिजे.

गीअर, फ्लाइट मेकॅनिक्स आणि पायलटिंग, हवामान अंदाज, मानसिक, हवाई क्षेत्र याविषयी सखोल आणि अद्ययावत माहिती असणे आवश्यक आहे.

थर्ड पार्टी विम्याचा करार करावा.

घटना / अपघात बदल अहवाल नोंदवावा

अनुकरणीय पद्धतीने कार्य करावे

४.३.३ सहाय्यक शिक्षक

पॅराग्लाइडिंग प्रशिक्षकांकडे उच्च स्तरीय सैद्धांतिक ज्ञान आणि व्यावहारिक कौशल्ये असायला हवी. पॅराग्लाइडिंग शिकवण्याच्या त्यांच्या क्षमतेमुळे विद्यार्थ्यांना अनुभवी प्रशिक्षकांकडून पॅराग्लाइडिंग शिकण्याची संधी उपलब्ध होते.

सहाय्यक शिक्षक 2 वर्षांच्या अनुभवानंतर पात्र शिक्षकांकडून प्रमाणित करण्यासाठी प्रशिक्षक परीक्षा घेऊ शकतात.

जर पायलट आधीपासूनच अनुभवी शिक्षक असेल आणि त्याला आपली कौशल्ये प्रमाणित करून पाहिजे असली तर त्याला मान्यताप्राप्त संघटनेच्या पात्र व्यावसायिकांनी आयोजित केलेल्या प्रो-वर्कशॉपमध्ये भाग घ्यावा लागेल.

परीक्षेचा निर्णय सैद्धांतिक ज्ञानाची परीक्षा आणि तोंडी सादरीकरणावर घेतला जातो

ग्लाइडर ट्रिम कंट्रोल चें पूर्ण ज्ञान

परिपूर्ण सुरक्षितता प्रक्रिया आणि चांगल्या तंत्रासह वैशिष्ट्यीकृत टॅन्डम ऑपरेशनचे प्रदर्शन. टेकऑफवर, फ्लाइट आणि लँडिंगमध्ये मार्गदर्शन करणारे विद्यार्थ्यांला मार्गदर्शन करणे. अनपेक्षित परिस्थितीत योग्य प्रतिक्रिया देण्याची क्षमता.

विद्यार्थ्यांना दिलेले सैद्धांतिक सत्र. स्पष्टीकरणांची गुणवत्ता आणि स्पष्टता, विद्यार्थ्यांच्या स्तरावर आणि व्यावहारिक उद्दीष्टांसाठी पाठ्यक्रम.

प्रात्यक्षिक सत्र वेगवेगळ्या अध्यापन साधनांसह तयार केलेला असावा आणि विद्यार्थ्यांना फील्डमध्ये प्रशिक्षण दिले जावे.

पायलटला लघु, मध्यम आणि दीर्घकालीन प्रगती योजना प्रस्तावित करण्याची क्षमता.

विद्यार्थ्यांस एक लॉगबुक द्यावे

शिक्षणासाठी वापरलेले ग्लायडर्स चांगल्या स्थितीत असले पाहिजेत आणि विद्यार्थ्यांच्या कौशल्यांप्रमाणे आणि मॉर्फोलॉजीप्रमाणे असावे.

थर्ड पार्टी प्रो विम्याचा करार करावा.

उत्तरदायित्वाचा विमा करवून घेतल्या जाणार्या फायद्यांबद्दल आणि विमा (जर लागू असेल तर) उड्डाण करण्याच्या जोखमीबद्दल विद्यार्थ्यांना माहिती द्या.

कोणतीही घटना / अपघात झाल्यास कळवा

अनुकरणीय पद्धतीने कार्य करावे

४.४ आपत्कालीन तयारी आणि प्रतिसाद

संस्थेने संभाव्य आणीबाणीच्या परिस्थिती आणि त्यांचे परिणाम ओळखून त्यांचे दस्तऐवजीकरण करावे. त्यानंतर संस्थेने तपशीलवार प्रतिसाद कृती आणि कार्यपद्धती तयार करावी आणि दस्तऐवजीकरण करावे. संस्थेने वेळोवेळी आपल्या आपत्कालीन प्रतिसाद योजना आणि कार्यपद्धतींचा आढावा घ्यावा. संस्थेच्या प्रत्येक सहभागीकडून किमान माहिती गोळा करण्याची प्रक्रिया असावी.

- ओळख तपशील (उदा. आयडी क्रमांक, पूर्ण नाव)
 - आपत्कालीन संपर्क तपशील (नाव आणि संपर्काच्या साधनांसह)
 - विशेष सहाय्याची आवश्यकता
 - आरोग्य आणि वैद्यकीय परिस्थिती
- संस्था लागू असलेल्या नियम आणि आवश्यकतानुसार वैयक्तिक माहिती संकलित करेल आणि वापरेल

CFI च्या, प्रशिक्षण संस्थेतील तील शिक्षक आणि सहाय्यक शिक्षकांनी आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्यासाठी विद्यार्थ्यांना ह्याचे महत्त्व शिकवले पाहिजे आणि प्रशिक्षणात एक संपूर्ण प्रक्रिया समाविष्ट करायला हवी.

प्रो टँडम पायलटसकट सर्व व्यावसायिक आपत्कालीन परिस्थितीस प्रतिसाद देण्यास आणि हाताळण्यात प्रवीण असावेत.

४.४.१ सुरक्षा धोरण आणि SOP

पॅराग्लाइडिंगमध्ये कार्यरत प्रत्येक संस्थेचा, कोणत्याही प्रकारच्या आणीबाणीला प्रतिसाद देण्यासाठी सुरक्षितता आणि SOP दस्तऐवज असणे आवश्यक आहे. या दस्तऐवजांमध्ये सुरक्षा मानके, प्रतिसाद आणि कामगिरी या सर्व बाबींचा समावेश असेल. आकडेवारी मिळविण्यासाठी आणि

सुरक्षा मानकांमध्ये सतत सुधारणा होण्यासाठी या दस्तऐवजांवर अंतर्गत आणि बाह्य ऑडिट केल्या जाऊ शकतात.

४.४.२ अपघाताचा अहवाल देणे

प्रत्येक अपघाताच्या घटनेची नोंद केली पाहिजे. जर अपघातात एकापेक्षा जास्त साक्षीदार असतील तर प्रत्येक साक्षीदाराची ची नावे व संपर्क क्रमांक नोंदवाचेत जेणेकरून अधिकार्यांना घटनेची पुढील चौकशी करण्यात मदत होईल.

नोंद करणे, विश्लेषण आणि घटना अहवाल राखून ठेवणे ह्यामुळे भविष्यातील घटना टाळण्यास मदत होते. हे सुरक्षा व्यवस्थापन प्रणालीच्या प्रभावीपणाचे मूल्यांकन आणि जोखीमांवर नियंत्रण ठेवण्यास देखील मदत करते.

४.5 कायदेशीर पैलू

परवानगी प्रक्रियेसाठी मार्गदर्शक तत्त्वे

ज्या भागात पॅराग्लाइडिंग ऑपरेशन्स नियोजित आहेत त्या क्षेत्रातील सर्व स्थानिक पोलिस आणि प्रशासकीय अधिकार्यांकडून लेखी परवानगी घेण्याची आवश्यकता आहे.

ऑपरेटरला ज्या विमानतळावर विमान चालविण्याची योजना आहे अशा प्रत्येक क्षेत्रासाठी भारतीय विमानतळ प्राधिकरण (AAI) कडून परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

एअर डिफेन्स क्लियरन्स: AFMLU, एअरफोर्स मिलिटरी लायझिंग युनिट सर्व भारतीय एअरस्पेस नियंत्रित करते आणि हवाई संरक्षण मंजूरी देण्यास जबाबदार आहेत. हे आपण ज्या विमानात जाण्यासाठी निवडत आहात त्या हवाई क्षेत्राच्या आधारे केले गेले आहे. AFMLU हे वायुदल, हवाई वाहतूक नियंत्रण, आणि भारतीय विमानतळ प्राधिकरण बरोबर समन्वय करतात.

दैनिक परवानग्या - दैनिक परवानग्या आपल्या उड्डाण करणाऱ्या जागेवर अवलंबून असतील आणि नियम वेगवेगळ्या प्रदेशात बदलू शकतात. आपणास आपल्या उड्डाण करणाऱ्या उपक्रमाची माहिती फोनवर स्थानिक हवाई वाहतूक नियंत्रण (ATC) ला देण्याची आवश्यकता असू शकते.

४.6 साधन / उपकरणे

४.6.१ - पॅराग्लाइडर

ग्लायडर्सचे प्रकार तीन भिन्न प्रकारांमध्ये वर्गीकृत केली जाऊ शकते:

प्रशिक्षण आणि नवशिक्यांसाठी प्राथमिक पॅराग्लायडर
मध्यम कामगिरी ग्लायडर्स
उच्च दर्जाचे स्पर्धा ग्लायडर्स

प्रशिक्षण आणि नवशिक्यांसाठी पॅराग्लायडर

नवशिक्याला कोणत्याही परिस्थितीत कुशलतेने हाताळता येईल असे उत्तम उपकरण आवश्यक आहे. टेकऑफ, उड्डाण आणि लँडिंग हे पैलू सगळ्यात वैशिष्ट्ये महत्त्वाची आहेत आणि कामगिरीचे इतर पैलू दुय्यम आहेत. नवशिक्यांसाठी वापरली जाणारी आधुनिक ग्लायडर उत्तम प्रतीची असतात.

वर्षामध्ये 30 किंवा कमी तास करणाऱ्यांनी नवशिक्यांसाठीचे ग्लायडर उडविणे श्रेयस्कर आहे कारण पायलट म्हणून आत्मविश्वास आणि क्षमता वाढवण्याचा हा सर्वात सुरक्षित मार्ग आहे.

आधी ग्लायडर्सच्या कार्यक्षमतेच्या 90 ते 100% पर्यंत उड्डाण करणे आणि नंतर वरील पातळीवर जाणे श्रेयस्कर.

मध्यम दर्जाचे ग्लायडर्स

नवशिक्यापासून अनुभवी थर्मल पायलटपर्यंत, इंटरमीडिएट पॅराग्लायडर्सचा मोठा वर्ग असतो. ह्यात अत्यंत कौशल्यपूर्ण पायलटिंगची आवश्यकता असणाऱ्या पासून कमी पायलटिंगची गरज असणाऱ्या ग्लायडरचा समावेश होतो. या वर्गातील ग्लायडर बहुतेक पायलट आवश्यकता पूर्ण करतात. हे पॅराग्लायडर सामान्य फ्लाइटमध्ये सुरक्षित वापराची संधी देतात आणि त्याच वेळी चांगली कामगिरी करतात.

त्यांना वर्षाकाठी 30+ तास उड्डाण करण्याची आवश्यकता असते. पायलटच्या विद्यमान कौशल्याच्या पातळीसाठी कोणते ग्लायडर योग्य आहे याबद्दल निर्मात्याच्या सूचना आणि प्रशिक्षकांच्या अभिप्रायाचे नेहमीच पालन करावे.

स्पीड सिस्टम चा वापर सावकाश करावा आणि बार हळू हळू दाबावा. पॅराग्लाइडरचा वेग वाढवायला स्पीड बार दाबताना ब्रेक खेचू नये. पायलट बॅक राइजरवर हात ठेवून ग्लायडरशी संपर्कात राहू शकतो. हळू हळू बार सोडण्यामुळे विंग मागे सरकणे टाळते. जर हवा खवळलेली असेल किंवा ग्लायडर 'कोलॅप्स' होत असेल तर स्पीड बार सोडावा.

कमीतकमी 1.1 ते 1.3 मीटर प्रति सेकंदाचा सिंक रेट आणि 6-7 च्या ग्लाइड रेशोमुळे दूरपर्यंतची उड्डाणे शक्य होतात. इंटरमीडिएट विंगसह उडणाऱ्या प्रत्येकाने नियमितपणे उड्डाण करावे आणि सक्रिय फ्लाइटची शैली आत्मसात करणे आवश्यक आहे.

उच्च दर्जाचे स्पर्धा ग्लायडर्स

ह्या प्रकारचे पॅराग्लायडर नियमित उड्डाण करणारे अत्यंत अनुभवी पायलटसाठी राखीव असले पाहिजेत.

बऱ्याच वर्षांच्या विकासानंतर, ह्या प्रकारचे पॅराग्लायडर मधे सुरक्षिततेचे बरेच मापदंड समाविष्ट झाले आहेत. तरी सुद्धा मध्यम श्रेणीतील पॅराग्लाइडर्सपेक्षा ह्या पॅराग्लायडर ला अधिक कौशल्याची आवश्यकता आहे हे विसरू नये.

सुरक्षित पॅराग्लायडरची निवड

प्राथमिक वर्गाच्या ग्लायडर्सचा गेल्या काही वर्षांत खूप सुधारला असला तरी परंतु बऱ्याच पायलटांनी अशा अत्यंत सक्षम विंगद्वारे ओलांडली आहे.

ड्रॅग रेशो आणि सिंक रेट या संकल्पनेत खालील उदाहरण लक्षात घेतले पाहिजे.

जर ड्रॅग रेशो 6 असलेले पॅराग्लायडर 1 किमी अंतर एका सरळ रेषेत उडत असेल तर ते 7 ड्रॅग रेशो च्या ग्लायडर पेक्षा 22 मीटर, आणि 8 ड्रॅग रेशो च्या ग्लायडर पेक्षा 19 मीटर जास्त उंची गमावते.

एखाद्या थर्मल कॉलमच्या मध्यभागी, हवा 5 मी / से वेगाने वर जाते. 1.0 एम / एस सिंक रेट च्या उच्च दर्जाचे ग्लायडर, आणि सुमारे 1.2 मीटर / से सिंक रेट चे मध्यम दर्जाचे ग्लाइडर ह्यांच्यावर ह्या वाऱ्याचा काय वेगवेगळा परिणाम होतो?

एक उच्च दर्जाचे ग्लायडर सुमारे 5% जास्त वेगाने वर जाते, म्हणजे 4 मि. 23 सेकंदात 13 सेकंद कमी वेळ घेते, म्हणजे 4 मि. 10 सेकंद.

वेळेच्या या फरकामुळे ठळकपणे दिसून येते की मुख्यतः थर्मल बॅलन्सचे चांगले नियंत्रण हे कुठल्याही उच्च कार्यक्षमतेच्या पॅराग्लाइडरला वर चढण्यात मदत करते.

ग्लायडर प्रमाणपत्र चाचण्या

सूचना - प्रमाणन म्हणजे कार्यक्षमता नाही

प्रमाणन चाचणी म्हणजे एक प्रकारचा पॅराग्लाइडरच्या फ्लाइट क्षमतेचे पर्यायी नियंत्रण. DHV जर्मनीचा अपवाद वगळता सर्व युरोपियन देशांमध्ये सामान्य आपत्कालीन पॅराशूट आणि ग्लायडरसाठी प्रमाणपत्र चाचण्या विकसित केल्या आहेत. ग्लायडर्सच्या युरोपियन मानकांद्वारे (CEN) तीन चाचण्या केल्या जातात -

शॉक टेस्ट: पॅराग्लायडरला वाहनाने 60 किमी / ताशी वेग दिला जातो आणि नंतर हवेमध्ये सोडले जाते, जे 600 किलोच्या भारा पुरते असते. जर पॅराग्लायडरला काही नुकसान झाले नाही तर चाचणी यशस्वी मानली जाते.

स्केलेबिलिटी चाचणी: ग्लायडरच्या सस्पेंशन दोरांवर वर निर्मात्याने नमूद केलेल्या जास्तीत जास्त वजनापेक्षा आठपट जास्त भार होईपर्यंत वाहनाद्वारे हळू हळू गती वाढविली जाते. ग्लाइडरला कोणतेही नुकसान झाले नसल्यास चाचणी यशस्वी मानली जाते.

फ्लाइट चाचणी: 4 भिन्न श्रेणी आहेत: A, B, C आणि EN सह D किंवा 1, 1-2, 2, 2-3 आणि DHV सह 3

वर्ग A: ह्यात नवशिक्यांसाठीचे आणि मध्यम दर्जाचे ग्लायडर समाविष्ट असतात. या वर्गामध्ये निकष अधिक कडक आहेत. टेकऑफपासून लँडिंगपर्यंत 17 फ्लाइट कॉन्फिगरेशनची (उदा. स्पिन) चाचणी केली जाते. या चाचणीच्या ग्लायडरने स्वतःला सामान्य उड्डाण केले पाहिजे. 17 फ्लाइट कॉन्फिगरेशन नंतर, सर्व गरजांची पूर्तता झाली ही चाचणी यशस्वी मानली जाईल.

वर्ग B: मध्यम दर्जातल्या वरच्या श्रेणी ग्लायडर उच्च दर्जाच्या ग्लायडरचा समावेश होतो. वर्ग A पेक्षा कमी कडक मापदंड असतात.

वर्ग C: या श्रेणीमध्ये Tuck मधे स्टॉल किंवा स्पिनची चाचणी केली जाते.

महत्वाची सूचना: एखादा नवशिक्या किंवा नियमित उड्डाण न करणारा पायलट उच्च श्रेणी किंवा स्पर्धा ग्लाइडर उडवितो तेव्हा त्याला जास्त धोका असतो.

कुठल्याही श्रेणीचे पॅराग्लायडर उडवताना पायलटला प्रथम आनंद मिळणे आवश्यक आहे. म्हणून ते पायलटच्या क्षमतेनुसार अनुकूलित केले जाणे आवश्यक आहे.

उत्पादकांनी त्यांची स्वतः निवडलेल्या वर्गात पॅराग्लायडरची चाचणी घेतली पाहिजे. जर ग्लाइडर निकषांची पूर्तता करत असेल तर ते प्रमाणित केले जाईल, अन्यथा मान्यता नाकारली जाईल.

ग्लाइडरच्या मध्यभागी किंवा काठावरील स्टिकरवर चिकटवलेल्या केलेल्या स्टोअर मंजूरी वरून एक पॅराग्लाइडर प्रमाणित आहे हे लक्षात येते. प्रमाणित झालेल्या सर्व प्रकारच्या ग्लायडर्सची एक संपूर्ण यादी येथे मिळू शकते: सर्व ग्लायडर सर्टिफाई EN स्वतंत्र केंद्राद्वारे आहेत:

Academy (<http://waparagliding.com/>)

Air Turquoise (<https://para-test.com/>)

Aerotest (<https://labo.ffvl.fr/en>)

DHV (<https://www.dhv.de/en>)

पॅराग्लायडरच्या नवीन मॉडेलला मिळालेल्या मंजूरीवरून त्याच्या उड्डानातील वागणुकीची माहिती देते आणि हे निश्चित करते की ते मानकांनुसार तयार केले गेले आहे.

महत्त्वपूर्ण सूचना - उड्डाणापूर्वी ग्लाइडर मॅन्युअल वाचणे आवश्यक आहे!

तपासणी

ग्लायडरच्या श्रेणीप्रमाणे ते पहिली 2 वर्षे किंवा 200 तासांनंतर आणि निर्मात्याच्या शिफारशीनुसार दरवर्षी तपासले जावे. ग्लायडरवरील ट्रिम बदलू शकते आणि त्याची तपासणी देखील आवश्यक आहे. अगदी नवीन आणि न वापरलेले पॅराग्लाइडरदेखील खराब होऊ शकते कारण ते प्लास्टिक पासून बनते जे काळाच्या ओघात खराब होते. एखाद्याने उड्डाण करण्यापूर्वी ते योग्य आहे याची खात्री करण्यासाठी लाइन आणि फॅब्रिकवर लोड टेस्ट करणे आवश्यक आहे.

४.२.७ हारनेस

परिचय

पॅराग्लायडर्सप्रमाणेच हार्नेसचा देखील विकास होत आहे. सुरुवातीच्या काळात मोठ्या प्रमाणात वापरण्यात येणाऱ्या हलक्या वजनाच्या हार्नेस, पर्वतारोहणांकरिता असलेल्या डिझाईन्ससह वेगवेगळ्या शैलीच्या हारनेस वापरात आहेत. त्याचप्रमाणे, सीट स्टिअरिंग हार्नेस, जे पायलटला त्याच्या स्थानावरून कॅनोपीला पिच करू देतात ते जवळजवळ कालबाह्य झाले आहेत.

हार्नेस पायलटला पाठीच्या आधाराद्वारे ग्लाइडरच्या संपर्कात राहू देते आणि वजन सरकवून त्यास दिशा देण्यास मुभा देते. ग्लायडरच्या उड्डाणावर हारनेसचा पण प्रभाव असतो आणि काळजीपूर्वक निवडले असेल तर हार्नेस बराच काळ टिकेल. ते पायलटला योग्य प्रकारे बसले पाहिजे आणि ते पायलटच्या स्तरासाठी योग्य असले पाहिजे आणि रिझर्व्ह जागा असायला हवी. पायलटला रिझर्व्ह हँडल ठेवण्याची मुभा असणे श्रेयस्कर आहे.

आजकाल अशी हार्नेसमध्ये ज्यात उड्डाणाच्या किंवा बसण्याच्या स्थितीतून अॅडजस्ट करण्याची मुभा असते, ती उपलब्ध आहेत.

बर्चाच पॉड हार्नेस देखील आहेत जे योग्यरित्या समायोजित केल्यास अधिक वायुगतिकीय आकार तयार करतात. ते नवशिक्यांसाठी किंवा कमी अनुभव असलेल्या पायलटसाठी योग्य नाहीत कारण त्यांना साध्या हार्नेसपेक्षा अधिक कष्ट लागतात आणि ते टेक ऑफ आणि लँडिंगमध्ये अडथळा आणण्याचे कारण असू शकतात.

आधुनिक पॅराग्लाइडर हार्नेस कित्येक तास आरामदायक उड्डाण करण्यास परवानगी देते. हार्नेस खरेदी करताना, पायलटने हे ठरविणे आवश्यक आहे की तो कोणत्या प्रकारचे उड्डाण करणार आहे आणि तो पायलट कोणत्या पातळीवर आहे.

मानक मंजूर CEN प्रमाणपत्र प्रमाणित - EN 1651

वैशिष्ट्ये

बोर्डची खोली इसकी असावी आहे की गुडघ्यात न रुतता मांडीला पूर्ण आधार मिळावा

बसलेली स्थिती बदलून आडवे पडण्याची स्थितीत सहज बदल करता यावा

वेग वाढवण्यासाठी अॅक्सेसरीज (उदा. पुली) असाव्या

रिझर्व्ह पॅराशूटच्या स्थापनेसाठी योग्य सिस्टम - क्लोव्हर लीफ क्लोजरसह हार्नेसच्या खाली किंवा मागील भागाच्या खाली असलेल्या पॅराशूट कंटेनरची स्थापना करण्यासाठी.

बॅकपॅक इ. साठी पुरेशी जागा असलेले स्टोरेज क्षेत्र.

पाठीच्या संरक्षणासाठी किंवा एअरबॅगसाठी दिलेला एक खिसा.

टी-बार "नो फरगेट लाइन" (टँडेम पॅसेंजरसाठी बंधनकारक)

हार्नेसच्या बांधकामाची काही वैशिष्ट्ये फ्लाइट वर्तन आणि पॅराग्लाइडिंग सेफ्टीमध्ये महत्वाची भूमिका निभावतात:

सस्पेंशनची उंची

सीट बोर्ड

सस्पेंशनची रुंदी

वजन शिफ्टचे प्रमाण

बॅलास्ट

जर पायलटला पॅराग्लायडरच्या वजनाच्या श्रेणीत राहण्यासाठी बॅलास्टची आवश्यकता असेल तर हे पाणी किंवा बॅलास्टच्या पिशवीत ठेवलेल्या बारीक कोरड्या वाळूच्या रूपात असावे.

प्रवासी किंवा पायलटच्या हार्नेसच्या मागील बाजूस खडक, बाटल्या किंवा फ्लास्क यासारख्या सॉलिड ऑब्जेक्ट्स परिणामात अत्यंत घातक आहेत आणि पूर्णपणे अनुपयुक्त आहेत.

द्रुत रिलीझ कनेक्टर (क्विक-आउट)

जेव्हा टँडेम पायलट जोरदार वाऱ्यात उतरतात तेव्हा कॅनोपी सामान्य पद्धतीने गुंडाळणे कठीण होते

अॅक्रोबॅटिक करताना आपातकालीन परिस्थिती हाताळण्यासाठी करण्यासाठी बेस रिझर्व्ह सिस्टमसह अॅक्रो पायलटद्वारे क्विक आऊटचा देखील वापर केला जातो.

द्रुत रिलीझ कनेक्टरचे कार्य पायलटला हार्नेसवर सहजपणे एक किंवा दोन्ही कनेक्शन पॉइंट रिलीझ करण्याची मुभा देणे आहे

क्विक आऊट वापरण्यापूर्वी पायलट त्यांच्या वापराशी पूर्ण परिचित असला पाहिजे. पायलट त्यांना स्वतः बसवू शकतो परंतु जमिनीवर प्रथम सोलो ग्लाइडरवर सराव करणे आवश्यक आहे.

जेव्हा वैमानिक या उपकरणांशी परिचित असतात तेव्हा ते विशिष्ट परिस्थितीत खूप उपयुक्त साधन ठरू शकतात, तथापि त्यांच्यात काही कमतरता आहेत.

यापूर्वी चुकीची स्थापना, अयोग्य हाताळणी आणि द्रुत आऊटची अयोग्य देखभाल केल्यामुळे अपघातांची नोंद झाली आहे.

हातमोजे घालून किंवा थंड हातांनी ते ऑपरेट करणे कठिण असू शकते आणि म्हणून रिलीझ बटण आणि डिस्कनेक्शन दाबण्यात विलंब होऊ शकतो. (पायलट एक मीटर किंवा त्याहून अधिक जमिनीपासून वर उचलले गेले आहेत किंवा या विलंबामुळे त्यांचे पाय खेचले गेले आहेत).

ब्लॉक्स स्वतःच धोकादायक असतात कारण कॅनोपी त्यांना खेचून घेण्यामुळे त्यांना वैमानिक किंवा प्रवाशाच्या तोंडावर मार बसू शकतो.

४.७.३ रिझर्व्ह

परिचय

रिझर्व्ह पॅराशूट हा उपकरणाचा एक अत्यंत महत्वाचा भाग आहे कारण यामुळे पायलटला जीव वाचवण्याची शेवटची संधी मिळेल. नवशिक्यास कोणत्याही परिस्थितीत उत्तम ग्लायडरची आवश्यकता असते जे आपत्तीच्या परिस्थितीत कुशलतेने उडवण्यास सुलभ असले पाहिजे. काही उड्डाण करणार्या साइटवर उड्डाण करण्यासाठी रिझर्व्ह पॅराशूट ठेवणे बंधनकारक आहे.

महत्वाचे घटक

रिझर्व्ह पॅराशूट १० वर्षांपेक्षा जास्त जुने नसावे कारण ते मानवनिर्मित फॅब्रिक आहेत आणि वेळोवेळी ते निकृष्ट होत आहेत, त्यांना शॉक लोड करण्यासाठी पुरेसे मजबूत असणे आवश्यक आहे.

दर 6 महिन्यांनी याचे परत पॅकिंग करावे अन्यथा स्टॅटिक आणि कम्प्रेसन मुळे पॅराशूट फॅब्रिक एकत्र चिकटू शकते आणि उघडण्यास उशीर करू शकते. उत्पादकांनी शिफारस केलेल्या पॅकिंग पद्धती अचूकपणे अनुसरण करून पुन्हा पॅकिंग करणे आवश्यक आहे.

वापर: उंचीच्या संदर्भात परिस्थिती तुलनेने कमी कालावधीत नियंत्रण होत नसल्यास बचाव यंत्रणा ऑपरेट करते. हे प्रामुख्याने दोन पॅराशूटमधील टक्कर झाल्यास होऊ शकते. अशी परिस्थिती हवेतील सर्वात मोठा धोका आहे आणि असे झाल्यास त्वरित राखीव पॅराशूट उघडणे आवश्यक आहे.

रिझर्व्ह पॅराशूट कधी उघडावे?

हवेत दोन पॅराग्लायडर ची टक्कर

फिरकीमुळे परिणामी दोरांना पीळ पडल्यास

स्पायरल डाइव्ह मधून बाहेर पडता येत नसल्यास

उपकरणे अयशस्वी झाल्यास

मोठ्या कोलॅप्स पासून सावरण्यासाठी खूप कमी उंची उरली असल्यास. उंचीचे आणि ग्लायडरसह समस्येचे मूल्यांकन करावे. जर पॅराग्लायडर अजून पुरेशा उंचीवर असेल आणि ग्लायडर पुन्हा उघडण्याची संधी असेल तर पायलटने उंचीवर सतत लक्ष ठेऊन नियंत्रण मिळावण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.

जास्त वेळ वाट पाहू नये. वाऱ्याची दिशा लक्षात घेऊन ग्लायडर कोठे जाईल हे पहावे आणि रिझर्व पॅराशूट उघडण्यासाठी सर्वोत्तम वेळ निश्चित करा. जर पायलट वर G Force असेल तर ताबडतोब रिझर्व पॅराशूट उघडावे. जर पायलट SAT किंवा आवर्तात असेल तर ग्लायडर स्टॉल करून दोन्ही ब्रेक हातात ठेवून रिझर्व पॅराशूट उघडावे. पायलटने रिझर्व हँडलपर्यंत पोहचण्याचा सराव केला पाहिजे जेणेकरून आपत्कालीन परिस्थितीत ते लगेच सापडेल.

रिझर्व पॅराशूट कसे उघडावे?

हँडलकडे बघणे

हँडल पकडणे

हाताने पिळून रिझर्व पॉड सोडण्यासाठी जोरात खेचणे

रिझर्व पॅराशूट अशा पद्धतीने फेकावे जेणेकरून पॅराग्लाइडरच्या दोरांमध्ये अडकणार नाही आणि वाऱ्याचा प्रवाह पकडता येईल. हँडल सोडून द्यावे.

रिझर्व पॅराशूट त्याच्या दोराच्या शेवटपर्यंत जाऊन उघडायला हवे, जर तसे झाले नाही तर त्याला झटका द्या.

रिझर्व पॅराशूट उघडल्याबरोबर पायलटला त्याचा झटका जाणवतो. या क्षणी पायलटने मुख्य ग्लायडर नियंत्रित करून उडण्यापासून थांबवले पाहिजे. ग्लायडर स्टॉल करण्यासाठी दोन वेळा ब्रेक गुंडाळावे, बी लाईन्स पकडाव्या बॅक राइझर्स किंवा घट्ट पकडावे. या कृतींनी ग्लायडर उडण्यापासून रोखले जाईल आणि आता पायलटने पॅराग्लाइडर गोळा करणे सुरू केले पाहिजे जोपर्यंत संपूर्ण कापड त्याच्या हातात गोळा होत नाही.

एकदा संपूर्ण कापड पायलटच्या हातात आल्यावर त्याने PLF (पॅराग्लाइडिंग लँडिंग फॉल) साठी तयार असावे

मिरर इफेक्ट

जर रिझर्व पॅराशूट आणि मुख्य ग्लायडर दोन्ही उघडलेली असतील तर ते एकमेकांच्या विरुद्ध खेचू लागतील आणि जोरदार डाउनप्लानिंग होईल ज्यामुळे पायलट वेगात खाली जातो - हे खूप धोकादायक आहे! जर असे होऊ लागले तर पायलटने पॅराग्लाइडर स्टॉल करावे.

रिझर्व पॅराशूट प्रकार

गोल कॅनोपी असलेले रिझर्व पॅराशूट सर्वात लोकप्रिय आहेत. बाजारात आता रोगालो स्टीअरेबल, डबल सरफेस आणि चौरस रिझर्व पण उपलब्ध आहेत, त्या प्रत्येकाचे वेगवेगळे फायदे तोटे आहेत.

सामान्यतः रिझर्व पॅराशूट "कट-अवे" सिस्टम म्हणून डिझाइन केलेला नसतो परंतु जमिनीच्या वर कमी उंचीवर ऑपरेट केला जाऊ शकतो. अँक्रो पायलट बऱ्याचदा 2 रिझर्व पॅराशूट ठेवतात.

दर 3 पैकी 1 रिझर्व पॅराशूट उघडण्याच्या घटना चुकून झालेल्या असतात! रिझर्व पिन व हँडल योग्य ठिकाणी आहेत हे तपासण्यासाठी प्रत्येक वेळी उड्डाण-पूर्व तपासणीची आवश्यकता असते. एखादे खराब टेकऑफ किंवा लँडिंग असल्यास, ते सुरक्षित असल्याचे तपासा.

प्रमाणपत्र

पॅराशूट CEN मानक EN12491 चे अनुरूप म्हणून स्पष्टपणे चिन्हांकित केलेले असावे अशी शिफारस आहे. अशा पॅराशूटच्या प्रारंभिक चाचण्या, डीसेंट रेट चाचण्या (जास्तीत जास्त 5.5 मीटर / से), स्थिरता चाचण्या आणि सामर्थ्य चाचण्या झालेल्या असतील.

सामर्थ्य चाचणीमध्ये निर्मात्याकडे दोन गतीवर चाचणी केलेली असते - त्याप्रमाणे यशस्वीरित्या प्रमाणित पॅराशूटवर सूचना देणारे लेबल लावलेले असते - चेतावणी: '32 मी / से(115 किमी / ता) पेक्षा जास्त वेगासाठी' किंवा 49m / s (176 किमी / ता) पेक्षा जास्त वेगासाठी योग्य नाही'. पायलटच्या एकूण वजनासाठी योग्य आकारात ते उपलब्ध आहे हे तपासणे महत्वाचे आहे. ह्या वजनात ग्लायडर, हार्नेस आणि रिझर्व्ह पॅराशूट वजन समाविष्ट असायला पाहिजे.

बांधणी

मधे दोर आणि गोल कॅनोपी असलेले पॅराशूट सर्वात जास्त वापरात असलेले मॉडेल आहेत. एक किंवा अधिक मल्ल सस्पेंशन दोरी वापरून, कॅनोपीचा मध्य खाली खेचला जातो. पारंपारिक गोल छत्राच्या तुलनेत, कमी सिंक रेट असला तरी झुकण्याच्या विरुद्ध कमी स्थिरता असल्यास या प्रकारच्या बांधणीचा फायदा होतो.

एकट्या छत्रीच्या तुलनेत दुहेरी छत्री कमी वेळेत उघडते. कंटेनर (पॉड) मध्ये अगदी तंतोतंत योजनेनुसार राखीव पॅराशूट दुमडलेले असते. हे कंटेनर सस्पेंशन दोरांना गुंतण्यापासून वाचवते आणि रिझर्व्ह पॅराशूट उघडण्यासाठी पूर्णपणे तिरके फेकले जाणे आवश्यक आहे. दोरांवर कर्षण असल्यास, पॅराशूट हळूहळू उघडेल.

कनेक्टर

पायलटने खांद्यांकडे Y आकाराच्या ब्रायडलशी रिझर्व्हची जोडणी करण्यासाठी 7 मिमी चौकोनी स्टेनलेस स्टील मेलॉन रॅपिडचा वापर करावा. पायलटने पॅराग्लाइडिंग हार्नेसवरील खांद्याच्या जोड बिंदूवर रिझर्व वाई-ब्रायडल्स जोडण्यासाठी उपयुक्त असलेल्या 6 मिमी स्टेनलेस स्टील ट्रापेझॉइडल मेलॉन रॅपिडचा वापर करून वाई ब्रिडलपासून खांद्यांपर्यंत वेबिंग कनेक्ट केले पाहिजे आणि त्यांना वळण व साइड लोडिंग टाळण्यासाठी त्यांच्याभोवती लवचिक बँड लावावेत. पिन आणि वेल्क्रो हँडल सुरक्षित असल्याचे तपासावे, वेल्क्रो फार घट्ट नाहीत हे तपासावे. रिझर्व्ह हँडलचे हँडल कनेक्शन जोडलेले आहे आणि योग्य लांबीची तपासणी करा जेणेकरून हँडल रिझर्व्ह व्यवस्थित तैनात होईल. पायलटने सिम्युलेटर वर चाचणी करावी.

साहित्य

रिझर्व्ह पॅराशूट भक्कम असणे आवश्यक आहे. पॅराग्लाइडर्सच्या विपरीत, येथे सामग्रीला थोडी लवचिकता असली पाहिजे. रिझर्व्ह पॅराशूट आणि पॅराग्लायडर्ससाठी च्या बांधणीसाठी समान प्रकारची सामग्री वापरली जाते. दोरांसाठी पॉलिस्टर किंवा पॉलिमाइड आणि कॅनोपीसाठी नायलॉन.

हे सर्व साहित्य (UV) अतिनील आणि दमटपणामुळे खराब होतात. जर पाण्यात उतरले असेल तर नंतर राखीव पॅराशूट कमीतकमी ७२ तासांपर्यंत कोरडे होण्यासाठी पसरून ठेवला पाहिजे कारण मुख्यतः दोऱ्या कोरड्या होण्यासाठी जास्त वेळ लागतो. कमी उंचीवर वारंवार उड्डाणामुळे विश्वासाहर्तेव्यतिरिक्त रिझर्व्ह पॅराशूट उघडायला लागणारा वेळ हा एक महत्त्वपूर्ण निकष आहे. सध्याच्या आणीबाणी पॅराशूटचा उघडण्याचा अवधी सुमारे 1 सेकंद आहे. ह्या अवधीवर परिणाम करणारे बरेच घटक आहेत - उदा. लहान क्षेत्र आणि उघडण्याच्या वेळचा वेग, याचा सकारात्मक प्रभाव तसेच फॅब्रिकची कमी पोर्सिसिटी आणि नियमित फोल्डिंग.

आकार

रिझर्व्ह पॅराशूट खूप मोठा किंवा खूप लहान नसावा. उघड्या रिझर्व्ह पॅराशूटचा सिंक रेट सुमारे 5-6 मी / सेकंद असावा. जास्त सिंक रेट मुळे लॉडिंगच्या वेळी जखम होण्याचा धोका वाढतो; कमी सिंक रेट मुळे उघडण्याची वेळ वाढते. 5 m मी / सेकंदाचा वेग 1.8 मीटर उंच भिंतीवरून उडी मारून प्राप्त केला जाऊ शकतो.

फिक्सिंग

शरीराची स्थिती रिझर्व्ह पॅराशूटसह क्रॅश लँडिंग दरम्यान इजा होण्याचा धोका मोठ्या प्रमाणात निर्धारित करते. पाय एकत्र करून, थोडे वाकवून हार्नेसमध्ये उभे रहावे आणि हातांना घट्ट आवळून जवळ धरावेत. गुडघे वाकवून आणि हनुवटी खालच्या बाजूला ठेवावी, जमिनीवर पोचताना एका बाजूला वळावे. (पॅराशूट लँडिंग फॉल PLF तंत्र जाणून घ्यावे).

पायलटच्या खांद्यांना शक्य तितक्या सरळ रेषेत रिझर्व्ह पॅराशूटच्या ब्राइडल्स बसविण्यात आल्या असतात. हे शरीराची स्थिती सरळ ठेवण्यासाठी आहे.

राखीव पॅराशूट सोडण्याचे हँडल पायलटच्या दृष्टीत असायला हवे आहे आणि ते सहजपणे वापरता यावे. सर्व वापरल्या जाणाऱ्या चार ठिकाणचे फायदे आणि तोटे आहेत.

फोल्डिंग किंवा रिझर्व्ह पॅकिंग

वापरात नसतानाही, आपत्कालीन पॅराशूटवर तापमान आणि आर्द्रतेतील बदलांचा परिणाम होत असतो. हे पातळ कॅनोपी चिकटल्यामुळे उघडण्यास वेळ लागणे किंवा न उघडणे शक्य असते.

म्हणूनच नियमितपणे हवेशीर ठेवण्याची आणि सुमारे सहा महिन्यांच्या अंतराने रिझर्व्ह पॅराशूट परत पॅकिंग करण्याची शिफारस केली जाते. आपत्कालीन पॅराशूटचे फोल्डिंग कोणत्याही प्रमाणित बचाव पॅकरद्वारे केले जाऊ शकते.

४.७.४ काळजी आणि देखभाल

तपासणी व दुरुस्ती

ग्लायडर आणि हार्नेसची प्रत्येक उड्डाणाच्या दिवसाच्या सुरुवातीस तपासणीस करावी. प्रत्येक उपकरणांची पण उड्डाण-पूर्व तपासणी असावी.

उपकरणांचे देखील नियमित निरीक्षण करावे आणि दर ३ महिन्यांनी देखभाल तपासणी केली पाहिजे. तसेच, ग्लायडरनचे एखाद्या घटनेमुळे कोणतेही नुकसान झाले असल्यास, कॅनोपी आणि दोऱ्यां दोन्हीची कसून तपासणी केली पाहिजे.

बहुतेक उत्पादक वार्षिक व्यावसायिक नियंत्रण तपासणीची शिफारस करतात.

दैनिक तपासणी

उड्डाण करण्यापूर्वी दररोज ही तपासणी केली जावी. कॅनोपी, दोऱ्या, हार्नेस, रिझर्व आणि हेल्मेट तपासावे.

कापड व प्रमाणपत्र

- जेव्हा पायलट पॅराग्लाइडर पसरवितो तेव्हा कुठे फाटलेले आहे का ह्याची तपासणी करावी.
- अंतर्गत नुकसान झाले आहे का त्याची तपासणी करा.
- पॅराग्लाइडर योग्य आहे याची खात्री करण्यासाठी प्लेकार्ड तपासा. तो योग्य प्रकारचा आणि वजन श्रेणीत असावा. (सूचना - "वजन" म्हणजे वैमानिक आणि सर्व उपकरणांचे मिळून वजन)

दोन्या

तपासणी करण्यासाठी हातांनी दोन्या तपासा. जर दोरी खराब झाली असेल तर त्याच्या आतील पांढरे मऊ दोरे बाहेर आलेले दिसतील.

रायझर्सला दोन्या जोडणाऱ्या मॅलॉन सुरक्षित आहेत ना तपासावे.
ब्रेक दोरी पुलीमधून व्यवस्थित सरकते आहे ह्याची तपासणी करावी.
दोन्या गुंतलेल्या असल्यास त्या सोडवाव्यात.

हारनेस

हारनेस वाजवी स्थितीत आहे हे तपासा, त्याच्या पट्ट्यांना वापरामुळे नुकसान झाले नाही हे तपासावे.

सीट बोर्डच्या खाली वेबिंग झिजले नाही ना हे तपासावे.

बकल्स आणि कॅराबिनर्स तपासा. (दर 3 वर्षांनी कॅराबिनर्स बदलले पाहिजेत)

राखीव पॅराशूट

राखीव पिन योग्य ठिकाणी आहे आणि हँडल सुरक्षित आहे ते तपासावे.

धोक्याची सूचना - जर राखीव पिन तपासला गेला नाही तर तो चुकून निघून अपघात होऊ शकतो. रिझर्व्ह पॅराशूट दर 6 महिन्यांनी पुन्हा पॅक करावा आणि 10 वर्षांपेक्षा जुना असावा.

हेलमेट

हे Airsports EN966 आहे ते तपासा अन्यथा उपलब्ध असल्यास विमा अवैध मानला जाईल. ते योग्य रीत्या फिट असले पाहिजे आणि घट्ट बसणारे असावे म्हणजे ते घसरणार नाही.

ग्लायडर वर पहा - फॅब्रिक तयार करणारे पोर्चर स्पॉर्ट कडील सूचना डाउनलोड करा.

ग्लायडर

एअर पोरॉसिटी तपासावी.

- उड्डाणाच्या दरम्यान काठाच्या वरच्या भागावर सर्वात जास्त ताण येतो. अनुभवी पायलट ग्लायडरच्या वर्तनात होणाऱ्या बदलांकडे लक्ष देतात (विशेषतः पोरॉसिटी वाढते). पॅराग्लायडर टेक ऑफ करताना मागे झुकते आणि वेग कमी होतो.
- चिकटपट्टी लावून लहान चीर दुरुस्त केली जाऊ शकते - लावताना एक पॅच दुसऱ्यापेक्षा मोठा असावा आणि त्याच्या कडा गोल कापलेल्या असाव्या. शिवण आणि मुख्य दोरांजवळ झालेले नुकसान निर्माता किंवा कुशल व्यावसायिकांनीच दुरुस्त केले पाहिजे.
- शिवणकाम - कॅनोपी, रायझर आणि हारनेसचे शिवण तपासावे. सदोष शिवण आढळल्यास एखाद्या व्यावसायिकद्वारे नायलॉन धाग्याने दुरुस्त केली जाऊ शकते.
सूचना: खूप तीक्ष्ण सुई वापरल्यास फॅब्रिकची मजबुती कमी होते!

सस्पेंशन दोऱ्या -

- ब्रेक समान लांबीचे आहेत आणि निर्मात्यांच्या शिफारसीवर सेट केले आहेत हे तपासावे.
- सेंटर A दोऱ्या समान लांबी आहेत हे तपासावे. (नेहमीच एक बाजूने आवर्तन केल्याने कालांतराने ताण पडून ह्यात बदल होतो).
- एकूण दोऱ्यांची लांबी मोजावी आणि वेगवेगळ्या दोऱ्यांमधील फरक तपासण्यासाठी आकृतीशी तुलना करावी. सस्पेंशन दोऱ्यांच्या लांबीमधील बदल 1 सेमी पेक्षा जास्त असल्यास प्रोफाइल आणि फ्लाइट वर्तन या दोहोंमध्ये बदल होऊ शकतो. असे झाल्यास ते बदलले पाहिजेत किंवा व्यावसायिकांनी ग्लाइडर पुन्हा ट्रिम केले पाहिजे.
- गुंतलेल्या किंवा तुटलेल्या दोऱ्या बदलाव्यात.

कॅरेबिनर

नियमित तपासणी करावी आणि दर 3 वर्षांनी बदलली पाहिजेत.

मेलॉन

वेळोवेळी राइझरवरील मेलॉन घट्ट असल्याची तपासणी करावी. एखादी दोरी बदलण्याची आवश्यकता असल्यास, मॅलोन आधी हाताने घट्ट करावी आणि नंतर पकडीने १/४ फिटवून घट्ट करावी. जास्त घट्ट करू नये, असे केल्याने मेलॉनचे आटे खराब होऊ शकतात.

राइझर्स

जर राइझर्सचे नुकसान झाले असेल तर ते पूर्णपणे बदला.

हार्नेस

- दुरुस्तीची आवश्यकता असल्यास, केवळ तज्ञांनी सदोष किंवा खराब झालेल्या हार्नेसची दुरुस्ती करावी.
- सीट बोर्ड आणि लेग पट्ट्या (विशेषतः कार्बनच्या असल्यास) आणि हार्नेसच्या प्रिन्सिपल स्ट्रॅप मध्ये घर्षण होते त्या ठिकाणी तपासावे

राखीव पॅराशूट

निर्मात्यांच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार दर 6 महिन्यांनी पुन्हा पॅक करावे

10 वर्षांपेक्षा जास्त जुने असल्यास वापरू नये

वेल्क्रो काढून पुन्हा लावावे

पिन आणि हँडल तपासावे

मेलॉन कनेक्शन सुरक्षित आहेत आणि साइड लोडेड नाहीत हे तपासावे.

मेलॉनचे साइड लोडिंग टाळण्यासाठी लवचिक बँड किंवा निओप्रिन कव्हर्स वापरा. चिकटपट्टी टेप वापरू नये कारण गोंद वेबिंगवर हानिकारक परिणाम करू शकते.

सिम्युलेटरमध्ये हार्नेसमध्ये लटकून राखीव पॅराशूटची चाचणी घ्या. आतल्या कंटेनरवर हँडल खेचत असल्याचे सुनिश्चित करा.

स्वच्छता

ग्लाइडर्स केवल आवश्यक असल्यासच स्वच्छ केले पाहिजेत.

साचलेली धूळ वापराने निघून जाते.

खूप घाण साचलेले ग्लायडर ओलसर कापडाने साफ करता येतात.

चिकटलेले मृत कीटक काढावेत, त्यानी आणि ग्लायडरमध्ये छिद्र होऊ शकतात.

सूचना - रसायने फॅब्रिकचे नुकसान करू शकतात.

जर ग्लायडर अस्वच्छ पाणी किंवा समुद्राच्या पाण्याच्या संपर्कात आले असेल तर स्वच्छ पाण्याने ताबडतोब धुवावे आणि ते कोरडे करावे.

सावधगिरी: ओले ग्लायडर उडवू नका कारण त्याचा आकार सहज खराब होऊ शकतो.

साठवण

पॅराग्लाइडिंग साहित्य केवळ पूर्ण कोरड्या स्थितीत आणि कोरड्या जागी ठेवा.

साहित्य ओले असल्यास, हार्नेस आणि सस्पेंशन दोऱ्या पूर्णपणे कोरडे होण्यासाठी बरेच दिवस लागतात. स्टोरमध्ये ठेवताना उपकरणे खूप घट्ट पॅक करू नये, हवेशीर राहू द्यावी.

खबरदारी: थेट सूर्यप्रकाशात साहित्य सुकवू नका.

कोरडे साहित्य त्याच्या पिशवीत कित्येक महिने व्यवस्थित राहू शकतात.

गाडीत ठेवताना किंवा वाहतूक करताना - साहित्याचा तेल, बॅंझिन, मजबूत डिटर्जंट्स किंवा अँटीफ्रिझ उत्पादनांशी संपर्क येत नाही ह्याची काळजी घ्यावी. त्याला जास्त उष्णता लागत नाही ह्याची खात्री करावी.

सुरक्षा सूचना

पायलट्सनी ग्लायडरचे सदोष भाग बदलणे/ दुरुस्ती करणे ह्यासाठी त्यांचे ज्ञान अद्ययावत ठेवण्यासाठी ह्या विषयावरील साहित्य किंवा नियतकालिक वाचावी.

४.७.५ उपकरणे

हारनेसला लावलेल्या कंपासपासून इनबिल्ट ग्लोबल पोजिशनिंग सिस्टम, वर्ल्डवाइड टोपोग्राफी आणि एअरस्पेस, जी मीटर, व्हेरोमीटर, अल्टिमीटर आणि स्पर्धासाठी गती मोजणाऱ्या यंत्रापर्यंत विविध उपकरणे उपलब्ध आहेत.

यंत्राची बॅटरी क्रायम चार्ज ठेवावी. हवेची दिशा, वेग इत्यादी जाणून घेण्यासाठी आणि योग्य ठिकाणी पाहणे शिकण्यासाठी कोणत्याही उपकरणांशिवाय उड्डाण करणे प्रारंभ करणे चांगले आहे. समोर क्षितिजाकडे पाहून आणि पुढे-मागे दृश्यात होणारे बदल बघून पायलटला उंचीचा अंदाज गेता येतो. (अगदी सपाट भूमीवर ही पद्धत नीट चालत नाही). जेव्हा वैमानिकाला एअरस्पेस आणि ट्रान्झिशनची उंची माहित असणे आवश्यक असते तेव्हा उपकरणे मदत करू शकतात. जमिनीकडे लक्ष ठेवण्यानी वेगाचा अंदाज घेण्यास देखील मदत होते. पायलटला वर जात असताना कळावे ह्यासाठी व्हेरोमीटरमधून बीप येतो.

व्हेरोमीटर

बहुतेक व्हेरोमीटर बहु-कार्यक्षम असतात आणि त्यांत खूप आधुनिक इलेक्ट्रॉनिक यंत्रणा असते. सर्वात महत्त्वाचे कार्य - चढण्या किंवा उतरण्याच्या दराचे दृश्य आणि श्राव्य संकेत देणे. वाढणाऱ्या उंचीचे मोजमाप हवेचा दाब मोजून केले जाते. काही मॉडेल मजबूत आणि दमटपणाला प्रतिबंध करणाऱ्या पेटीत बंदिस्त असतात. काही मॉडेलस हातमोजे घालून देखील हाताळणे सोपे असतात. पहिल्या दृष्टीक्षेपात सहजपणे वाचनीय माहिती असते, लहान जागेवरील जास्त माहिती गोंधळास कारणीभूत ठरू शकते. आरोहणाचा स्पष्ट ध्वनि संकेत जो सहज ओळखता येतो. तापमानात बदल झाल्यामुळे प्रेशर सेन्सरमधील बदलांची भरपाई सुधार मूल्यांद्वारे केली जाते. यांत्रिक स्थिरीकरण (उदा. 100 सेमी - म्हणजेच 100 सेमीपेक्षा कमी उंचीमध्ये बदल दर्शविला जाणार नाही) प्रक्षुब्ध वाऱ्याच्या परिस्थितीत खूपच हादरे बसणार नाहीत अशी सोय असावी.

अॅनेमोमीटर

जमिनीवर वाऱ्याची गती मोजण्यासाठी वापरले जाते. आजूबाजूच्या हवेच्या वस्तुमानाशी संबंधित स्वतःचा वेग मोजण्यासाठी ह्याचा वापर उड्डाणात केला जाऊ शकतो. प्रोपेलरला शरीर किंवा इतर सामानांपासून पुरेशा अंतरावर आणि हालचालीच्या अचूक दिशेने नेणे आवश्यक आहे, अन्यथा प्राप्त झालेले परिणाम चुकीचे असतील.

कपडे

संपूर्ण शरीर झाकणारे दणकट कपडे घालावेत जे टेक ऑफ किंवा आपत्कालीन लॉडिंगच्या वेळी, लहान जखमांपासून बचाव करतील. हातमोजा - फ्लाइटमध्ये उपयुक्त तसेच टेकऑफ किंवा आपत्कालीन लॉडिंगच्या बाबतीत नवशिक्यांसाठी उपयुक्त, लहान जखमांपासून बचाव करण्यासाठी. लांब उड्डाणांमध्ये आणि थंडीपासून बचाव करण्यासाठी आवश्यक फ्लाइंग सूट / डाउन जॅकेट / उबदार विंडप्रूफ कपडे बूट - पॅराग्लाइडिंगमध्ये घोट्याला इजा होण्याच्या घटना घडू शकतात. त्यापासून बचाव करण्याचा उत्तम मार्ग म्हणजे घोट्याला आधार असणारे मजबूत बूट घालणे.

शिरस्त्राण (हेलमेट)

हवाई साहसी खेळांसाठी प्रमाणपत्र असलेले हेलमेट जावे. ह्यासाठी सामान्यतः वापरलेले प्रमाणपत्र EN 966 आहे. एएन 966 हे प्रमाण कोसळण्याच्या वेळी आणि टेकऑफ आणि लॉडिंगच्या वेळी डोक्याला संरक्षण देण्यासाठी हेलमेटचे प्रमाण आहे. जेव्हा पायलट ग्राउंड हँडलिंग करत असेल आणि कोणत्याही वेळी पायलट पॅराग्लाइडरमध्ये असेल तेव्हा देखील परिधान केले पाहिजे. डोक्याला संरक्षण मिळाले पाहिजे, पण त्यामुळे त्यामुळे हालचाल, दृष्टी किंवा ऐकण्यामध्ये अडथळा येऊ नये. कमी वजनाची हेलमेट या आवश्यकता पूर्ण करतात.

काही हेल्मेट हवेतील आणि बर्फातील क्रीडा साठी प्रमाणित आहेत (EN 1077 Class B) परंतु शिफारस केलेले प्रमाणपत्र EN 966 आहे.

अॅक्रो प्रशिक्षणात जड हेल्मेट धोकादायक ठरू शकते - याची शिफारस केलेली नाही.

सावधानता - मोटारसायकल हेल्मेट पॅराग्लाइडिंग साठी धोकादायक असतात, ते योग्य नाहीत कारण ते खूप जड असतात

मोठे हनुवटी संरक्षक धोकादायक असू शकतात कारण त्यामुळे मानेला दुखापत होऊ शकते.

बॅक प्रोफाइल असलेल्या हेल्मेटची शिफारस केली जात नाही कारण त्यांनी कार्यक्षमता वाढत नाही आणि बचावाच्या बाबतीत हेल्मेट तोंडावर येऊ शकते किंवा पुन्हा पायलटच्या मानेला इजा होण्याची शक्यता असते.

पूर्ण चेहरा झाकणारे हेल्मेट क्रॅश झाल्यास चेहर्यास अधिक संरक्षण देतात आणि थंड हवेसाठी चांगले असतात परंतु ते पायलटच्या दृष्टी आणि वाऱ्याच्या संवेदनशीलतेवर परिणाम करतात. म्हणून काही बाबतीत ओपन फेस हेल्मेटसह उड्डाण करणे अधिक सुरक्षित आहे कारण त्यात उड्डाण करताना स्पष्ट दृष्टि आणि वाऱ्याच्या वेगाची अधिक माहिती मिळते.

2. हॉट एअर बलूनिंग

हॉट एअर बलून उड्डाणे VMC च्या अटींमध्ये केल्या जातात ज्यासाठी किमान 5 किमी च्या दृश्यमानतेची आवश्यकता असते. हॉट एअर बलून हंगामी असतात आणि सूर्योदयाला आणि सूर्यास्त होण्याच्या 2 तासापूर्वी केल्या जातात. हॉट एअर बलून स्थानिक वाऱ्याच्या परिस्थितीवर अवलंबून फिरतो. विद्यमान निर्मात्यांच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार, हॉट एअर बलून 15 नॉट्स (2.8.k किमी / ता) पेक्षा जास्त वाऱ्याच्या स्थितीत उडवले जात नाही. हॉट एअर बलून मोठा (14 मीटर रूंदीपेक्षा जास्त आणि 30 मीटर उंचीचा) चमकदार रंगाचा असतो. हे हळू चालणारे यान आहे 360 अंशाच्या कोनातून कुठूनही पाहिल्यास सारखेच दिसते. दृष्टीकोनातून पाहिली गेलेली समान आकार आणि आकार राखते. हॉट एअर बलून लगेचच चढण्यासाठी किंवा खाली येण्यासाठी आणि 1000 फूट / मिनिट (5 मी / सेकंद) दराने आपली उंची सुरक्षितपणे बदलू शकतो. हॉट एअर बलून हे एकमेव यान आहे ज्यात पायलटला 360 अंशाचा दृष्टीकोन मिळतो. पायलट ATC बरोबर संवाद साधू शकतो, हॉट एअर बलून जीपीएस, अल्टिमीटर आणि इतर महत्वाच्या उपकरणांसह सुसज्ज असतात. हॉट एअर बलून संबंधित ATCच्या परवानगी नुसार विमानतळांवरून उतरत नाहीत तर दूरदूरच्या ठिकाणावरून उडवले जातात.

गरम हवा थंड हवेपेक्षा हलकी असते ह्या नैसर्गिक नियमानुसार हॉट एअर बलून कार्य करते. बलूनच्या आतील हवा बाहेरील हवेच्या तुलनेत जास्त गरम करण्यासाठी बर्नर वापरला जातो. बाहेरील तापमानाच्या तुलनेत बलूनच्या आत तापमानातील फरक, बलून किती प्रमाणात उंची गाठेल लिफ्ट हे निर्धारित करतो. त्यानुसार, अंतर्गत तापमान नियंत्रित करून, चढण्या आणि उतरण्या संदर्भात बलूनची उड्डाण नियंत्रित केली जाते. हवामान हा बलून उड्डाणातील सुरक्षेसाठी सर्वात महत्वाचा घटक आहे. टेक-ऑफपासून लँडिंग पर्यंत; धुके, पाऊस, बर्फ, वारा, बलूनची उड्डाणे सुरक्षित होण्यासाठी सर्व मुख्य घटक आहेत. सुरक्षित बलून उड्डाण सुरू होण्यापूर्वी, वैमानिकाने नेहमीच हवामानाचा अंदाज घेतला पाहिजे आणि योग्य निर्गमन आणि लँडिंग क्षेत्र निवडले पाहिजे.

डी.जी.सी.ए. (डायरेक्टर जनरल नागरी विमानचालन - www.dgca.nic.in) यांनी नागरी उड्डयन आवश्यकतांमध्ये हॉट एअर बलूनसाठी नियम तयार केले आहे - CAR कलम २ Series F, Part XV, Revision 1, Dated 11th November 2008 of D.G.C.A., Min of Civil Aviation, Govt. of India.

हॉट एअर बलून उड्डाणाचे दोन मुख्य प्रकार आहेत:

मोकळी (दोरीशिवाय) फ्लाइट - येथून बलून एका ठिकाणाहून सुटतो आणि वाऱ्याच्या सहाय्याने दुसऱ्या ठिकाणी उतरण्यासाठी प्रवास करतो.

टेदर्ड (दोरीसकट) फ्लाइट - बलूनला एक दोरखंड सुरक्षितपणे जोडलेला असतो जो बलूनला वाराने लांब उडण्यापासून रोखतो. ह्या दोन्हीतल्या नियमांमध्ये कोणताही फरक नाही. टेदर्ड फ्लाइट्ससाठी सुद्धा ऑपरेटर प्रमाणपत्र, पायलट पात्रता आणि उपकरणे नोंदणी व देखभाल या सर्व आवश्यकता पूर्ण केल्या पाहिजेत.

मार्गदर्शक / शिक्षक

- मूलभूत किमान पात्रता आणि हॉट एअर बलून उडवण्याचा अनुभव, डीजीसीएने जारी केलेला बलून पायलट परवाना असणे आवश्यक आहे.
- जर एखादा ऑपरेटर विदेशी पायलटला नोकरी देत असेल तर त्या पायलटकडे वैध FATA (फॉरेन एअरक्र्यू टेंपररी ऑथरायझेशन) असणे आवश्यक आहे जे डीजीसीएने जारी केले आहे.
- सर्व पायलट परवान्याच्या आवश्यकतेचा भाग म्हणून, प्रत्येक पायलटकडे संबंधित नागरी उड्डयन प्राधिकरणाने मान्यता प्राप्त वैद्यकीय प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे.

आवश्यक उपकरणे

बलून उड्डाणात वापरली जाणारी उपकरणे आणि उपकरणे:

मान्यता प्राप्त हाताने वापरण्याचे अग्निशामक यंत्र.

प्रवास करणाऱ्या प्रत्येकाला सुरक्षा हारनेस. गोंडोला किंवा बास्केटच्या प्रकारच्या बलूनसाठी प्रत्येक व्यक्तीसाठी हारनेस प्रदान करण्याची आवश्यकता नाही.

एक होकायंत्र

एक अल्टिमिटर

उंची गाठण्याचा दर दर्शवणारे यंत्र.

प्रथमोपचार किट (CAR Series X पार्ट III नुसार)

इंधन प्रमाण मापक.

तापमान मापक

3 स्वतंत्र प्रज्वलन स्रोत

रेडियो संदेश उपकरणे.

DGCA ने निर्दिष्ट केल्यानुसार फ्लाइट मॅन्युअल, ऑपरेशन्स मॅन्युअल आणि इतर सर्व संबंधित मॅन्युअल.

उपकरणांची देखभाल - बलूनची DGCA द्वारे नियमित प्रमाणित यान आहेत व्यावसायिक विमानाप्रमाणेच त्यांनी पण उत्पादन मानकांची पूर्तता केली पाहिजे आणि ते नियतकालिक तपासणीच्या अधीन असतात. सर्व बलून DGCA मध्ये नोंदणीकृत असणे आवश्यक आहे. आणि त्याची नोंदणी क्र. बलून वर प्रदर्शित असलेला पाहिजे.

तपासणी आणि देखभाल

निर्मात्याच्या मॅटेनन्स मॅन्युअलच्या आधारे ऑपरेटरला एअरक्राफ्ट मॅटेनन्स प्रोग्राम (AMP) तयार करणे आवश्यक आहे ज्यास डीजीसीएने मंजूर केले पाहिजे. सर्व तपासणी वेळापत्रकांचे तपशील खालीलप्रमाणे आहेत:

भाग 1: नियमित तपासणी

ही तपासणी नियमित, नियोजित अंतराने केली जाते. त्यामध्ये पुढील तपासणी असतात:

तपासणी अंतराल

पूर्व उड्डाण तपासणी - प्रत्येक उड्डाणा पूर्वी

100 तास किंवा 1 वर्षानंतर - जे आधी असेल

भाग २: घटक ओव्हरहॉल व सर्व्हिस लाईफ मर्यादा

घटक तपासणी

एन्व्हलप - 300 तास / 3 वर्षे जे आधी असेल ते आणि नंतर प्रत्येक 100 तास / 1 वर्षे जे आधी असेल ते - ग्रॅब टेस्ट

इंधन सिलेंडर - 5 वर्षे आणि 10 वर्षे - हायड्रोस्टेटिक चाचणी

इंधन सिलेंडर प्रेशर रिलीफ वाल्व्ह (PRV) - दर 10 वर्षानी बदलावे

भाग 3 : अनियमित तपासणी

या भागामध्ये बलून खूप गरम झाल्यास, हार्ड लँडिंग झाल्यास किंवा विजेच्या तारांशी संपर्क झाला असल्यास आवश्यक असलेली विशेष तपासणी समाविष्ट केली आहे. ही तपासणी करण्याच्या अटी खालीलप्रमाणे आहेत:

अति तापल्यानंतर तपासणी:

पॉवर लाइन संपर्क तपासणी:

हार्ड लँडिंग तपासणी:

SOP (आदर्श कार्यपद्धती) आणि ऑपरेटिंग सूचना

हॉट एअर बलून ऑपरेशन्स खालील बाबींसह करणे आवश्यक आहे:

- DGCA ने मंजूर केलेल्या ऑपरेशन मॅन्युअलनुसार ऑपरेटिंग निर्देशांचे पालन केले पाहिजे.
- फ्लाइट मॅन्युअल माहिती आणि मंजूरी.
- फ्लाइट मॅन्युअलमध्ये हे असणे आवश्यक आहे:

स्पष्टीकरणात्मक रेखाटनांसह बलून आणि त्याच्या तांत्रिक उपकरणांचे वर्णन;
ऑपरेटिंग मर्यादा, सामान्य कार्यपद्धती (बांधणी, फुगवणे आणि बंद करण्याची प्रक्रिया
ह्याचा समावेश), आपत्कालीन प्रक्रिया आणि बलूनच्या ऑपरेटिंग वैशिष्ट्यांशी
संबंधित विशिष्ट आणि संबंधित सुरक्षित माहितीसाठी आवश्यक माहिती.
परवानगी असणाऱ्या गॅसचे तपशील
ग्राउंड हाताळणी, वाहतूक आणि संचयनासाठी माहिती.

दस्तावेजकीकरण

ऑपरेटरकडे खालील कागदपत्रे असणे आवश्यक आहे:
प्रशासकीय:

मालक आणि ऑपरेटरचा तपशील
तपासणी करणाऱ्या संस्थेद्वारे केलेल्या वार्षिक तपासणी दर्शविणारा दस्तावेज
संबंधित प्रमाणपत्रांच्या प्रतींसह पायलटची यादी
सार्वजनिक आणि इतर उत्तरदायित्व विम्याचा पुरावा
विमानतळ प्राधिकरण आणि स्थानिक जिल्हाधिकार्यांकडून परवानगीच्या प्रती

कार्यात्मक:

दैनंदिन ऑपरेशन शीट असलेले लॉग बुक
अपघात / घटनेचा अहवाल पत्रक
फ्लाइट आणि ऑपरेशन्स लॉग
प्रवासी मॅनिफेस्ट पत्रके
जोखीम मूल्यांकन आणि व्यवस्थापन योजना
आणीबाणी प्रक्रिया मॅन्युअल
उत्पादकाचे उत्पादन पुस्तिका
चालू तपासणी अहवाल

खालील पुस्तिका तयार करून डीजीसीए कडून मंजूर करून घ्यावीत:

देखभाल संघटना प्रदर्शन (MOE)
कंटीन्युअस एअरवर्दीनेस मॅनेजमेंट एक्सपोजिशन (CAME)
ऑपरेशन मॅन्युअल
सुरक्षा मॅन्युअल
फ्लाइट सेफ्टी मॅन्युअल
सुरक्षा व्यवस्थापन प्रणाली मॅन्युअल

सहभागी आणि अभ्यागतांसाठी प्रदान केलेली माहिती:

उपक्रमाची माहिती

सुरक्षा सूचना

हवामान, वैद्यकीय आणि वय प्रतिबंध

ऑपरेटरच्या वैयक्तिक सार्वजनिक उत्तरदायित्व विमा संबंधित माहिती

जोखीम व्यवस्थापन, आणीबाणी आणि बचाव

डीजीसीए मंजूर फ्लाइट मॅन्युअलमध्ये सूचीबद्ध केलेल्या आपत्कालीन प्रक्रियेसह PIC परिचित असावे:

- i. आपत्कालीन लँडिंग
- ii. मुख्य ज्योत निकामी
- iii. जमिनीवर आग
- iv. हवेत आग
- v. ब्लास्ट वाल्व्ह निकामी
- vi. विजेच्या तारांशी संपर्क

प्रत्येक बलूनिंग ऑपरेटरने सर्व संभाव्य आपत्कालीन परिस्थितीसाठी प्रक्रियेची स्थापना आणि पुनरावलोकन केले असावे. प्रत्येक पायलट आणि प्रवाश्याने आपत्कालीन प्रक्रिया पूर्णपणे समजून घेतल्या पाहिजेत. पायलट इन कमांडद्वारे उड्डाणापूर्वी सहभागींना माहिती देणे आवश्यक आहे.

ठरलेल्या मासिक जोखीम मूल्यांकन

मुख्य पायलट आणि मालक / ऑपरेटर ह्यांनी देखभाल केलेल्या नोंदींचे पुनरावलोकन करणे आवश्यक आहे.

सुरक्षितता माहिती

प्रवाश्यास सुरक्षितता माहिती आवश्यक आहे, जसे काही व्यावहारिक सल्ले जसे बास्केटची माहिती आणि बास्केटमध्ये कसे प्रवेश करावे. फ्लाइट मॅन्युअलनुसार, प्रवाशांना पुढील माहिती दिली पाहिजे:

- सामान्य माहिती
- प्रवासी ब्रीफिंग (हवा भरण्याआधी)
- फ्लाइट ब्रीफिंग
- लँडिंग पूर्व
- लँडिंग नंतर

वैद्यकीय पैलू

डीजीसीएच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार सर्व हॉट एअर बलूनमध्ये सर्व प्रकारचे प्रवासी, पायलट आणि थर्ड पार्टी उत्तरदायित्व यांचा विमा असणे आवश्यक आहे.

सर्व व्यावसायिक ऑपरेटरने प्रत्येक प्रवाश्यांना सामान्य आरोग्य आणि शारीरिक तपासणी करायला सांगावे अशी अपेक्षा आहे - ह्यात खालील गोष्टींचा समावेश असावा

नजीकच्या काळात कोणतीही शस्त्रक्रिया नाही.

कंबर, गुडघा, मान किंवा पाठीच्या समस्या नाहीत.

नजीकच्या काळात हाडे मोडलेली नसावी.

गर्भवती नाही

विश्रांती घेतल्याशिवाय कमीतकमी 1 तास उभे राहण्याची क्षमता.

वय किमान 5 वर्षे असणे आवश्यक आहे.

उड्डाण दरम्यान मद्य किंवा इतर अंमली पदार्थांच्या प्रभावाखाली नाही. हॉट एअर बलून मध्ये चढण्यापूर्वी सर्व प्रवाशांच्या वैद्यकीय स्थितीचे आकलन करण्यासाठी पायलट जबाबदार आहे आणि पायलट आणि ऑपरेटर कोणत्याही अशा प्रवाश्याला ज्याबद्दल अशी खात्री आहे की ते वैद्यकीयदृष्ट्या उडण्यास योग्य नाहीत त्यांना उड्डाण करण्यास नकार देण्याचा अधिकार राखून ठेवतात.

हॉट एअर बलूनच्या व्यावसायिक कार्यासाठी, ऑपरेटरकडे DGCA ने जारी केलेले वैध एअर ऑपरेटर परमिट (AOP) असणे आवश्यक आहे.

सर्व बलून संस्थांना एअरक्राफ्ट मॅटेनन्स ऑर्गनायझेशन (AMO) अंतर्गत सीएआर -145 नुसार डीजीसीए आणि सीएआर-एम, सब-पार्ट जी नुसार कंटीन्युअस एअरवर्दीनेस मॅनेजमेंट एक्सपोजिशन (सीएएमओ) ने मान्यता द्यावी.

जर ऑपरेटरला एअरक्राफ्ट मॅटेनन्स ऑर्गनायझेशन (AMO) म्हणून प्रमाणित केले गेले असेल तर क्वालिटी मॅनेजरने (QM) मॅटेनन्स ऑर्गनायझेशन एक्सपोजिशन (MOE) सादर करणे आवश्यक आहे जे नंतर डीजीसीएद्वारे मंजूर केले जाणे आवश्यक आहे.

कंन्टिन्युइंग एअरवर्दीनेस मॅनेजमेंट ऑर्गनायझेशन (CAMO) च्या मंजूरीसाठी, कंन्टिन्युइंग एअरवर्दीनेस मॅनेजर (CAM) ने एअरवर्दीनेस मॅनेजमेंट एक्सपोजिशन (CAM) सादर करणे आवश्यक आहे जे नंतर डीजीसीएने मंजूर केले पाहिजे.

प्रत्येक उड्डाण करण्यापूर्वी पायलटने हे सुनिश्चित केले पाहिजे की बलूनकडे एअरवर्दीनेसचे वैध आणि चालू प्रमाणपत्र आहे (C of A) आणि एअरवर्दीनेस रिव्ह्यू प्रमाणपत्र (ARC) आहे.

प्रत्येक उड्डाण करण्यापूर्वी पायलटला विमान उड्डाण देखभाल अभियंता (AME) ने दिलेली सर्टिफिकेट ऑफ रिलीझ टू सर्व्हिस (CRS) तपासणे आवश्यक आहे.

व्यावसायिक ऑपरेशन करणाऱ्या हॉट एअर बलूनकडे डीजीसीएद्वारे जारी केलेले किंवा प्रमाणीकृत "टाइप सर्टिफिकेट", किंवा ज्य डीजीसीएला मान्य आहेत अशा देशाद्वारे जारी केलेले एअरवॉर्थिनेसचे एक्सपोर्ट प्रमाणपत्र असायला पाहिजे.

सर्व बलून चालकांकडे आपत्कालीन कृती योजना असणे आवश्यक आहे. ह्या योजनेचे प्रशिक्षण नियमितपणे वैमानिक आणि भूतल कर्मचार्यांना दिले जाणे आवश्यक आहे. आपत्कालीन संपर्क क्रमांकाची यादी नेहमी वैमानिक आणि इतर कर्मचार्यांकडे असणे आवश्यक आहे.

कंपनीने कठोर 'लीव्ह नो ट्रेस' धोरण पाळले पाहिजे

लॉग बुक

प्रत्येक उड्डाणांच्या तारखेप्रमाणे प्रत्येक उड्डाणातील तपशील दर्शविणारा तांत्रिक लॉग, जसे उड्डाणांची वेळ, लिफ्टची वेळ, एकूण उड्डाणांची वेळ, निर्गमन आणि आगमन अशा नोंदी ठेवलेल्या असाव्यात. वैमानिकांनी लॉगबुकमधील नोंदी प्रमाणित कराव्यात. बलूनच्या उडण्याचे तास आणि बलूनमध्ये केलेल्या दुरुस्ती व इतर दुरुस्तीच्या कामांची नोंद ठेवण्यासाठी प्रत्येक ऑपरेटरद्वारे बलून लॉग बुक ठेवले असावे.

फ्लाइटमध्ये जाताना कागदपत्रे:

1. तांत्रिक लॉग.
2. सेवेचे प्रकाशन प्रमाणपत्र (CRS)
3. एअरवॉर्थिनेस प्रमाणपत्र (AHC)
4. एअरवॉर्थिनेस रिव्ह्यू प्रमाणपत्र (ARC)
5. नोंदणीचे प्रमाणपत्र (C of R)
6. पायलटसाठी योग्य परवाना.
7. वजनाचे पत्रक, डीजीसीएने विधिवत मंजूर केलेले.

फ्लाईंग परवानगी

1. ऑपरेटरची जिथे उड्डाण चालविण्याची योजना आहे तेथील नजीकच्या विमानतळाच्या विमानतळ प्राधिकरण (एएआय) कडून परवानगी घेणे आवश्यक आहे. ही परवानगी नजीकच्या विमानतळ आणि ATC प्राधिकरणाकडून सल्लामसलत करून मंजुरी मिळाल्यानंतर जारी केली जाते.
2. बलून फ्लाइट ऑपरेशन्सचे नियोजित क्षेत्र असलेल्या सर्व स्थानिक पोलिस आणि प्रशासकीय अधिकार्यांकडून लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.
3. ऑपरेटरने प्रत्येक फ्लाइटच्या आधी AAI कडे फ्लाइट प्लॅन दाखल करणे आवश्यक आहे.
4. सर्व उड्डाण वाहकांना प्रत्येक फ्लाइटपूर्वी संबंधित विभागांकडून FIC (उड्डाण माहिती केंद्र) क्रमांक आणि ADC (एअर डिफेन्स क्लियरन्स) कोड घेणे आवश्यक आहे. कोणतीही उड्डाण

सुरू होण्यापूर्वी ही माहिती संबंधित ATC (एअर ट्रॅफिक कंट्रोलर) यांना पुरविणे आवश्यक आहे.

5. पायलट्सना प्रत्येक उड्डाण करण्यापूर्वी संबंधित ATC कडून टेक ऑफ परवानगीची विनंती करावी लागेल आणि प्रत्येक उड्डाण पूर्ण झाल्यानंतर उड्डाण योजना बंद केली पाहिजे.

3) पॅरासेलिंग

परिचय

पॅरासेलिंग, ज्याला पॅराअसेन्डिंग किंवा पॅराकायटिंग असेही म्हटले जाते, हा एक आनंददायी उपक्रम आहे ज्यात एखाद्या व्यक्तीला एका वाहन (सामान्यतः बोट) च्या मागे बांधले जाते, ज्यास खास डिझाइन असलेल्या कॅनोपी असलेल्या पॅरासेलला जोडले जाते. जमिनीवर किंवा पाण्यावर असे पॅरासेल कार, ट्रक किंवा बोटीला जोडलेले असू शकतात. (वाहनाचा वापर न करता फक्त जोरदार वाऱ्यामध्ये पॅरासेलिंग करू नये.) जोडल्यानंतर बोट पॅरासेल आणि जोडलेल्या व्यक्तीला हवेत वेगात पुढे नेली जाते. जर बोट पुरेशी शक्तिशाली असेल तर एकाच वेळी दोन किंवा तीन लोक त्याच्या मागे पॅरासेल करू शकतात. पॅरासेलिंग करणाऱ्याचे पॅराशूटवर कमी किंवा कोणतेही नियंत्रण नसते.

किमान पात्रता आणि अनुभव

1. पॅरासेल ड्राइव्हर्स / इन्स्ट्रक्टर अधिक अनुभवी असले पाहिजेत आणि मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय संस्थेचे प्रमाणपत्र असलेले असावेत.
2. त्यांच्याकडे वैध प्रथमोपचार / CPR प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे.

आवश्यक उपकरणे

1. पॅरासेल APUC (असोसिएशन द कन्स्ट्रक्टर्स द पॅरापेन्टे अल्ट्रा लेगर्स), DHV (ड्यूशर हॅंगोलीटर फेरबँड), CEN (युरोपियन कमिटी फॉर स्टँडरायझेशन) किंवा FAI (फेडरेशन एरोनॉटिक इंटरनेशनल) ह्यापैकी कोणतेही प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे. असे प्रमाणपत्र पॅरासेलला लावलेले दर्शनी राहिले असे लावावे. हार्नेस देखील प्रमाणित केलेले असावे.
2. पाण्यावर पॅरासेलिंग करीत असल्यास, योग्य फ्लोटेशन डिव्हाइस (लाइफ जॅकेट) वापरावे.
3. जमिनीवर पॅरासेलिंग करीत असल्यास प्रमाणित हेल्मेट आणि, गुडघा आणि कोपर संरक्षकांचा वापर करणे आवश्यक आहे.

उपकरणांची देखभाल आणि देखभाल

उपकरणे आणि त्यांच्या देखभालीच्या नोंदी असणारे एक लॉगबुक असावे.

तपासणी आणि देखभाल प्रक्रिया

सर्व व्यावसायिकपणे वापरल्या जाणाऱ्या उपकरणांची वार्षिक तपासणी केली पाहिजे.

SOP (आदर्श कार्यपद्धती) आणि ऑपरेटिंग सूचना

1. उड्डाणातील जोखीम, कर्मचार्यांची ओळख आणि प्रशिक्षण या मूलभूत गोष्टींबद्दल प्रवाश्याला स्पष्टपणे माहिती देण्यात यावी.
2. प्रवाश्यांनी दायित्व मुक्त कागदावर स्वाक्षरी करावी.
3. प्रवासी / पायलटने कार्य आणि हवामानासाठी सुरक्षित आणि आरामदायक असे योग्य कपडे परिधान केले पाहिजेत.
4. प्रवाशांना घेऊन कोणतीही एरोबॅटिक कृती (हवेतील करामती) करू नये.
5. प्रमाणित वजनापेक्षा कमी किंवा जास्त वजन घेऊन उड्डाण करण नये
6. उड्डाण VFR आणि VMC अनुसार केले पाहिजे. ढगांत किंवा रात्री उड्डाण सक्तीने प्रतिबंधित आहे.
7. कोणती अघटित घटना पूर्ण दस्तऐवजीकरण करुन नोंदविली जावी.

दस्तऐवजीकरण

प्रमाणपत्र आणि लॉगबुक

उपकरणांचे लॉगबुक आणि सेवा रेकॉर्ड

जेव्हा आणि जिथे उपलब्ध असेल तिथे उत्तरदायित्व विमा कव्हर

आपत्कालीन कृती योजना

जोखीम कमी करणे

1. पॅरासेलिंग साठी सुरक्षित असल्याचे मानल्या जाणाऱ्या जागांवरच उड्डाण करावे.
2. निवडलेल्या जागेवर कोणतेही प्रक्षुब्ध हवेचा स्रोत किंवा धोका असू नये.
3. पाण्याजवळ उड्डाण करत असल्यास लाइफ जॅकेट अनिवार्य करणे.
4. पॅरासेलची वार्षिक तपासणी केली पाहिजे
5. प्रथमोपचार किट, स्ट्रेचर (पाठीच्या कण्याचा बोर्ड) आणि पात्र कर्मचारी जागेवर हजर असावेत.
6. पायलट प्रथमोपचार / CPR प्रमाणित असावेत
7. आपत्कालीन प्रतिक्रियेला लागणारा वेळ (रुग्णवाहिका) आणि रुग्णालयाचे अंतर प्रवाशांना स्पष्टपणे सांगितले असावे, आणि आपत्कालीन फोन नंबर जागेवर उपलब्ध असावेत.
8. सविस्तर आपत्कालीन कृती योजनेबद्दल कर्मचार्यांना वेळोवेळी प्रशिक्षण दिले जावे.

आपत्कालीन स्थिती आणि बचाव

1. जिवाला धोका असणाऱ्या परिस्थितीतून बाहेर येण्यासाठी त्वरित प्रथमोपचार आणि योग्य उपकरणे.

2. रुग्णवाहिका व इतर आपत्कालीन सेवांसाठी संपर्क क्रमांक, रुग्णालयात न्यायचे असल्यास विलंब होऊ न देणे
3. साक्षीदारांची निवेदने घेण्यापूर्वी त्यांना पूर्ण माहिती द्यावी
4. आपला स्वतःचा अहवाल लिहावा
5. अहवाल पाठवा व जखमी व्यक्तीच्या स्थितीचा पाठपुरावा करावा
6. घटनेमुळे उघडकीस आलेल्या उपकरणांमध्ये किंवा कर्मचार्यांमधील दोषांबाबत सुधारण्यासाठी त्वरित कारवाई करा

सुरक्षा माहिती

सर्व प्रशिक्षक आणि मार्गदर्शकांनी संपूर्ण सुरक्षा माहिती देण्यास सक्षम असावे ज्यामध्ये सुरक्षिततेच्या पॅरासेलिंग सहलीबद्दल सर्व सुरक्षा बाबी आणि तपशीलवार सूचना समाविष्ट असतील. हे संक्षिप्त वर्णन इंग्रजी, हिंदी किंवा सहभागी समजू शकणार्या स्थानिक भाषेत दिले पाहिजे.

1. प्रवाशांना उपकरणाविषयी माहिती देण्यात यावी.
2. संक्षिप्त माहितीमध्ये आपत्कालीन प्रक्रियेचा समावेश केला पाहिजे.
3. प्रवाशांच्या आवाक्यात कोणतेही संवेदनशील भाग असल्यास स्पष्टपणे चिन्हांकित केले पाहिजेत आणि योग्यरित्या त्याबद्दल माहिती दिली पाहिजे.
4. आवश्यक संदेश / सिग्नल समजावून सांगायला हवेत.

वैद्यकीय पैलू

ऑपरेटरद्वारे पॅरासेलिंगसाठी पात्र नसलेल्या कुठल्याही वैद्यकीय परिस्थितीबद्दल स्पष्ट माहिती द्यावी. शारिरिक व्यंग असलेल्या व्यक्तीसह कोणतीही उड्डाणे योग्य प्रकारे नियोजित केली असावी. त्याबद्दल सर्व कागदपत्रे आगाऊ नोंदविली असावी. उपक्रम चालविण्यापूर्वी सर्व शिक्षक आणि मार्गदर्शकांनी सहभागी होणाऱ्यांच्या वैद्यकीय समस्यांविषयी प्रश्न विचारणे आवश्यक आहे. अशी शिफारस केली जाते की हृदयरोगी, पाठीचा कणा, अलीकडील शस्त्रक्रिया किंवा कोणताही गंभीर असा वैद्यकीय प्रश्न असणारी, गर्भवती महिला आई आणि प्रमाणित वयाखालील मुलांनी उड्डाण करू नये. अपस्मार आणि दम्याच्या रूग्णांच्या आजाराचे गांभीर्य लक्षात घेऊन मग परवानगी देण्याचा निर्णय घ्यावा.

ऑपरेटरला मान्यता देण्यासाठी मूलभूत किमान मानक

पॅरासेलिंगसाठी मान्यता मिळालेल्या कोणत्याही संस्था किंवा कंपनीने खालील निकष पूर्ण केले पाहिजेत:

1. त्यांच्याकडे किमान दोन पूर्ण-वेळेचे पात्र कर्मचारी असावेत. या कर्मचाऱ्यांना पॅरासेलिंगचा आवश्यक अनुभव असणे आवश्यक आहे आणि त्यांच्याकडे वैध फर्स्ट एड आणि CPR प्रमाणपत्र आणि पुरावा असणे आवश्यक आहे.
2. उपक्रमाच्या आवश्यकतेनुसार विशिष्ट उपकरणे मालकीची असणे आवश्यक आहे. चांगल्या दर्जाची उपकरणे असल्याचा पुरावा, जेथे लागू असेल तेथे प्रमाणपत्र आणि सुरक्षा उपकरणांची तपासणी.
3. सर्व आवश्यक परवानग्या / परवान्यांसह उपक्रम करणे आवश्यक आहे.
4. त्यांच्या मंडळावर किमान एक प्रमाणित आणि एक अनुभवी व्यक्ती असणे आवश्यक आहे
5. अशी शिफारस केली जाते की ही संस्था स्थानिक / राज्य पर्यटन विभाग / भारत सरकारच्या पर्यटन मंत्रालयाने मान्य केलेली नोंदणीकृत असावी.
6. नोंदणीकृत कार्यालय असणे आवश्यक आहे.
7. कंपनीने 'ट्रेस सोडू नका' धोरण पाळले पाहिजे
8. उड्डाणाच्या जागेची तपासणी आणि वापरण्याची परवानगी.
9. उड्डाणाचे नियम, जोखीम कमी करण्याचे आणि एअरस्पेसच्या नियमांचे पालन करण्याची घोषणा
10. विद्यमान नियमांचे आणि नवीन येऊ शकणारे नियमांचे पालन

4) स्कायडायव्हिंग

परिचय

1. "स्कायडायव्हिंग" म्हणजे एखाद्या व्यक्तीने पॅराशूट वापरून विमानातून उडी मारून जमिनीवर उतरणे
2. स्कायडायव्हिंगमध्ये भाग घेणाऱ्या सर्व व्यक्तींनी स्कायडायव्हरच्या माहिती मॅन्युअल आणि स्कायडायव्हिंगशी संबंधित सर्व केंद्रीय, राज्य आणि स्थानिक नियम आणि कायद्यांविषयी परिचित असले पाहिजेत.
3. एरो क्लब ऑफ इंडिया ही भारतातील सर्व एरो स्पोर्ट्सवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी सर्वोच्च संस्था असून ह्याबद्दल परवाने देण्यासाठी तिला FAI (फेडरेशन अॅरोनॉटिक इंटरनेशनल), ह्या एयरो स्पोर्ट्सच्या आंतरराष्ट्रीय स्पोर्टिंग बॉडीने मान्यता दिलेली आहे.
4. स्कायडायव्हर्सला USPA (युनायटेड स्टेट्स पॅराशूट असोसिएशन), BPA (ब्रिटीश पॅराशूट असोसिएशन), APA (आर्मी पॅराशूट असोसिएशन) किंवा एरो क्लब ऑफ इंडियाद्वारे अधिकृत अन्य कोणत्याही मंडळाकडून परवाने मिळू शकतात.

सामान्य सूचना

सर्वसाधारण आवश्यकता खालीलप्रमाणे आहेत

शासनाचे नियम

- अ) स्कायडायव्हिंग करताना भारतीय नियमांचे उल्लंघन करू नये.
- आ) DGCA ही नागरी विमान वाहतुकीची सर्वोच्च प्रशासकीय संस्था आहे आणि स्कायडायव्हिंग ऑपरेशन सुरू होण्यापूर्वी विमानाच्या नियम 1937 कलम 26(a) नुसार लेखी मान्यता घेतली जावी.

वैद्यकीय आवश्यकता

- अ) स्कायडायव्हिंगमध्ये भाग घेणाऱ्या सर्व व्यक्तींनी नोंदणीकृत डॉक्टरांकडून स्कायडायव्हिंगसाठी शारीरिक तंदुरुस्तीचे प्रमाणपत्र घेणे आवश्यक आहे.
- ब) हृदयरोग, ब्लड प्रेशर, पाठीचे आजार, नजीकच्या काळात झालेल्या शस्त्रक्रिया, इस्पितळात दाखल करणे, अपस्मार, इतर कोणत्याही वैद्यकीय समस्येमुळे आणि गर्भवती महिलांनी स्कायडायव्हिंग टाळले पाहिजे.

वय आवश्यकता

स्कायडायव्हर्सचे वय किमान 18 वर्षे असणे आवश्यक आहे. 16 वर्षांवरील व्यक्ती पालक / पालकांची जंप करण्यास परवानगी घेऊन उडी मारू शकेल. पालकांनी ड्रॉप झोनमध्ये हजर असणे आवश्यक आहे.

मद्य आणि इतर अमली पदार्थ

1. व्यक्ती दारू किंवा एखाद्या औषधाच्या प्रभावाखाली असणारी कोणतीही व्यक्ती पॅराशूट जंप करू शकत नाही, किंवा उडी मारण्याचा प्रयत्न करू शकत नाही.
2. स्कायडायव्हिंग कार्यात भाग घेत असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस अल्कोहोलसाठी श्वास विश्लेषक चाचणी केली जाऊ शकते.

वारे - जमिनीवर जास्तीत जास्त वाऱ्याचा वेग
सर्व एकल विद्यार्थ्यांसाठी - 12 मैल / तास
परवानाधारक स्कायडायव्हरसाठी: 25 मैल / तास

पॅराशूट उघडण्याची किमान उंची
टँडेम जंप- जमिनीपासून 4500 फूट
सर्व विद्यार्थी आणि "ए" परवानाधारक - जमिनीपासून 3000 फूट
"बी" "सी" "डी" परवाना किंवा त्याहून अधिक - जमिनीपासून 2500 फूट

ड्रॉप झोन आवश्यकता

स्कायडायव्हिंग ऑपरेशन दरम्यान ग्राउंड-टू-एअर संदेश यंत्रणा (उदा. रेडिओ, पॅनेल्स, धूर, दिवे)
चालवणारे ड्रॉप झोनवर हजर असायला.

स्कायडायव्हिंग करताना टेलिफोन आणि विजेच्या तारा, टॉवर, इमारती, जलाशय, महामार्ग, वाहने,
आणि ३००० चौरस मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र असलेल्या झाडांचे समूह असे धोके असतात.

स्कायडायव्हिंगसाठी वापरल्या जाणाऱ्या क्षेत्रात असे संभाव्य धोके खाली दिल्याप्रमाणे किमान
अंतराच्या आत नसाव्या

एकल विद्यार्थी आणि ए-परवानाधारक - 100 मीटर
बी आणि सी-परवानाधारक आणि सर्व टँडेम स्कायडाइव्ह - 50 मीटर
डी-परवानाधारक - 12 मीटर

उपकरणे

रात्रीच्या वेळी उडी मारताना, प्रत्येक स्कायडायव्हरने जम्पर ओपन पॅराशूटच्या खाली उतरण्यापर्यंत कमीतकमी तीन मैलांपर्यंत दिसणारा प्रकाशाचा स्रोत दाखवला पाहिजे

1. जोपर्यंत परवाना मिळत नाही तोपर्यंत सर्व विद्यार्थ्यांकडे खालील उपकरणे असली पाहिजेत:
 - अ) कडक हेल्मेट (टँडेम विद्यार्थ्यांशिवाय)
 - आ) एक पिगीबॅक हार्नेस आणि कंटेनर सिस्टम ज्यामध्ये सिंगल-पॉइंट राइझर रीलिंग आणि रिझर्व स्टॅटिक लाइन समाविष्ट असले पाहिजे - खाली नमूद केलेल्या शिवाय
 - i. देखरेखीसाठी फ्रीफॉल साठी पात्र झालेले विद्यार्थी त्याच्या प्रशिक्षकाच्या परवानगीने रिझर्व स्टॅटिक लाइन शिवाय उडी मारू शकेल.
 - ii. अशी परवानगी एका किंवा जास्त उडीच्या मालिकेसाठी असू शकते.
 - इ) व्यवस्थित दिसणारा अल्टीमीटर (टँडेम विद्यार्थ्यांशिवाय)
 - ई) निर्मात्याच्या शिफारसीची पूर्तता करणारे एक स्वयंचलित अॅक्टिव्हेशन डिव्हाइस
 - उ) विद्यार्थ्यांच्या वापरासाठी योग्य रॅम-एअर कॅनोपी
 - ऊ) विद्यार्थ्यांच्या वजनास योग्य स्टीअरेबल रिझर्व्ह कॅनोपी
 - ऋ) फ्रीफॉलसाठी एक रिपकार्ड-अॅक्टिव्हेटेड, स्प्रिंगलोडेड, पायलट-शूट-सुसज्ज मुख्य पॅराशूट किंवा बॉटम-ऑफ-कंटेनर (BOC) थ्रो-आउट पायलट शूट
2. विद्यार्थ्यांना कोणतीही अपरिचित पद्धतीच्या उडीपूर्वी आपत्कालीन कार्यपद्धती आणि उपयोजन-विशिष्ट माहितीसाठी अतिरिक्त सूचना देणे आवश्यक आहे.
3. प्रत्येक हार्नेस-होल्ड जंपसाठी, AFF रेटिंगधारक व्यवस्थित दिसणारा अल्टीमीटर असणे आवश्यक आहे.
4. जेव्हा बाहेर जाणे, पॅराशूट उघडणे किंवा लॉडिंग पॉइंट जलाशयापासून एक मैलाच्या आत असेल तेव्हा मुख्य गोल किंवा राखीव पॅराशूट वापरणाऱ्या सर्व स्कायडायव्हर आणि सर्व एकल विद्यार्थ्यांनी फ्लोटेशन गियर परिधान केले पाहिजे (जलाशयाची परिभाषा - ज्यामध्ये स्कायडायव्हर बुडू शकेल).

उपक्रमाची माहिती

1. कार्यपद्धती, शरीराची स्थिती, बाहेर जाण्यासाठी बाहेर पडणे, काय करावे आणि काय करू नये आणि आपत्कालीन परिस्थिती समजावून सांगण्यासाठी सर्वसमावेशक माहिती दिली जाणे आवश्यक आहे. उडी मारणारा घाबरण्याची शक्यता असल्याने, थोडक्यात शांतपणे आणि उत्साहवर्धक पद्धतीने हे केले पाहिजे.
2. प्रशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी, USPA SIM (यूनायटेड स्टेट्स पॅराशूट असोसिएशन, स्कायडायव्हर्स माहिती मॅन्युअल) च्या ISP (एकात्मिक विद्यार्थ्यांचा प्रोग्राम) अनुसरण केले जाते. सिमची प्रत www.spa.org वर उपलब्ध आहे. ऑनलाइन उपलब्ध USPA किंवा समकक्ष डेटाबेसद्वारे प्रशिक्षक पडताळले जातात.

प्रशिक्षण

सर्व प्रथम-जंप नॉन-मेथड-विशिष्ट प्रशिक्षण अनुभवी आणि पात्र शिक्षकांद्वारे घेणे आवश्यक आहे.

- सुरक्षितपणे उडी मारण्यासाठी सर्व विद्यार्थ्यांनी खालील नमूद केलेल्याचे प्रशिक्षण घेणे आवश्यक आहे, उपकरणे
- विमान आणि निर्गमन प्रक्रिया
- फ्रीफॉल प्रक्रिया
- उपयोजन प्रक्रिया आणि इमरजन्सी पॅराशूटबद्दल बदल संभाव्य आपत्कालीन स्थिती
- राखिव पॅराशूट उपयोजन
- कॅनोपी उड्डाण प्रक्रिया
- लँडिंग प्रक्रिया आणि आपत्कालीन परिस्थिती

प्रगती निकष

स्टॅटिक-लिन

1. प्रत्येक उडी परवानाधारक इन्स्ट्रक्टरच्या देखरेखीखाली केली जाणे आवश्यक आहे.
2. फ्री-फॉल साठी परवानगी मिळण्यापूर्वी, सर्व विद्यार्थ्यांनी सराव उपयोजनांसह पाच सलग उड्या मारणे आणि त्यात बाहेर पडण्यापासून सुरक्षेपर्यंत स्थिरता आणि नियंत्रण राखण्याची क्षमता दर्शविणे आवश्यक आहे.
3. सर्व विद्यार्थ्यांनी योग्य क्लिअर-एंड-पुल पूर्ण करण्यास सक्षम होईपर्यंत प्रमाणित प्रशिक्षकाच्या थेट देखरेखीखाली असणे आवश्यक आहे.
4. यशस्वीरित्या क्लिअर-एंड-पुल केल्यानंतर प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे विमानात आणि फ्रीफॉलमध्ये परवानाधारक प्रशिक्षकाद्वारे स्थिरता व नियंत्रण दर्शविण्यापर्यंत पर्यवेक्षण केले जाणे आवश्यक आहे. दोन "डिसओरिएंटेशन कृती" करण्यापूर्वी आणि केल्यानंतर पाच सेकंदात बॅक-टू-अर्थ पोजीशन दाखवता आली पाहिजे.
5. सर्व जमिनीवरील प्रशिक्षण, त्या विद्यार्थ्यांच्या प्रशिक्षण पद्धतीतील एका प्रशिक्षकाद्वारे आयोजित केले जावे परवानाधारक प्रशिक्षकाद्वारे स्थिरता व नियंत्रण दर्शविण्यापर्यंत पर्यवेक्षण केले जाणे आवश्यक आहे. दोन "डिसओरिएंटेशन कृती" करण्यापूर्वी आणि केल्यानंतर पाच सेकंदात बॅक-टू-अर्थ पोजीशन दाखवता आली पाहिजे.

टँडेम प्रशिक्षण उडी

1. टँडेम जंपचे आयोजन करणाऱ्या कोणत्याही प्रशिक्षकाकडे वैध टँडेम परवाना, इन्स्ट्रक्टर रेटिंग आणि निर्मात्याचे टाइप रेटिंग असणे आवश्यक आहे.
2. पुढील प्रशिक्षणाच्या आवश्यकतेसाठी "क्रॉसओवर प्रशिक्षण" पहा.

3. हेतुपुरस्सर बॅक-टू-अर्थ किंवा व्हर्टिकल ओरिएंटेशन ज्यामुळे ड्रोग फॉलपेक्षा टॅडेम फ्रीफॉलचा वेग वाढू शकतो अशा करग्र नयेत.
4. टॅडेम उपकरणांबद्दल सूचना त्या यंत्रणेच्या निर्मात्याने मंजूर केलेल्या एखाद्या व्यक्तीद्वारे घेतली जाणे आवश्यक आहे.

क्रॉसओवर प्रशिक्षण

- अ) उपकरणे, विमान, निर्गमन, फ्रीफॉल युक्ती, उपयोजन, आपत्कालीन प्रक्रिया, कॅनोपी नियंत्रण ह्याचे नियम या क्षेत्रांमध्ये पुरेसे ज्ञान व कौशल्य दाखविल्यानंतर विद्यार्थी पहिल्या किंवा त्यानंतरच्या उडीनंतर दुसऱ्या प्रावीण्य आणि प्रशिक्षण तुलनात्मक प्रशिक्षण पद्धतीत स्थानांतरित करू शकतात.
- आ) यापूर्वी टॅडेम प्रोग्रामचे प्रशिक्षण घेतलेले विद्यार्थी हार्नेस-होल्ड प्रशिक्षण सुरू ठेवू शकतात किंवा त्यांनी फ्रीफॉलमध्ये जाण्यापूर्वी स्टॅटिक-लाइन प्रोग्राममध्ये स्थिरतेसह सोलो एक्झिट करून दाखावली पाहिजे
- इ) हार्नेसहोल्ड प्रोग्राममध्ये प्रशिक्षित विद्यार्थ्यांनी विना-एएफएफटेड परवानाधारक प्रशिक्षकासह फ्रीफॉल जंप करण्यापूर्वी स्टॅटिक-लाइन परवानाधारक प्रशिक्षकाच्या देखरेखीखाली सराव उपयोजनासह स्थिर उडी मारली असावी.

विशेष उंचीची उपकरणे आणि पूरक ऑक्सिजन

समुद्रसपाटीपासून 15,000 फूट पेक्षा उंचावरून स्कायडायव्ह करताना विमानात पूरक ऑक्सिजन अनिवार्य आहे.

स्कायडायव्ह-पूर्व आवश्यकता

कोणतीही स्कायडायव्ह घेण्यापूर्वी योग्य उंची आणि जमिनीवरील वाऱ्याची मोहिती निश्चित करणे आवश्यक आहे.

दस्तऐवजीकरण

ऑपरेशन्स तळावर खालील कागदपत्रे ठेवणे आवश्यक आहे:

प्रशासकीय:

1. मालक आणि ऑपरेटरचा तपशील
2. तपासणी करणाऱ्या संस्थेद्वारे केलेल्या वार्षिक तपासणी दर्शविणारा दस्तऐवज
3. संबंधित प्रमाणपत्रांच्या प्रतींसह परवानाधारक शिक्षकांची यादी
4. सार्वजनिक आणि इतर उत्तरदायित्व विम्याचा पुरावा

कार्यात्मक:

दैनंदिन ऑपरेशन शीट असलेले लॉग बुक
अपघात / घटनेचा अहवाल
पॅराशूट तपासणी रजिस्टर आणि ऑपरेशन लॉग
पॅराशूट पॅकिंग लॉगबुक
AOD आणि एअरबोर्न इन्स्ट्रुमेंट लॉग बुक
जोखीम मूल्यांकन आणि व्यवस्थापन योजना
आणीबाणी प्रक्रिया मॅन्युअल
उत्पादकाचे उपकरण मॅन्युअल
चालू तपासणी अहवाल

सहभागी आणि अभ्यागतांसाठी माहिती:

उपक्रम आणि सुरक्षितता सूचनांचे वर्णन
हवामान, वैद्यकीय, वय मर्यादा आणि निर्बंध
ऑपरेटरच्या वैयक्तिक सार्वजनिक उत्तरदायित्व विमा संबंधित माहिती

आपत्कालीन परिस्थिती आणि जोखीम कमी करणे

प्रत्येक स्कायडायव्हिंग सेंटरने सर्व संभाव्य विमान, उपकरणे आणि लँडिंग बद्दलच्या आपत्कालीन परिस्थितीसाठी प्रक्रियेची स्थापना आणि पुनरावलोकन केले पाहिजे.

प्रत्येक पायलट आणि नॉन-स्टुडंट जम्परने विमानाच्या आपत्कालीन प्रक्रियेस संपूर्णपणे समजून घेतले पाहिजे.

विमानाच्या आपत्कालीन परिस्थितीसाठी सर्व विद्यार्थ्यांनी त्यांच्या शिक्षकांकडून मार्गदर्शन घेतले पाहिजे.

मासिक जोखीम मूल्यांकन मुख्य प्रशिक्षक आणि मालक / ऑपरेटर आणि देखरेख केलेल्या नोंदीनुसार केले जाणे आवश्यक आहे.

कंपनीने 'लीव्ह नो ट्रेस' धोरण पाळले पाहिजे

5) एअर सफारी

परिचय

एअर सफारी म्हणजे वन्यजीव क्षेत्रे / निसर्गरम्य स्थळांवर पर्यटकांद्वारे केली जाणारी हवाई सहली. हवाई वाहन एक 2-सीट मायक्रो लाइट एअरक्राफ्ट, वेट-शिफ्ट कंट्रोल पॉवरड हँग ग्लाइडर, मोटर चालित ग्लाइडर, सेल प्लेन किंवा पॅरा मोटर (बॅक-पॅक किंवा ट्राइक व्हर्जन) असू शकते. मायक्रो लाइट्स एरियल सफारीचा सर्वात सोपा आणि सर्वात प्रभावी प्रकार आहे कारण ते नियमित फिक्स्ड विंग विमानांपेक्षा कमी उंचीवरून कमी वेगाने उड्डाण करू शकतात. मायक्रो लाइटच्या "कॉकपिट" च्या रचनेमुळे बाधा नसलेले दिलेले दृश्य प्रदान करू शकते. विमानचालन खेळाच्या विशिष्ट प्रकारामुळे, त्यांचे ऑपरेशन देशातील महासंचालक, नागरी विमानचालन (DGCA) च्या नागरी उड्डयन आवश्यकता (CAR) द्वारे नियंत्रित केले जाते.

साहसी मार्गदर्शक / शिक्षक आणि मूलभूत किमान पात्रता आणि अनुभव

DGCA मार्फत मायक्रोलाइट पायलट लायसन्स (MPL), ग्लाइडर पायलट परवाने (GPS) किंवा पावर हँग ग्लाइडर उडविण्याची परवानगी दिली जाते. नियमावलीनुसार परवाना मिळाल्यानंतर पायलटना प्रवासी नेण्याची परवानगी आहे. भौतिकशास्त्र, गणित आणि रसायनशास्त्र सह बारावी उत्तीर्ण केल्यानंतर, एक विद्यार्थी पायलट म्हणून नोंदणी करणे आवश्यक आहे. पायलट प्रशिक्षण परीक्षा DGCA मार्फत दर 3 महिन्यांनी घेतली जाते.

सर्व प्रकारच्या मायक्रो लाइट विमानांचे प्रशिक्षण देशात उपलब्ध असून संबंधित सर्व माहिती DGCA वेबसाइट वर उपलब्ध आहे.

आवश्यक उपकरणे

खालील प्रकारचे मायक्रोलाइट देशात उपलब्ध आहेत. काही आयात केली जातात आणि काही देशात बनवली जातात.

1. मायक्रो लाइट विमान
2. पॉवर हँग ग्लाइडर
3. मोटारयुक्त ग्लाइडर
4. पॅरा मोटर (बॅक-पॅक किंवा ट्राइक)

मायक्रो लाइटचा मालक / कंपनीच्या सुरक्षा परवानग्या मिळाल्यानंतर, मायक्रो लाइट्स DGCA कडे नोंदणीकृत करावी लागतात. नोंदणीकृत क्रमांक एअरवर्दीनेस प्रमाणपत्र म्हणून जारी केला जातो ज्याचे वार्षिक किंवा DGCAच्या सल्ल्यानुसार नूतनीकरण करणे आवश्यक आहे.

उपकरणांची काळजी आणि देखभाल

निर्मात्याच्या मॅन्युअलमध्ये नमूद केलेल्या आवश्यकतेनुसार विमानाची देखभाल करण्याची जबाबदारी विमानाची मालकी असणाऱ्या कंपनीची आहे.

तपासणी आणि देखभाल प्रक्रिया

DGCA द्वारा अधिकृत गुणवत्ता नियंत्रण व्यवस्थापक (QCM) द्वारा विशिष्ट मायक्रो लाइट एअरक्राफ्ट ची नियमित तपासणी केली जाते आणि मायक्रो लाइट्सची एअरवर्दीनेस प्रमाणित करते.

SOP (आदर्श कार्यपद्धती) आणि ऑपरेटिंग सूचना

सर्व स्पॉर्ट फ्लाईंग मशीनचे ऑपरेशनल मॅन्युअल निर्माता द्वारा तयार केले जातात आणि देशाच्या नागरी उड्डाण प्राधिकरणाद्वारे त्याला मंजूर केले जाते. DGCA कडे भारतात मायक्रोलाइट नोंदविताना, मॅन्युअलची एक प्रत जमा केली जाते आणि ती नोंदणीसह मंजूर केली जाते. मायक्रो लाइट विमानाच्या मालक / कंपनीने मॅन्युअलचे अनुसरण करावे.

दस्तऐवजीकरण

DGCA कडे कंपनीची नोंदणी आणि सुरक्षा मंजूरी ..

DGCA वेबसाइटवर उपलब्ध असलेल्या CAR नुसार मायक्रोलाइट विमानाचे संपादन, आयात व नोंदणी

जोखीम कमी करणे

निर्मात्याच्या मॅन्युअलनुसार मायक्रो लाइट एअरक्राफ्टची योग्यता राखणे.

नियमित तपासणी करताना रोटबल बदलावेत, आणि मॅन्युअलनुसार उडणाऱ्या यंत्राची एअरवर्दीनेस (योग्यता) कायम ठेवावी.

निर्मात्याने दिलेल्या सल्ल्यानुसार उड्डाण करणारे विमान आणि रीफ्रेशर अद्ययावत प्रशिक्षण पायलटला द्यावे

निर्मात्यानुसार QCM ची अद्ययावत देखभाल आणि अधिकृत स्पेअर्स आणि रोटबलचा वापर करावा.

मायक्रो लाईट फ्लाईंग हा एक चांगल्या हवामानातच करायचा साहसी खेळ आहे आणि अशा परिस्थितीतच उड्डाण करणे ऑपरेटरचे कर्तव्य आहे.

आणीबाणी आणि बचाव

पायलट आणि तळ ह्यांच्यात दरम्यान कायम रेडिओ कनेक्टिव्हिटी राखणे.

DGCA च्या संबंधित सुरक्षा मार्गदर्शक सूचनानुसार निर्मात्याचे सर्व उड्डाण सुरक्षा मानकांचे पालन करणे

सुरक्षा माहिती

उड्डाण करताना काय करावे आणि करू नये ह्याची प्रवाशांना माहिती द्यावी.

आपत्कालीन परिस्थिती उद्भवल्यास करायच्या बचाव प्रक्रियेची माहिती द्यावी.

उड्डाण करण्यापूर्वी देयता माफ आणि विमा संरक्षणाची काळजी घ्यावी.

वैद्यकीय पैलू

सर्व प्रवाश्यांनी जर त्यांना कोणत्याही वैद्यकीय स्थितीचा त्रास होऊ शकतो की नाही हे घोषित करावे आणि त्यांच्या उड्डाणाच्या अगोदर उत्तरदायित्वाच्या करारावर स्वाक्षरी करावी.

ऑपरेटरला मान्यता देण्यासाठी "किमान मूलभूत मानक"

सर्व मायक्रो लाइट ऑपरेटर DGCA मध्ये नोंदणीकृत असणे आणि कोणतीही मायक्रोलाइट विमान प्रक्रिया सुरू करण्यापूर्वी सुरक्षा परवानगी मिळवणे आवश्यक आहे..

कंपनीने 'लीव्ह नो ट्रेस' धोरण पाळले पाहिजे

6) काइटबोर्डिंग

परिचय

काइटबोर्डिंग हा वेकबोर्डिंग, स्नोबोर्डिंग, विंडसर्फिंग, सर्फिंग, पॅराग्लाइडिंग, स्केटबोर्डिंग आणि जिम्नॅस्टिक्स या पैलूंची सांगड घालणारा सरफेस वॉटर स्पोर्ट आहे. काइटबोर्डर पॉवर काइटच्या सहाय्याने वाऱ्याच्या शक्तीचा वापर करतो आणि वेकबोर्ड किंवा छोट्या सर्फबोर्डसारख्या बोर्डवर उभा राहून पाण्यावरून प्रवास करतो (पादत्राणांसकट किंवा त्यांच्या विना)

काइटबोर्डिंग ही वेक रायडिंगसाठी विशिष्ट शैली आहे, ज्यासाठी खासकरून बनवलेले सर्फबोर्ड किंवा बोर्ड वापरतात.

काइटबोर्डिंग हा एक नवीन खेळ आहे, ज्याला जगभरात लोकप्रियता मिळत आहे. हा एक वैयक्तिक खेळ आहे आणि ह्यात नवोदितांसाठी 'जॉय राइड्स' नसतात. मोकळ्या पाण्यात पोहण्याचे पूर्वकौशल्य असलेल्या विद्यार्थ्यांना हा खेळ शिकवावा लागतो. काइटबोर्डिंग ऑपरेटर्स नवोदितांसाठी धडे देतात, आणि अनुभवी रायडर्सना साहित्य भाड्याने देतात, किंवा सहली आयोजित करतात. काइटबोर्डिंग वाऱ्याच्या स्थितीवर अवलंबून असल्यामुळे धडे देण्याच्या ठिकाणी अध्यापन आणि सरावासाठी योग्य परिस्थिती असायला हव्यात. भारतात काइटबोर्डिंग कोणताही अपघात झालेला नाही. खबरदारी, जागरूकता आणि सुरक्षा मानके ह्यांनी अपघात रोखले जाऊ शकतात.

प्रशिक्षित मनुष्यबळ

काइटबोर्डिंग धडे घेण्याची जबाबदारी असलेल्यांना धडे, बचाव तंत्र, पॉवरबोट हाताळणी आणि प्रथमोपचार/सी.पी.आर. ह्याची संपूर्ण माहिती असणे गरजेचे आहे.

मार्गदर्शक/ प्रशिक्षक

काइटबोर्डिंग प्रशिक्षकांकडे कमीत कमी खालील गोष्टी असल्या पाहिजेत;

1. काइटबोर्डिंगसाठी मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय संस्थेची पात्रता आणि ऑपरेटरकडून "काइटबोर्डिंग चा ३ वर्षे अनुभव आहे आणि स्वतंत्रपणे शिकवण्यास, मदत करण्यास, सहलींचे नेतृत्व करण्यास आणि बचावकार्य करण्यास स्वतंत्रपणे सक्षम आहे" - असे प्रमाणपत्र.
2. काइटबोर्डिंगच्या धड्यांचे प्रमाणित रेकॉर्ड असलेले लॉगबुक/ई-बुक.
3. मान्यताप्राप्त वैध प्रथमोपचार/सीपीआर प्रमाणपत्र.
4. मान्यताप्राप्त पॉवरबोट परवाना प्रमाणपत्र.
5. मान्यताप्राप्त ओपन वॉटर लाइफगार्ड सर्टिफिकेट.

उपकरणे

1. LEI/FOIL डिपॉवर सक्षम आणि पाणी लॉच काइट वाऱ्याच्या वेगवेगळ्या परिस्थितीत व्यवस्थित चालणारे विविध काइट.
2. शिकवण्यासाठी छोट्या आणि अनुभवी रायडर्ससाठी मोठ्या लाइन आणि काइटच्या आकाराशी जुळणारे काइट-बार.
3. नवोदितांसाठी बोर्डलीज नसलेल्या बोर्डवर पाय अडकवण्यासाठी पट्टे असलेले काइटबोर्ड.
4. ग्राहकांसाठी वेगवेगळ्या आकारात सेफ्टी लीश, हेल्मेट आणि हार्नेस.
5. धडे सुरू करण्यापूर्वी वाऱ्याचा वेग तपासण्यासाठी एक अॅनेमोमीटर.
6. समुद्रकिनार्यावरील प्रशिक्षणासाठी दोन लाइन असलेले प्रशिक्षक काइट
7. लाइफ जॅकेट्स किंवा पर्सनल फ्लोटिंग डिव्हाइसेस (PFD) - (तरंगण्याची किमान आवश्यकता पूर्ण करणे आवश्यक आहे - ISI, अमेरिकी तटरक्षक दल, ब्रिटिश कॅनो युनियन किंवा समकक्ष) ह्यांनी प्रमाणित/ मंजूर केले पाहिजे.
8. मोकळ्या पाण्याचे प्रशिक्षण असल्यास, बचाव कार्य करण्यासाठी/ चालवण्यासाठी पात्र असलेल्या कर्मचाऱ्यांबरोबर त्वरित तैनात करण्यासाठी सुरक्षा / बचावासाठी बोटी जवळच्या परिसरात (दृश्य अंतरावर) उपलब्ध असाव्यात याची खात्री केली पाहिजे.

तपासणी आणि देखभाल धोरण

1. तपासणी आणि देखभालीसाठी प्रणाली आणि उपकरणांचे पूर्ण ज्ञान असणे आवश्यक आहे. तपासणी करणारा कमीत कमी योग्य मार्गदर्शक/ प्रशिक्षक असणे आवश्यक आहे. त्यांच्या कार्यपद्धती आणि जोखीम मूल्यांकनानुसार नियमितपणे केलेल्या पद्धतीनुसार प्रत्येक वापरापूर्वी मूलभूत तपासणी करणे आवश्यक आहे.
2. काइट प्रशिक्षक, मदतनीस आणि रेस्क्यू बोट यांनी दळणवळणाची उपकरणे नेहमी वाहून नेणे आवश्यक आहे.

ऑपरेशन्स

1. उपक्रम सुरू करण्याआधी संपूर्ण हवामान तपासणी करणे आवश्यक आहे आणि कोणतेही कार्य सुरू करण्यापूर्वी प्रदर्शित करणे आवश्यक आहे.
2. काइटबोर्डिंगच्या सर्व उपक्रमांची सुरुवात संपूर्ण सुरक्षा माहितीने करणे आवश्यक आहे. या माहितीत वापरली जाणारी उपकरणे, काय करावे आणि काय करू नये करू, बचाव आणि आपत्कालीन प्रक्रिया आणि तत्कालीन हवामानाच्या परिस्थितीसाठी उपक्रमांची सीमा आखणे आवश्यक आहे. सर्व सहभागींना दायित्व माफी फॉर्मवर स्वाक्षरी करणे आवश्यक आहे, उपक्रम सुरू होण्यापूर्वी संबंधित जोखीम स्पष्टपणे अधोरेखित करणे आवश्यक आहे. जर कोणतीही वैद्यकीय कारणास्तव सहभागी होणारी व्यक्ती अपात्र असेल तर त्यांनी उपक्रम सुरू होण्यापूर्वी कळवले पाहिजे आणि त्यांना सहभागी होण्याची परवानगी नसावी.
3. मोकळ्या पाण्यात पोहण्याचे पूर्वकौशल्य असलेल्या विद्यार्थ्यांनाच धडे दिले पाहिजेत.
4. काइटबोर्डिंगच्या प्रशिक्षकाने उद्घाटनापूर्वी तपासणी करावी.

5. विरुद्ध दिशेनी येणाऱ्या वाऱ्यावर स्वार होऊन उड्डाण करू शकणाऱ्या अनुभवी स्वतंत्र रायडर्सनाच काइट भाड्याने द्यावेत.
6. विरुद्ध दिशेनी येणाऱ्या वाऱ्यावर स्वार होऊन उड्डाण करू शकणाऱ्या अनुभवी स्वतंत्र रायडर्स साठीच काइट सफर आयोजित कराव्या.
7. सुरक्षा बोट असल्याशिवाय काइटचे धडे, भाड्याने देणे किंवा सहली आयोजित करू नयेत. धडे सुरू करण्यापूर्वी सुरक्षा बोट पाण्यावर असणे आवश्यक आहे. सुरक्षा / बचावासाठी बॅकअप बोटीची उपलब्धता जवळच्या परिसरात (दृश्य अंतरावर) उपलब्ध असणे आवश्यक आहे जेणेकरून ती बोट बचावकार्य करण्यास पात्र असलेल्या कर्मचाऱ्यांसह त्वरित तैनात करता यावी.

जोखीम निवारण

1. लाइफजॅकेट्स : पाण्यात घालवलेल्या संपूर्ण वेळेत लाइफजॅकेट/न घालता काइटबोर्डिंगच्या कोणतीही कृती करू नये. लाइफजॅकेटला पुरेशी तरंगण्याची कुवत असणे आवश्यक आहे, कृती सुरू करण्यापूर्वी प्रशिक्षकाने लाइफजॅकेट योग्य प्रकारे बांधले पाहिजे आणि तपासले पाहिजे. लाइफजॅकेट इच्छित वापरकर्त्यासाठी योग्य आकाराचे असले पाहिजे.
2. प्रशिक्षित लाइफगार्ड किंवा मार्गदर्शकाच्या उपस्थितीशिवाय काइटबोर्डिंगचा कोणताही उपक्रम राबवता कामा नये.
3. उपक्रमादरम्यान आणि आधी किमान सहा तास आधी दारू/अंमली पदार्थांवर सक्त बंदी असावी.
4. माहिती फलक - देखरेखीशिवाय काइटबोर्डिंगचे कोणतेही काम केले जाणार नाही, असे स्पष्टपणे नमूद केले असावे.
5. काइटबोर्डिंगचे कोणताही उपक्रम अंधारात आयोजित करू नये आणि अंधाराच्या एक तास आधी संपवावा.

SOP (आदर्श कार्यपद्धती) आणि ऑपरेटिंग सूचना

सर्व काइटबोर्डिंगचे ऑपरेटर्सनी त्यांच्या ऑपरेशन्ससाठी मानक ऑपरेटिंग प्रक्रिया राखणे आणि अद्ययावत करणे आवश्यक आहे.

उपक्रमाच्या आयोजनात एजन्सीने स्वीकारलेल्या पद्धतीचा समावेश करण्याव्यतिरिक्त, जसे की सदस्यांच्या वैद्यकीय स्थितीचे आणि अनुभवाचे मूल्यमापन करणे, कृती चालवण्याच्या प्रक्रिया, दुखापत टाळणे, सुरक्षेची खबरदारी, दळणवळण, हवामान, प्रक्रिया इत्यादींचा कार्यपद्धतीत समावेश असावा

आपत्कालीन कृती योजना असली पाहिजे आणि वैद्यकीय मदतीसाठी व्यवस्था माहिती असणे आवश्यक आहे. आपत्कालीन परिस्थितीत बाहेर काढण्याच्या मदतीसाठी ही व्यवस्था आधीपासून करून ठेवणे आवश्यक आहे.

जाहिरातींनी संबंधित सर्व अडचणी आणि धोक्यांचे खरे चित्र दिले पाहिजे आणि खोटे आश्वासन देण्याचे टाळले पाहिजे. सर्व विद्यार्थ्यांना याची जाणीव असली पाहिजे की काइटबोर्डिंग हा खेळ पात्र प्रशिक्षकाच्या मार्गदर्शनाखालीच शिकावा लागतो.

दस्तऐवजीकरण

- काइटबोर्डिंग ऑपरेटरने खालील दस्तऐवज ठेवणे आवश्यक आहे:
- प्रमाणपत्रांच्या प्रती, अनुभवाची नोंद आणि ग्राहकांकडून अभिप्रायासह सर्व प्रशिक्षकांचा तपशील.
- ऑपरेशन्ससाठी आवश्यक असलेल्या सर्व परवानग्या आणि परवानग्यांच्या प्रती.
- ओळख दस्तऐवजांच्या प्रती, सर्व सहभागी आणि प्रशिक्षकांसाठी नातेवाईकांचा आपत्कालीन संपर्क तपशील.
- एसओपीची प्रत.
- आपत्कालीन संपर्क क्रमांकांची वर्तमान यादी.

आपत्कालीन परिस्थिती आणि बचाव

- आयोजकांकडे पुरेशी प्रथमोपचार वैद्यकीय उपकरणे उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.
- आपात्कालीन परिस्थितीत निर्वासन मार्ग पाहिजेत आणि सहभागी, मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षकांना ते माहिती पाहिजे.
- सविस्तर आणि कागदोपत्री निर्वासन / आपत्कालीन कृती आराखडा आयोजका बरोबर उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.

सुरक्षा माहिती

- संपूर्ण सुरक्षा माहिती देणे आवश्यक आहे, ह्यात खातील गोष्टींचा समावेश असावा
 - उपकरणे सुरक्षा यंत्रणा
 - सभोवतालचा पर्यावरण
 - जागरूकता
 - उपक्रामाच्या ठिकाणी असलेले धोके
- खेळासाठी किमान फिटनेसची गरज.
- सुरक्षा माहिती दरम्यान व्यक्त होणारे सर्व मुद्दे नेहमी प्रशिक्षकाच्या संदर्भासाठी सूचीबद्ध करणे आवश्यक आहे.
- प्रशिक्षकाने सुरक्षा माहिती देताना सहभागींची माहिती गोळा केली पाहिजे.

वैद्यकीय पैलू

- सहभागीला मोकळ्या पाण्यात आरामात पोहता येते याची प्रशिक्षकाने खात्री करणे आवश्यक आहे.
- प्रशिक्षकाने सहभागीला शिकण्यासाठी किंवा सहलीत सहभागी होण्यासाठी वैद्यकीयदृष्ट्या योग्य असल्याची खात्री करणे आवश्यक आहे.
- आधीच्या दुखापती किंवा वैद्यकीय चिंतांबद्दल काही शंका असल्यास सहभागीकडून स्वाक्षरी केलेली घोषणा आवश्यक आहे.

- d. ज्यांना हृदयविकार, अपस्मार, पाठीच्या कण्याच्या समस्या, अलीकडील शस्त्रक्रिया किंवा इतर कोणत्याही वैद्यकीय स्थिती असल्यास काइटबोर्डिंग करू नये. गर्भवती महिलांनी काइटबोर्डिंग टाळले पाहिजे.

ऑपरेटर्सना मंजूरी देण्यासाठी "मूलभूत किमान मानके"

सर्व काइटबोर्डिंग ऑपरेटर्सनी मान्यता मिळवण्यासाठी खालील किमान मानकांचे पालन केले पाहिजे: काइटबोर्डिंग ऑपरेटर्स ही एक व्यावसायिक संस्था असली पाहिजे. मालक किंवा कर्मचारी खेळात अनुभवी आणि प्रमाणित असणे आवश्यक आहे. खालील मुद्द्यांमध्ये मान्यतेसाठी विचारात घेतले जाणारे आवश्यक मुद्दे समाविष्ट आहेत.

1. प्रमाणित प्रशिक्षक आणि मार्गदर्शक
 - a. काइटबोर्डिंग साठी मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय संस्थेची पात्रता आणि ऑपरेटरकडून प्रमाणपत्र की "त्या व्यक्तीला विशिष्ट उपक्रमात काम करण्याचा 3 वर्षांचा अनुभव आहे आणि स्वतंत्रपणे अध्यापन, मदत, सहली आणि बचाव कार्य करण्यास सक्षम आहे."
 - b. मान्यताप्राप्त आणि वैध प्रथमोपचार/सीपीआर प्रमाणपत्र.
 - c. मान्यताप्राप्त पॉवरबोट परवाना प्रमाणपत्र.
 - d. मान्यताप्राप्त ओपन वॉटर लाइफगार्ड सर्टिफिकेट.
2. जागेचा नकाशा आणि माहिती
 - a. काइटबोर्डिंगच्या जागेचा नकाशा सर्व सहभागींना स्पष्टपणे प्रदर्शित केला पाहिजे ज्यात "सुरक्षित क्षेत्र" आणि "धोका क्षेत्र" असेचिन्ह असावे.
 - b. सर्व सहभागींना संपूर्ण सुरक्षा माहिती देणे आवश्यक आहे आणि ऑपरेशन बेसवर प्रदर्शित केलेले महत्त्वाचे मुद्दे दस्तावेजीकरण करणे आवश्यक आहे.
3. लाइफगार्ड आणि रेस्क्यू बोट
 - a. मोकळ्या पाण्याचे प्रशिक्षण देत असल्यास, बचाव कार्य करण्यास पात्र असलेल्या कर्मचाऱ्यांसोबत त्वरित तैनात करता येणाऱ्या सुरक्षा/बचावासाठी बोटी उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.
4. ऑपरेशन्स आणि देखभाल मॅन्युअल
 - a. मानक ऑपरेटिंग प्रक्रिया, आपत्कालीन कृती आराखडा आणि उपकरणे चेकलिस्टच्या तपशीलासह मॅन्युअलची एक प्रत लोकेशनवर असावी
 - b. पुस्तिका दरवर्षी अद्ययावत करणे आवश्यक आहे.

5. दर्जेदार उपकरणे

- a. अध्यापन, सहली किंवा भाड्यासाठी वापरली जाणारी उपकरणे उत्कृष्ट स्थितीत ठेवणे आवश्यक आहे.
- b. काइटबोर्डिंग ऑपरेटरकडे जमिनीवरील अभ्यासासाठी लहान आकाराचे प्रशिक्षक काइट असावेत. नवोदितांच्या प्रशिक्षणासाठी छोट्या लाइन असलेले बार अनिवार्य आहेत.
- c. लाईफ-जॅकेट्स, हार्नेस आणि हेल्मेट सर्व आकारात (XS, S, M, L, XL) जोड्यांमध्ये उपलब्ध असले पाहिजेत.

6. कंपनीने 'नो ट्रेस' पॉलिसीचे पालन केले पाहिजे

7) पॅरामोट्रिंग आणि पॉवर्ड पॅराशूट

पॅरामोट्रिंग आणि पॉवर्ड पॅराशूट्स ह्यांच्या कामगिरीमध्ये फरक असला तरीही मूलभूत मार्गदर्शक तत्त्वांच्या बाबतीत आवश्यकता समान असतात. पॅरामोट्रिंग पायांवरून, ट्राइक्स किंवा क्वाड्सवर सुरू करता येते परंतु पॉवर्ड पॅराशूट्स साठी फक्त ट्राइक्स आणि क्वाड्सवरच वापरले जातात कारण त्यांना मोठ्या इंजिनची आवश्यकता असते. खालील नियम PPG (पॉवर्ड पॅराग्लाइडर) आणि पॉवर्ड पॅराशूट्स दोन्हीला लागू होतील.

पॅराग्लाइडिंगच्या तुलनेत महाराष्ट्रात पॉवर फ्लाइंग कमी लोकप्रिय आहे. अशा काही प्रशिक्षण संस्था आहेत ज्या पॅरामोट्रिंग तसेच पॉवर्ड पॅराशूट्सचे प्रशिक्षण आणि जॉयराइड्स देतात. सध्या पॅरामोट्रिंग पुणे, अहमदनगर, पालघर आणि महाराष्ट्र किनारपट्टीवर केल्याचे दिसून येते.

कायदे - शासकीय अटी

सर्व प्रशिक्षण केंद्र आणि व्यावसायिक टँडेम पायलट नी आपली संस्था किंवा कंपनी शासनाच्या धोरणानुसार नोंदणीकृत केल्या पाहिजेत. जिल्हा क्रीडा कार्यालयाकडे देखील नोंदणीकृत होणे अपेक्षित आहे.

उड्डाण करणाऱ्या जागेसाठी मार्गदर्शक तत्त्वे

कोणत्याही मोटारयुक्त उड्डाण करणाऱ्या हवाई यानाला त्याच्या मार्गावर इमारती, विद्युत तारा, विद्युत खांब किंवा झाडे नसलेल्या मोठ्या मोकळ्या जागेची आवश्यकता असते. टेक ऑफ आणि लँडिंग झोनमध्ये आपत्कालीन परिस्थितीसाठी बफर क्षेत्र असले पाहिजेत. जागा रस्त्यांशी चांगल्या प्रकारे जोडली जावी आणि वैद्यकीय सुविधा नजीक उपलब्ध असाव्यात.

जिथे विमानतळ जवळ आहे, दाट वस्ती असलेले क्षेत्र, सैनिक क्षेत्र, अति महत्वाच्या व्यक्ती, संवेदनशील क्षेत्रे आणि इतर कारणांमुळे अशा ठिकाणी उड्डाण करण्यास मनाई आहे. जर फ्लाइंग झोनच्या सभोवताल कोणतीही उपासनास्थळे किंवा समुदाय केंद्रे असतील तर त्या ठिकाणी विशेषतः जेव्हा लोकांचा जमाव असतो तेव्हा जवळ उड्डाण करणे टाळावे.

समुद्राच्या काठावर असणाऱ्या लॅमीनार वार्यांमुळे (एकाच दिशेनी आणि वेगानी वाहणारे वाररे) समुद्रकिनारे PPG आणि PPC साठी सर्वाधिक लोकप्रिय ठिकाणे आहेत परंतु या ठिकाणीही पर्यटकांची गर्दी असते. जर पर्यटकांना त्रास न देता उड्डाण करणाऱ्यासाठी समुद्रकिनारा पुरेसा मोठा नसेल तर त्या ठिकाणी उड्डाण टाळले पाहिजे. प्रदेशातील वाऱ्याचा अभ्यास आणि निरीक्षण करून उड्डाणांसाठीचे स्थान निवडले पाहिजे. मोटारयुक्त उड्डाण करण्यासाठी लॅमिनार वारा प्रवाहाची गरज आहे म्हणून पहाटे आणि संध्याकाळची वेळ प्रशिक्षणासाठी योग्य असते. एकदा योग्य जागा आढळल्यास त्या स्थानाच्या अक्षांश-रेखांशाची नोंद घ्यावी आणि परवानगी संबंधित पत्रव्यवहार करताना त्याचा संदर्भ घ्यावा.

जागेचे व्यवस्थापन

स्थानिक प्रशासन आणि भारतीय विमानतळ प्राधिकरणाने निर्देशित केल्यानुसार साइटवर कार्यरत लोक सर्व नियमांचे पालन करण्यास जबाबदार आहेत.

परवानगी प्रक्रियेसाठी मार्गदर्शकतत्त्वे

ना हरकत प्रमाणपत्र

प्रथम विशिष्ट जागेच्या वापरासाठी NOC प्राप्त करण्याची आवश्यकता आहे. ती जागा खाजगी मालमत्ता, सार्वजनिक मालमत्ता, वनजमीन, समुद्रकिनारा इ. असू शकते. जिल्हाधिकारी कार्यालयातील "गृह" विभागाला पत्रव्यवहार करावा.

AAI मंजूरी

अंतिम आणि महत्त्वाची मंजूरी विमानतळ प्राधिकरणाकडून घ्यावी लागते. प्राधिकरण ATC च्या मदतीने एअरस्पेसचे व्यवस्थापन करते. जिल्हा प्रशासनाच्या मंजूरीच्या आधारे AAI द्वारा NOTAM जारी करावे लागेल जेणेकरून इतर विमानातील वैमानिकांना आपल्या कार्याविषयी माहिती होईल. AAI उड्डाणाच्या मर्यादा (कमाल उंची आणि क्षेत्राची त्रिज्या) ठरवते.

दैनिक परवानगी

दररोज उड्डाण करण्यासाठी दूरध्वनीवरून स्थानिक ATC कडून परवानगी घेणे आवश्यक आहे. स्थानिक पोलिसांना SMS / WhatsApp वरून दररोजच्या उड्डाणाबद्दल माहिती द्यावी.

परवाना - किमान स्व-नियमन पद्धत

PPG आणि PPC ह्या दोन्हीवर भारतात नियमन केले जात नाही म्हणून अधिकृतपणे भारतात कोठेही उड्डाण करण्यासाठी परवाना आवश्यक नाही, तरी पण सर्व वैमानिकांनी त्यांचे स्वतःचे लॉगबुक ठेवणे अपेक्षित आहे. प्रशिक्षण संस्थेने त्यांच्या विद्यार्थ्यांच्या कौशल्य पातळीची जबाबदारी स्वीकारावी आणि त्यांच्या अनुभवासाठी त्यांना प्रमाणपत्र द्यावे. विद्यार्थ्यांनी प्रमाणपत्रानुसार त्यांच्या मर्यादेतच उड्डाण करावे.

प्रथम संपर्क प्रतिसाद

मूलभूत माहितीबरोबरच हे सुनिश्चित करा की संभाव्य विद्यार्थ्यांला हे समजले आहे की ह्या खेळा संबंधित धोके आहेत आणि मेडिकलेम / विमा आवश्यक आहे. हे स्पष्ट केले पाहिजे की हे शिकणे सोपे आणि सुरक्षित असले तरी खेळामध्ये समर्पण, वेळ आणि पैशाची गरज आहे.

विद्यार्थ्यांची नावनोंदणी प्रक्रिया

अभ्यासक्रमापूर्वी विद्यार्थ्यांचे प्राथमिक मूल्यांकन.

वैयक्तिक तपशील, शैक्षणिक पार्श्वभूमी इ.

स्व-घोषित फिटनेस फॉर्म. - अपंगत्व, मानसिक आणि शारीरिक आरोग्याची माहिती.

विमा, मेडिकलेम, जोखीम घटक आणि उत्तरदायित्व स्पष्ट करणारे इंडेन्सिटी बॉड

सर्व विद्यार्थ्यांचे रेकॉर्ड क्लबद्वारे राखले जावे आणि तपासणीसाठी उपलब्ध असावेत.

PPC आणि PPG प्रशिक्षण संस्थेच्या कार्यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे:

प्रशिक्षण अभ्यासक्रम PAI रेटिंग सिस्टम किंवा BHPA, USPPA, APPI किंवा इतर कोणत्याही आंतरराष्ट्रीय संस्थेच्या शिफारसीवर आधारित असावेत.

प्रशिक्षक:

प्रशिक्षणामध्ये किमान प्रशिक्षकांचा सहभाग - वरिष्ठ प्रशिक्षक आणि सहाय्यक शिक्षक.

विद्यार्थ्यांच्या संख्येनुसार प्रशिक्षकांची संख्या ठरवावी.

किमान गुणवत्ता पातळी: 5 वर्ष उड्डाणाचा अनुभव, शिकवत असलेल्या विषयावर प्रभुत्व. खेळाचे चांगले सैद्धांतिक ज्ञान आणि प्रशिक्षण देण्यासाठी चांगले संभाषण कौशल्य. प्रथमोपचार प्रमाणपत्र. वापरलेली उपकरणे, अभ्यासक्रम आणि रेटिंग सिस्टमचे संपूर्ण ज्ञान असणे आवश्यक आहे.

प्रशिक्षण अभ्यासक्रम - मार्गदर्शक सूचना

संस्थांनी प्रत्येक स्तरावरील त्यांचा अभ्यासक्रम आंतरराष्ट्रीय मानदंडांवर आधारित करून त्याचे अनुसरण करावे. परीक्षा आयोजित करून सैद्धांतिक ज्ञानाचे मूल्यांकन केले पाहिजे. या सर्व माहितीचे दस्तऐवजीकरण करावे आणि तपासणीसाठी उपलब्ध असावे. PAI रेटिंग सिस्टमचा संदर्भ घ्या जी BHPA, USPPA आणि APPI च्या समान आहे आणि ज्याची FAI नी शिफारस केली आहे.

प्रास्ताविक अभ्यासक्रम:

या कोर्समध्ये इंजिनचे मूलभूत ज्ञान, नियमित देखभालीचे महत्त्व, ट्यूनिंग समजणे आणि त्याचा इंजिनच्या शक्ती आणि आवाजाशी संबंध लक्षात येणे इ. मूलभूत प्रशिक्षणाचा भाग म्हणून सिद्धांत आणि व्हिडिओ सत्र देखील असावेत. विद्यार्थ्यांने विशेषतः त्याच्या मोटर कौशल्ये (हातापायाच्या हालचालीचा समन्वय) आणि प्रतिक्षिप्त क्रियांच्या कौशल्याच्या पातळीचे योग्य मूल्यांकन केले पाहिजे. प्रशिक्षणात एकट्याने उड्डाण करण्याचा समावेश असेल तर विद्यार्थ्यांला उड्डाण झाल्यावर आणि लँडिंग झोनमध्ये शेवटच्या टप्प्यासाठी आणि लँडिंगसाठी असलेल्या थ्रॉटल कंट्रोलची प्रक्रिया कशी करावी ते सांगता येणे आवश्यक आहे. त्यानंतरच त्याला त्याच्या पहिल्या एकट्या उड्डाणासाठी परवानगी द्यावी.

अँडव्हान्स लेव्हल कोर्सस: प्रत्येक कोर्ससाठी संस्थांनी त्यांचे स्वतःचे अभ्यासक्रम बनवले केले पाहिजेत. वैमानिकाचे कौशल्य विकसित करण्यासाठी ते पद्धतशीरपणे कार्य-आधारित प्रशिक्षण

असले पाहिजे. रेटिंग सिस्टममध्ये भाग घेण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय मानकांनुसार प्रगतीसाठी लॉग बुक आणि प्रमाणपत्र पातळी राखली पाहिजे.

वापरलेली उपकरणे आणि एअरवर्दीनेस (उड्डाण योग्यता)

पॅराशूट

पॉवर फ्लाईंगसाठी शिफारस केलेले EN / LTF / DHV / DGAC प्रमाणित पॅराशूट उड्डाणांसाठी वापरले जावेत. वापरलेल्या सर्व उपकरणांची नोंद मार्गदर्शक सूचनांनुसार ठेवावी. वापरात नसताना उपकरणांचे नुकसान होऊ नये म्हणून उपकरण ठेवलेल्या खोलीत योग्य तापमान असणे आवश्यक आहे. दस्तऐवजीकरण केलेल्या नोंदींसह वार्षिक एअरवर्दीनेस तपासणी करावी.

इंजिन

पॅरामोटिंग आणि पॉवर्ड पॅराशूटसाठी वेगळ्या इंजिनची आवश्यकता असते. इंजिन टेकऑफपूर्वी नीट ट्यून केलेले आणि तपासले जावे. इंजिनचे सिलेंडर हेड तापमान आणि RPM तपासण्यासाठी साधने असावीत. विद्यार्थ्यांना साधने वाचणे आणि समजून घेणे याबद्दल माहिती दिली पाहिजे.

प्रशिक्षण संस्था

वर्गात विमानन आणि बोर्ड ची मूलभूत तत्वांचे प्रशिक्षण देण्यासाठी टेलिव्हिजनसह इतर साधनांची सोय असावी.

फ्लाइट अनुभवाचे अनुकरण करण्यासाठी नियंत्रण टॉगलसह सिंपल राइजर हॅंग-पॉईंट-सिम्युलेटर असावा.

मूलभूत दुरुस्तीची देखभाल आणि तपासणी आणि एअरवर्दीनेस तपासणीची व्यवस्था.

सुरक्षा आणि जोखीम व्यवस्थापन

बचाव कार्यासाठी वापरलेले वाहन उपयुक्त उपकरणे आणि शिफारस केलेल्या प्रथमोपचार साधनांसह सुसज्ज असावे.

प्रशिक्षण फक्त प्रशिक्षकांच्या देखरेखीखाली आयोजित केले जावे.

संस्थेमार्फत आयोजित केलेल्या सर्व कामांसाठी सूची तयार करावी.

उड्डाण करण्यापूर्वी शारीरिक आणि मानसिक आरोग्यासाठी पायलटचे मूल्यांकन केले जावे.

लँडिंग झोनमध्ये दिवसाचा संक्षिप्त तपशील आणि लँडिंग झोनमध्ये वारा दिशेसाठी 'विंड सॉक' असावा.

उड्डाणा पूर्वी आणि दरम्यान वारा आणि हवामानाचे मूल्यांकन आणि परीक्षण केले जावे.

वैमानिकांकडून वापरल्या जाणाऱ्या उपकरणांची तपासणी पायलट कौशल्याच्या पातळीसाठी आणि सेटअप दरम्यान एअरवर्दीनेस साठी केली जाते.

विद्यार्थ्यांची कौशल्य पातळी टेक ऑफ दरम्यान हवामानाच्या परिस्थितीशी जुळती असावी.

पॅक अप नंतर डिब्रीफिंग सत्र

आपत्कालीन प्रक्रियेचे दस्तऐवजीकरण केले जावे आणि रुग्णवाहिका, रुग्णालये आणि डॉक्टरांच्या संपर्क क्रमांकांसह माहिती प्रथमोपचार पेटीत उपलब्ध असावी.

प्रशिक्षण अभ्यासक्रम PAI रेटिंग सिस्टम किंवा BHPA, USPPA किंवा APPI वर आधारित असावेत

PPG आणि PPC ह्या दोन्हीवर भारतात नियमन केले जात नाही म्हणून अधिकृतपणे भारतात कोठेही उड्डाण करण्यासाठी परवाना आवश्यक नाही, तरी पण सर्व वैमानिकांनी त्यांचे स्वतःचे लॉगबुक ठेवणे अपेक्षित आहे. प्रशिक्षण संस्थेने त्यांच्या विद्यार्थ्यांच्या कौशल्य पातळीची जबाबदारी स्वीकारावी आणि त्यांच्या अनुभवासाठी त्यांना प्रमाणपत्र द्यावे. विद्यार्थ्यांनी प्रमाणपत्रानुसार त्यांच्या मर्यादेतच उड्डाण करावे. PAI ने तयार केलेल्या रेटिंग सिस्टमचा संदर्भ घ्यावा.

स्वतंत्र हौशी पायलट:

स्वतंत्र पायलटला एकट्याने उड्डाण करण्यासाठी प्रशिक्षकाद्वारे किंवा कोणत्याही मान्यताप्राप्त संस्थेतून त्याचे रेटिंग / पात्रता मिळविण्यासाठी सिद्धांत आणि व्यावहारिक परीक्षा उत्तीर्ण होणे आवश्यक आहे.

क्रॉस कंट्री पायलट / अॅक्रो पायलट - SIV आणि रिझर्व्ह अनिवार्य

हे व्यावसायिक श्रेणीचे पायलट असतात जे सामान्यतः आंतरराष्ट्रीय मानके किंवा रेटिंग आणि परवाना प्रणालीचे पालन करतात. ही पातळी स्वतंत्र वैमानिकांकडून प्राप्त केली जाते ज्यांनी विविध ठिकाणी प्रवास करून विशेष अभ्यासक्रमांमध्ये भाग घेऊन अनुभव आणि ज्ञान प्राप्त केलेले असते.

टँडेम पॅरामोटरिंग आणि पॉवर्ड पॅराशूट - ट्राइक

वारा जोरात असेल (18 किमी/तास पेक्षा जास्त असल्यास) टँडेम PPG किंवा PPC उडवण्याचा प्रयत्न करू नये. टेकडीवरून होणाऱ्या प्रक्षेपणा प्रमाणेच जेव्हा पायलट आत बसला असेल तेव्हाच प्रवाशाने आत बसावे.

प्रवाशाला / विद्यार्थ्याला योग्य संरक्षण प्रदान करण्यासाठी, सर्व टँडेम उड्डाणांनी खालील नियमांचे पालन केले पाहिजे:

सर्व टँडेम उड्डाणांपूर्वी, प्रवाशी किंवा विद्यार्थ्याला माहिती दिली पाहिजे की अशा उड्डाणे FAI ने दिलेल्या सूट अंतर्गत घेतली जातात आणि पॅरामोटर FAA ने ठरविलेल्या विमान प्रमाणन मानदंडा अटी पूर्ण करत नाही.

फ्लाईंग साइटवर उपस्थित असतांना, कोणत्याही टँडेम पायलटने वैयक्तिकरित्या हे सुनिश्चित केले पाहिजे की सर्व उड्डाण आणि साइट अटीचे काटेकोरपणे पालन केले जात आहे. ATC परवाना, ध्वनी प्रदूषण, इंजिन निकामी झाल्यास ग्लाइडिंग अंतरात सुरक्षित लँडिंग झोनसह उड्डाण करावे.

सर्व टँडेम अपघात / घटना / गैरप्रकारांची नोंद टँडेम पायलटने सामील केली पाहिजे. इतर पायलट ज्यांनी अपघात / घटना / गैरप्रकार घडताना पाहिला असेल त्यांनी त्यांचा वृत्तांत नोंदवावा.

प्रत्येक ऑपरेशनमध्ये FAR च्या 103.1 (अ) वगळता भाग 103 च्या सर्व नियमांचे पालन करणे आवश्यक आहे.

उड्डाणे केवळ प्रशिक्षणाच्या उद्देशाने घेतली जावी. ह्याला अपवाद केवळ टू-प्लेस पॉवर्ड अल्ट्रालाइट विमानांच्या सूचना देण्याच्या उद्देशाने होणारी उड्डाणे.

टेकऑफ: उंची गाठण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती आल्यास परत जाण्यासाठी टेक ऑफच्या आधी 'टॅक्सी' साठी पुरेशी धावपट्टी तसेच लिफ्ट-ऑफनंतर मोकळी जागा असावी. टेक ऑफ दरम्यान पायलटला मैदानावर स्पष्टपणे दिसेल अशा जागी 'विंड सॉक' असावा.

उड्डाणा दरम्यान: पुरेशी उंची गाठल्यानंतर पायलटने प्रवासी आरामात बसलेला आहे याची खात्री करून घ्यावी. 600 फूटांपेक्षा कमी उंचीवर कोणतीही एरोबेटिक कृती करू नये. इंजिन निकामी झाल्यास आपण आपल्या ग्लाइड रेशोमध्ये लँडिंग झोनला पोहोचू शकू अशा पद्धतीने उड्डाण करत असल्याची खात्री करावी.

लँडिंग: 'विंड सॉक' दिसत आहे ह्याची खात्री करावी आणि लँडिंग झोनवर वार्याची दिशा तपासावी. लँडिंगसाठी एक लांब अंतिम फेरी घ्यावी आणि थोडा वेग राखण्यासाठी थ्रॉटल समायोजित करावा, यानाचे पुढील टोक वर ठेवण्यासाठी मागील चाक जमिनीवर स्पर्श होईपर्यंत गरज पडल्यास थोडासा ब्रेक वापरावा. टच डाउन वर इंजिन बंद करावे आणि ट्राइक पुढे जात आहे तोपर्यंत पॅराशूट वरती ठेवावे.

टँडेम पॅरामोट्रिंग फूटलॉच

वारा जोरात असेल (18 किमी/तास पेक्षा जास्त असल्यास) टँडेम PPG उडवण्याचा प्रयत्न करू नये. टेकडीवरून होणाऱ्या प्रक्षेपणा प्रमाणेच जेव्हा पायलट आत बसला असेल तेव्हाच प्रवाशाने आत बसावे.

प्रवाशाला / विद्यार्थ्याला योग्य संरक्षण प्रदान करण्यासाठी, सर्व टँडेम उड्डाणांनी खालील नियमांचे पालन केले पाहिजे:

सर्व टँडेम उड्डाणांपूर्वी, प्रवाशी किंवा विद्यार्थ्याला माहिती दिली पाहिजे की अशा उड्डाणे FAI ने दिलेल्या सूट अंतर्गत घेतली जातात आणि PPG FAA ने ठरविलेल्या विमान प्रमाणन मानदंडा अटी पूर्ण करत नाही.

फ्लाईंग साइटवर उपस्थित असतांना, कोणत्याही टँडेम पायलटने वैयक्तिकरित्या हे सुनिश्चित केले पाहिजे की सर्व उड्डाण आणि साइट अटींचे काटेकोरपणे पालन केले जात आहे. ATC परवाना, ध्वनी प्रदूषण, इंजिन निकामी झाल्यास ग्लाइडिंग अंतरात सुरक्षित लँडिंग झोनसह उड्डाण करावे.

सर्व टँडेम अपघात / घटना / गैरप्रकारांची नोंद टँडेम पायलटने सामील केली पाहिजे. इतर पायलट ज्यांनी अपघात / घटना / गैरप्रकार घडताना पाहिला असेल त्यांनी त्यांचा वृत्तांत नोंदवावा.

प्रत्येक ऑपरेशनमध्ये FAR च्या 103.1 (अ) वगळता भाग 103 च्या सर्व नियमांचे पालन करणे आवश्यक आहे.

उड्डाणे केवळ प्रशिक्षणाच्या उद्देशाने घेतली जावी. ह्याला अपवाद केवळ टू-प्लेस पॉवर्ड अल्ट्रालाइट विमानांच्या सूचना देण्याच्या उद्देशाने होणारी उड्डाणे.

टेकऑफ: उंची गाठण्यासाठी आणि आपत्कालीन परिस्थिती आल्यास परत जाण्यासाठी टेक ऑफच्या आधी 'टॅक्सी' साठी पुरेशी धावपट्टी तसेच लिफ्ट-ऑफनंतर मोकळी जागा असावी. टेक ऑफ दरम्यान पायलटला मैदानावर स्पष्टपणे दिसेल अशा जागी 'विंड सॉक' असावा.

उड्डाणा दरम्यान: पुरेशी उंची गाठल्यानंतर पायलटने प्रवासी आरामात बसलेला आहे याची खात्री करून घ्यावी. 600 फूटांपेक्षा कमी उंचीवर कोणतीही एरोबेटिक कृती करू नये. इंजिन निकामी झाल्यास आपण आपल्या ग्लाइड रेशोमध्ये लँडिंग झोनला पोहोचू शकू अशा पद्धतीने उड्डाण करत असल्याची खात्री करावी.

लँडिंग: 'विंड सॉक' दिसत आहे ह्याची खात्री करावी आणि लँडिंग झोनवर वार्याची दिशा तपासावी. लँडिंगसाठी एक लांब अंतिम फेरी घ्यावी आणि थोडा वेग राखण्यासाठी थ्रॉटल समायोजित करावा, यानाचे पुढील टोक वर ठेवण्यासाठी मागील चाक जमिनीवर स्पर्श होईपर्यंत गरज पडल्यास थोडासा ब्रेक वापरावा. टच डाउन वर इंजिन बंद करावे आणि ट्राइक पुढे जात आहे तोपर्यंत पॅराशूट वरती ठेवावे. पॅराशूट बंद होऊन खाली येत असताना प्रवाशाला आधार धरून ठेवण्यास सांगावे.

टँडम ऑपरेशन्ससाठी संदर्भ:

BHPA: ब्रिटीश हँग ग्लाइडिंग आणि पॅराग्लाइडिंग असोसिएशन

USPPA: युनायटेड स्टेट्स पॉवर्ड पॅराग्लाइडिंग असोसिएशन

संबंधित संस्थांकडून त्यांची प्रणाली आणि धोरणे स्वीकारल्याबद्दल लेखी संमती घ्यावी.

प्रपत्र – इ

साधनांची साठवणूक व जपणूक

साधन सामग्रीची साठवण, देखभाल आणि तपासणी

साहसाच्या क्षेत्रात लोकांच्या आणि पर्यावरणाच्या सुरक्षे खालोखल साधनसामग्रीच्या सुरक्षिततेला महत्त्व आहे. लोकांची सुरक्षितता सामग्रीच्या दर्जावर आणि वापरावर अवलंबून आहे. प्रत्येक संस्थेने यासंदर्भात एक कागदोपत्री सुविहित अशी पध्दती अंगिकारली पाहिजे. यात खालील बाबींचा समावेश असावा :-

- साहसी उपक्रमांची कठीणता पातळी
- साधन सामग्री वापरण्याची जागा आणि तेथील हवामानाची माहिती
- साधन सामग्री वापरण्याची वारंवारता (एखाद्या शिबिरामध्ये जर साधन सामग्री वापरली तर तिची वारंवारता जास्त असते)
- साधन सामग्री वापरणाऱ्या माणसांची पात्रता (नवशिका माणूस सामग्री वापरताना सामग्रीचे जास्त नुकसान करू शकतो)

यातील संबंधित बाबी खालीलप्रमाणे –

1. साधन सामग्रीची निवड / खरेदी करण्यासाठी निकष

साधन सामग्रीची निवड अतिशय काळजीपूर्वक केली पाहिजे. कारण साधन सामग्रीच्या दर्जाशी सुरक्षिततेचा थेट संबंध आहे. साधन सामग्रीच्या उत्पादकाने दिलेल्या माहितीबरोबरच तज्ञांचे मत किंवा आधी ती वापरलेल्या व्यक्तीचे मत योग्य साधनसामग्री खरेदी करण्यासाठी उपयोगी ठरते. तांत्रिकबाबींमध्ये संस्था सर्व साधारणपणे UIAA किंवा तत्सम दर्जा असलेली उपकरणे वापरतात.

2. साधन सामग्रीचा वापर आणि त्याची नोंद

साधन सामग्री वापरायच्या बाबतीत खालील प्रमाणे नोंद ठेवावी :-

- प्रत्येक साधनसामग्रीसाठी विवक्षित क्रमांक / खुण असावी. उदा. दरेर क्र. क्ष किंवा 100 फुटी पायथॉन दोर
- खरेदीची तारीख
- प्रत्येक साधन सामग्रीच्या उपयोगाची स्वतंत्र नोंद
- साधन सामग्री भंगारमध्ये काढायची तारीख (मूळ उत्पादकाने प्रमाणित केलेला वापरण्यायोग्य कालावधी)
- विवक्षित उपक्रमाच्या मानक प्रणालीमध्ये साधन सामग्रीची काळजी कशी घ्यावी याची माहिती असावी.

3. साधन सामग्री खराब होऊ नये म्हणून आणि तिचे वापर करण्यायोग्य आयुष्य वाढावे म्हणून करावयाची देखभाल

अशी देखभाल मूळ उत्पादकाने सांगितल्या प्रमाणेच करावी. ही देखभाल कोण करणार याची जबाबदारी लेखी स्वरूपात आणि सुस्पष्टपणे नमूद केलेली असावी.

4. साधन सामग्रीची साठवण

यासाठी ही मूळ उत्पादकाने सांगितलेल्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करावे. साठवणुकीची जागा कोणती आणि ही जबाबदारी कोणाची आहे हे ही स्पष्टपणे नमूद केलेले असावे.

5. साधन सामग्री तपासणीची वारंवारता आणि पध्दत

मूळ उत्पादकाने सांगितल्या प्रमाणेच साधन सामग्रीची तपासणी करावी. ठराविक कालावधीनंतर तपासणीसाठी (प्रत्येक उपक्रमानंतर / वार्षिक) काही दंडक ठरवावेत. अशा तपासणीचे तंत्र, जबाबदारी, वारंवारता आणि नोंद याचा लेखाजोखा ठेवणे आवश्यक आहे. साधनसामग्रीचा वापर आणि तो कुठल्या हवामानात झालाय यावर तपासणीची वारंवारता अवलंबून असते.

कुठल्याही गंभीर घटनेनंतर तपासणी करणे अनिवार्य आहे.

6. साधन सामग्री बदलणे, दुरुस्त करणे, कालबाह्य व खराब सामग्रीची विल्हेवाट लावणे.

साधन सामग्रीची दुरुस्ती मूळ उत्पादकाने दिलेल्या सूचनांप्रमाणेच करावी. दुरुस्ती करतांना साधन सामग्रीचे नुकसान होणार नाही याची काळजी घ्यावी.

वापर आणि तो कोणत्या हवामानात केला यावर प्रत्येक साधनसामग्री बदलण्याचा निकष संस्थांनी ठरवून द्यावा. कालबाह्य किंवा खराब उपकरणांची विल्हेवाट लावण्याच्या पद्धतीचीही सुस्पष्ट नोंद केलेली असावी अशी विल्हेवाट लावण्याची जबाबदारी कोणाची आहे हे ही सुस्पष्टपणे नमूद केलेले असावे. एखाद्या उपक्रमात उपकरणाचे नुकसान झाले किंवा ते हरवलेतर तसा अहवाल (उपकरण नुकसान / गहाळ होण्याचा अहवाल) संस्थेस द्यावा. खराब साधन सामग्रीला व्यवस्थित दिसेल असे लेबल लावावे किंवा त्यावर अशाप्रकारे खूण करावी की ती साधन सामग्री पुन्हा वापरली जाणार नाही.
